This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

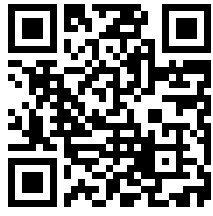

This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

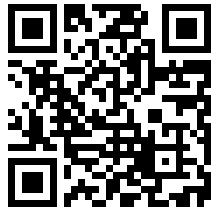

A 000 655 602 1
UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

LF
4600
U68a
no.18

THE LIBRARY
OF
THE UNIVERSITY
OF CALIFORNIA
LOS ANGELES

Digitized by Google

ARBETEN UTGIFNA MED UNDERSTÖD AF
VILHELM EKMANS UNIVERSITETSFOND, UPPSALA
18.

SIGISMUND OCH SVERIGE

1597—1598

FÖRE ANDRA SVENSKA RESAN
SAMUEL LASKIS BESKICKNINGAR

AF

SVEN TUNBERG

UPPSALA
A.-B. AKADEMISKA BOKHANDELN

I KOMMISSION

LEIPZIG
OTTO HARRASSOWITZ

Digitized by Google

Digitized by Google

SIGISMUND OCH SVERIGE

1597—1598

FÖRE ANDRA SVENSKA RESAN
SAMUEL LASKIS BESKICKNINGAR

AF

SVEN TUNBERG

UTGIFVEN MED UNDERSTÖD FRÅN
VILHELM EKMANS UNIVERSITETSFOND

UPPSALA
A.-B. AKADEMISKA BOKHANDELN

LEIPZIG
OTTO HARRASSOWITZ

I KOMMISSION

Digitized by Google

UPPSALA 1917
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

Digitized by Google

HF
4600
U6Bac
no. 12

INNEHÅLL.

		Sid.
Förord	. . . . .	v
I.	Ställningen i Polen. Malaspina och den svenska frågan. Sigismunds aktionsprogram	1
II.	Samuel Laskis första beskickning	49
III.	Samuel Laskis andra beskickning	87
Bilagor	. . . . .	127

Digitized by Google

Digitized by Google

Förord.

Den afgörande kris i Sveriges historia, som betecknas af striderna mellan Sigismund och hertig Karl, har under de senaste årtiondena gjorts till föremål för flera ingående undersökningar. Boëthius har i tvänne arbeten, »Om den svenska högadeln under konung Sigismunds regering» (1877) samt »Hertig Karls och svenska riksrådets samregering 1594—1596» (Hist. Tidskr. 1884—1886), utförligt behandlat perioden 1592—1596, från Johan III:s död och Sigismunds uppstigande på tronen till den definitiva brytningen mellan konungen och hertigen i och genom Arboga riksdag. Tiden från Arboga riksdag till Sigismunds andra återkomst till Sverige har skildrats af Jonsson i hans afhandling »Hertig Karl och Sigismund 1597—1598» (1906). Ställningen i Polen liksom den påfliga kurians hållning gent emot Sverige särskildt vid tidpunkten för Sigismunds första resa till Sverige har belysts af Hjärne i hans arbete »Sigismunds svenska resor» (1884). Slutligen har Almquist i »Bidrag till kännedomen om striden mellan konung Sigismund och hertig Karl 1598—1599» (1916) behandlat de tyska furstarnas medlingsförsök under hösten 1598 samt staden Danzig och Sigismunds rustningar emot Sverige år 1599.

Det ämne, som i förevarande arbete upptagits till undersökning, har redan tidigare berörts af Jonsson i hans nyss nämnda afhandling. Starka skäl hafva synts tala för att hithörande frågor underkastades en förnyad granskning. Beträffande Sigismunds andra resa till Sverige och slutkampen mellan honom och hertig Karl råder ännu ovisshet i flera viktiga punkter, och det är endast händelseförloppets så att säga yttre konturer, som hittills blifvit klarlagda af forskningen. För vinnandet af en säkrare uppfattning af denna tilldragelse måste ett mera ingående studium af det skede i utvecklingen, som närmast föregick den stora kraftmätningen, vara en nödvändig förutsättning. Framför allt torde härvid i högre grad än hittills uppmärksamhet böra ägnas åt konung Sigismunds och det kungliga partiets planer och syften, liksom de åtgärder från konungens sida, med hvilka den stora aktionen förbereddes och inleddes, böra

Digitized by Google

betraktas i *ett* sammanhang mot bakgrunden af konungens allmänna politik. En undersökning afseende närmast konung Sigismunds ställning till den svensk-polska konflikten synes vara särskildt af behofvet påkallad och ägnad att i någon mån kasta nytt ljus öfver de många dunkla och svårlösta problem, med hvilka tidens historia arbetar.

Af forskningen ej användt källmaterial har i ej obetydlig utsträckning kunnat för föreliggande framställning utnyttjas. För kännedomen om *situationen i Polen och utvecklingen af Sigismunds planer* har jag haft tillgång till omfattande samlingar af afskrifter ur romerska arkiv och bibliotek. Den påflige nuntiens i Polen Germanico Malaspinas depescher för åren 1595—1598 liksom ett flertal andra därmed sammanhörande aktstycken hafva godhetsfullt ställts till mitt förfogade af Lektor H. R. HULDT, till hvilken jag härför stannar i den största förbindelse. Genom min vän Fil. Lic. HJ. BERGSTRANDS välvilja har jag varit i tillfälle att taga kännedom om kardinalstatssekreterarens skrifvelser till Malaspina för år 1597. Åtskilliga nya upplysningar rörande dessa frågor hafva dessutom varit att hämta från andra håll, såsom från ALMQUISTS »Handlingar rörande mötet i Reval, konung Sigismunds resor till Sverige och polska legationen 1599» (Historiska handlingar, del 23), samt från arkiven i Berlin Dresden, Danzig, Königsberg och delvis äfven Köpenhamn.

Beträffande *Samuel Laskis första beskickning* till Sverige och legatens förhandlingar med hertig Karl och ständerna vid riksdagen i Upsala, hvilka vi förut känt endast efter den tryckta aktsamling hertig Karl lät ombesörja (»Werbung und Beuehl etc.») och riksdagsberättelserna, finnas bevarade icke blott själfva legationsakterna i original eller samtida afskrift utan äfven åtskilliga andra aktstycken af intresse. De historiska krönikor, hvilka behandla denna period, såsom JOHANNES MESSENIUS' »Scondia Illustrata», ARNOLD JOHAN MESSENIUS' »Historia begripandes orsakerna till den oenighet, som warit hafwer emellan Herr Sigismund . . . . och Herr Carl . . . den nijonde», CHYTRAEUS' »Chronicon Saxoniæ», samt WERVINGS på dessa grundade »Konung Sigismunds och konung Carl den IX:des historier», visa sig äfven innehålla flera hittills ej beaktade upplysningar; man påträffar här ej sällan handlingar i referat eller in extenso, hvilka numera ej återfinnas på annat håll. Upsalariksdagens förlopp framträder på grundvalen af dessa källor i en delvis helt annan dager än förut, och uppfattningen af händelsernas egentliga innebörd och betydelse måste ej oväsentligt förskjutas.

Digitized by Google

Äfven de till *Laskis andra beskickning* hörande akterna lät hertig Karl omedelbart utgifva i tryck (»Eigentlicher Bericht etc.»). För vår kunskap om de under denna beskickning förda underhandlingarna äro vi emellertid ingalunda enbart hänvisade till denna publikation. Öfver sin legation har Laski själf låtit upprätta en vidlyftig berättelse, försedd med talrika bilagor af de mellan honom och hertigen växlade skrifvelserna. Berättelsen är bevarad i original;[1] tvänne fullständiga afskrifter af densamma hafva dessutom anträffats.[2] Denna relation gör det möjligt för oss att steg för steg följa underhandlingarnas gång, såväl de muntligas som de skriftligas, på ett sätt som för ifrågavarande tid torde vara tämligen enastående. Vi sättas genom densamma äfven i stånd att korrigera åtskilliga felaktigheter i den tryckta upplagan, hvars tidsuppgifter tydligen på flera ställen äro föga tillförlitliga.

På olika punkter af hela arbetet hafva dessutom nya bidrag varit att hämta ur Svenska Riksarkivets, Uppsala Universitetsbiblioteks och Kungl. Bibliotekets samlingar. I några enstaka fall har hänvisning äfven skett till handlingar i Linköpings Stiftsbibliotek.

Då handlingar återgifvits ordagrant, har diplomatiskt aftryck ägt rum med undantag för interpunktion samt användning af stora och små bokstäfver, hvilka lämpats efter modernt bruk. Vid redigeringen af de ur Vatikanska arkivet i Rom hämtade bilagorna, hvilkas kontrollering efter originalen omöjliggjorts af de nuvarande politiska förhållandena, har värdefull hjälp lämnats mig af mina vänner Andre Bibliotekarien PAUL HÖGBERG och D:r JOHAN MELANDER. Beträffande tidsuppgifter bör anmärkas, att dylika efter ny stil — hvilken med tio dagar differerade från den gamla — bibehållits oförändrade endast med bifogad upplysning om förhållandet (n. st.).

---

[1] Bland Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet, med påteckning 'kom från Polen 1656'. Efter själfva hufvudpartiets inledningsord citeras berättelsen i det följande med 'Acta Neucopiana'.

[2] Ett exemplar i Rep. IX 5 a 1, Staatsarchiv, Berlin, och ett annat i Acta Internuntiorum, 47 b, Staden Danzigs arkiv, Staatsarchiv, Danzig.

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

Ställningen i Polen. Malaspina och den svenska frågan. Sigismunds aktionsprogram.

Utgången af den polska beskickningen till Sverige under hösten 1596 och de omedelbart därpå följande tilldragelserna kulminerande i Arboga riksdag i början af år 1597[1] torde hafva öfvertygat Sigismund om den allvarliga vådan af att längre uppskjuta hemresan till Sverige. Hertig Karls handlingssätt kunde från konungens synpunkt snart ej lämna något tvifvel öfrigt rörande hans verkliga afsikter, och om den kungliga myndigheten i Sverige skulle räddas, kräfdes tydligen ett raskt och energiskt ingripande. Konungen måste personligen infinna sig i Sverige och där göra sin vilja gällande, detta var den enda utväg, som numera återstod att verksamt bekämpa den själfrådige hertigens hotfullt växande makt.

Från insikt till handling var emellertid för Sigismund ett långt steg. Detta berodde i förevarande fall ej blott på hans personliga karaktärs- och lynnesläggning[2] utan framför allt på de svåra politiska förhållanden, med hvilka han hade att kämpa. I själfva verket var situationen i Polen sådan, att Sigismund, då han omsider såg sig ställd inför nödvändigheten af ett aktivt uppträdande gent emot sitt arfrike, ej kunde med säkerhet påräkna understöd från något enda mera betydande håll. Men ej nog härmed. Från utländska makter var föga bistånd att vänta vare sig i den ena eller den andra formen, och ej ens den Heliga Stolen, hvilken med rätta kunde anses vara i saken direkt intresserad, ville insätta sin oerhördt tungt vägande auktoritet för främjandet af konungens planer.

Till närmare belysning af dessa för konungen ödesdigra förhållanden torde några korta påpekanden böra göras.

[1] Se härom Boëthius, Hertig Karls och svenska riksrådets samregering 1594—1596 (Hist. Tidskr. 1886, s. 81 ff.) och Jonsson, Hertig Karl och Sigismund 1597—1598, s. 12 ff.

[2] Om Sigismunds person har den påflige nuntien i Polen Germanico Malaspina i sina depescher många träffande omdömen; härom närmare nedan.

Digitized by Google

Att de polska ständerna ej funno med sina intressen förenligt, att deras konung för en längre tid aflägsnade sig till Sverige, är ej ägnadt att väcka någon större förvåning. De oroliga förhållandena i Polen liksom landets säregna samhällsskick kräfde konungens personliga närvaro[1], och om man också numera ej misstänkte konungen för några hemliga abdikationsplaner[2], kunde man dock med skäl hysa fruktan för hans personliga säkerhet under vistelsen i Sverige. En resa till Sverige kunde också möjliggöras endast genom afsevärda ekonomiska uppoffringar från de polska ständernas sida, och till dylika voro de ingalunda benägna, särskildt under en tid, som enligt deras mening ställde osedvanliga fordringar på deras fosterländska offervillighet. Den fara, som konungen löpte att genom sitt kvarstannnade i Polen helt förlora sitt svenska arfrike, betydde för öfrigt i själfva verket föga för de polske statsmännen. Förbindelsen med Sverige hade aldrig i Polen tillmätts någon egentlig politisk betydelse, och de speciella förhoppningar man knutit till densamma, nämligen om det svenska Estlands införlifvande med polska väldet, hade hittills strandat på unionskonungens orubbliga motstånd.[3]

Sigismunds utrikespolitiska isolering är ej mindre lättförklarlig, åtminstone hvad hans förhållande till grannmakterna beträffar. Till habsburgska huset hade han genom sitt giftermål trädt i närmare relationer; dock blefvo dessa utan större betydelse på grund af ärkehertig Maximilians långvariga vägran att afsäga sig sina anspråk på Polens krona.[4] Initiativet inom den polsk-österrikiska förbindelsen låg för öfrigt nästan uteslutande på kejsarens sida, då denne sökte draga Polen in i sitt stora krig med turkarne och ville utnyttja icke blott Polens utan äfven Rysslands militära resurser i kampen mot de otrogna. Bland det tyska rikets öfriga furstar, merendels tillhörande en annan religion och flera nära besläktade med hertig Karl, kunde Sigismund

---

[1] HJÄRNE, Sigismunds svenska resor, s. 26.

[2] Se härom PÄRNÄNEN, Sigismond Vasa et la succession au trône de Suède, s. 18 ff.

[3] HJÄRNE, Sigismunds svenska resor, s. 1 ff., PÄRNÄNEN, a. a., s. 81.

[4] Maximilian, Sigismunds medtäflare vid konungavalet 1587, hade genom fördraget i Beuthen—Bendzin 1589 förpliktats att afsäga sig anspråken på polska kronan, men vägrade länge att ställa sig detta fördrag till efterrättelse. Afsägelsen skedde i själfva verket först 1598. Se härom HJÄRNE, Bidrag till historien om Sigismunds förhållande till det Habsburgska huset 1589—1604 (Hist. Tidskr. 1883, s. 241 ff.), HIRN, Die Renuntiation des Deutschmeisters Maximilian auf Polen und die damit zusammenhängenden Pläne (Mittheilungen des Instituts für Oesterreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband 4, s. 248 ff.), PÄRNÄNEN, a. a., passim.

Digitized by Google

ej heller påräkna några verkliga sympatier för sina politiska afsikter. Ett visst tillmötesgående var måhända att finna hos huset Hohenzollern, hvilket äfven var innehafvare af det polska länet Preussen, liksom också de med Sverige rivaliserande Östersjömakterna, såsom Danmark och hansestäderna, tilläfventyrs kunde antagas villiga att lämna konungen något understöd. Hvad den moskovitiske storfursten slutligen angår, var han ur många synpunkter föga acceptabel såsom öppen bundsförvant, då det gällde att vinna Sverige, om också hans indirekta hjälp väl kunde anses önskvärd och äfven möjlig att erhålla.[1]

Egendomligare kunde måhända synas den påfliga kurians hållning till den för den katolska kyrkan dock så betydelsefulla polsk-svenska frågan. Äfven här ligger förklaringen emellertid synnerligen nära till hands. På S. Petri stol satt sedan början af år 1592 Ippolito Aldobrandini, såsom påfve Klemens VIII. Redan från sin kardinalstid ägde denne en ingående kännedom om de polska förhållandena, då han varit påflig nuntie i Polen och inlagt stora förtjänster vid utjämnandet af de första årens misshälligheter mellan Sigismund och det österrikiska huset. I hans politiska beräkningar spelade också Polen och dess konung en framträdande roll. Kärnpunkten i hans planer — hvilka för öfrigt i mycket fullföljde påfvestolens tidigare politiska program — var bildandet af en helig liga mot turkarna, kristenhetens farligaste fiender; påfvens sträfvanden sammanföllo här med huset Habsburgs och åsyftade framför allt en sammanslutning mellan Österrike och de båda slaviska makterna i östra Europa, Polen och Ryssland. Men hans syften sträckte sig vidare. Den katolska kyrkans fiender voro att söka ej blott i söder; kätteriet inom själfva kristenheten borde bekämpas och ett afgörande slag riktas mot de heretiska staterna i norra och västra Europa. Härvid kunde Sigismund, kyrkans trognaste son och konung både i Polen och Sverige, göra en betydelsefull insats för befordrandet af den katolska sakens framgång. Från Polen skulle Sverige återeröfras under den katolska trons lydno, och på Östersjön skulle samlas en katolsk sjömakt med stödjepunkt i svenska hamnar. Det slutliga målet borde sedermera ej synas alltför aflägset: Englands betvingande och kätteriets utrotande.[2]

---

[1] Se ALMQUIST, Sverge och Ryssland 1595—1611, s. 38 ff. samt nedan.

[2] RANKE, Die römischen Päpste, 2, s. 240 ff., HJÄRNE, Sigismunds svenska resor, s. 6 ff., PÄRNÄNEN, a. a., s. 29 ff. Rörande påfvestolens tidigare politik se LIISI KARTTUNEN, Grégoire XIII comme politicien et souverain, s. 1 ff. (Annales academiæ scientiarum fennicæ, ser. B II: 2), BIAUDET, Le Saint-Siège et la Suède durant la seconde moitié du XVI:e siècle, 1, s. III ff., 178 ff., 294 ff. De katol-

Digitized by Google

Med kraft och skicklighet arbetade den påfliga politiken för förverkligandet af sina vidtomfattande planer. Hela Europa omspanns med ett nät af intriger, hvars trådar sammanlöpte i Rom. De resultat, som vunnos, blefvo dock ej af större varaktighet, och snart började motgångarna inställa sig. Den polska republiken vägrade envist att ansluta sig till ligan emot turkarna, och detta trots att en särskild påflig beskickning i ärendet afgick till Polen (1596—1597).[1] Lika liten framgång hade de påfliga försöken att vinna Ryssland, som såväl politiskt som religiöst intog en bestämdt afvisande hållning.[2] Den tillämnade aktionen emot kättarna syntes äfven löpa fara att helt rinna ut i sanden. Sigismunds första besök i Sverige hade ledt till ett konungens, låt vara nödtorftigt maskerade, nederlag gentemot protestanterna och hertig Karl, och de följande årens händelser hade tydligen endast bidragit till att stärka den senares maktställning på konungens bekostnad. Väl dryftades storpolitiska projekt om en förbindelse mellan Polen och Spanien i syfte att med de båda ländernas förenade krafter rikta ett dråpslag emot England[3], väl utformades ytterligare planerna på skapandet af en stark flotta i de nordiska farvattnen med utfallsportar emot England i de svenska ham-

---

ska flottplanerna i deras förbindelse med Sverige gå för öfrigt tillbaka ända till 1570-talets början. BIAUDET, a. a., 1, s. 293 f., 331 ff., K. HILDEBRAND, Johan III och Europas katolska makter 1568—1580, s. 290 ff., Johan III och Filip II. Depescher från det spanska sändebudet till Sverige kapten Francisco de Eraso 1578—1579 (Hist. Tidskr. 1886, s. 1 ff.). Älfsborgs namn synes i detta sammanhang för första gången nämnas i agenten Carlo Brancaccios bref till Filip II från Regensburg den 9 november 1576 (BIAUDET, Documents concernant les relations entre le Saint-Siège et la Suède, 2: 1, s. 145 ff.). För frågan i dess helhet se äfven KRETZSCHMAR, Die Invasionsprojekte der katholischen Mächte gegen England zur Zeit Elisabeths.

[1] Det påfliga sändebudet kardinal Gaëtanis, relation om sin beskickning, daterad år 1597, är tryckt i Relacye nuncyuszów Apostolskich, 2, s. 66 ff. Hans instruktion af den 13 april 1596 återfinnes i N. 33, f. 21 ff., Bibl. Vallicelliana, Rom. Åtskilliga akter rörande hans legation äro tryckta i Script. rer. Pol., 20.

[2] PIERLING, La Russie et le Saint-Siège, 2, s. 329 ff. Jfr äfven UEBERSBERGER, Österreich und Russland seit dem Ende des 15. Jahrhunderts, 1, s. 562 ff.

[3] Härom, särskildt om den spanska beskickningen till Polen 1597, se HJÄRNE, Sigismunds svenska resor, s. 85 ff., Script. rer. Pol., 20, passim. Polen befann sig för tillfället på grund af handelspolitiska tvistigheter i ett spändt förhållande till England. Se HASSENCAMP, Handelspolitische Verhandlungen zwischen England und Polen in den Jahren 1597 und 1598 (Zeitschrift der historischen Gesellschaft für die Provinz Posen, 3, s. 91 ff.). Jfr äfven nedan Malaspinas upplysningar i rapporter från dessa år.

Digitized by Google

narna[1] — utöfver den första förberedelsens stadium hade dessa underhandlingar dock ej kommit och voro i intet fall ägnade att gifva några omedelbara riktlinjer för en politik af bestämdare karaktär och syfte.

Med hänsyn till alla dessa omständigheter är det ej öfverraskande att finna, att den Heliga Stolen, då frågan om Sigismunds andra resa till Sverige på allvar kommer före, anser sig böra intaga en blott afvaktande ställning. Ligan mot de otrogna var dock alltjämt för den påfliga politiken hufvudändamålet, och på lösandet af de mångahanda svårigheter, som särskildt de oroliga gränsprovinserna mellan Donau och Svarta hafvet i detta afseende beredde, måste dess bästa krafter insättas.[2] I den påflige statssekreterarens skrifvelser till katolske nuntien i Polen under det kritiska året 1597 kommer denna påfvens uppfattning vid flera tillfällen klart till synes. Redan den 10 maj 1597 får nuntien order att beträffande Sigismunds ifrågasatta resa till Sverige ställa sig alldeles indifferent och hvarken till- eller afråda konungen.[3] Visserligen låter påfven under den närmast följande tiden vid flera tillfällen uttala sitt lifliga beklagande af konungens svårigheter och sin medkänsla med hans stora bekymmer.[4] Icke desto mindre fastslår han dock ännu en gång i kategoriska ordalag sin bestämda afsikt att ej gifva konungen något direktiv i dessa frågor, då han ej vill bära ansvaret för eventuella åtgärders misslyckande.[5]

---

[1] RANKE, a. a., 2, s. 253 f. Närmare härom nedan.

[2] Se härom HJÄRNE, Bidrag till historien om Sigismunds förhållande till det Habsburgska huset 1589—1604 (Hist. Tidskr. 1883, s. 257 ff.) samt Sigismunds svenska resor, s. 85.

[3] »Nel particolare dell'andata del Rè in Svetia seguiti V. S. di esser indifferente in non persuaderla ne dissuaderla.» Kardinalstatssekreteraren till Malaspina den 10 maj 1597. Vatikanska arkivet.

[4] Kardinalstatssekreteraren till Malaspina den 19 juli (»Si sono poi ricevute l'ultime delli 21 di Guigno, le quali non contengono quasi altro che semplici avvisi, ma tali sono quelli che ci portano dello stato particolarmente del Regno di Svetia che ben conviene contristarsene et deplorar questa miseria di piu fra le molte in che versiamo»), 18 och 23 augusti, 13 september (»se lo stato del Regno di Svetia è quale lo rappresenta V. S., è ben degno il Re di una gran compassione, et certo che N:ro Sig:re lo compatisce più di tutti et partecipa piu d'ogn' altro delle sue afflittioni»), 1 november (»compatiamo al Re dei mali trattamenti del Duca suo zio, et N:ro Sig:re non lascia di raccomandarlo a Dio nelle orationi sue») och 29 november 1597. Vatikanska arkivet.

[5] Kardinalstatssekreteraren till Malaspina den 13 september 1597: »In quanto al consigliarlo dell'andare o fermarsi, io le replico di nuovo che S. B:ne non è per farlo, non volendo mai che se in Svetia i successi non fossero buoni o fossero tristi in Polonia, quando Sua M:tà vada o stia, ad essa et ai consigli suoi

Digitized by Google

I denna vanskliga situation kommer konung Sigismunds handlingssätt att hufvudsakligen bestämmas genom inflytanden från tvänne olika håll. Under loppet af år 1597 samlas omkring konungen i Polen ett flertal af den svenska högaristokratiens medlemmar såväl inom som utom riksrådet. Förhållandet mellan dessa och konungen var väl till en början föga förtroendefullt, då Sigismund ej kunde glömma det understöd de under den gångna tiden vid flera tillfällen lämnat hertig Karl.[1] Emellertid lyckades de svenska herrarne så småningom afvända konungens misstroende och ingifva honom tillit till deras redliga sträfvan för konungens sak. Men från denna stund blifva deras råd och meningar i afseende på de svenska angelägenheterna af afgörande betydelse för Sigismund — helt naturligt för öfrigt, då de ju i dessa frågor måste tillerkännas den största sakkunskapen och deras medverkan vid ett företag emot Sverige var af oskattbart värde.

En synnerligen framträdande roll i fråga om Sigismunds svenska politik spelar emellertid äfven en person utanför konungens svenska omgifning, nämligen den påflige nuntien i Polen, Germanico Malaspina. Denne märklige man, som år 1592 utnämnts till påfligt sändebud vid Sigismunds hof[2], hade från början vetat att vinna konungens förtroende och var i själfva verket att betrakta ej såsom en främmande makts representant utan som konungens inflytelserikaste rådgifvare. En af samtidens skickligaste diplomater förstod Malaspina att med mästarhand sköta alla den påfliga politikens invecklade trådar och lät intet tillfälle gå sig ur händerna att verksamt befrämja den katolska kyrkans intressen. Få personer torde hafva öfverträffat honom i förmågan att med intuitiv säkerhet bedöma en politisk situation utan att låta sin blick skymmas af förutfattade meningar eller ingifna fördomar. I sin moraliska och sedliga uppfattning var han ett barn af sin tid. Alla medel voro honom tillåtna, blott de lände till den allena saliggörande kyrkans båtnad och det påfliga världsherradömets befästande och utvidgande.[3]

Under de första åren af sin polska nuntiatur understödde Malaspina i enlighet med den påfliga politikens intentioner af all förmåga

---

sen' attribuisca alcuna parte; la qual deliberatione di Sua B:ne potrà conoscere V. S. ch'è molto ferma dall' haverla io avvisata già un pezzo. Prega bene Dio che l'inspiri il meglio et li assista sempre, et nel medesimo officio non le rincrescerà di continuare». Vatikanska arkivet.

[1] Härom se närmare nedan.

[2] PÄRNÄNEN, a. a., s. 33.

[3] Angående Malaspinas person se HJÄRNE, Sigismunds svenska resor, s. 10 f., PÄRNÄNEN, a. a., s. 32 f., HJ. B[ERGSTRAN]D i Nordisk Familjebok (ny uppl.), s. v.

Digitized by Google

konung Sigismunds svenska planer.[1] Han medföljde äfven konungen till Sverige åren 1593—1594 och tog en liflig del i de växlande förhandlingarna mellan Sigismund och de svenska statsmännen.[2] Så småningom minskades visserligen, såsom ofvan framhållits, kurians intresse för den svenska frågan, och Malaspinas instruktioner under 1597—1598 års kris förpliktade honom i detta afseende till en rent negativ hållning. Förändringen gällde emellertid endast nuntiens så att säga officiella person. Enskildt fortfar han alltjämt att bistå konungen med råd och dåd äfven beträffande de svenska angelägenheterna, och hans depescher till Rom gifva utförliga upplysningar rörande de fortskridande öfverläggningarna härom med konungen och hans rådgifvare. Äfven för denna tid är sålunda Sigismunds svenska politik otvifvelaktigt i högst väsentlig mån influerad af de åsikter och meningar, som från den påflige legatens sida gjordes gällande.

För kännedomen om Sigismunds ställning till sitt arfrike och om utvecklingen af det kungliga partiets planer under förberedelserna till konungens andra resa till Sverige äro Malaspinas depescher till kurian den förnämsta och i många fall äfven den enda källan. Det har därför befunnits lämpligt att låta den följande framställningen i mycket ansluta sig till de upplysningar, som Malaspina i sin korrespondens lämnar rörande dessa frågor.[3] På åtskilliga punkter skall dock äfven hänvisas till annat källmaterial, som stått till buds, särskildt de danzigska sändebudens rapporter från den polska hufvudstaden.[4]

Under de båda åren närmast efter besöket i Sverige tyckas de svenska frågorna i ej alltför hög grad hafva upptagit den påflige nuntiens tankar. Visserligen inberättar han samvetsgrant de mer eller mindre pålitliga meddelanden, som ankommit från Sverige[5], och följer sär-

---

[1] Se PÄRNÄNEN, a. a., passim.

[2] Se BOËTHIUS, Om den svenska högadeln under konung Sigismunds regering (Hist. Bibl., 4).

[3] Rörande Sigismunds direkta mellanhafvanden med hertig Karl och Sverige under denna och närmast föregående tid hänvisas i allmänhet till BOËTHIUS, Hertig Karls och svenska riksrådets samregering 1594—1596 (Hist. Tidskr. 1884—1886), och JONSSON, Hertig Karl och Sigismund 1597—1598.

[4] Finnas bland Acta Internuntiorum, Staden Danzigs arkiv, Staatsarchiv, Danzig. För år 1598 äro utdrag ur dessa rapporter tryckta af ALMQUIST i HH 23, s. 101 ff.

[5] Stundom serverar han härvid verkliga röfvarehistorier såsom i sin depesch af den 27 maj 1595: »Si sono veduti in Stocholma diverse fantasme:

Digitized by Google

skildt i detalj de religiösa förhållandenas utveckling därstädes.[1] Att han äfven personligen känner en bestämd förpliktelse att medverka

---

Quando la moglie sua partorì, apparvero quattro gatti neri nella propria camera, quali combattendo insieme faciano strepito grande et rendevano terrore alla Duchessa; et facendo però venir gente, che scacciassero, disparvero subito. Poco tempo dopo la guardia del Duca vide a mezza notte il Duca, che vestito di veste lugubre et tutto melancolico scendeva della scala del castello di Stocholma; onde meravigliandosi, que(!) in quel hora et con quel vestito et solo calasse a basso il Duca, li andorno incontro et interrogandolo, dove S. Alt:za andava, sparve da gli occhi loro. Alcuni giorni di poi uscì del mare sotte le fenestre dell'istesso castello un gigante negro, quale voltatosi verso le stanze del Duca et Duchessa et alzata la mano disse tre volte: Væ, Væ, Væ vobis!» Bibl. Borgh. III 89 b, fol. 187, Vatikanska arkivet. För de nyheter från Sverige, som Malaspina i detta bref lämnar, åberopar han som sagesman Lindorm Nilsson Bonde, som nyss återvändt från en beskickning till Sverige. Se BOËTHIUS, Hertig Karls och svenska riksrådets samregering 1594—1596 (Hist. Tidskr. 1884, s. 59 ff.). Kardinalstatssekreterarens svar å nuntiens uppseendeväckande meddelanden, dateradt Rom den 17 juli 1595, är tryckt af FORSTEN, Akty i pisma, 1, s. 203 f. — Depeschen af den 9 februari 1596 (Bibl. Borgh. III 91 d, Vatikanska arkivet) dröjer med välbehag vid en föregifven sammansvärjning mellan de svenska riksråden gent emot hertig Karl.

[1] Malaspinas depesch den 27 maj 1595 (se föregående not), där ställningen i Sverige ännu skildras såsom ganska gynnsam för katolikerna, den 11 augusti och 8 sept. 1595 (Bibl. Borgh. III 89 b, fol. 245 och 269, Vatikanska arkivet), där de religiösa tvisterna i Sverige omtalas. En icke daterad rapport från Malaspina, antagligen från september eller oktober 1595 (Bibl. Borgh. III 89 b, fol. 292, Vatikanska arkivet), meddelar, att hertig Karl indragit alla de ekonomiska förmåner, som beviljats katolikerna i Sverige af konungen, hvarför denne tagit följande plan i öfvervägande: »Dice S. M:tà, che il Duca ha preparato dieci navi cariche di mercantie, la quale spetta alla M:tà Sua, non al Duca, per inviarle à Lisbona: desiderarebbe la M:tà S. che dette navi fossero arrestate sotto protesto, che havendo havuto ricorso alla M:tà del Re Cattolico li cattolici di Suetia, esponendo come il Duca haveva violentemente spogliato loro delli beni che il loro Re gli haveva assegnati, essendo similmente informato, che questa M:tà resta di ciò mal sadisfatta et desidera che siano loro restituiti, che perciò il Cattolico come defensore di tutti li cattolici affliti et oppressi arrestava quelle navi, insintanto che fosse informato da questa M:tà come passava questo particolare, et se veramente quelle mercantie spettavano al Duca, overo a questo Ser:mo. Se a N. S:re parerà di promovere la sopraddetta pratica, farà cosa gratissima a questa M:tà et utilissima per quei poveri cattolici che sono rimasti in Suetia, alli quali non è dubio che nell'avenire sarebbe portato maggiore rispetto, quando intendesse il Duca che il Cattolico tien protettione di loro.» Jfr härom BOËTHIUS, Hertig Karls och svenska riksrådets samregering (Hist. Tidskr. 1884, s. 84, n. 3). Hertig Karls framfart emot Vadstena kloster omförmäler nuntiens depesch af den 1 april 1596 (Bibl. Borgh. III 89 c, Vatikanska arkivet). Den kyrkliga ställningen i Sverige beröres äfven i Sigismund Ehrenhofers bref till ordensgeneralen Aquaviva i Nunz. di Pol., Add. II, Vatikanska arkivet; tvänne bref äro i utdrag tryckta hos THEINER, Schweden und seine Stel-

Digitized by Google

till en förändring af sakernas tillstånd i Sverige, därom vittnar tidigt ett intressant uttalande.[1] Emellertid går han ej till någon allvarlig diskussion af de politiska åtgärder, som kunde anses önskvärda[2], och om sättet för konungens förnyade uppträdande i Sverige yttrar han sig endast i allmänna ordalag.

Det synes först vara i samband med konung Sigismunds försök år 1596 att genom en högtidlig polsk legation imponera på sina uppstudsiga svenska undersåtar[3], som Malaspina börjat ägna de svenska angelägenheterna någon större uppmärksamhet. Den 6 april 1596

lung zum heiligen Stuhl, 2, s. 65, n. 10, s. 68, n. 13. Jfr bref från svensk-katolikeˆ till Ehrenhofer år 1595, tryckta i Konung Carl den IX:des Rim-Chrönika, s. 310 ff. För de religiösa förhållandenas utveckling i Sverige under denna tid se för öfrigt NORLIN, Svenska kyrkans historia efter reformationen, I: 1, s. 84 ff., BOËTHIUS, Hertig Karls och svenska riksrådets samregering 1594—1596 (Hist. Tidskr., 1884, s. 25 ff.).

[1] Depesch af den 14 april 1595 (Bibl. Borgh. III 89 b, fol. 69 ff., Vatikanska arkivet): »Et perchè mi parerà sempre amaro il residuo di questa mia vita, mentre mi starà sopra il stomacho il giuramento fatto da questo Ser:mo Rè a gli heretici di Suetia, si bene me protestanto. . . . . et recalcitranto, vivo del continuo con ardente desiderio di ridur quel Ser:mo in quel Regno et che l'andata sia in forma diversa da quella che fu l'altra volta. Et mentre mi vado profondando in questo pensiere et che considero le difficoltà, che si sono per havere da questa parte di Polonia, non ritrovo mezzo migliore per far sgambar ogni intoppo, quanto che se l'andata fosse accompagnata col beneficio di questa natione».

[2] Redan i sin rapport af den 14 april 1595 (se föreg. not) omtalar dock Malaspina, att han för konung Sigismund påpekat de stora fördelar både för kristenheten i sin helhet och för konungen själf, som stodo att vinna, om spanske konungen sattes i tillfälle att hålla en flotta i Ålfsborg och där finge tillgång till skeppsbyggnadsmaterial: »potendo far l'uno coll'altro facilmente per esser quel porto capacissimo di qual si voglia armata et circondato da boschi ripieni di legnami per simil'uso, per che di questa maniera et quel'armata potrei far scorta alli navilij Polachi et quando il Dano da questa parte del stretto impedisce che le navi Polache non intrassero in esso, quel armata dal altra impedirebbe che gli Inglese et Olandese non ne potessero intrare, di modo che il Rè di Dania ridurebbe ad una estrema necessità, consistendo le sue rendite nel Datio, che cava del transito delle navi per lo stretto suddetto, et così sarebbe necessitato a desistere dal suo proposito et tener buona corrispondenza col Sueco et Spagnoli, et forse che la regina d'Inghilterra, quando sapesse che se lei spedisse armata per impadronirsi delle flotte dei Indie havrebbe nelle viscere del suo regno un'altr' armata nemica, attenderebbe a cosi suoi, ne Navarra potrebbe vivere senza qualche ombra anch'esso. Et mi ricordo d'haver più volte udito in Suetia da huomini periti nel arte marinaresca, che se il Cattolico hauesse hauuto il porto sopraddetto, non sarebbe andata a traverso l'armata destinata per l'impresa dell'Inghelterra».

[3] Se härom BOËTHIUS, Hertig Karls och svenska riksrådets samregering 1594—1596 (Hist. Tidskr., 1886, s. 81 f., 97 ff.). Den polska beskickningens kreditivbref till hertig Karl är dateradt den 7 maj 1596. Script. rer. Pol., 20, s. 185 f.

Digitized by Google

kan han inrapportera till Rom, att Sigismund anförtrott honom ett projekt afseende dels att befria konungen från obehaget af de ständiga påtryckningarna från polackernas sida i den estländska frågan[1], dels att låta de polska ständerna mera aktivt häfda konungens intressen gent emot Sverige. Enligt detta projekt, hvilket Malaspina finner väl uttänkt, skulle den polska riksdagen afskicka en högtidlig legation till Sverige för att erbjuda en närmare politisk förbindelse mellan Polen och Sverige och dessutom betyga de polska ständernas solidaritet med sin konung.[2] Samtidigt är den påfliga kurian själf inne på samma tanke, då den i instruktionen för den till Polen afsände kardinal Gaëtani betonar nödvändigheten af att taga polackernas hjälp i anspråk gent emot hertig Karl eller att åtminstone i detta syfte använda sig af det polska namnets auktoritet, hvarjämte ingåendet af en union mellan Polen och Sverige eller åtminstone Estlands afträdande till Polen tages i öfvervägande.[3] Under legatens besök i Polen torde också

---

[1] Se ofvan s. 2.

[2] Malaspinas depesch af den 6 april 1596 (Bibl. Borgh. III 89 c, Vatikanska arkivet): »Sua M:tà ha dato cura a me d'incaminare una pratica assai utile per lei et per il regno di Suetia, la quale è che et dell' Estonia non venghi vessata, et questi ordini piglino la protettione del sopraddetto regno, et credo che l'uno col'altro succederà con sadisfattione della M:tà S., poichè do' qualche intentione, che questa dieta partorirà una solenna legatione mescolata con offerti d'una solida et utile confederatione tra quel regno et questo et accompagnata anco da una dichiaratione, che questi ordini non possono abbandonare nelle necessità il loro Rè. Ma se la unione si farà, cessaranno le turbini et tempesta di quel regno senza molta nostra manifattura. Sarà con questa mia copia di una lettera, che ha scritta ultimamente il Duca Carlo alla M:tà S., la quale è piena di concetti seditiosi, ma non vacua a mio parere di timidità. Quel è un corpo così infermo, che bisogna aiutarlo con orationi et allimentarlo con spessi legationi et con far pervenire alla notitia di quel seditioso cervello del Duca, che qua Sua M:tà è amata, estimata.»

[3] Kardinal Gaëtanis instruktion daterad Rom den 13 april 1596, se ofvan s. 4, n. 1. I instruktionen redogöres först för hertig Karls förfarande gent emot Vadstena kloster, hvilket i Rom väckt häftig vrede, hvarefter fortsättes: »V. S. Ill:ma [= Gaëtani] dia animo a S. M:tà di non lasciar questa ingiuria fatta a Dio senza vendetta, et le vada anco col consiglio del Vescovo di San Severo mostrando i mezzi, che forse non riusciriano difficile, quando vi si applichi bene. Et perchè restano in certo modo ingiuriati anco i Polacchi, bisogniaria andar divisando il modo di castigar il Duca et gli altri heretici con le forze della Polonia, che per aventura non ricusarebbe il carico, quando si trattasse di unir quella corona con quest'altra o almeno d'incorporarvi il ducato d'Estonia, che è parte della Livonia; et si pretende ch'il Rè, quando fu detto da Polacchi, li prometteva loro conforme alle pretensioni che ci hanno come signori del resto della provincia, dalla quale mentre discacciò il Rè Stefano, il Rè di Suetia si valse dell' occasione d'occupare

Digitized by Google

härmed sammanhängande frågor hafva närmare diskuterats.[1] I slutet af år 1596 återkommer Malaspina till ämnet, då han i bref till legaten utförligt refererar de underrättelser, hvilka lämnats af en af de till Sverige afsända polska gesandterna, äfvenså meddelar åtskilligt angående konungens afsikter. De upplysningar, han vid detta tillfälle gifver, äro af stort intresse såväl för kännedomen om ställningen i Sverige omedelbart före Arboga riksdag, sådan den i Polen uppfattades, som för bedömandet af konung Sigismunds hållning. I Sverige voro, säger Malaspina, borgare, bönder och soldater på konungens sida, och hvad riksråden beträffade, förklarade de sig enskildt vara konungen trogna, om de också i sitt offentliga uppträdande af fruktan för hertigen måste ansluta sig till denne. Af särskild betydelse vore, att Estland och Finland liksom örlogshamnarna Kalmar och Älfsborg stodo till konungens förfogande. Från alla håll uttalades, att konungens närvaro i Sverige vore oundgängligen nödvändig, men konungen svarade, »att han icke vill tänka på att begifva sig till detta land, så länge han har förhoppning om att kunna ingå förbund (ɔ: med kejsaren och andra makter mot turkarna), och att om han kan sluta förbund med de kristna furstarna äfven med säker risk att förlora detta rike (ɔ: Sverige), han hellre förlorar det än han afstår från förbundet; och detta har han offentligen tillkännagifvit till stor tillfredsställelse för många». Emellertid vore det lämpligt att i propositionen till de särskilda vojvodskapens landtdagar[2] inskjuta en begäran från konungen till ständerna

per se quella parte finitima agli stati suoi, sopro che V. S. Ill:ma intenderà che S. M:tà havea havuto grande contraste nelli comitij. La qual con ogni partito che faccia della detta Estonia o anco del regno istesso di Suetia non porta (?) pregiuditio alcuno alla sua posterità, anzi viene ad assicurarla maggiormente nell'uno et nell'altro regno, solo ne esclude la maledetta prosapia calvinistica del Duca Carlo, persecutore acerbissimo di Cattolici, nel modo, che saria longo à discorrer qui; ma V. S. Ill:ma potrà intenderla dal Vescovo di Severo, che n'è informatissimo, et seco ordir consigli, che restino in memoria del Rè, quando il tempo serva ad esseguirli, il quale veramente in queste congiunture ricerca che non si metta più legne al fuoco, pur che intanto si proceda che la religion Cattolica con danno incomparabile dell'anima non riceva in quelle parti l'ultimo crollo, a che si potria anco forse rimediare con un gravissimo et minaccioso risentimento del Rè verso quei consiglieri mostrando loro che non è per patire quelle insolenze contra i seguaci della medesima vera fede che S. M:tà professa, le quali ne anco sono stati usati a tempo de' Rè che seguitono l'heresie, il quale uffo si potrà autorizzare col mescolarvi il nome del senato polono come partecipe, impatiente dell'ingiuria fatta al suo Rè, anzi a Dio omnipotente.»

[1] Se Avvartimenti di Monsig. Nuntio Malaspina a . . . Cardinale Legato den 3 augusti 1596. Bibl. Borgh. III 89 c, Vatikanska arkivet.

[2] Om dessa se Almquist, Polskt författningslif under Sigismund III (Hist. Tidskr. 1912, s. 184 ff.).

Digitized by Google

att taga i öfvervägande, på hvad sätt konungen skulle kunna bevara sin svenska krona.[1]

Den 10 februari 1597 sammanträdde de polska ständerna i Warschau, där riksdagsförhandlingar sedermera pågingo till den 23 mars.[2] Öfverläggningarna gällde framför allt den turkiska frågan: förbund med kejsaren och andra kristna furstar mot turkarna eller fred med tur-

---

[1] Malaspinas bref till kardinallegaten, Warschau i dec. 1596, Bibl. Borgh. III 91 c, fol. 87 (jfr äfven 89 c), Vatikanska arkivet. Den del af brefvet, som berör svenska förhållanden, lyder in extenso: »Sono alcuni giorni che ritorna uno delli Ambasciadori mandati in Svetia, et dalla relatione sua ma molto più dalle lettere che ha ricevute S. M:tà, si cava che lo stato di quel regno è il sequente quanto al politico (chè quanto allo spirituale non bisogna parlare), che li cittadini, contadini et soldati sono dalla parte di S. M:tà, et quanto a questi ultimi si vede dalla risposta che hanno data al Duca Carlo, copia della quale sarà quì alligata, essere veramente così. Li senatori nelli colloquij famigliari extra senatum si dimostrano adherenti alla M:tà Sua, ma nel dare le sentenze sono stati uniti col detto Duca, se ben affermano essere necessitati a governarsi nella sopraddetta forma per evitare la indignatione del Duca. Le provintie dell' Estonia et di Finlandia insieme col porto di Chalmar, chiave di quel regno sul mar Baltico, et di Elsburgo sul mare Oceano fuori dello stretto di Dania, opportuno per introdurre soldati forastieri nel regno, stano a devotione di S. M:tà. Il Duca ha formato un scritto et sottoscritto di sua mano, nel quale si obliga a conservare quel regno ad fideles manus per S. M:tà, et che al ritorno della M:tà Sua le consignarà ciò che tiene in sua potestà. E anco ritornato quel ambasciadore, che si mandò al Rè di Dania, qual riferisce ch'era dispiacciutto a quella M:tà et suo consiglio il modo tenuto dal Duca et che li havevano scritto monendolo seriosamente et anco dichiarandosi che quel regno non poteva per vigore delli antichi compatti non difendere questo Serinissimo da quei che volessero levargli l'obedienza. Concludono tutti che sarebbe necessaria la presenza di S. M:tà, ma la M:tà Sua dice che non vuol applicar l'animo a transferirsi in quel regno, mentre spera di collegarsi, et che quando la possa collegarsi con li Principi christiani, etiam con la certa perdita di quel regno, elegge più tosto di perderlo che lasciare di unirsi con loro; et si è lasciata intendere publicamente con molta edificatione di tutti. Ha ben fatto porre una clausula nella instruttione a conventi particolari, per mezzo della quale prega li ordini che vogliano consultare come la possa ritenere in obedienza il sopradetto regno.« — Om här åberopade bref från den danske konungen till hertig Karl se BOËTHIUS, Hertig Karls och svenska riksrådets samregering 1594—1596 (Hist. Tidskr. 1886, s. 55 n. 4) samt PIRA, Svensk-danska förhandlingar 1593—1600, s. 66 ff. Malaspinas uppgift, att hertigen i skrifvelse till konungen — tydligen vid sidan af det officiella svaret å sändebudens andraganden — utlofvat att hålla konungen riket till handa, står säkerligen i sammanhang med det aktstycke, som aftryckts i Script. rer. Pol., 20, s. 238 ff. Jfr äfven hertigens kreditiv några månader senare för Peder Brask. Hertig Karls Reg. under den 15 mars 1597.

[2] Script. rer. Pol., 7, s. 234. De viktigaste källorna för denna riksdags historia äro samlade och tryckta i Script. rer. Pol., 20. Åtskilliga uppgifter af intresse återfinnas dessutom i de danzigska sändebudens rapporter från riksdagen. Acta Internuntiorum, vol. 52.

Digitized by Google

karna. Trots närvaron af påfvens speciella sändebud, kardinal Gaëtani, misslyckades försöket att indraga Polen i den stora kampen mot de otrogne.[1] Riksdagens arbete störddes redan från början af häftiga inre partistrider, och ständerna åtskildes utan att något riksdagsbeslut kommit till stånd.[2]

Vid riksdagen förelåg den polska beskickningens till Sverige legationsberättelse[3], och de svenska angelägenheterna torde vid upprepade tillfällen hafva blifvit under riksdagsförhandlingarna berörda.[4] Till någon egentlig dryftning af de åtgärder, som från polsk sida borde vidtagas för att understödja konungen gent emot Sverige, synes man emellertid ej hafva kommit vid själfva riksdagen.[5] De församlade 'landtbåden' åtnöjde sig i detta afseende med att eftertryckligt påyrka infriandet af konungens kröningslöfte rörande det svenska Estlands afträdande till Polen, ett yrkande, som likväl af konungen tillbakavisades under framhållande af omöjligheten att träffa ett dylikt afgörande under närvarande oroliga förhållanden i Sverige.[6]

Konung Sigismund hade emellertid fört fram frågan i senaten och hemställt om dess utlåtande. Han hade härvid påpekat, hurusom man i Sverige ansett hans närvaro oundgänglig och sökt förmå honom att infinna sig redan följande sommar. Af hänsyn till Polens intressen, hvilka han förklarade sig alltid sätta framför Sveriges, hade han likväl beslutit sig för att stanna i Polen, men hoppades i gengäld, att han sedermera, då förhållandena i Polen det tilläte, skulle kunna påräkna de polska ständernas välvilliga samtycke vid en aktion gent emot Sverige. För att förklara hans hållning i Sverige och försäkra

---

[1] Jfr ofvan s. 4.

[2] Se de olika riksdagsberättelserna i Script. rer. Pol., 20. — Malaspina underrättar den 28 mars kardinalstatssekreteraren, att Gaëtani den 14 april skulle återvända till Rom. Kardinalstatssekreteraren till Malaspina den 5 maj 1597, Vatikanska arkivet. Den 9 juni 1597 ankom Gaëtani till Rom, såsom framgår af kardinalstatssekreterarens bref till Malaspina den 23 juni 1597 (Vatikanska arkivet) samt Gaëtanis bref till konung Sigismund den 11 juli 1597 (orig. bl. Bref till Sigismund III, Extranea, Polen, Riksarkivet).

[3] Hithörande akter trycktes redan 1596 på latin och svenska under 'Mandata Serenissimi Potentissimique Principis, Domini Sigismvndi etc.' (Stm 1596); en tysk upplaga utkom följande år. Om beskickningens förlopp se Boëthius, Hertig Karls och svenska riksrådets samregering 1594—1596 (Hist. Tidskr. 1886, s. 97 ff.).

[4] Script. rer. Pol., 20, s. 168, 173 f., 179, 444, 464, 522 m. fl. Jfr äfven Georg Bergman m. fl. till borgmästare och råd i Danzig den 15, 22 och 26 mars 1597. Orig. bl. Acta Internuntiorum, vol. 52, fol. 136 f., 140 f., 145 ff.

[5] Script. rer. Pol., 20, s. 433, 489, 506 m. fl.

[6] Script. rer. Pol., 20, s. 157, 163, 467, 470, 487 f., 516 m. fl.

Digitized by Google

de svenska undersåtarna om hans snara ankomst, önskade han en ny legation från de polska ständerna — han erinrar äfven om det lyckliga resultatet af den senaste beskickningen. Beträffande Estland gör han gällande, att ett afträdande af detta land till Polen skulle bringa honom i fara att helt förlora Sverige, hvilket så mycket mer borde undvikas, som väldet öfver Sverige af honom eftersträfvades framför allt för Polens skull.[1]

Att man inom senaten liksom inom konungens närmaste omgifning tog denna sak i noggrant öfvervägande, därom vittna Malaspinas depescher från denna tid. Från den 2 mars 1597 föreligga tvänne skrifvelser från Malaspina, den ena ställd till kardinallegaten Gaëtani, den andra till påfliga statssekreteraren. I den förra meddelar nuntien, att meningsskiljaktighet beträffande svenska politiken uppstått inom senaten: kanslern, vicekanslern samt några andra senatorer häfdade, att om konungen genom att ej infinna sig i Sverige riskerade att förlora sitt arfrike, borde han äfven utan polska ständernas medgifvande sätta sin resa i verket; majoriteten inom senaten hade emellertid uttalat en motsatt uppfattning.[2] I sitt bref till kardinalstatssekreteraren lämnar Malaspina ytterligare upplysningar. Sändebudens relation från Sverige skulle uppläsas i senaten, och man hade anledning att vänta, att den estländska frågans ordnande häraf skulle underlättas, då det blefve tydligt, att konungen skulle gå helt förlustig sin svenska krona, om han återställde Estland till Polen. Man skulle också få tillfälle att inhämta ständernas mening rörande konungens resa till Sverige.[3]

I sin sistnämnda depesch berör Malaspina äfven en annan omständighet, som stod i förbindelse med de svenska frågorna. Den spanske gesandten i Warschau[4] hade uttalat en önskan om närmare information rörande hamnen Älfsborg i Sverige och de fördelar, som vore att vinna genom dess besättande af Spanien. Malaspina hade

---

[1] Konungens tal till senaten i italiensk öfversättning i Bibl. Borgh. III 91 c, fol. 91 f., Vatikanska arkivet.

[2] Bibl. Borgh. III 91 d, Vatikanska arkivet.

[3] »Sarà udita in senato la relatione di quei ambasciadori, che furono per decreto delli ordini inviati in Suetia. Et da essa relatione nascerà forse l'accomodamento dell' Estonia, attesochè farà apparire che se S. M:tà la restituisse di presente perderebbe quel regno. Et parimente si scoprirà la intentione di questi ordini intorno all'andata del Rè nel regno di Suetia: et quando dovrà andare, dovrà di nuovo intimar comitij, è (!) se basterà che si faccia una convocatione di senatori et che essi prestino il loro consenso». Bibl. Borgh. III 89 d, Vatikanska arkivet.

[4] Se ofvan s. 4.

Digitized by Google

för att tillmötesgå denna önskan — han ansåg sig härvid äfven handla i öfverensstämmelse med konung Sigismunds intentioner — låtit utarbeta en särskild framställning i ämnet, hvilken bifogades hans rapport till Rom.[1]

Ett par veckor senare återkommer den påflige nuntien utförligare till de svenska ärendena, nämligen i sin depesch af den 15 mars 1597. Alla senatorerna hade förklarat sig beredda att bistå konungen, men om sättet härför hade olika meningar gjort sig gällande. Somliga ansågo, att konungen borde förordna sin blifvande svåger, markgrefven Johan Georg af Brandenburg, och sin syster Anna till ståthållare i Sverige för att dymedelst komma till rätta med hertig Karl.[2] Andra åter tillrådde, att konungen begåfve sig till Danzig, och att en 'väpnad legation' öfversändes till Sverige att förfara efter omständigheterna; af dess berättelse finge sedermera bero, huruvida konungen skulle fortsätta sin resa eller ej — framför allt skulle emellertid tillses, att då omständigheterna det medgåfve, hertig Karl blefve tagen till fånga. Slutligen funnes några, hvilka påyrkade, att konungen skulle genom Lithauen afresa till Estland och där sammankalla ständerna. Intet beslut hade dock ännu blifvit fattadt, och Malaspina trodde ej, att någon af de föreslagna utvägarna skulle vinna ridderskapets samtycke: beträffande markgrefven af Brandenburg, hvars planer på Preussen voro ständerna väl bekanta[3], önskade man ej öka hans makt och inflytande, den väpnade legationen fann man antingen obehöflig eller otillräcklig, och konungens aflägsnande till ett så fjärran beläget land som Estland skulle måhända ej kunna tillåtas under dessa tider.[4]

Såsom bilaga till ofvanstående skrifvelse har Malaspina fogat en vidlyftig relation rörande den svenska frågans behandling vid riks-

[1] Jag återkommer sedermera till Malaspinas tankar öfver detta och därmed sammanhängande spörsmål, såsom de utförligast framställts i hans bekanta 'Dello stato spirituale et politico del regno di Suetia' (1598). — Med anledning af Malaspinas här ofvan omnämnda relation skulle frågan angående Älfsborg i Rom underkastas närmare granskning. Se kardinalstatssekreterarens bref till Malaspina den 29 mars 1597. Vatikanska arkivet.

[2] Malaspina uppger sedermera, att prinsessan Anna själf arbetade för denna plan. Se nedan.

[3] Huset Hohenzollern i Brandenburg hade år 1564 fått försäkran om eventualsuccession till det polska länet Preussen efter den där regerande Hohenzollergrenens utslocknande. De brandenburgska markgrefvarnes planer å hertigdömets förvärf framträda äfven allt tydligare under den följande tiden. Se ALMQUIST, Bidrag till kännedomen om striden mellan konung Sigismund och hertig Karl 1598—1599, s. 7 ff., BREVSIG i Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg, 15, s. 48 ff.

[4] Bibl. Borgh. III 89 d, fol. 21. Se bilaga 1.

Digitized by Google

dagen. De upplysningar, han här meddelar, äro af synnerligt intresse för kännedomen om ställningen i Polen. Man hade, omtalar nuntien, på vissa håll funnit det egendomligt, att konungen mot sedvänjan först framställt proposition angående sina privata angelägenheter, d. v. s. beträffande Estland och resan till Sverige. Emellertid gillades hans förfarande af dem, som voro inne i förhållandena: konungen kunde å ena sidan förutse, att förhandlingarna om 'ligan' ej skulle leda till något resultat och att ständerna under sådana förhållanden skulle återkomma till kravet å Estlands återställande till Polen, hvarför han, då han af hänsyn till ställningen i Sverige ej kunde tillmötesgå detta krav, fann bättre att förekomma än att förekommas. Å andra sidan hade underrättelse ankommit från Sverige, att hertig Karl med våld återtagit regeringen, förebärande, att han genom sin börd vore självskrifven till styrelsen under konungens frånvaro; de svenska rådsherrarna, hvilka af konungen insatts som interimsregering, hade äfven inför Sigismund gjort gällande, att om konungen ej genast antingen själf infunne sig i Sverige eller skickade dem hjälp i penningar och förnödenheter, fästningarna Kalmar, Älfsborg och Vadstena skulle falla i hertigens händer, liksom soldaterna, hvilka ej fått ut sin sold, öfvergå på hertigens sida.[1] Af dessa skäl hade konungen afvikit från gammal sed. Han hade äfven i enlighet med de förnämsta senatorernas mening låtit de polska sändebuden till Sverige uppsätta en berättelse öfver sin beskickning att företes ständerna, hvilka däraf skulle förstå dels omöjligheten för konungen att återställa Estland, dels nödvändigheten för honom att begifva sig till Sverige, så snart förhållandena i Polen det tilläte. Angående allt detta hade samma dag diskuterats i senaten, och senatorerna hade lofvat att använda all sin auktoritet hos ridderskapet dels för att förhindra, att konungen besvärades med den estländska frågan, dels för att i sin tid utverka ståndets samtycke till konungens resa. Emellertid hade den polska adeln fått kännedom om svenska ständernas svar till de polska sändebuden och därvid särskildt fäst sig vid svenskarnas häfdande af, att genom arfrikets införande ingen förminskning skett i adelns fri- och rättigheter i Sverige och att dess uppträdande under Sigismunds frånvaro sålunda stod i full öfverensstämmelse med lagens bud. Den polska adeln fann det ej tillbörligt, att de, som voro så måna om sina egna privilegier, skulle bidraga till att ett annat lands ridderskap förlorade sina. Förgäfves invände konungen, att hans företrädare i Sverige varit enväldiga konungar och att aristokratien i Sverige ej varit i åtnjutande af

[1] Om här åsyftade framställning till Sigismund från de svenska rådsherrarna se JONSSON, a. a., s. 36.

Digitized by Google

sina gamla friheter efter arfrikets införande. Polackarna genmälte härtill, att konungarna i Sverige genom usurpation kommit i besittning af sin enväldsmakt, och att man därföre nu, då konungen var af annan religion och borta från riket, sökte återinföra lagliga förhållanden. På konungens förnyade invändning, att i så fall äfven den katolska religionen borde återställas liksom andliga medlemmar taga säte i riksrådet, svarades endast, att skulden för religionsförändringen legat hos konung Gustaf och ej hos aristokratien. Äfven Sigismunds något sofistiska fråga, hvarför ej konungen, som kunnat handla emot lagen beträffande religionen, äfven kunnat göra detta i andra afseenden, afvisades: sanningen är, säger Malaspina, att de svenska ständerna, om också ej genast så dock sedermera, gåfvo sitt samtycke till den kätterska lärans införande, hvilket ej varit fallet vid afskaffandet af adelns privilegier. Beträffande Estland förklarade det polska ridderskapet sig för tillfället afstå från kravet å dess återställande till Polen, men begärde en försäkran af konungen, att dylikt återställande skulle äga rum, så snart möjlighet därtill förelåg. Förslaget om en försäkran förkastades emellertid af konungen, oaktadt det medgafs honom att för mindre publicitets skull aflägga densamma inför endast en eller två senatorer. Konungen ansåg sig nämligen ej vara förpliktad att afträda Estland, då han ej lofvat det vid sin kröning och de svenska gesandterna vid konungavalet i detta afseende öfverskridit sin befogenhet.[1]

En annan fråga, som af Malaspina vid samma tillfälle behandlas, är den, huruvida konungen, då han beslutit sig för att resa, på nytt borde vända sig till ständerna, eller om det skulle vara tillräckligt att sammankalla en senatorskonvokation. I förra fallet vore det ovisst, huruvida ständernas samtycke skulle kunna erhållas, och under alla omständigheter skulle resan ej omedelbart kunna företagas, då en viss tid måste förflyta mellan de båda riksdagarna. Hvad det senare fallet vidkommer, vore det ej sannolikt, att ständerna skulle vilja lämna en så vidsträckt befogenhet i senatens händer. Ty om Sigismund blefve kvarhållen i Sverige, skulle man i Polen komma i en synnerligen pinsam situation: å ena sidan vore det ej lätt att befria konungen, å andra sidan kunde man ej skrida till nytt kungaval, då man gifvit sitt tillstånd till konungens resa. Ständerna kunde ej heller af hänsyn till Polens intressen medgifva, att konungen reste under sommaren; under vintern skulle han af isen stängas inne i Sverige och därför nödgas

[1] Se härom senast ALMQUIST, Krisen i Polen och det polska konungavalet år 1587, passim.

Digitized by Google

medföra väpnad krigsstyrka, hvilket åter skulle kräfva stora penningutgifter.

Malaspina slutar med att uttala sin förhoppning, att de fortsatta öfverläggningarna skulle leda till ett för konungen gynnsamt resultat.[1]

Af Malaspinas ofvan refererade meddelanden är tydligt, att man i Polen var föga förtrogen med de svenska samfundsförhållandena, hvilka man felaktigt uppfattade såsom nära besläktade med de polska. Emellertid är det af ett visst intresse att konstatera, att hertig Karl förstått att rätt bedöma situationen, då han i svaret till de polska sändebuden särskildt vädjat till polackernas kända frihetskärlek och såsom orimlig afvisat tanken, att Sveriges rättigheter och privilegier skulle med deras begifvande kunna omintetgöras.[2]

Den polska riksdagens sprängning omintetgjorde för den närmaste framtiden konungens och hans förtrognas planer. Rådvillheten inom det kungliga lägret synes hafva varit stor, och de mest växlande projekt korsade hvarandra.[3] En målande skildring af situationen lämnar Malaspina i sin vidlyftiga rapport af den 12 april 1597.[4] De viktigaste punkterna af hans framställning skola här nedan beröras.

Den fråga, som för närvarande sysselsatte konungen, nämligen huruvida han på nytt borde sammankalla ständerna för att få deras samtycke och understöd till den svenska resan liksom för att öfverlägga om de svårigheter, som uppstått på grund af riksdagens upplösning, var den allvarligaste, som hittills mött konungen. För ständernas sammankallande syntes tala, att konungen eljest skulle kunna beskyllas för bristande omtänksamhet, om han förlorade sitt arfrike eller någon olycka drabbade det på försvar blottade Polen. Man borde för öfrigt ej tro, att det polska ridderskapet ville genom vägrande af sitt samtycke blifva orsak till att konungen förlorade Sverige, eller att det ej hvad Polen beträffade skulle taga hänsyn till det, som mera berörde konungens offentliga än hans enskilda intressen. Ej heller borde man draga några slutsatser för framtiden af den utgång sistlidna riksdag fått. Man hade nämligen begått ett misstag vid led-

[1] Bibl. Borgh. III 63 bc, fol. 348 f., samt Bibl. Borgh. III 89 d, fol. 22 f., Vatikanska arkivet. Se bilaga 2.

[2] Jfr BOËTHIUS, Hertig Karls och svenska riksrådets samregering 1594—1596 (Hist. Tidskr. 1886, s. 106).

[3] Jfr de danzigska sändebudens bref till borgmästare och råd i Danzig den 26 mars och 10 april 1597. Orig. bl. Acta Internuntiorum, vol. 52, fol. 145 ff., 153.

[4] Bibl. Borgh. III 89 d, fol. 48 ff., Vatikanska arkivet. Se bilaga 3.

Digitized by Google

ningen af denna riksdag, då man öfvergifvit tidigare praxis att aldrig låta konungen få skenet af att helt ansluta sig till något af de kämpande partierna och därigenom stöta bort de andra. För att förklara detta för konungen hade Malaspina valt bilden af en man, som skulle resa bort och under sin frånvaro måste anförtro vården öfver sin egendom åt andra personer: det låge vikt uppå att dessa personer bibragtes en välvillig sinnesstämning, så att de med trohet och nit skötte sitt åliggande. »Jag kunde därför ej», säger Malaspina, »finna öfverensstämmande med statens intresse, att H. Maj:t, då han under föregående riksdag hade för afsikt att, om ej ligan kom till stånd, begifva sig öfver till Sverige och då måste lämna 'ad fideles manus' icke blott riket, utan äfven sin gemål och sina barn, har så häftigt angripit kanslerns motståndare; detta uppträdande kunde ej hafva annan följd än den det i verkligheten haft, eller också (äfven om H. Maj:t hade erhållit ständernas tillstånd) skulle det hafva framkallat inbördes krig i landet under konungens frånvaro. H. Maj:t borde därför, innan han fattade ett sådant beslut, väl öfverväga sina och sina anhängares resurser, och om han funne dem otillräckliga för åstadkommandet af ett riksdagsbeslut, borde han draga antingen hela eller en del af det motsatta partiet öfver på sin sida. Om också detta parti måhända är konungen obenäget, består det likväl af fattigt och bankrutteradt folk, som plägar inblanda sig i offentliga angelägenheter för att af dem vinna någon fördel. Då konungen och ej ärkehertig Maximilian är den, som äger brödet att stilla deras hunger med, står det i konungens makt att draga dem öfver till sig.» Malaspina uppger sig äfven öppet hafva sagt konungen, att oppositionspartiet ägde bestånd, endast så länge konungen ville, och att det inom loppet af ett år skulle kunna bringas helt ur världen.

Efter att hafva gifvit uttryck åt dessa för polskt författningslif föga smickrande men icke desto mindre tvifvelsutan högst träffande omdömen[1] öfvergår den påflige nuntien till en granskning af de skäl, som anfördes mot ständernas hörande. Särskild vikt lades, meddelar han, vid sättet för konungens resa. Om konungen reste med härsmakt, skulle äfven svenskarna rusta sig i tanke att konungen komme för att straffa dem, som förbrutit sig emot honom; polackerna skulle dessutom vara föga hågade att riskera lif och ägodelar på ett dylikt företag. Om konungen däremot reste 'obeväpnad', skulle följande för Polen olyckliga fall kunna tänkas inträffa: konungen får ständernas samtycke ej blott till själfva resan utan äfven till sättet för densamma, men blir efter ankomsten till Sverige där kvarhållen; de

[1] Jfr HJÄRNE, Sigismunds svenska resor, s. 26 f.

Digitized by Google

polska ständerna kunna då hvarken skrida till nytt konungaval eller i längden reda sig utan konungens personliga närvaro.[1] Malaspina erkänner styrkan i detta senare argument, men erinrar om den betydelsefulla omständigheten, att undersåtarna i Sverige ännu ej brutit sin trohetsed och att större delen af adeln, soldaterna och bönderna var konungen tillgifven, hvarjämte de förnämsta fästningarna samt Finland och Estland stodo till konungens förfogande. Konungen borde sålunda enligt Malaspinas mening kunna gå en medelväg och medföra endast så stor krigsstyrka, att den tillsammans med tillgängliga trupper i Sverige skulle vara i stånd att bryta hertig Karls motstånd. Vanskligare vore emellertid att tillbakavisa en annan invändning. Ständerna skulle ej kunna sammankallas förrän i november eller december, och äfven om de då samtyckt till resan och beviljat nödig kontribution, skulle denna senare ej kunna indrifvas förrän efter sex månader. Då dessutom ingen torde vara villig att på egen risk förskottera konungen penningar, synes det tydligen vara ändamålslöst att vända sig till ständerna, så mycket mer som hvad Polen angår detta rike under nästkommande vinter vore betryggadt gent emot anfall från Turkiet eller andra grannmakter, och hvad Sverige beträffar konungen vid den tid, då han ägde möjlighet att resa, redan skulle hafva förlorat detta land eller situationen där hafva helt förändrat sig.

På grund af dessa svårigheter förklarar Malaspina sig hysa tvifvelsmål om, huruvida han officiellt i sin egenskap af apostolisk minister borde tillråda konungens svenska resa. Han tog härvid äfven i betraktande den omständigheten, att konungen, om resan kom till stånd, skulle begära penningbidrag af den Heliga Stolen, hvars tillgångar för tillfället ej voro synnerligen lysande.[2] I hvarje fall hade han beslutit sig för att ej taga befattning med frågan om riksdagens sammankallande. Sin ifriga omsorg om de svenska angelägenheterna lämnade han emellertid därmed ingalunda. Han uppmanade konungen att noggrant öfverväga situationens kraf och återkom själf till

[1] Jfr ofvan s. 2.

[2] En annan fråga, som i detta sammanhang sysselsätter nuntien, är det för den påflig-kejserliga politiken synnerligen brännande spörsmålet om tartarernas ställning. Det gällde att förhindra, att tartarerna öfver polskt område ryckte in i Ungern till sina trosförvanter turkarnes bistånd. Se HJÄRNE, Sigismunds förhållande till det Habsburgska huset (Hist. Tidskr. 1883, s. 263), UEBERSBERGER, Österreich und Russland, 1, s. 563. Malaspina hade uppmanat kanslern att begifva sig till gränsen och låta utsprida det ryktet, att ridderskapet skulle följa efter, detta på det att, om tartarerna ingått förbund med turkarne, men icke desto mindre önskade stanna hemma, de skulle kunna få en giltig anledning härtill. Zamojski hade ej ställt sig alldeles afvisande till hans förslag.

Digitized by Google

ett förslag, som konungen redan från Sverige hade tillställt kurian, nämligen att inkorporera Estland och Finland med Polen under villkor, att polackerna alltid valde konungens förstfödde son till konung och understödde Sigismund vid hans sträfvanden att återtaga det öfriga Sverige. Hvad detta senare förslag angick, fann Malaspina det högst acceptabelt för polackerna på grund af Finlands utmärkta läge såväl i förhållande till Ryssland som till hertigdömet Preussen. För inkorporationens lyckliga genomförande kunde man räkna på den trofaste finske befälhafvarens bistånd, och man hade ju dessutom fästningarna till sin disposition; konungen borde ej frukta, att Fleming och andra, som satt sitt lif och sitt gods på spel för konungens sak, skulle ställa sig afvisande, om de blott blifvit försäkrade om ett välvilligt mottagande i Polen och där fått ersättning för den egendom, de besutto i Sverige. Ej heller borde konungen hysa några betänkligheter med hänsyn till hertig Karls och hertig Johans rätt till de båda omhandlade provinserna. I detta sammanhang säger sig Malaspina äfven hafva framhållit för Sigismund fördelarna af att spanske konungen finge förlägga sin flotta till hamnen Älfsborg.[1]

Någon större tro på framgången af sina förslag eller någon starkare förtröstan till framtiden hyser den påflige nuntien emellertid ej. Han slutar sin depesch med att antyda, hvar de egentliga svårigheterna i verkligheten lågo — hos konungen själf! »Konungen litar mycket på sin saks rättvisa och hoppas mer häraf än han borde. Och för att säga Eders Eminens öppet hvad jag menar: Konungen är i alla sina handlingar alltför egennyttig och mån om sitt och skulle vilja få hjälp och understöd utan eget besvär och utan att själf riskera något. Häraf blir följden, att man oftast, då det gäller att göra en utgift eller vidtaga någon annan åtgärd, som tangerar hans intressen, ej förmår öfvertala honom till något, som för hans sak kunde vara gagneligt. Jag har tillåtit mig att säga så mycket, emedan det smärtar mig in i själen att se, huru man under förevändning af att förtrösta på rättvisan af sin sak och på den Allsmäktige Guden icke företager

[1] Malaspinas förslag om Finlands och Estlands inkorporering med Polen mottogs ej med någon större entusiasm i Rom på grund af den stora risk, med hvilken den proponerade åtgärden var förenad. Se kardinalstatssekreterarens bref till Malaspina den 10 maj 1597 (se ofvan s. 5 n. 3): »Et quanto all'incorporatione della Estonia et Fillandia alla Corona di Polonia si dichiarà N:ro Sig:re di non volersene fare autore, per chè se ben pare che nello stato presente delle cose possa esser buono il consiglio, nondimeno è incerto quello che sia per succedere, et tali potriano essere i successi che lo rendessero diverso et che mostrassero che non si fosse accertato bene ch'è un pericolo da esser omninamente fugito».

Digitized by Google

sig någonting, ej heller tänker på att göra sig några besvär eller att finna några utvägar ur de svårigheter, under hvilka detta rike (ɔ: Sverige), konungen och andra lida. Ej heller är det någon giltig ursäkt att åberopa bristen på penningar, då — frånsedt att mycket kan göras utan penningar — konungen har så mycket dyrbarheter, i synnerhet efter änkedrottningens död[1], att han genom att pantsätta dem skulle få tillräckligt med penningar för att kunna bringa svenskarna åter under sin lydno. Gud gifve, att hvad vi nu se beträffande Sverige icke en gång måtte ske äfven beträffande hertigdömet Preussen!»[2]

Ungefär vid denna tid torde underrättelsen om Arboga riksdags beslut hafva framkommit till Warschau.[3] Bestörtningen hos konungen och hans omgifning måste hafva varit oerhörd, om man också efter senaste händelser ingalunda varit oförberedd på ytterlighetsåtgärder från hertigens sida. Malaspina lämnar härom inga särskilda upplysningar, då han från midten af april till midten af juni synes i sina rapporter föga beröra de svenska angelägenheterna.[4] Sta-

[1] Änkedrottning Anna afled år 1596.

[2] Redan tidigare har Malaspina i sina depescher lämnat bidrag till konungens karaktäristik. I sin depesch af den 20 maj 1595 (Bibl. Borgh. III 89 b, fol. 183 v., Vatikanska arkivet) omtalar han, att polackerna anklagade Sigismund för bristande krigiskt mod samt alltför långt drifven ekonomisk omtänksamhet. Han meddelar äfven, att många hade trott, att en vändning i konungens hållning skulle inträda efter den svenska resan, och att han efter den utgång, denna resa fått, skulle blifva 'helt och hållet polack': »ma parendo loro che al presente la M:tà Sua procedi come prima intorno alla sicurezza della patria et essendo sicuri che non ha voglia di ritornare in quel regno, cominciano a credere che il mancamento sia naturale et non accidentale, et vivono perciò con molto dolore d'animo: non pretermettendo di dire che se havesse voluto Sua M:tà attendere alli negocij et che non lasciasse partire da se tutti huomini mal contenti, che non si sarebbono nel regno allimentati tanti fattioni, ma si sarebbono di modo estinti, che vi sarebbe restata solamente la regia». Jfr äfven Malaspinas rapport af den 1 april 1596 (se ofvan s. 8 n. 1), där han klandrar konungens stora utgifter på musikaliska förströelser.

[3] Jfr JONSSON, a. a., s. 54 f.

[4] Den tartarisk-turkiska frågan var under denna tid den framträdande i kurians polska politik. Se kardinalstatssekreterarens bref till Malaspina den 10, 17, 24 och 31 maj samt 4 juni 1597, Vatikanska arkivet. I sin rapport af den 24 maj 1597 omtalar Malaspina endast i förbigående konungens planerade resa till Sverige (Bibl. Borgh. III 96 e, fol. 23. Vatikanska arkivet). Jfr äfven kardinal Gaëtanis bref till konung Sigismund den 11 juli (n. st.) 1597 (se ofvan s. 13 n. 2): »Exposui quam potui accuratissime eidem Serenissimo Domino statum, in quo versantur res M:tis Vestræ præsertim quod spectat ad regnum Suetiæ, nec satis verbis exprimere possem, quo affectu Sanctitas Sua mihi responderit quamque sibi cordi esse ostenderet res omnes M:tis Vestræ nec dubito, quin ubi se diffi-

Digitized by Google

den Danzigs agenter i Warschau, hvilka visserligen ej stodo i samma intima förbindelse med konungahofvet som den påflige nuntien, men som icke desto mindre ofta visa sig synnerligen väl underrättade[1], hafva emellertid åtskilligt att förtälja om den tydliga oro och nervositet, som präglade konungens uppträdande.[2] Till någon omedelbar kraftåtgärd lät konungen likväl ej heller nu förmå sig. Genom skrifvelser till de svenska rådsherrarna liksom till ståthållare, krigsbefäl och allmoge sökte han endast att påverka opinionen i Sverige och stärka motståndet mot hertigen. Fullmakten för rådsherrarna att utöfva regeringen förnyades, och konungen tog dem och deras personer högtidligen i sitt kungliga skydd.[3]

På en inträdande större lifaktighet inom den kungliga politiken tyda emellertid åtskilliga omständigheter. Till dessa kan måhända i viss mån räknas återupptagandet af diskussionen rörande prinsessan Annas giftermål. Sigismunds planer i denna punkt gingo många år tillbaka i tiden. Redan år 1592 hade tanken varit uppe att förmäla prinsessan Anna med en tysk furste, och från år 1594 fördes förhandlingar om en äktenskaplig förbindelse mellan Anna och den unge brandenburgske markgrefven, Johan Georg, son till sedermera kurfursten Joakim Fredrik och för närvarande administrator af biskopsdömet Strassburg. För det hohenzollernska huset var detta giftermål i själfva

cultatibus et angustiis, quibus nunc ob bellum Ungaricum præmitur, paululum explicuerit, quam mihi spem fecit, consulendi aliqua ratione necessitatibus M:tis Vestræ re ipsa impletura sit».

[1] Den 15 april 1597 kan H. Keckerbart inberätta till borgmästare och råd i Danzig några upplysningar, hvilka lämnats honom af Malaspina, och hvilka bl. a. inneburit, att konungen först på hösten skulle kunna afresa till Sverige, då fred dessförinnan måste ingås med turkarna. Acta Internuntiorum, 52, fol. 159.

[2] Se H. Keckerbarts bref till borgmästare och råd i Danzig den 19 och 22 april samt 6 maj 1597 (Acta Internuntiorum, 52, fol. 163, 167 f., 191 ff.). I det sista brefvet omtalas Erik Sparres flykt till Danmark. Till brefven äro fogade 'Zeitungen', författade af en Danzigs agent i Warschau, Daniel Turner (om dennes aflöning såsom politisk rapportör se rådets i Danzig bref till Turner den 8 maj 1597, Missive, 45, fol. 92 f., samt Keckerbarts bref till rådet den 22 maj 1597 och Turners bref till rådet den 8 juni 1597). I en af dessa 'Zeitungen' (fol. 188 ff.) refereras under den 3 maj 1597 upplysningar från Sverige, lämnade af grefve Erik Brahes lakej. — Om Danzigeragenternas kunskaparemetoder vittnar Daniel Turners bref till borgmästare och råd i Danzig den 4 augusti 1597 (Acta Internuntiorum, 52, fol. 254), i hvilket brefskrifvaren klagar öfver att han ej hos Malaspina lyckats komma öfver ett viktigt aktstycke, emedan nuntien förvarade detsamma under eget lås!

[3] Jonsson, a. a., s. 36, 61. Utom de af Jonsson (s. 61, n. 3) anförda skyddsbrefven finnes äfven ett dylikt utfärdadt för Ture Bielke i orig. i E 329, Upsala Univ. Bibl. Se SRA 4, s. 91. På samma ställe återfinner man äfven i orig. ett Sigismunds bref till ständerna i Småland af den 28 april 1759.

Digitized by Google

verket ett högst eftersträfvansvärdt önskemål, då därigenom dess anspråk på det polska rikslänet Ostpreussen skulle väsentligen befästas och ett närmare förhållande till den polske länsherren inledas.[1] Med dessa äktenskapsplaner var kombineradt ett egendomligt politiskt projekt, nämligen att i hertig Karls ställe insätta markgrefven-gemålen såsom riksföreståndare i Sverige. Såsom vi ofvan funnit[2], debatterades ett dylikt projekt i polska senaten på våren 1597, och enligt ett meddelande af Malaspina följande år[3] skulle prinsessan Anna själf hafva arbetat för sakens befrämjande. Den brandenburgska dynastien hade af en sådan anordning endast fördelar att vänta[4], och att döma af Samuel Laskis senare uppgifter skulle äfven Erik Sparre hafva omfattat planen med sympati.[5] Däremot restes redan från början ett lifligt motstånd af den Heliga Stolens representant Malaspina, hvilken fann det föga öfverensstämmande med den katolska kyrkans intressen, att det protestantiska huset Hohenzollerns inflytelsesfer utvidgades.[6] Då frågan om furstinnan Annas giftermål på försommaren 1597 på nytt kom före vid det polska konungahofvet[7], synes äfven Malaspina och den påfliga kurian hafva iakttagit en strängt reserverad hållning.[8]

[1] Se ALMQUIST, Bidrag till kännedomen om striden mellan konung Sigismund och hertig Karl 1598—1599, s. 8 f. — Ett rikt material för studiet af dessa långvariga äktenskapsförhandlingar finnes i Rep. IX 13 a—e, Staatsarchiv, Berlin. För underhandlingarnes första stadier se särskildt markgrefve Joakim Fredriks instruktion för Johan von Löben såsom sändebud till kurfursten af Brandenburg, dat. Halle den 22 aug. 1594. En god orienterande öfversikt lämnar en i samma samling befintlig promemoria upprättad af de brandenburgska råden den 1 sept. 1607.

[2] Se ofvan s. 15.

[3] Se nedan.

[4] Jfr Samuel Laskis bref till kurfursten Joakim Fredrik af Brandenburg den 26 april 1598: »Nuptiæ etiam in Suecia iisdem fere sumptibus peragi possent; dos in præsentia Sacræ Regiæ M:tis, in præsentia Ill:mi sponsi et sponsæ eo citius a subditis impetrari potest; tum demum illud, quod ego Halæ ante triennium proposui, negotium nullibi melius quam in Suecia tractari, fortasse etiam concludi et ad effectum commode perduci posset, nimirum ut administratio regni sub absentiam Sacræ Regiæ M:tis penes sponsos ill:mos permaneat». HH 23, s. 133. En antydan om denna plan tyckes äfven göras i markgrefven Georg Fredriks bref till kurfursten af Brandenburg den 21 maj 1598. Orig. i Rep. IX 13 d 2, Staatsarchiv, Berlin.

[5] Samuel Laski till kurfursten Joakim Fredrik af Brandenburg den 12 maj och 28 juli 1598. Orig. i Rep. VII 125 a, Staatsarchiv, Berlin.

[6] ALMQUIST, l. c. samt nedan.

[7] Jfr 'Zeitung' för den 3 maj 1597 (se ofvan s. 23 n. 2). Här talas äfven om det katolska prästerskapets ovilja mot det föreslagna giftermålet.

[8] Till denna bidrog äfven prinsessan Annas orubbliga hängifvenhet för

Digitized by Google

I detta sammanhang bör äfven omnämnas en till synes högst egendomlig åtgärd från Sigismunds sida. Den 10 juni 1597 afsände han sin hofjunkare Henrik Nykirk till Sverige med bref från konungen till hertig Karl. I brefvet tillkännagaf konungen, att efter hållen öfverläggning med »riksråd och de förnämsta af ständerna här i Polen och Lithauen» dessa icke blott samtyckt till konungens hemresa utan äfven utlofvat sitt bistånd i råd och dåd, hvarför han förklarade sin afsikt vara att senast den sista augusti afsegla från Danzig och begärde den svenska flottan sig där till mötes.[1] Då man känner konungens situation i Polen och utgången af den senast hållna riksdagen, äro dessa uttalanden onekligen ägnade att förvåna, äfven om man beaktar den försiktiga och formellt oangripliga form, i hvilken konungen klädt sitt meddelande om de polska ständernas understöd. Efter allt hvad vi veta, kan Sigismund ej gärna på allvar hafva afsett att redan i augusti afresa till Sverige. Då han finner lämpligt att ingifva hertig Karl en dylik uppfattning, måste han därmed hafva haft ett bestämdt syfte.[2] Man känner sig närmast böjd att instämma med den författare[3], hvilken antagit, att konungens afsikt varit att på ett bekvämt sätt få Sveriges örlogsmakt i sitt våld. Förlusten af svenska flottan skulle onekligen hafva varit ett svårt slag för hertigen, liksom å andra sidan konungen i denna flotta kunnat få en välbehöflig maktförstärkning.

---

den evangeliska läran. Se kardinalstatssekreteraren till Malaspina den 21 juni 1597, Vatikanska arkivet.

[1] Sigismunds Svenska Reg.

[2] Äfven i Warschau utspredos samtidigt rykten om, att konungen i augusti skulle afresa till Sverige. Se 'Zeitung' från den 3 juni 1597 i Acta Internuntiorum, 52, fol. 205 ff.; jfr 'Zeitung' från den 7 juni 1597 (ibidem), den 9 juni 1597 (Acta Internuntiorum, 52, fol. 221 ff.) samt H. Keckerbarts bref till borgmästare och råd i Danzig den 25 juni 1597 (Acta Internuntiorum, 52, fol. 234 ff.). Samma rykten återkomma i meddelanden från Danzig, ehuru man därstädes vid midten af juni månad blifvit bättre underrättad. Se 'Nova ex litteris Dantisci datis die 18 junii anno etc. 97': »Finitis vero comitiis paululum ante pascha et postea in omnium ore erat regem huc venturum ac in paternum regnum ex nostro portu traiecturum. Deinde hoc ipsum negabatur, regemque iam in regno mansurum necessitate hic urgente ferebatur, nimirum ob hostes Turcas et Tartaros, adversus quos in finibus præsidia militum collocanda essent aliaque impedimenta». Rep. IX 5 a 1, Staatsarchiv, Berlin. I Daniel Nepfels bref till brandenburgske kanslern Christian Distelmeier, Warschau den 24 juni 1597, talas om en konvokation i och för konungens resa till Sverige, hvilken på grund af senatorernas motstånd blifvit inhiberad. Rep. IX 6 a, Staatsarchiv, Berlin.

[3] JONSSON, a. a., s. 60.

Digitized by Google

Med den 21 juni börja åter Malaspinas utförligare redogörelser för de svenska frågornas utveckling. Nuntiens depesch af denna dag är synnerligen innehållsrik och upplysande.[1] Kort förut hade till Warschau ankommit de båda bröderna Stenbock, den ene ståthållare på Vadstena, den andre på Älfsborg[2], för att till konungen lämna rapport med anledning af dessa fästningars fall. Man väntade äfven ett sändebud från hertig Karl, och Malaspina är i tillfälle att redan nu meddela det hufvudsakliga af hans uppdrag[3]: om konungen ville anförtro regeringen i Sverige åt hertigen ensam och gifva denne moralisk upprättelse, skulle hertigen bevara riket åt konungen; hertigen vore berättigad till regeringen på grund af sin börd och ställning och det gällde att nedslå aristokratiens stämplingar gent emot konungahuset. Bröderna Stenbock såsom representanter för konungens anhängare i Sverige gjorde emot hertigen gällande, att han tydligen hade för afsikt att utrota det kungliga partiet och därmed omintetgöra konungens myndighet, hvarför de lifligt uppmanade konungen att begifva sig öfver till Sverige eller sända penningehjälp till trupperna i Sverige och Finland och undsätta fästningen Kalmar. »Jag har varit», tillägger Malaspina, »af den åsikten, att konungen borde å ena sidan gå fram med så stor moderation gent emot hertigen, att denne snarare förblefve låtsad vän än öppen fiende, åtminstone till dess de nödvändiga förberedelserna blifvit gjorda, och att därför konungen icke borde helt och hållet afvisa hans erbjudanden, men att å andra sidan konungen snabbast möjligt måste undsätta Kalmar och bispringa soldaterna.» Nuntien fann äfven, att det var meningen att så gå till väga. Han måste dock beklaga bristen på precision och kraft i åtgärderna: sålunda skulle man skicka endast etthundra, eventuellt

[1] Bibl. Borgh. III 89 d, fol. 91, Vatikanska arkivet. Se bilaga 4.

[2] Vid Sigismunds afresa från Sverige 1594 hade Erik Stenbock utnämnts till ståthållare öfver Västergötland och Arvid Stenbock till ståthållare öfver Östergötland. Om hertig Karls och deras mellanhafvande under våren 1597 se JONSSON, a. a., s. 34 f., 38 ff. Den 21 maj 1597 befann sig Erik Stenbock i Danzig, hvarifrån han tillskrifver sin hustru. Orig. bl. Handlingar angående riksråden 1596—1605, Riksarkivet; numera tryckt af C. M. STENBOCK i Malin Stures bortröfvande, p. XVIII ff. Jfr äfven Hogenskild Bielkes bref till Malin Sture den 1 juli 1597. Koncept i Hog. Bielkes samling, Riksarkivet.

[3] Här åsyftade sändebud är Peder Brask, om hvars beskickning till konungen se JONSSON, a. a., s. 38 f., 54 f. Peder Brask var, såsom äfven Malaspina uppgifver, katolik, och detta var väl orsaken till Sigismunds missnöje öfver att han låtit bruka sig i hertigens tjänst (WERWING, 1, s. 348). Jfr äfven EDÉN, Den svenska riksstyrelsens reorganisation 1594—1602 (Hist. Tidskr. 1901, s. 193).

Digitized by Google

trehundra, man till Kalmar och en otillräcklig penningesumma till trupperna i Sverige och Finland.[1]

Underrättelsen om Klas Flemings död[2] hade nu äfven ankommit till Polen, och Malaspina betygar den stora sorg och fruktan för framtiden, som nyheten hade uppväckt. Man kände också Erik Sparres och andra svenska herrars flykt till Danmark. Situationens hela farlighet stod tydlig och klar för Malaspina, då han med några vemodiga ord afslutar sin rapport till Rom, anbefallande Sveriges rike i sin påflige herres varma förböner.[3]

De närmast följande veckornas tilldragelser voro ej ägnade att förändra Malaspinas uppfattning af konungens ställning. I sin depesch af den 19 juli 1597 har nuntien nya oroande underrättelser att lämna.[4] Kalmar hade fallit i hertigens händer[5], hvadan för konungen endast Finland och Estland återstode och fruktan äfven för deras öde med skäl kunde hysas.[6] Vid Hela utanför Danzig hade visat sig ett antal svenska skepp väl rustade under befäl af en hertigens naturlige son, hvilken sade sig hafva för afsikt att begifva sig till Warschau för att inbjuda konungen att resa till Sverige.[7] Malaspina anade under detta endast

[1] Erik Gustafsson Stenbock meddelar redan den 21 maj 1597 från Danzig (se ofvan s. 26, n. 2), att en borgmästare och tvänne borgare ankommit från Kalmar för att söka hjälp hos konungen och att undsättningstruppe förr stadens räkning lågo färdiga att sändas öfver. Om flyktingarna från Kalmar talar äfven 'Zeitung' för den 7 juni 1597 samt »Nova ex litteris Dantisci datis die 18 junii anno etc. 97' (se ofvan s. 25 n. 2). Under den 10 oktober (n. st.) 1597 finnes i Sigismunds tyska registratur infördt ett bref till Simon Bahr, kunglig faktor i Danzig, genom hvilket denne beordras att utbetala en viss summa i veckan till den landsflyktige borgmästaren i Kalmar, Nils Birgersson.

[2] Denne afled i midten af april månad 1597.

[3] Jfr kardinalstatssekreterarens svar den 19 juli 1597. Se ofvan s. 5 n. 4.

[4] Bibl. Borgh. III 89 d, fol. 132 (äfven i Bibl. Borgh. III, 53 c), Vatikanska arkivet. Se bilaga 5.

[5] Karl Gustafsson Stenbock öfverlämnade Kalmar slott till hertigen den 4 juni 1597. JONSSON, a. a., s. 51. Underrättelsen härom hade kommit till den danzigske agentens i Warschau kännedom redan den 28 juni (n. st.) 1597, men denne önskade ej föra fram nyheten till hofvet. Se H. Keckerbarts bref till borgmästare och råd i Danzig den 28 juni (n. st.) 1597, Acta Internuntiorum, 52, fol. 236 ff. — Öfver Kalmars fall utarbetades från hertigens sida en vidlyftig relation, försedd med bestyrkande bilagor, hvilken återfinnes bland Politiska strids- och partiskrifter, Riksarkivet.

[6] Hertig Karl hade redan börjat vidtaga åtgärder för att bringa Finland till underkastelse. Se JONSSON, a. a., s. 63 ff., 80 ff. Jfr SRA 4, s. 42 f., GRÖNBLAD, Handlingar rörande Klubbekriget, 3, s. 95 ff. Den 28 juni 1597 uppfordrade hertigen staden Reval och estländska landtrådet och ridderskapet att ansluta sig till Arboga riksdagsbeslut. Se SRA 4, s. 43 ff.

[7] Om den svenska flottexpeditionen till Danzig på våren 1597 se JONSSON, a. a., s. 59 ff. Karl Karlsson Gyllenhjelm, hvilken naturligtvis åsyftas i Mala-

Digitized by Google

list och bedrägeri: då hertigen väl visste, att senaste riksdagen i Polen blifvit sprängd och att konungen följaktligen vore förhindrad att resa till Sverige, ville han på detta sätt betaga de svenska undersåtarna alla förhoppningar om konungens återkomst och drifva fram ett nytt konungaval. Hertigens son sökte proviantera skeppen i Danzig och utspisade konungen samtidigt med fagra ord; det kunde befaras, att svenska flottan skulle styra färden till Finland och staden Danzig sålunda med sina lifsmedelstillgångar komma att understödja angreppet på detta land. Malaspina antyder visserligen, att man låg i förhandlingar med den svenske underbefälhafvaren om ett förrädiskt utlämnande af flottan till konungen[1], men erkänner sam-

---

spinas relation, berör själf den danzigska expeditionen i sina anteckningar (HH 20, s. 261 f.): »Nu hade hertigen bestämt skijpsfloten ifrån Stokholm till sigh, hvilken var ankommen och lågh för ankar uppe mott Borkholm, ther Joachim Scheel en pommer och förfahren siöman var ammiral på, och hans vice ammiral Peer Stolpe en Smålandz adelsman, frijmodigh och oförfäradt. Thenne skijpsflote var förordnadt (såsom och nu skedde) och bestelt att löpa på reddan för Daatzigh, att komma konungen till tienst, om han ther vore, och vara H:s K. M:tt följachtigh till Sverige. Så vardt och serdeles Carl Carlsson då medh förordnath, att om konungen i Dantzig funnes, han in i stadhen draga skulle och förnima oförmerkt kongens upsåth. Men effter konungen icke ther var, gick flottan ther ifrån till segels åther igen åht Stokholm». Äfven A. J. Messenius har upplysningar att lämna om detta företag (fol. 96 f.): »Vthj Callmare kom H:r Carl Carlson tillbaka till hertigen af sin reesa ifrån Ost Frijsslandh och motte strax begifwa sigh till Joachim Scheel och Peder Stolpe att blifwa hoos them på skeppen, som då låge för ankar i Ölandh Sundh op emoot Borkholm. The seglade tädan ifrån öfwer siöen till Dantzijgk och satte ther på reddan. Och sedan drogh Herr Carl Carlson okendh allena inn i staden och optechte sigh för stadzens öfwerste Petter Gottbergh, som hade bewijst hertigen en lönligh tienst i några åhr medh bref och tijdender och war Joachim Scheels systersson, i thet hertigen så befallat H:r Carl Carlson. Men han sporde inga tijdender, att konungen dijt förwentades eller ärnade göra någon reesa till Swerige. Therföre wände skepzflottan om igen och lände till Stockholm den 22 julij». — Äfven längre fram på sommaren sökte hertig Karl inhämta närmare underrättelser rörande konungens bebådade svenska resa. Den 30 juli 1597 begärde han upplysningar i ämnet af rådet i Danzig (orig. i staden Danzigs arkiv, 53: 994, Staatsarchiv, Danzig); jfr rådets svar till honom den 22 sept. (n. st.) 1597 samt rådets bref till Sigismund den 23 sept. (n. st.) 1597, Missive, 45, fol. 159, 161.

[1] Den svenske underbefälhafvaren säges af Malaspina vara en skotte. Måhända beror denna uppgift på ett misstag och åsyftas i själfva verket Joakim Scheel, pomrare till börden, hvilken var en af ledarna för den svenska expeditionen. Om hemliga underhandlingar med denne för att draga honom öfver till det kungliga partiet se Lindorm Bondes bref till Joakim Scheel den 28 februari 1598 bl. Handlingar ang. politiska förhållanden 1595—1598, Riksarkivet, samt Sigismunds bref till Peter Gottberg, Scheels systerson, den 10 april 1598, Sigismunds Tyska Reg.

Digitized by Google

tidigt, att planen hade föga utsikt att lyckas, »då man hade att göra med alltför listiga och bedrägliga kalvinister».[1]

Den svenska skeppsflottans ankomst tycks i Warschau hafva framkallat stor uppståndelse. Rådet i Danzig hade genom bref af den 8 juli (n. st.) 1597 underrättat konung Sigismund om förhållandet samt meddelat, att den svenske amiralen Joakim Scheel förklarat sig ämna om några dagar afsegla, då han ej förnummit något om konungens resa.[2] Några dagar senare, den 14 juli (n. st.) 1597, hade från samma håll rapporterats, att de svenska örlogsskeppen åter afseglat, men på grund af motvind lagt sig för ankar bortom Hela norr om Danzig.[3] Konungen uppträdde genast med stor ifver, och äfven från de danzigska sändebudens sida bekräftas Malaspinas uppgift, att meningen varit att med list sätta sig i besittning af flottan.[4] Då konungen emellertid i dagarna afreste till Krakau, synes drottningen med sekreteraren Vogelfeder som medhjälpare hafva tagit saken om hand och förhandlat i frågan med staden Danzigs representanter. Den uppfattningen gjordes härvid gällande, att hertig Karl sändt flottan till Danzig för att inom Polen väcka misstankar att konungen ämnade mot sin ed begifva sig till Sverige utan de polska ständernas samtycke.[5] Det antydes därjämte — såsom äfven af Malaspina fram-

[1] Malaspina slutar sin rapport med att omtala, att det planerade giftermålet mellan prinsessan Anna och markgrefven Johan Georg skulle äga rum, men att den största svårigheten, nämligen hertigens motstånd, ännu återstod att öfvervinna.

[2] Missive, 45, fol. 117 f. Scheel hade sagt sig vara sänd för att afhämta konungen jämte prinsessan Annas blifvande gemål, markgrefven Johan Georg af Brandenburg, »sintemal Ihrer Fürstl. Durchl. Herzogen Carll die Nachrichtunge beygekommen, als sollten E. Kön. Maijtt. nebenst F. D. anhero nach Danzigk albereit angelangett und sich in Schweden zubegeben fürhabens sein. Weil nun aber gemelter Ammirall durch seine leute, die er von den Schieffen in die Stadt geschicket, verstanden, das von E. Kön. Maijtt. oder Ihrer F. D. Ankunfft man nichts dieser örter vernehmen, als were er entschlossen in ein tag zweien wieder abzusiegelln und seinen weg zurückezunehmen». Jfr rådets bref till Keckerbart den 8 juli 1597 (Missive, 45, fol. 118 f).

[3] Rådet i Danzig till konung Sigismund den 14 juli 1597. Missive, 45, fol. 123 f.

[4] Se Daniel Turners bref till rådet i Danzig den 19 och 20 juli 1597. Acta Internuntiorum, 52, fol. 245 ff.

[5] För att förhindra de onda ryktenas spridning önskade drottningen ett uttalande från rådets i Danzig sida rörande den svenska flottans verkliga planer. — Den 24 juli (n. st.) har Turner att bringa rådet den föga angenäma underrättelsen, att man numera i Warschau ansåg de svenska skeppen tillkallade af staden Danzig, som hade för afsikt att göra uppror mot kronan Polen. Se 'Zeitung' af den 24 juli 1597, Acta Internuntiorum, 52, fol. 252.

Digitized by Google

hålles — att hertig Karl otvifvelaktigt hade för afsikt att i Sverige utnyttja den inträdda situationen till sin fördel och förmå undersåtarna att skrida till nytt konungaval.[1]

Ännu i sin depesch af den 28 juli (n. st.) 1597 sysselsätter sig Malaspina med det svenska flottbesöket i Danzig.[2] Svenskarna hade låtit förstå, att de handlat i samförstånd med konungen, som i Krakau skulle sätta sig i besittning af polska skattkammaren och därefter utan att inhämta ständernas tillstånd afresa till Sverige. Att skeppen nu lämnat Danzig visade emellertid, huru illa man bedömt konungen, som för visso ej ämnade att på dylikt sätt afvika från landet.[3]

Malaspina återkommer äfven vid detta tillfälle till sina tidigare klagomål öfver konungens oföretagsamhet. Under förevändning af att förtrösta på sin rättvisa sak och Guds hjälp har konungen ej vidtagit en enda åtgärd. Han låter sig med största lätthet öfvertygas, då det gäller att förbliva i overksamhet, och få äro de, som inför honom vilja yrka på motsatsen. Då han sålunda sällan handlar af fri vilja, blir hans ingripande, då dylikt är nödvändigt, olämpligt och utan resultat: häraf härleda sig alla inträdda svårigheter såväl i Sverige som Polen. Hvad det senare landet beträffade, låge räddningen i en radikal förändring af konungens uppträdande gent emot de polska undersåtarna, hvilka borde bibringas en annan mening om konungens önskan och sträfvan att belöna sina tjänare.[4] Sverige däremot kunde ej återvinnas annat än genom vapen, och därför borde alla krafter insättas på att vid den kommande riksdagen förmå de polska ständerna till att lämna konungen verksamt bistånd.

Händelserna närmade sig emellertid allt mer ett afgörande. Såsom situationen i Sverige utvecklade sig, blef det för konungens anhängare i Polen tydligt, att de definitiva förberedelserna till resan snart ej längre kunde uppskjutas. Den svensk-polska politiken blir föremål för långvariga öfverläggningar, under hvilka de olika möjligheterna till aktion ånyo ingående dryftas. Såsom alltid tager Malaspina i dessa öfverläggningar en framstående del, och ur desamma

[1] Daniel Turner till rådet i Danzig den 26 juli 1597. Acta Internuntiorum, 52, fol. 247 f.

[2] Bibl. Borgh. III 89 d, fol. 133 f. (jfr fol. 155 f.), Vatikanska arkivet. Se bilaga 6.

[3] Malaspina meddelar i detta sammanhang, att Danzigerborna fruktade för ett svenskt-polskt angrepp på staden både från land- och sjösidan.

[4] Malapsina hänsyftar här på ett uttalande af hertig Karl om konungen: »Che non sia, come dice il Duca Carlo, a guisa di un arbore di noce che per far cadere il frutto bisogna batterlo, anzi che si muove con non minor prudenza che amore à concedere le gratie a ciascheduno conforme ai meriti loro».

Digitized by Google

framgår den studie öfver de svenska förhållandena, i hvilken Malaspina utförligast framlagt sina synpunkter, nämligen hans depesch till Rom den 17 augusti (n. st.) 1597[1].

Malaspina börjar med att framhålla, att konungen allt sedan sitt sista besök i Sverige ej gent emot hertig Karls uppstudsighet begagnat sig af andra medel än blotta ord, hvilka endast uppretat hertigen — såsom konungen om också sent märkt — och bibringat honom den öfvertygelsen, att han ej hade någon nåd att vänta för sina förbrytelser. Under det att hertigen helt enkelt åsyftat att sätta sig i besittning af riket, hade konungen ej lämnat sina anhängare nödigt understöd, hvarför fästningarna utan blodsutgjutelse fallit i hertigens händer och det kungliga partiet i grund besegrats till stort men för konungens auktoritet. Och liksom för att betaga hertigen all fruktan hade den polska riksdagen blifvit upplöst, hvarigenom fastslagits, både att konungen ej kunde begifva sig öfver till Sverige och att polackerna ej ämnade lämna honom hjälp hvarken i folk eller penningar. Konungen beklagade sig också alltjämt öfver polackernas otacksamhet, hvilken skulle vålla honom förlusten af hans arfrike, men dessa förklarade sig hafva handlat i konungens och landets intresse, då de genom att gifva kontribution kunnat riskera, att kanslern använde rikets härigenom stärkta stridskrafter mot de södra grannländerna.[2]

Hertig Karl hade för att rättfärdiga sitt tillvägagående vidtagit åtskilliga åtgärder. Sålunda hade han skickat sändebud till de polska ständerna[3] liksom till konung Sigismund själf. Han hade äfven vändt sig till åtskilliga ty ka furstar, såsom pfaltzgrefven vid Rhen, landtgrefven af Hessen och hertigen af Holstein för att förmå dem att tillika med konungen af Danmark söka medla mellan hertigen och svenska ständerna.[4] Med anledning häraf hade den danske konungen afsändt

[1] Bibl. Borgh. III 63 bc, fol. 270 ff., Vatikanska arkivet. Se bilaga 7.

[2] Om här åsyftade tilldragelser se HJÄRNE, Sigismunds förhållande till det Habsburgska huset (Hist. Tidskr. 1883, s. 265 f.).

[3] Hertig Karls registratur för utländsk korrespondens är tyvärr ej bevaradt för denna tid. Om hans förbindelser med de polska ständerna ger emellertid »Titularregister 1568—1611» (Riksarkivet) en antydan. Under år 1597 anföras följande skrifvelser från hertigen till Polen:

»Till rådet och stenderne i Pohlen at befrja hert. aff den suspicio.
Till rådet och stenderne i Pohlen om den confusion i Swerige.
Till Nicolaum Saphieam secret. regium för Johanne de Warth.
Till stenderne i Pohlen om Caroli Gustavi bodh i Calmar.
Till stenderne i Pohlen om tijden, dhå konungen will inkomma.
Till stenderne i Pohlen om finnarnes opror.»

[4] Om denna ifrågasatta medling se ALMQUIST, Bidrag till kännedomen om striden mellan konung Sigismund och hertig Karl 1598—1599, s. 9 ff.

Digitized by Google

en legat till Polen för att erbjuda medling ej mellan hertig Karl och ständerna utan mellan konungen och hertigen, ett anbud, som emellertid af konungen tillbakavisats såsom stridande mot hans värdighet som suverän furste.[1]

Gent emot de svenska riksråden hade hertigen uppträdt med stor hårdhet i akt och syfte att tvinga dem att underskrifva Arboga riksdagsbeslut och att återföra Finland under hertigens välde. Med stor skicklighet förstod han draga folket öfver på sin sida, och inför rådsherrarna åberopade han för sin rätt till regeringen faderns testamente, enligt hvilket han under konungens frånvaro ägde föra styrelsen med samma myndighet som denne. För konungen åter gaf han sig sken af att uppträda i konungahusets gemensamma intresse, i det han sade sig bekämpa den mot dynastien fientliga aristokratien. Rådsherrarna hade måst fly dels till Danmark och dels till Norge[2], och beröfvade all sin egendom hade de tagit sin tillflykt till konungen. Hertigens handlingssätt ägde sin förklaring ej blott i hans kalvinistiska uppfostran utan äfven i den uppfattning af konungen, som ingifvits honom af de af konungen en gång så gynnade svenska herrarna. Dessa senare hade nämligen framställt konungen så oföretagsam och så apatisk, att man af honom kunde förvänta hvarken någon belöning för välförhållande eller något straff för motsatsen.[3] Konungen hade också intet företagit sig: då endast tvåhundra man voro af nöden för att rädda den viktiga fästningen Kalmar, hade han underlåtit att skicka dessa. I Sverige vore han numera endast en titelkonung, och om också läget i Finland och i Estland vore ett annat, hotade äfven här faror, då hertigen låtit resa bönderna mot de konungen tillgifna trupperna.

[1] Konungen afvisade äfven af liknande skäl de tyska furstarnes medling och anhöll hos konungen af Danmark, »che non solo non volesse mandare ambasciadori come era ricercato ma che ne meno concedesse il passo a quelli di Prencipi di Alemagna, se volessero mandarli».

[2] Se JONSSON, a. a., s. 48 f. Om Sten Banérs och Jöran Posses flykt se hertig Karls bref till Nils Gyllenstierna den 10 juni 1597 (orig. bl. Bref och handl. rörande Gyllenstiernor af Lundholm, Kungl. Bibl.) samt Hogenskild Bielkes bref till Malin Sture den 1 juli 1597 (koncept i Hog. Bielkes samling, Riksarkivet). Den 13 juli 1597 erhålla de båda rådsherrarna danske konungens tillstånd att vistas i Danmark. Se Christian Friis till Sten Banér och Jöran Posse den 13 juli 1597, Handlingar ang. riksråden 1596—1605, Riksarkivet. Utdrag af bref från Sten Banér under vistelsen i Danmark äro tryckta i WERWINGS Bilagor, s. 197 ff. Erik Gustafsson Stenbock befann sig ju redan tidigare i Polen; se ofvan s. 26.

[3] Malaspina låter de svenska herrarna yttra till hertigen: »Crede V. A., che se la levasse al Rè non solo il regno di Svetia ma anco quello di Polonia, che S. M:tà si alterarebbe o se ne pigliasse fastidio, ne colera o cercasse di applicarvi rimedio, non lo creda, V. Alt:a, o se dall'altra parte V. A. acquistasse o S. M:tà il regno di Francia et di Spagna, che la ne sentisse consolatione ò che la ne fosse per tener obligo all'A. V., la s'inganna».

Digitized by Google

Malaspina öfvergår härefter till att diskutera de olika utvägar till lösning af svårigheterna, som voro tänkbara. Då Sverige var helt och hållet i hertigens våld, vore det ändamålslöst att infinna sig där utan trupper, men konungen saknade både penningar och folk och hade dessutom ej erhållit ständernas tillstånd till resan. Det återstode därför intet annat än att dröja öfver vintern och ställa sig konungens kröningsed till efterrättelse. För att emellertid ej tillståndet i Sverige under tiden skulle försämras, måste man taga sin tillflykt till underhandlingar. Den föreslagna medlingen genom tyska furstar hade ej kunnat accepteras[1], ej heller konungens af Danmark erbjudanden.[2] Konungen öfvervägde i stället, huruvida han ej borde begagna sig af ett hertig Karls bref till de polska senatorerna för att genom dessa öppna underhandlingar. Man skulle då kunna inför hertigen betyga såväl de polska ständernas solidaritet med konungen som äfven den senares välvilliga sinnesstämning gent emot hertigen; framför allt borde man försäkra de svenska ständerna, att konungen inom kort skulle infinna sig i Sverige, och att dröjsmålet i detta afseende endast berott på det osäkra förhållandet till Turkiet. De funnos emellertid äfven, hvilka sökte intala konungen att antingen öfverrumpla fästningen Kalmar eller draga öfver på sin sida dess befälhafvare, hertigen af Sachsen[3], ja, förespråkare saknades ej heller för planer direkt riktade mot hertigens lif och säkerhet. Dylika projekt stämde dock föga öfverens med konungens fredliga och försiktiga sinnelag. Större klokhet hade därför kanske de visat, hvilka tillrådt konungen att kalla till sig de landsflyktiga svenska rådsherrarna och använda sig af deras understöd för att betvinga hertigen; härigenom vunnes äfven garanti för att riksråden ej på nytt anslöte sig till hertigen, hvilket befarades för den händelse de ej blefve mottagna af konungen. Men Sigismund framställde skarpa anklagelser mot sitt svenska riksråd både för dess uppträdande mot undersåtarna och för dess tidigare partitagande för hertigen mot konungen och ansåg detsamma ej värdt något medlidande.

Malaspina känner nu äfven sammankallandet af de svenska ständerna till Stockholm på sensommaren 1597[4] och uttalar med anled-

[1] Se ofvan s. 31.

[2] I sitt svar till den danske legaten hade Sigismund emellertid äfven hänsyftat på Stettinfredens bestämmelser i detta afseende, och Malaspina antyder, att förhandlingsvägen öfver Danmark möjligen skulle kunna komma till användning.

[3] Hertig Karls systerson, hertig Gustaf af Sachsen, hade efter Kalmars intagande förordnats till ståthållare därstädes. JONSSON, a. a., s. 51 n. 5.

[4] JONSSON, a. a., s. 65 ff. Hithörande akter äro numera tryckta i SRA 4: 1.

Digitized by Google

ning däraf sina farhågor för att hertigens ställning skulle ytterligare stärkas. Af synnerlig vikt vore att bevara Finland och Estland och hindra hertigen från att här göra sin makt gällande. Hvad Estland beträffar, kunde konungen, så länge han var i besittning af detsamma, tvinga polackarna hvart han ville, då detta land vore föremål för deras lifligaste åtrå; å andra sidan skulle förlusten af Estland vara synnerligen ödesdiger, och enligt Malaspinas mening kunde konungen ej tänka på att vända sig till ständerna, om han ej först lämnade dem betryggande försäkring, att Estland skulle förblifva under hans lydno. Konungen hade tydligen haft en stark känsla af dessa förhållandens betydelse, ty Malaspina är för en gångs skull i tillfälle att meddela, att faktiska åtgärder i saken redan blifvit vidtagna. Den 16 augusti (n. st.) hade Lindorm Nilsson afsändts till Danzig för att härifrån begifva sig öfver till Finland medförande penningar, kläder och andra förnödenheter till de kungliga trupperna.

Enligt Malaspinas uppfattning var emellertid konungen fast besluten både att sammankalla ständerna och att afresa till Sverige — detta senare äfven om ständerna vägrade honom sitt samtycke och sin hjälp. Frågan vore då, om han borde resa med väpnad makt eller icke. I förra fallet måste han med våld bemäktiga sig Sverige, och detta skulle måhända af många skäl ej låta sig göra så lätt, hvarjämte polackarna beträffande eröfringar snarare vände sina blickar mot Ryssland och tartarerna än mot Sverige. Af naturen vore Sverige väl befäst och den enda bekväma infallsvägen vore öfver Avaskär i Bleking inom den danske konungens land.[1] Om konungen däremot reste utan krigshär, måste han nödvändigtvis komma i den situationen, att han i stället för att gifva lagar finge mottaga sådana. Malaspina utmålar detta konungens öde i de svartaste färger: Hvem vet, om icke konungen, som är född i fängelse, äfven skall sluta sitt lif i fängelse? Hvilken olycka icke blott för konungen och hans släkt, utan äfven för den kristna kyrkan liksom för polackerna själfva! I betraktande af dessa omständigheter fruktade nuntien, att konungen skulle få synnerligen svårt att öfvertyga de polska ständerna, äfven om det kunde medgifvas, att det vore föga hedersamt för Polen, om konungen förlorade sitt svenska arfrike. Konungen läte sig emellertid ej afskräcka, och han styrktes i sina förhoppningar af vissa svenskar, hvilka gjorde gällande, att så snart adel, borgare och bönder i Sverige erfarit konungens ankomst, skulle de öfvergifva hertigen och ansluta sig till konungen.[2]

[1] Malaspina ger om denna plats den något förvånande upplysningen: »non lontano più di sette leghe da Stocholmo».

[2] Denna uppfattning säger sig Malaspina själf ej kunna acceptera.

Digitized by Google

Malaspina anmärker till sist, att om konungen reste med väpnad makt, vore det ej lämpligt, att den apostoliske ministern medföljde, enär kättarna i så fall skulle få anledning att gifva påfven skulden. Det vore bättre, att nuntien stode vid drottningens sida i Polen och medverkade till lugnets upprätthållande i detta land under konungens frånvaro. Men om allt gått lyckligt i Sverige och konungen skulle finna nuntiens närvaro behöflig, kunde ministern sedermera ställa sig till konungens förfogande.[1]

Malaspinas nyssberörda depesch ger vid handen, att konung Sigismunds beslut att afresa till Sverige nu var definitivt fattadt. Den påflige nuntien måste visserligen gilla, att mer resoluta åtgärder än de af honom flera gånger påtalade tillgrepos, men han hade å andra sidan all anledning att känna sig orolig för företagets utgång. Ett vittnesbörd härom är hans depesch till Rom några dagar senare, den 20 augusti 1597, i hvilken han t. o. m. uttalar en önskan, att påfven måtte något afkyla Sigismunds ifver att afresa till Sverige, på det att konungen ej måtte utsätta sig för öppna faror.[2]

---

[1] Malaspina antyder i slutet af sin rapport, att han endast ägde kort tid kvar i Polen. I sitt svar af den 13 september (n. st.) 1597 berör kardinalstatssekreteraren äfven frågan om Malaspinas person: »Quanto alla persona di V. S. non è dubio che andando il Rè armato non sarà necessario ch'ella lo seguiti in Svetia, ma in qualunque modo, se ne vada, converrà ch'ella s'accommodi alla voluntà della M:tà Sua, alla quale intende N:ro Sig:re, che si sodisfaccia. Parlo della persona di V. S. in spetie non essendo possibile che altro nuntio si trovi a tempo, quando l'andata si risolva». Vatikanska arkivet. — Malaspina motsåg med föga entusiasm en förlängning af sin vistelse i Polen och en ny resa till Sverige. Se hans svar å kardinalstatssekreterarens skrifvelse, dateradt den 11 oktober (n. st.) 1597 (Bibl. Borgh. III 91 d, Vatikanska arkivet): »Nel resto io non uscirò fuori del limite che V. S. Ill:ma mi ha già due volte prescritto. Ma non posso già negare di non haver letta quella parte della lettera di V. S. Ill:ma, che contiene, ch'io debbo, se così desidera questo Serenissimo, seguirlo in Suetia con molto mio dolore et con estrema afflittione d'animo, perchè quando sperava mosso da urgentissimi rispetti di essere remoto da quella carica, veggo che devo continuare à portarla per spatio di due anni, poichè S. M:tà tardirà a partire da Polonia dieci mese in circa». Kardinalstatssekreteraren lugnar honom i sitt bref af den 8 november (n. st.) 1597 (Vatikanska arkivet): »A V. S. fu risposto ch'ella poteva seguitare il Ré in Svetia, quando S. M:tà l'havesse desiderato, parlando in persona d'ogn'altro nuntio nella Sua et dicendolo a lei in caso ch'ella si trovasse costì in tempo della partita; ma non già perché non si pensi di consolarla di successore, come le fu promesso, et di farlo anco assai presto».

[2] Bibl. Borgh. III 89 d, fol. 169 b, Vatikanska arkivet. — Den passus, som rör de svenska angelägenheterna, lyder: »Dove con ogni humiltà excusarmi con V. S. Ill:ma, se nella altra mia rappresentando lo stato del regno di Suetia son stato troppo prolisso: ma insieme devo anco supplicarla a degnarsi non solo di leggere

Digitized by Google

De första tecknen å verkligt positivt ingripande från konungens sida börja nu äfven förspörjas. Malaspina omnämner Lindorm Nilssons afsändande till Finland.[1] Samtidigt lät konungen utgå förbud mot utskeppning af spannmål från Danzig till Sverige.[2] Med Estland hade konungen redan tidigare trädt i förbindelse uppfordrande till rustningar mot hertigen.[3] Snart kommo också ännu mer allarme-

---

detta lettera, ma di communicare il tenor di essa alla S:tà di N. S:re, acciochè il desiderio che ha S. M:tà di transferirsi in quel regno, venghi moderato dalla somma autorità di S. B:ne dimodochè ne si ponghi a manifesto pericolo la M:tà Sua, ne questo regno venghi à patire detrimento. Merita questa M:tà per professare di esser creatura di S. S:tà che delle cose et interessi suoi si habbia particolare sollicitudine et similmente questi ordini per essere ossequentissimi alla sede apostolica, et in spetie à S. S:tà sono anco essi degni del patrocinio della B:ne Sua. Nel forsi mai i loro Rè et essi sono per haver maggiore bisogno di esser sovenuti con sano et maturo consiglio di quello, che saranno, quando si trattarà dell' andata di S. M:tà in Suetia, poichè non può patir S. M:tà, che non patischi il regno, ne il regno, che non patische la M:tà Sua».

[1] Se ofvan s. 34. Bland Handlingar angående åtskilliga Sigismunds anhängare, Riksarkivet, finnes en odaterad 'Minnes zedell för Lindorm Nilssonn att beställe på Konge. Mattz wägne i Danzich, Liflandh och i Findlandh», hvilken sannolikt står i samband med denna Lindorm Nilssons beskickning. Den 15 sept. 1597 underrättar Lindorm Nilsson från Hapsal Arvid Eriksson i Finland om sin förestående ankomst. JONSSON, a. a., s. 87 f. — Till dessa dagar hör äfven ett i sträng ton hållet försvarsbref för drottning Katarina Stenbock gent emot hertigens trakasserier, utfärdadt den 18 augusti (n. st.) 1597. Afskr. 1572—1705, Engestr. Saml., Kungl. Bibl.

[2] Se rådets i Danzig bref till konung Sigismund den 27 augusti 1597 (Missive, 45, fol. 202) samt till oeconomus i Marienburg den 25 september 1597 (Missive, 45, fol. 161 f.).

[3] Se SERAPHIM, Geschichte Liv-, Est- und Kurlands, 2, s. 197, samt Sigismunds bref till Estland den 28 juli (n. st.) och till borgmästare och råd i Reval den 12 sept. (n. st.) 1597. Sigismunds Tyska Reg. Jfr äfven ståthållaren Jöran Boijes bref till konungen den 17 oktober 1597. Livonica, Riksarkivet. Den 2 juli 1597 riktar sekreteraren Henrik Mattsson Hugguth från Reval en enträgen uppmaning till konungen att göra hertigen kraftigt motstånd. Orig. bl. Bref till konung Sigismund från åtskilliga personer, Riksarkivet. — Man var i Estland föga benägen för några större uppoffringar, skyllande på den nöd och fattigdom, som rådde i landet. Till provinsens afvisande hållning torde hafva bidragit misstankar om polackernas inkorporeringsplaner gent emot Estland (se landtrådens och ridderskapets i Estland bref till hertig Karl den 5 sept. 1597; SRA 4, s. 45 ff.) samt fruktan för katolicismens allt starkare framträngande (se Sten Banér, Lindorm Nilsson och Olof Sverkersson till Jöran Posse och Johan Bultius den 18 febr. 1598; orig. bland Handlingar angående riksråden 1596—1605, Riksarkivet). Lindorm Nilsson, som äfven besökte Estland, fann emellertid tillståndet där ganska tillfredsställande. Lindorm Nilsson till Bultius, Hapsal den 17 september och 6 oktober 1597. Orig. bl. Kanslitjänstemäns koncepter och bref, Sigismunds tid, Riksarkivet.

Digitized by Google

rande underrättelser från Sverige, som ej voro ägnade att minska det kungliga partiets verksamhetsifver.

I sin depesch af den 27 september (n. st.) 1597 kunde Malaspina meddela icke blott att man på riksdagen i Stockholm beslutit att föreskrifva konungen både tid och sätt för resan till Sverige[1], utan äfven att hertigen gått öfver till Finland.[2] Konungens anhängare i Östersjöprovinserna och Finland dolde ej heller i sina rapporter till Polen den oro de kände öfver situationens utveckling.[3] Det var tydligt, att handlingens tid nu var inne, om man ej på förhand ville gifva hela saken förlorad.

Den inledda aktionen går framåt på tvänne linjer. Först och främst beslutes att till början af nästkommande år inkalla den polska riksdagen för att af densamma erhålla samtycke och understöd till konungens svenska resa.[4] Men å andra sidan gällde det att i öfverensstämmelse med den af Malaspina i depeschen af den 17 augusti omnämnda planen[5] söka uppehålla hertigen genom underhand-

[1] Jfr JONSSON, a. a., s. 76 ff.

[2] »Il Duca Carlo dopo d'havere tenuto un convento in Stockholmo assai pregiuditiale a S. M:tà, come più a basso refirerò, si è partito per Finlandia: et perchè li soldati recusavano di volerlo servire in quella impresa, ha con giuramento assicurati essi soldati, che S. M:à è morta. Non ha tuttavia condotto seco se non 2 m. huomini et di poco valore, di modo che si può far giuditio che sia per valersi maggiormente della trattatione et della fraude, che delle arme per impadronirsi di quella provintia. Nel sopradetto convento si è risoluto che si prescrivi à S. M:tà il tempo et la forma della venuta sua in Suetia et che caso che S. M:tà non conparische in quel regno al tempo determinato o alteri la forma della sua venuta prescrittale, che li sudditi s'intendono liberi dal giuramento». Bibl. Borgh. III 89 d (jfr äfven 91 c), fol. 217 b, Vatikanska arkivet. I början af oktober månad erhöll konungen underrättelse om hertig Karls första åtgöranden i Finland. Georg Bergman till borgmästare och råd i Danzig, Warschau den 20 och 21 oktober (n. st.) 1597. Acta Internuntiorum, 52, fol. 302 ff., 321 f.

[3] Se Lindorm Nilsson och Nils Rask till Johan Bultius, Reval den 18 oktober 1597 samt Nils Rask till Johan Bultius, Reval den 17 oktober 1597. Orig. bl. Kanslitjänstemäns koncepter och bref, Sigismunds tid, Riksarkivet.

[4] Se Georg Bergmans bref till borgmästare och råd i Danzig, Warschau den 20 oktober (n. st.) 1597 (Acta Internuntiorum, 52, fol. 302 ff.), i hvilket sändebudet refererar ett samtal med Malaspina i frågan. Redan i sin depesch af den 27 september (n. st.) 1597 (se ofvan n. 2) är Malaspina fullt på det klara med, att polska riksdagen måste sammankallas: »Però stringendo il Duca la M:tà Sua nella maniera suddetta sarà necessario di applicare totalmente l'animo a celebrare li comitij in questo regno, quali non potranno essere prima del fine di gennaro o nel principio di febraro». Malaspinas uppfattning af Sigismunds ställning i Polen är dock alltjämt utprägladt pessimistisk, såsom framgår af hans depesch den 3 oktober (n. st.) 1597 (Bibl. Borgh. III 89 d, fol. 196 a). Se bilaga 8.

[5] Se ofvan s. 33.

Digitized by Google

lingar och i möjligaste mån bearbeta stämningen i Sverige. I detta syfte hade konungen funnit lämpligt att använda sig af hertig Karls bref till de polska senatorerna och låtit affatta ett svar från dem till hertigen.[1] Till de svenska undersåtarna uppsattes därjämte skrifvelser, i hvilka konungen försvarade sig mot de mot honom framställda beskyllningarna samt utlofvade sin snara ankomst till Sverige.[2] Konungens synpunkter borde emellertid äfven genom en direkt underhandling häfdas inför hertigen och de svenska ständerna. Af skäl, som vid flera tillfällen tidigare blifvit beaktade, syntes ändamålsenligt, att detta uppdrag anförtrodddes en man ur konungens polska omgifning. Den 30 oktober (n. st.) 1597 utfärdades kreditiv och instruktion för Samuel Laski af Lasko såsom konung Sigismunds befullmäktigade legat till Sverige.[3]

Instruktionen[4] gifver det kungliga sändebudet noggranna och i detalj gående föreskrifter.

---

[1] Malaspina meddelar härom i sin depesch af den 27 sept. (n. st.) 1597 (se ofvan): »Si è formata la risposta che dovranno fare questi senatori alle lettere, che già loro scrisse Carlo, delli quali ne ho fatto mentione con altre mie, et per ogni buon rispetto ho giudicato di mandarne copia a V. S. Ill:ma, se ben può stare che detti senatori, a quali è stata mandata detta lettera, acciò lo sottoscrivano, mutino et il senso et le parole di essa lettera». En afskrift af senatorernas bref till hertigen är bilagd Malaspinas skrifvelse. Detta bref är i tysk öfversättning tryckt i 'Copey eines Schreibens etc.' (WARMHOLTZ nr 3277); det är dateradt Lowitz den 4 september (n. st.) 1597.

[2] Skrifvelserna från september och början af oktober 1597. Se JONSSON, a. a., s. 100.

[3] Om Samuel Laskis person och tidigare förhållanden se ALMQUIST, Den politiska krisen och konungavalet i Polen år 1587, s. 32, samt HH 23, p. XVIII n. 1. Då Laski på hösten 1599 affärdas såsom Sigismunds sändebud till Lybeck och Danmark, benämnes han konungens »kammarjunkare» (Sigismunds Tyska Reg. under 20 och 23 augusti 1599) samt vid beskickning år 1601 till kurfursten af Brandenburg »aulicus noster» (Rep. IX, 13, 9, Staatsarchiv, Berlin). Med huset Hohenzollern stod Laski sedan gammalt i förbindelse: så anförtroddes honom år 1596 en legation från hertigen af Preussen till det kungliga hofvet i Warschau (preussiska regeringen till Laski den 4 april 1596, afdelning F, Staatsarchiv, Königsberg).

[4] Instruktion och kreditiv den 30 oktober (n. st.) 1597. Sigismunds Tyska Reg., Riksarkivet. Kreditivbrefvet är tryckt i W. u. B., bl. A 3 — I registraturet är vid instruktionen gjord följande anmärkning: »Actum Warschaw den 30 Octobris Anno 1597. Ist aber den 5 Decembris erst unterschrieben. Ex commssiione Domini Cancellarii Erici Sparre ex Suetico in Germanicum idioma translatum». Äfven vid kreditivbrefvet (nämligen i registret till registraturbandet) är antecknadt, att det expedierats den 5 december (»seindt erst den 5 Decembris unterschrieben undt fortgangenn»). Originalexemplaren af legationsakterna torde sålunda först senare hafva utfärdats och eftersändts Laski. Ett antagande, att Laski kvarstannat i Warschau till början af december månad — i denna riktning

Digitized by Google

Först och främst ägde legaten att underrätta sig om, huruvida hertigen hade för afsikt att ställa den svenska flottan till konungens disposition i och för hemresan och i öfrigt gifva konungen det mottagande honom som landets laglige herre tillkomme. Han skulle vidare förehålla hertigen hans otillbörliga uppträdande gent emot konungens bud och befallningar samt hans mot all lag och rätt stridande behandling af de svenska rådsherrarna liksom konungens tjänare. För att med sina ord nå fram till så vidsträckta kretsar af folket som möjligt borde sändebudet låta öfversätta sin framställning — hvilken skulle affattas skriftligen på tyska språket och vid offentlig audiens öfverlämnas till hertigen — till svenska och i afskrifter sprida den öfver landet. Med hertigen själf skulle hvarje förhandling vara sig direkt eller indirekt undvikas och endast skriftligt svar begäras å konungens besvärspunkter.[1] För öfrigt gällde det naturligtvis för gesandten att på alla sätt skaffa sig upplysningar om situationen i Sverige och om stämningen bland undersåtarna.

Af denna instruktions innehåll och karaktär är tydligt, att de svenska herrarnas inflytande börjat göra sig gällande hos konungen. I betraktande af den ståndpunkt, Sigismund tid gare intagit till riksråden[2], betecknade detta en radikal förändring af hans tänkesätt och uppträdande. Af stor betydelse härvid hade otvifvelaktigt den om-

---

skulle möjligen ett uttryck i Georg Bergmans bref till borgmästare och råd i Danzig den 5 december (n. st.) 1597 (orig. i Acta Internuntiorum, 52, fol. 386) kunna anses peka — omöjliggöres af Laskis eget uttalande vid ett senare tillfälle (se härom nedan), att han vid mottagandet af bref af den 22 november (n. st.) redan var på väg till Sverige. Den 30 oktober (n. st.) 1597, då instruktionen affattades, befann sig Laski på sin egendom; se bref från honom denna dag till regeringen i Königsberg, orig. i afdeln. B2, Staatsarchiv, Königsberg.

[1] Instruktionen föreskrifver sändebudet att ej dröja hos hertigen mer än åtta à tio dagar. Denna brådska stod väl i sammanhang med konungens önskan att erhålla kunskap om utgången af beskickningen, innan den polska riksdag, där frågan om svenska resan skulle afgöras, sammanträdde. I ett bref från Gustaf Banér och Ture Bielke till drotsen Nils Gyllenstierna, dat. Forsa den 1 febr. 1598, omtalas, att Laski vid sitt besök sagt sig ej få stanna längre än åtta dagar, enär han efter denna tids förlopp måste genom dag och natt skynda till riksdagen i Polen, där förhandlingarna med de polska ständerna om konungens hemresa skulle bero på svaren från Sverige. Afskrift bl. Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet.

[2] Se härom ofvan s. 33. Den 26 oktober 1597 skrifver Sten Banér från Warschau: »I förgårs, som war then 23, wore wij til taals medh H. K. M.t, hwilken sigh på wåre andragne wärf nådeligen förklarade och godh swar gaf, oansedt at wij här igenom några fast ille hafwe warit angifne; men sedan H. K. M.t hafwer förnummit sanningen, är thet omwendt, och hoppes, at spee skal komme förspottarens dör, H. K. M.t hafwer lofwet, at han wil intet förlåte oss». WERWING, Bila-

Digitized by Google

ständigheten varit, att svenska rådets främste man Erik Sparre just vid denna tidpunkt infunnit sig i Polen. I honom hade de svenska intressena fått en auktoritativ målsman inom konungens omgifning, och ledningen af den svenska politiken gick allt mer öfver i hans händer.[1]

I hvilken riktning de svenska herrarnas förhoppningar och planer vid denna tid gingo, därom äga vi numera ganska utförliga underrättelser.[2] Hufvudsyftet för deras sträfvanden var att förmå konungen till en mera energisk och företagsam politik gent emot Sverige:

---

gor, s. 203. Jfr äfven bref från Sten Banér den 13 nov. 1597 (WERWING, Bilagor, s. 199), Georg Bergmans bref till borgmästare och råd i Danzig den 18 nov. (n. st.) 1597 (orig. bl. Acta Internuntiorum, 52, s. 331 ff.) samt Rasks yttrande i bref till Bultius den 31 oktober 1597: »Multum vos iuuabit illustrium dominorum senatorum regni Suetiæ præsentia at auctoritas» (se nedan s. 44, n. 2).

[1] En källa uppgifver, att Erik Sparre, liksom Sten Banér, ankommit till Warschau den 12 nov. (n. st.) 1597. ALMQUIST, Sverge och Ryssland 1595—1611, s. 39, n. 3. Denna uppgift är emellertid bevisligen oriktig, då Sten Banér befinnes hafva affärdat bref från Warschau redan den 26 oktober (se ofvan s. 39, n. 2) och det dessutom af flera skäl är sannolikt, att Sparre ej stått främmande för koncipieringen af ofvan omnämnda aktstycken af den 30 oktober (n. st.) 1597. [Jfr äfven följande passus i Laskis instruktion: »Wie dann im gleichen der Cantzler oder andere darmitt, das sie im Reiche Schweden beij solcher Gelegenheitt zu bleiben nicht willens gewesen, sondern von dannen gewicchen und sich zu ihrem Herrn und Khunig begeben, gar nichts vorbrechen konnen»]. Georg Bergman meddelar i sitt bref af den 20 okt. (n. st.) 1597 till borgmästare och råd i Danzig, »das man mit grossen Verlangen auf des Herrn Sparren Ankunftt thut wartten, den von denselbigen vermutet man allerleij Radt wie den swedischen Handelen mochte geholfen werden» (Acta Internuntiorum, 52, fol. 302 ff.). Af Bergmans bref till borgmästare och råd i Danzig den 17 nov. (n. st.) 1597 (Acta Internuntiorum, 52, fol. 377 ff.) synes framgå, att Sparre och Banér redan en längre tid vistats i Warschau (»Die Herren Sweden als der Herr Sparre wie auch der Herr Banner seint noch alhie zurstellen undt werden von Ihrer M:tt woll geachtet»). Den 23 sept. 1597 befinna sig Erik Sparre och Sten Banér i Stettin (koncept till bref från Sparre till Chytræus af denna dag bl. Bref från och till rikskanslern Erik Larsson Sparre, Kungl. Bibl.), och den 8 oktober 1597 skrifver Sten Banér från Danzig (WERWING, Bilagor, s. 205 och 209). Georg Bergman har de amplaste loford öfver Sparres framstående egenskaper såsom i brefvet till borgmästare och råd i Danzig den 16 dec. (n. st.) 1597 (orig. i Acta Internuntiorum, 52, fol. 404 ff.): »Ihrer G. (= Sparre) Freuntlikeit und besonders kegest gemeine Stadt Erbitten muss ich zwar hoch rümen undt haben zwar bei derselbigen die Geschiklikeit undt Beschedenheit wie auch andere grosse Gaben verspüret, welche muglich bei wenigen derer Ortten zu finden». — I slutet af november månad (n. st.) 1597 ankommo bröderna Erik och Gustaf Brahe till Warschau. Se Georg Bergmans bref till borgmästare och råd i Danzig den 21, 23 och 25 (27) nov. (n. st.) 1597. Acta Internuntiorum, 52, fol. 350 ff., 364 f., 367 ff.

[2] Se min uppsats 'De svenska rådsherrarna och krisen i Sveriges historia 1597—1598' (Hist. Tidskr. 1916, s. 182 ff.).

Digitized by Google

såsom 'conditio sine qua non' blef från deras sida påyrkadt, att konungen snarast möjligt infunne sig i Sverige för att med den kungliga värdighetens hela makt och auktoritet göra sin vilja gällande.[1] Snart voro de äfven färdiga med ett detaljeradt aktionsprogram. Den 26 november (n. st.) 1597 framlade de inför konung Sigismund ett betänkande, hvari de på konungens begäran hade sammanfattat sina tankar, »huru Hans Kongl. Maij:t till sin arffrijkes fullkomlige och rolige besittning komma kan och Hans Kongl. Maij:tz trogne undersåtare och tienare af det våld och betryk, som dem nu påligger, varde förlossade».[2]

Som första önskemål uppställes, att konungen personligen måtte skyndsamt begifva sig öfver till Sverige, hvarvid talrika exempel ur Sveriges historia anföras, hvilka voro ägnade att uppvisa vådan af konungens bortovaro ur landet. För möjliggörandet af resan vore det nödvändigt att fullt betrygga konungens ställning i Polen liksom att vinna den polska riksdagens samtycke, och rådsherrarna föreslå i detta syfte åtskilliga genomgripande åtgärder. Sålunda borde konungen framför allt göra sig polackerna bevågna genom att undanrödja de många anledningar till missnöje och klagomål, som i landet otvifvelaktigt förefunnos, »synnerligen till att lindra och förmedla den store oenighet och buller, som i religionen och kyrckie saaker här i rijket, särdeles i de pryske städerne, store och små, ähre på begynt och daglige, såssom klagat blifver, förmeres fast häftigare och värre, än Hans Kongl. Maij:tt veet utaf, anseendes, huru skadelig then handelen vill vara Hans Kongl. Maij:tt i Swerige, så och hvad Hans Kongl. Maij:ttz förfäder här i rijket der uti hafve kunnat uträtta».[3] Resan borde

[1] Se Sten Banérs bref från Warschau den 13 november 1597 (WERWING, Bilagor, s. 199).

[2] Betänkandet är aftryckt i Hist. Tidskr. 1916, s. 186 ff.

[3] De svenska herrarna sågo med stor oro Sigismunds aggressiva tendenser gent emot den preussiska protestantismen såsom ägnade att väcka protestanternas farhågor i Sverige. De sökte med all makt påverka konungen i motsatt riktning och trädde äfven i förbindelse med de preussiska städernas ombud. Utförliga underrättelser härom lämnas i Georg Bergmans bref från Warschau till borgmästare och råd i Danzig den 21, 22, 25 nov., den 1, 5, 10, 16 dec. (n. st.) 1597. Orig. bl. Acta Internuntiorum, 52, s. 336 ff., 350 ff., 356 ff., 367 ff., 386, 399 ff., 404 ff. Jfr äfven HH 23, p. IX, samt LENGNICH, Geschichte der Preussischen Lande . . . bis ins Jahr 1605, s. 247 f., 257. Sigismunds katolska ifver väckte uppseende äfven inom det protestantiska Tyskland. Se t. ex. kurfurstens af Brandenburg bref till danske konungen den 8 juli 1598 samt till Sigismund af samma dag (konc. i Rep. IX 5a2, Staatsarchiv, Berlin). — Det gemensamma intresse, som förenade Preussens och Sveriges protestanter, gjorde sig gällande redan vid Sigismunds trontillträde. ALMQUIST, Den politiska krisen och konungavalet i Polen år 1587, s. 161.

Digitized by Google

vidare förberedas genom en högtidlig legation från de polska och littauiska ständerna till Sverige för att begära den svenska skeppsflottan konungen till mötes och dessutom erfara, på hvad sätt konungen skulle blifva mottagen. För de nödiga skeppens anskaffande borde man först och främst vända sig till de preussiska städerna, sedermera också till andra städer vid Östersjön. I detta sammanhang tillrådes konungen att låta förbjuda all handel på Sverige; öppet kaparekrig mot fosterlandet anser man sig dock ej kunna tillstyrka. Rörande värfningen af krigsfolk — till ett antal af sex- à sjutusen man — lämnas detaljerade anvisningar: de svenska rådsherrarna betona särskildt lämpligheten af att tyska trupper så mycket som möjligt användes »både för tungemålet och omgåendet skull», då polackerna vore »mästa delen öfverdådige och lätteligen kunde förorsaka ovillja hoos undersåtarne och oenighet ibland det andra krigsfolcket».[1] Resan borde företagas redan tidigt på våren för att förekomma hertigen; den borde gå direkt på Kalmar eller, om detta ej ansåges rådligt, »till Småland gränsen under Blekings landet», i hvilket fall lejd borde begäras af danske konungen. I Sverige borde konungen uppträda med största försiktighet och så snart förhållandena det medgåfve, afskeda sitt främmande krigsfolk. Betecknande för de svenska herrarnas ställning till de från ömse sidor framförda rättssynpunkterna är det råd, som gifves konungen för den händelse han i Sverige anmodades att stadfästa de fattade riksdagsbesluten: konungen borde svara, att »emedan de sig altid ther på beropat hafve intet annat vahra uti nästholdne samqvemer beslutit än thet, som Högb:te Kon. M:tts eed är lijkmätigt, och Hans Kongl. Maij:tt sin eed altid acktar och vill vidmachthålla, derföre behöfves icke någon annan stadfästelse». För att i förväg bearbeta stämningen i Sverige vore det äfven af nöden, »att något förr, som Hans Kongl. Maij:tt lägger till vägs, måtte Hans Kongl. Maij:ts bref till alle ständer i rijket insändas på tryck och af Hans Kongl.

[1] Om de svenska herrarnes senare förhandlingar rörande anskaffandet af trupper upplyser ett utdrag af ett odateradt rådslag, hvilket meddelas bland bilagorna till den i Linköping år 1600 fällda domen: »Et theres rådslagh, med Steen Banners eigen hand skrifwit, innehåller således: D. Ericus Sparre mente wara nogh sex tusend til foot och ettusend til häst medh konungen til Swerige, förutthan siöfolket, och doch s ieppen wäl besatte. Item om en vnder-admiral hafwer Steen Banner nampngifwit Jacob Olsson eller Lars Fleming af Finland. Men Jörgen Posse wille hafwe mere krigsfolk, menandes vndersåternes hierte wara abalienerede per ducem, och at man intet skulle få handle med bönderne för hertigens hoot ibland almogen. Item minst 100 skip cum rege. Item hertigen kan intet få så snart skipsflottan färdig, icke heller the nye skip tilreds, at the i tilstundande sommer skulle kunne komme i siön, quod vix fiet, tum propter annonæ caritatem, tum alia necessaria, quæ indigentur». WERWING, Bilagor, s. 198 f.

Digitized by Google

Maij:tt underskrefne, något när vid det sätt, som det författat concept uti visar, dock på Hans Kongl. Maij:tts höge och nådige förbättring».[1]

Redan några dagar efter detta aktstyckes uppsättande inlämnade Malaspina till kurian en omfattande redogörelse för ställningen i Polen, hvilken på ett mästerligt sätt belyser de olika med hvarandra kämpande partiernas åsikter och sträfvanden och i hvilken nuntien visar sig nära förtrogen med de svenska herrarnas senaste planer. Relationen hade tillkommit på Sigismunds egen begäran, då denne önskade den Helige Faderns råd och hjälp i de allvarliga afgöranden som förestodo.[2] Hufvudinnehållet i Malaspinas rapport är följande.

Enligt 'kröningslagen' ägde de polska ständerna ej rätt att vägra konungen sitt samtycke till resan till Sverige, hvarför vid den kommande riksdagen ej skulle diskuteras, huruvida konungen borde resa eller ej, utan huruvida man borde lämna honom understöd till resan och på hvad sätt denna skulle försiggå. Konungen borde hafva med sig åtskilliga personer af rikets förnämsta familjer, då han härigenom dels försäkrade sig mot alla oroligheter i Polen under sin frånvaro, dels kunde äga förhoppning om att dessa herrar liksom vid förra resan medförde folk på egen bekostnad. För att uppsätta en här, som kunde mäta sig med hertig Karls, borde också de polska ständerna anslå nödiga penningmedel. Som villkor härför komme emellertid vissa fordringar att uppställas. Å ena sidan skulle ständerna påyrka, att Estland införlifvades med Polen, å andra sidan skulle de olika partierna kräfva tillmötesgående för sina speciella önskemål. Man skulle äfven fordra vissa garantier för rikets yttre och inre säkerhet under konungens frånvaro, hvarvid måhända svårigheter skulle uppstå beträffande anskaffandet af tillräckligt antal trupper. Slutligen gjordes också gällande starka betänkligheter rörande utsikterna till framgång i företaget mot Sverige. Hertigen skulle i sin förtviflade situation göra allt för att bibringa folket den öfvertygelsen, att konungen, hvilken han hittills troget tjänat, komme med väpnad makt för att utrota den lutherska läran i landet; han skulle därför uppmana de svenska ständerna att genom sändebud hos konungen fordra nedläggandet af vapnen och dessutom låta föreskrifva tid och sätt för konungens besök. Hertigen hade dessutom alla militära fördelar på sin sida: polackerna

[1] Om de svenska rådsherrarnas planer rörande den framtida styrelsen i Sverige se min uppsats 'De svenska rådsherrarna och krisen i Sveriges historia 1597—1598' (Hist. Tidskr. 1916).

[2] Malaspinas depesch till kardinalstatssekreteraren den 30 november (n. st.) 1597, till hvilken relationen är fogad som bilaga (Bibl. Borgh. III 91 d, Vatikanska arkivet). Relationen är af forskningen förut beaktad och tryckt af HJÄRNE, Sigismunds svenska resor, Bilagor, s. 55 ff.

Digitized by Google

voro ej vana vid sjöstrider, Danzigborna, af hvilkas skepp man måste använda sig, voro såsom kättare och missnöjda opålitliga[1], och landstigningen i Sverige skulle blifva svår, då konungen ej ägde en enda hamn eller fästning i sitt våld. Härtill komme vanskligheten för att ej säga omöjligheten att på ett fullt betryggande sätt finansiera ett så vidtutseende företag.

Dessa af polackerna framförda betänkligheter sökte de svenska riksråden häfva genom påpekandet af åtskilliga betydelsefulla omständigheter.

Man borde ihågkomma, att de svenska ständerna ännu icke i sin helhet brutit trohetseden till konungen. De, som anslutit sig till hertigen, hade härtill blifvit förledda af denne genom allehanda förevändningar, såsom att konungen och hertigen voro i hemligt samförstånd med hvarandra eller att Sigismund vore död eller att konungen förbundit sig att aldrig mer återvända till Sverige och att afträda Estland till Polen. »Men», säga de svenska herrarna, »om konungen låter sanningen varda uppenbar och låter veta, att han icke drager i härnad mot sina undersåtar eller har för afsikt att vidtaga någon förändring till deras skada, utan vill hålla sin ed, så länge de hålla sin, och endast rustar sig, emedan hertigen samlat trupper, besatt fästningarna, förjagat alla konungens anhängare samt tillvällat sig hela konungens myndighet — då skola samtliga ständerna öfvergifva hertigen, ställa konungen borgen för sin trohet och visa honom den största lydnad och underdånighet, då de alla äro så trötta vid hertigens tyranniska regemente, att om konungen icke kommer till Sverige, de hellre skola gifva sig under moskoviten eller dansken än förblifva i sin olycksaliga belägenhet.»

Konungen borde ej resa genom de svenska farvattnen utan genom de danska och för detta ändamål skaffa sig hjälp af den danska flottan.[2]

[1] Om motsatsförhållandet mellan den polska kronan och staden Danzig se HH 23, p. IX, XI, XII. De danzigska sändebudens rapporter ha åtskilligt att förmäla om de misstankar, som vid konungahofvet framkastades gent emot den mäktiga hansestaden. Se särskildt Georg Bergmans bref till borgmästare och råd i Danzig den 22 och 25 nov. (n. st.) 1597, Acta Internuntiorum, 52, s. 356 ff., 367 ff.

[2] De svenska herrarna voro tämligen öfvertygade om den danske konungens bestämda partitagande *för* Sigismund och *mot* hertig Karl. Se Erik Sparre till Karl Gustafsson Stenbock, Svaneholm den 24 maj 1597 (WERWING, Bilagor, s. 206) och till Göran Boije, Köpenhamn den 4 sept. 1597 (WERWING, Bilagor, s. 204, 206), samt Sten Banér till sin hustru, Svaneholm den 23 juli 1597 och Köpenhamn den 7 sept. 1597 (WERWING, Bilagor, s. 206 f.). En beskickning till Danmark påyrkades också redan tidigt af konungens anhängare. Se Lindorm Nilsson och Nils Brask till Bultius, Reval den 18 oktober 1597; jfr Lindorm Nilsson

Digitized by Google

På samma gång man härigenom undveke sjöstrid, skulle konungen sättas i tillfälle att landstiga i en dansk hamn eller på Öland eller i någon af de många svenska hamnarna utan att hindras af hertigen. Efter sin ankomst till Sverige skulle konungen låta förfara efter landets lag emot hertigen; om denne infunne sig, finge processen hafva sin lagliga gång, om han ej fogade sig, kunde konungen förklara honom för högförrädare och indraga hans län och gods.

Så snart hafvet blefve isfritt, borde konungen afresa, på det att hertigen ej måtte få tid till rustningar. Danzigborna borde hållas vid godt lynne, likaså Brandenburg, och förhållandet till den polska riksdagen ordnas på bästa sätt. För Sverige kunde konungen vara lugn: de svenska ständerna skulle säkerligen ej uppresa sig mot sin laglige konung, hvilken de svurit trohetsed. Hvad Estland beträffar, hade konungen själf protesterat emot, att 'pacta conventa' skulle innebära en förpliktelse för honom att öfverlämna detta land till Polen. Polska ständerna borde dessutom inse nödvändigheten af att afstå från sina yrkanden i denna riktning, då konungen för närvarande saknade hvarje möjlighet att i en dylik punkt genomdrifva sin vilja.

Om konungen handlade på detta sätt, funno de svenska rådsherrarna sannolikt, att polackerna skulle samtycka till resan och äfven lämna understöd, hvarjämte å andra sidan förhållandena i Sverige säkerligen skulle utveckla sig i en för konungen gynnsam riktning.

Dessa af de svenska herrarna framförda åsikter, hvilka den påflige nuntien betecknar som »öfverdrifna», hade stärkt konungen i hans afsikt att snarast möjligt begifva sig öfver till Sverige, och i enlighet med deras råd hade han skickat sin svenske vice kansler till danske

---

till Bultius den 23 nov. 1597 (orig. bl. Kanslitjänstemäns koncepter och bref, Sigismunds tid, Riksarkivet). I ett bref från Rask till Bultius af den 31 oktober 1597 (orig. ibidem) lämnas åtskilliga upplysningar af intresse i detta sammanhang: »Multum vos iuuabit illustrium dominorum senatorum regni Suetiæ præsentia et auctoritas, multum etiam serenissimi Daniæ regis propensissima in regem nostrum voluntas et bene merendi studium, de quo cum ex aliquorum sermonibus, qui ab ipso hoc Osiliæ audierant, aliquid antea percepissem; confirmavit tamen id multo magis legatorum eius oratio, qui nuper Revaliam appulerunt atque in Moscoviam profecti sunt. Cum enim ad eos officii gratia accessissem atque consulto mentionem istius belli fecissem, quo avus huius regis ab avo nostri in regnum Daniæ restitutus est: eandem haud dubie fidem eandemque gratitudinem reperturum nostrum regem adfirmarunt, si Daniæ rex de eo a serenissimo nostro foret appellatus. Quandoquidem enim unis saltem M:tis Regiæ litteris rogatus naves ducis Caroli in freto Cimbrico attinuisset, non dubium esse maiora quoque præstiturum, ubi rogaretur». Jfr äfven bref från kommendanterna på Narva till konung Sigismund den 15 nov. 1597. Ingrica, Riksarkivet.

Digitized by Google

konungen liksom sändebud till de tyska furstarna. Han hade äfven rådgjort med nuntien rörande en eventuell bekräftelse af sin kröningsed och därvid förklarat, att han för den händelse han med våld måste sätta sig i besittning af Sverige, skulle alldeles förbjuda den kätterska gudstjänsten därstädes, och om han på annat sätt kom i besittning af landet, skulle gifva katolikerna full religionsfrihet.[1] Malaspina betonar emellertid till sist nödvändigheten af att framför allt preparera stämningen i Polen till den kommande riksdagen. Af polackernas hjälp vore konungen helt beroende, och gent emot de skiftande meningar, hvilka gjorde sig gällande rörande konungens svenska resa och för hvilka nuntien ingående redogör, måste konungen uppträda med synnerlig klokhet och diplomatisk smidighet.

De svenska herrarnas program blef också det, som konungen under den närmaste framtiden följde.[2] Beskickningen till Sverige var redan tidigare beslutad och anförtrodd åt Samuel Laski. Dess nödvändighet framstod så mycket tydligare, då till Polen anlände närmare underrättelser om hertig Karls uppträdande i Finland och särskildt hans intagande af Åbo slott.[3] I en skrifvelse af den 22 november (n. st.) 1597 uppdrog Sigismund åt Laski att rörande dessa

---

[1] Se öfversättning in extenso af denna intressanta passus hos HJÄRNE, Sigismunds svenska resor, s. 95. — De svenska herrarna i Sigismunds omgifning voro ingalunda okunniga om de polsk-katolska kretsarnas reaktionära planer gent emot Sverige (jfr ofvan s. 41, n. 3). I ett bref af den 25 nov. (n. st.) 1597 till borgmästare och råd i Danzig berättar Georg Bergman om ett samtal, som han haft med Erik Sparre, hvarvid denne meddelat: »wie neuerlicher Tage ahn seiner Tafel ihn Beisein viler anderen Meldunge geschehen, wie die Herren von Danzik ein Frolokken hetten über den itzigen Zustandt in Sweden: da dan ein vernemer catholicus die Ursache dessen zu sein angezeiget, als wann sich die Danziger fruchten, wan Ihre M:tt Sweden zu seinem Willen hette, so kunte ihre M:tt ihn der Stadt so vil desto leichtter mit den Kirchen und sonsten seinen Willen schaffen; darauf hetten ihre G. (ɔ: Sparre) geantwortet es kunthe sein, dass die Herren Polen solche Gedankken haben mochtten der Kronen Sweden zu dem Ende zugebracht, aber dar zu würden sie es ihn Ewikeit nit bringen, das die Coniunctio beider Reiche ad oppressionem religionis vel libertatum gelangen sollten, darum mochten sie solche Gedanken wol ferne lassen». Acta Internuntiorum, 52, fol. 367 ff.

[2] Jfr Georg Bergmans bref till borgmästare och råd i Danzig den 22 nov. (n. st.) 1597 (orig. bl. Acta Internuntiorum, 52, s. 356 ff.): »Undt wollen nun mer Ihre M:tt die Sachen mit Ernst vorstellen, darzu die kegenwerttigen 3 Herren Rette als H. Sparre, H. Banner und Her Pose Radt undt Befoderunge vil geholffen».

[3] Om det intryck, som Åbos intagande gjorde i Polen, vittnar Georg Bergmans bref till borgmästare och råd i Danzig den 21 nov. (n. st.) 1597. Acta Internuntiorum, 52, s. 350 ff. I det bref, som Sigismund affärdade till adeln och krigsfolket i Finland den 14 november (n. st.) 1597, förklarade han öppet, att

Digitized by Google

finska tilldragelser begära särskild förklaring af hertigen, liksom legaten äfven fick befallning att öfverbringa bref från konungen till riksråden och ständerna i Sverige.[1] Konungen ansåg sig äfven böra direkt ingripa gent emot hertig Karls förföljelse af de svenska herrarna. I ett patent af den 11 december (n. st.) 1597 befriade han riksråden från skyldighet att åtlyda den stämning, hvilken hertigen mot dem utfärdat.[2] Den 7 januari (n. st.) 1598 lät Sigismund slutligen utgå ett öppet bref till alla undersåtarna i Sverige, i hvilket den kungliga politiken utförligt klarlades och motiverades.[3]

I midten af december 1597 affärdades äfven Erik Sparre och Jonas Axberg såsom sändebud till Pommern, Mecklenburg och Danmark.[4]

han med väpnad makt ämnade häfda sin myndighet. Se JONSSON, a. a., s. 99. Jfr äfven Sigismunds bref till Kaspar Tiesenhausen m. fl. krigsbefälhafvare den 14 november (n. st.) 1597 samt till landtrådet och ridderskapet i Estland samma dag. Sigismunds Tyska Reg.

[1] Sigismunds Tyska Reg. under den 22 nov. (n. st.) 1597. Brefvet till ständerna af den 22 nov. (n. st.), hvilket Laski, såvida ej annat lämpligt tillfälle därtill erbjöds, skulle aflämna vid sin återresa till Polen, gaf i det hela uttryck åt samma synpunkter, som Laski fått i uppdrag att vid sin beskickning framhålla, och afsåg otvifvelaktigt att ytterligare förstärka det väntade intrycket af legationen. Skrifvelsen, som utförligt refereras af WERWING, s. 356 ff., finnes i original bl. Sigismunds originalbref, Riksarkivet. Brefvet till riksråden synes ej vara bevaradt; jfr JONSSON, a. a., s. 135, n. 5. Genom ett bref af den 30 nov. (n. st.) 1597 ingrep Sigismund gent emot hertigens hårdhändta politik på förläningsväsendets område (Samt. afskr. saml. ang. händelser 1594—1598, Riksarkivet). Den 12 dec. (n. st.) 1597 uppsattes bref »till dem, som schole uthspride Kon. M:tts bref i Swerige, som Samuel Laski medförde» (Sigismunds Sv. Reg.; en i brefvet innesluten 'sedel' återfinnes jämte brefvet afskrifven bland Sigismunds bref i afskrift i Riksarkivet samt i volymerna nr 41 kvarto samt Historia nr 71, Linköpings stiftsbibliotek). Sistnämnda dag, den 12 dec. (n. st.) 1597, affattades äfven diverse skrifvelser rörande prinsessan Annas resa till Polen, hvilka skrifvelser äfvenså skulle öfverbringas af Laski. Se härom nedan.

[2] Sigismunds Svenska Reg. Upplysningar om detta kungliga patents förhistoria lämnar Sten Banérs bref från Svaneholm den 21 juli och 7 augusti 1597 (WERWING, Bilagor, s. 197 f., 203) samt Georg Bergmans bref från Warschau till borgmästare och råd i Danzig den 25 nov. (n. st.) med postscriptum af den 27 nov. 1597 (orig. i Acta Internuntiorum, 52, s. 367 ff.). Man önskade från Danzigs sida förekomma, att patentet trycktes i Danzig; tryckort blef också sedermera Thorn, där rådet dock t. o. m. ingrep med beslag. Se HH 23, s. 111. Det tryckta patentets datum är den 12 mars (n. st.) 1598 (WARMHOLTZ nr 3280); jfr JONSSON, a. a., s. 103 n. 2. — Om hertig Karls stämning å riksråden se JONSSON, a. a., s. 65 ff.

[3] Se JONSSON, s. 102 ff.

[4] Se härom PIRA, Svensk-danska förhandlingar, s. 81 ff. Kreditivbrefvet för Sparre och Axberg till danske konungen är utfärdadt redan den 30 november (n. st.) 1597. Orig. i Polen A 1589—1646, Riksarkivet, Köpenhamn. Den 29 november (n. st.) 1597 lät Sigismund utanordna penningar i och för legationen

Digitized by Google

För att inför vidare kretsar häfda konung Sigismunds synpunkter gent emot hertigen erhöll den polske sekreteraren Skrzetucki liknande uppdrag till furstarna af huset Hohenzollern samt till det sachsiska och det pfalziska kurfurstehofvet.[1] Till Estland och Finland afsändes Sten Banér för att tillsammans med de där varande kungliga sekreterarna Lindorm Nilsson och Olof Sverkersson underhandla om väpnadt understöd från dessa provinser.[2] Sigismund drog sig ej heller för att i kampen mot den fruktade hertigen träda i förbindelse med arffienden i öster, den ryske storfursten; det gällde framför allt att af denne utverka, att de trupper, som Sigismund kunde se sig nödsakad att låta afgå till Finland, måtte få fri passage genom Koporje län.[3] De direkta krigsrustningarna hade redan tidigare tagit sin början[4], och för anskaffandet af krigsfolk hade Sigismund kastat sina blickar ända till det aflägsna Skottland.[5]

till Danmark; senare anordningar under den 8 och 18 december (n. st.) 1597. Sigismunds Tyska Reg. Sparres och Axbergs 'Werbung' hos hertigarna af Pommern och Mecklenburg finnes i afskrift i Nord. Saml. nr 437 i Ups. Univ. Bibl.

[1] ALMQUIST, Bidrag till kännedomen om striden mellan konung Sigismund och hertig Karl 1598—1599, s. 12 ff. Skrzetucki diskuterar under sin beskickning vid flera tillfällen förutsättningarna för en lycklig utgång af företaget mot Sverige. Se ALMQUIST, a. a., s. 16 f., samt en inlaga af Skrzetucki till markgrefve Georg Fredrik af Brandenburg, administrator af hertigdömet Preussen, med öfverskrift 'Deliberatio in negotio Suedico' i Rep. IX 5 a 1, Staatsarchiv, Berlin.

[2] JONSSON, a. a., s. 142 f., KOSKINEN, Klubbekriget, s. 368, ALMQUIST, Sverge och Ryssland 1595—1611, s. 40. Jfr ofvan s. 36. Enligt Georg Bergmans skrifvelse till borgmästare och råd i Danzig den 10 dec. (n. st.) 1597 (orig. i Acta Internuntiorum, 52, s. 399 ff.) tycks Banér hafva lämnat Warschau den 9 dec. (n. st.) 1597. Han medförde bref till ständerna i Finland af den 2 dec. (n. st.) 1597, hvari skarpa anklagelser riktades emot hertigen. Sigismunds Svenska Reg. — Äfven hertig Karl sökte påverka stämningen i Estland; se Jöran Boijes bref till konungen den 3 nov. 1597 (Livonica, Riksarkivet), Lindorm Nilssons, Gerh. Dönhoffs och Nils Rasks skrifvelse af samma dag (orig. bland Bref till konung Sigismund från åtskilliga personer, Riksarkivet) samt Lindorm Nilsson till Bultius den 23 nov. 1597 (orig. bland Kanslitjänstemäns koncepter och bref, Sigismunds tid, Riksarkivet). Öfver de kungliga kommissarierna utgöt han i bref sin häftiga vrede, närmast på grund af deras ingripande i händelserna i Finland. Se härom JONSSON, a. a., s. 87 ff.; jfr Nils Rask till Bultius den 31 oktober 1597 — orig. bland Kanslitjänstemäns koncepter och bref, Sigismunds tid, Riksarkivet — samt Lindorm Nilssons m. fl. ofvan citerade bref till konungen af den 3 nov. 1597.

[3] Se härom min uppsats 'Sigismunds förbindelser med Ryssland hösten 1597' (Hist. Tidskr. 1915, s. 96 ff.).

[4] Den 14 december tillskrifver Sigismund borggrefve Fabian von Dohna och erbjuder honom öfverbefälet vid expeditionen mot Sverige. Sigismunds Tyska Reg.

[5] Se bref från Anders Keith till hans hustru, Helsingör den 31 okt. 1597. Orig. bl. Handlingar angående åtskilliga Sigismunds anhängare, Riksarkivet.

Digitized by Google

II.

Samuel Laskis första beskickning.

I slutet af år 1597 anträdde Samuel Laski sin beskickningsresa till Sverige.[1] Såsom sekreterare medföljde en med landets språk och förhållanden förtrogen man, Abraham Rosenkrantz.[2] Färden gick öfver Danmark[3], hvarför Laski under resan sammanträffade med de båda

[1] Se ofvan s. 38, n. 4. I sin depesch af den 30 dec. (n. st.) 1597 omtalar Malaspina, att sändebuden till Danmark, Tyskland, Sverige, Finland och Estland lämnat Warschau (Bibl. Borgh. III 91 d, Vatikanska arkivet). — Laski beklagar i sitt anförande till hertig Karl den 11 februari 1598, att hans resa blifvit fördröjd: »Uberreiche hiermit E: F: G: ihrer König: Maiest: meines Allergnedigsten Königs und Herrn Credentz briefe, die zwar lengst datiert, wie auch ich umb die Zeit zu E. F. G. hette auff sein sollen: Wann aber ich hernacher durch podagra und anderer der reisen vngelegenheit halben verhindert, als hat es sich bissanhero verzogen». W. u. B., bl. A 2. I ett bref från Laski till kurfursten Joakim Fredrik af Brandenburg den 26 april 1598 (H H 23, s. 132 f.) yttrar Laski beträffande sin resa: »Significare volui me im januario præterito a Sacra Regia Sua M:te Rege et domino suo clementissimo in Sueciam ablegatum fuisse, ut aliis negotiis mihi iniunctis expeditis Ser:mam quoque infantem Sueciæ sponsam in Poloniam ex Suecia educerem... Sed cum ante meum in Sueciam ingressum et de Ill:mi Electoris et de Ser:mæ Reginæ nostræ morte innotuerit....., in Suecia expectare Ser:ma Infans constituit». Samma upplysningar möta i ett bref från Laski af samma dag till markgrefve Georg Fredrik af Brandenburg (orig. i Rep. VII 125 a, Staatsarchiv, Berlin). Då kurfursten Johan Georg afled den 8 januari 1598 och drottning Anna den 10 februari (n. st.) 1598, är det en omöjlighet, att åtminstone den senares död kunnat blifva känd före Laskis ankomst till Sverige. I själfva verket har Laski sannolikt gifvit medvetet oriktiga upplysningar; om orsaken härtill se nedan.

[2] HH 23, s. 299 n. 1; jfr nedan s. 64, n. 1. Den 22 dec. (n. st.) 1597 utfärdar Sigismund befallning till sin agent i Danzig Simon Bahr att anskaffa en dräkt åt Olof Larsson, hvilken skulle åtfölja Laski till Sverige. Sigismunds Tyska Reg. Se äfven Gustaf Banérs och Ture Bjelkes bref till Nils Gyllenstierna den 1 febr. 1598. Afskr. bl. Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet.

[3] I ett bref från Hieronymus von Birkholtz till hertig Karl, Helsingör den 16 febr. 1598, omtalas, att Laski passerat Helsingör i Danmark. Samtida afskriftssamlingar 1594—1598, Riksarkivet. [Hieronymus von Birkholtz, son till en brandenburgisk kansler och för närvarande hofjunkare hos hertig Karl, hade af

Digitized by Google

till Danmark afgående legaterna, Erik Sparre och Jonas Axberg.[1] Den 25 januari ankom sändebudet till Linköping och anmälde därifrån sin ankomst för hertig Karl, tillkännagifvande sin afsikt att uppsöka hertigen i Uppsala, då han ej kunde få träffa honom i Nyköping eller Stockholm.[2] Samtidigt vidtog han åtgärder i och för publiceringen af konungens mandat till ständerna.[3] Då han dessutom af Sigismund erhållit befallning att, om han försporde, att någon ny riksdag skulle sammanträda, högtidligen protestera däremot och förmana undersåtarne att afhålla sig från dylika sammankomster[4], lät han några dagar senare, med tydligt afseende på mötet i Uppsala, utfärda en proklamation till ständerna i detta syfte.[5] Under vistelsen i Östergötland besökte Laski äfven de därstädes boende riksråden och öfverlämnade till dem bref från konungen och de landsflyktiga herrarne i Polen.[6]

---

hertigen sändts med bref till kurfursten af Brandenburg (ang. giftermålsfrågan, hvarom närmare nedan); se hertigens bref till kurfursten, Uppsala den 24 januari 1598, orig. i Rep. IX 5 a 2, Staatsarchiv, Berlin, samt kurfurstens svar, dat. 25 mars 1598, koncept därsammastädes.]

[1] Sparre befann sig den 28 dec. 1597 hos hertigen af Pommern (hertigens af Pommern bref till kurfursten af Brandenburg den 16 juni 1598, orig. i Rep. IX 5 a 2, Staatsarchiv, Berlin). Den 7 januari 1598 passerade han Rostock (David Chytræi bref af den 17 januari 1598, tr. hos FECHTIUS, Historiæ ecclesiasticæ . . . . . supplementum, s. 776 f.). Att Laski sammanträffat med Erik Sparre i Köpenhamn, omnämnes i rådsherrarnes skrifvelse till Sparre från Ulfåsa den 14 februari 1598. Koncept bl. Handlingar angående riksråden 1596—1605, Riksarkivet.

[2] Laski till hertig Karl den 5 febr. (n. st.) 1598. Afskr. bl. Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet.

[3] Laski till Sven Månsson (Eketrä) den 5 febr. (n. st.) 1598. Afskr. bl. Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet. Sven Månsson, som var ståthållare i Linköping, erhöll befallning i konungens namn att publicera det kungliga mandatet. Jfr Gustaf Banérs och Ture Bjelkes bref till Nils Gyllenstierna den 1 febr. 1598 (se ofvan s. 39, n. 1) samt den senares svar den 6 febr. 1598 (afskr. bl. Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet): konungens bref skickas till Gyllenstierna i Småland för att där publiceras, men återsändes af denne.

[4] W. u. B., bl. C 3.

[5] Proklamationen är daterad »Herschhammer» (Häradshammar) den 9 febr. (n. st.) 1598: »An die Stende, so zu Suderkoping zusammenkunfft gehalten». Afskr. bl. Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet. — Laski hänvisar i proklamationen till konungens bref, som han låtit offentliggöra. Måhända var det just hänsynen till denna proklamation, som förmått honom att redan nu publicera konungens mandat (jfr ofvan s. 47, n. 1).

[6] Gustaf Banér och Ture Bielke till Nils Gyllenstierna den 1 februari 1598 (se ofvan s. 39, n. 1). Hieronymus von Birkholtz i sitt bref till hertigen från Helsingör den 16 februari 1598 (se ofvan s. 49, n. 3) har åtskilligt att berätta om de rykten,

Digitized by Google

Laskis instruktion föreskref sändebudet att till borgmästare och råd i Stockholm framföra konungens förbud för köpmän i Stockholm

som voro gängse rörande legatens färd genom landet liksom om förhandlingarna med rådsherrarne på Turefors (nu Sturefors i Wists sn, Hanekinds härad): »Soll E. F. G. underthenigst nicht bergen, dass der polnische Legat mir hart bey Suderkoping begegnet ist, und als ich vortgezogen, habe ich mich allerwegen erkundigt, was doch sein Vorgeben gewesen, habe aber nichtes grundtliches erforschen können, ohn allein da ich eine Meile auf disse Seit Jenkoping bey einen Landzman kommen, der hatt mich berichtet, das seine Diener grossen gewalt an denn armen Bauren geübt und sie übell geschlagen und vorgegeben, sprechendt: 'Ihr habt euch mit dem Hertzogen wieder Ihre Kon. M:t verbunden und viele Vertrege aufgerichtet und ausgehen lassen, die sollt ihr teuer bezahlen. Der Konig wirdt ins Landt kommen und unser etlich tausendt mittbringen, die viele erger sein als wier, so solt ihr vernehmen wie es euch gehen wirdt'. Ob deme nuhn also sey, kan ich nicht wissen, wie woll ich von etlich mehren Landtsleuten ein gross Klagen über ihrem Mutwilligen gehöret, allein das ist gewiss, das ehr auf Thurefors bei Her Thuro Bielken, da auch Her Gustaff Baner nebenst andern leichten Gesinden als Fögdten und der gleichen, die ihres Verbrechens halben von E. F. G. ihrer empter entsetzt sein, versamlet gewesen; die Bauren wussten mier aber ihrer nicht mehr den zwene zu nennen, Tyries Haralsson und Bartell Lenck, einen Schotten. Dar haben sie geradtschlaget von frue morgens an bis in die sinkende Nacht und viele geschrieben, undterschrieben und vorsiegelt, das haben die Bauren geschen, sagten aber sie wussten nicht, was es zu bedeuten. Da ich nuhn weiter kommen, habe ich ferner nach seinem Vorgeben gefragt, so hatt mier ein Predicant nicht weit von der Grentzen angezeiget, das er in da er bei ihme zu Nacht gelegen, was er doch vor gute Zeitunge von Ihr. K. M:t. brächte, ob man sich Ihr. K. M:t ankunft zu versehen hette oder nicht, ob er als ein freundtlicher und gnediger König kommen wolte; so hatt er ihme zur Andtwordt gegeben, ehr were darumb abgefertiget zu vernehmen, wie sie Ihre Kon. M:t haben wolten: Freundt oder Feindt, so wolte ehr kommen. Da ich aber hier in Helsingöör ankommen, bin ich ungefehr ins selbe Losament eingekehret, darinnen ehr gelegen. Da hatt mich der Wirdt berichtet, das er gesagt, ehr wolte aus Schweden nicht ehr zihen entweder es sollte aller Missverstandt zwischen Ihr. Kon. M:t und E. F. G. aufgehoben und wiederumb ein guter Verstandt zwischen E. F. G. und den gewichenen Reichsräthen gemacht werden, da Gott gnediglich mitt dem Geist des Friedens zu helffen wolle, oder es sollte zu einer offentlichen Feigde und Krieg gerathen, welches Gott gnediglichen abwende». Jfr äfven hertig Karls bref till Axel Leijonhufvud den 6 febr. 1598: »Widare effter wij hafue förståedt, thet ehn Polesk be:dt Laski Samuel skall ware senningebudh nyes forskickadt af Kon. M:tt i Swerige och Pålen, wår elschelige käre herrbroders hijt in till oss, hwilke innan fåå dagar hit förwänthandes är, huarföre wy Idhers medh flerre gode mäus närwarelse her hooss oss behöfue..... Och ändoch for:de sendebudh hafue oss egönom sin schrifuelse lathit förstå, att han medh wärf till oss afferdigedt är, så hafuer han doch icke thes mindre begifuedt sigh till her Ture Bielkes gårdh och kanske till the andre fleeres medh them ther neder i Östergöthlandh. Men huadh gode och wislige rådh han ther hämpte och bekomme kan, thet warder snart medh honom oppenbart». Hertig Karls Reg. — Om de af Laski till de svenska rådsherrarne medförda brefven se nedan.

Digitized by Google

att med hertig Karl ingå några aftal rörande förpaktning af kronans inkomster.[1] Sedan Laski anländt till Stockholm[2], aflät han därför följande dag en skrifvelse, i hvilken han för borgmästare och råd tillkännagaf konungens vilja i detta hänseende liksom å konungens vägnar fordrade det kungliga mandatets offentliga uppläsande i sin närvaro. Rådet gaf till svar härå, att om de också — med anledning af legatens begäran om det kungliga brefvets publicerande — vore villiga att efterkomma sändebudets önskan, de dock ej hade något inflytande öfver folket och därtill hade af hertig Karl blifvit afsatta från sina ämbeten; om de af ståthållaren finge uttrycklig befallning, skulle de likväl ställa sig den till efterrättelse.[3] Då Laski på grund häraf gjorde en hänvändelse till ståthållaren Axel Ryning, förklarade sig denne emellertid förhindrad att fatta beslut i frågan, förrän han meddelat sig med hertigen. Först några dagar senare publicerades det kungliga mandatet i Stockholm.[4]

Från Stockholm satte sig Laski äfven i förbindelse med hertig Karl, hvilken han — dock efter uttalande af sitt lifliga beklagande af att ej hafva blifvit emottagen som ett konungens befullmäktigade sändebud ägnade och anstod — underrättade om sin afsikt att föl-

---

[1] Om tidigare exempel å dylika aftal se BOËTHIUS, Hertig Karls och svenska riksrådets samregering 1594—1596 (Hist. Tidskr. 1884, s. 26 m. fl. st.). — Brefvet af den 12 dec. (n. st.) 1597 »till dem som schole uthspride Kon. Mat:s bref i Swerige, som Samuel Laski medförde», innehöll äfven en af konungen egenhändigt undertecknad »sedel» (se härom ofvan s. 47, n. 1), i hvilken hvarje försträckning till hertigen vare sig i penningar eller varor från borgares eller köpstadsmäns sida strängeligen förbjöds.

[2] Den 7 febr. 1598 enligt Laskis egen uppgift i bref till hertig Karl af samma dag (den 17 febr. [n. st.] 1598). Abraham Brahes tidebok anger den 6 februari 1598 (LOENBOM, Anecdoter om namnkunniga och märkwärdiga swenska män, 3, s. 129).

[3] Laskis bref till rådet den 17 febr. (n. st.) 1598 jämte referat af rådets svar i afskr. bland Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet. Laskis bref finnes äfven i svensk öfversättning bland Sigismunds bref i afskrift, Riksarkivet, samt i vol. 40 kvarto, Linköpings stiftsbibliotek. Om situationen i Stockholm och förhållandet till hertig Karl vid denna tid se JONSSON, a. a., s. 149 ff.

[4] Laskis bref till Axel Ryning den 17 febr. (n. st.) 1598 i orig. bland Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet. En afskrift af brefvet är bilagd, daterad den 18 febr. (n. st.), hvilket datum bättre öfverensstämmer med brefvets egen uppgift, att Laskis bref till rådet den 17 febr. (se ofvan) afgått »gestriegess Tages». På samma blad som denna afskrift finnes ett referat af Axel Rynings svar jämte en notis om offentliggörandet af konungens bref. Jfr JONSSON, a. a., s. 151.

Digitized by Google

jande torsdag (o: 9 februari) infinna sig i Uppsala.[1] Resan synes dock hafva blifvit något fördröjd, hvarföre han först fredagen den 10 februari inträffade i Uppsala.[2] Den till denna stad utlysta riksdagen hade då redan sammanträdt, hvarför det polska sändebudet kom i omedelbar beröring ej blott med hertig Karl utan äfven med de till allmänt riksmöte församlade svenska ständerna.[3]

Riksdagen i Uppsala i februari månad 1598 bildar afslutningen å en längre följd af oafbrutna underhandlingar mellan hertig Karl och ständerna. Alltefter återkomsten från Finland under hösten 1597 hade hertigen utvecklat en feberaktig verksamhet för stärkandet af sin ställning och samlandet af rikets alla krafter till försvar mot befarade angrepp från Sigismunds sida.[4] Öfverläggningar med de olika ständerna aflöste hvarandra, och stark pression öfvades på de kvarvarande rådsherrarne för att förmå dem att ansluta sig till hertigen. I allmänhet torde kunna sägas, att hertigens ansträngningar till en början kröntes med ringa framgång. Det var tydligt, att ständerna gemenligen ej voro sinnade att bryta med konungen och riksråden och öppet ställa sig på hertig Karls sida. Man hoppades i det längsta, att de uppkomna misshälligheterna skulle i godo kunna afvecklas, och man ryggade tillbaka för de af hertigen påyrkade kraftåtgärderna. Emellertid drefvos de tveksamme mot sin vilja framåt af hertigens okufliga kraft och beslutsamhet. Riksdagen i Uppsala skulle äfven lämna hertigen lysande tillfälle att utveckla hela sin eminenta förmåga som folkledare och att

---

[1] Laski till hertig Karl den 17 februari (n. st.) 1598. Afskr. bland Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet.

[2] Tyke Larsson till Sven Månsson den 19 februari 1598 (orig. bland Riksdagsakta 1598, Riksarkivet), BEXELL, s. 32. — I ett bref till hertig Karl, dateradt »Schauala» den 20 februari (n. st.) 1598 (afskr. bland Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet), säger sig legaten hafva emottagit hertigens skrifvelse, hvari denne begärde, att Laski skulle stanna öfver natten på en och en half mils afstånd från Uppsala. Laski förklarade dock, att han af flere skäl ansåg sig böra begifva sig till Uppsala redan samma dag. I en anteckning på samma blad omnämnes emellertid, att legaten på grund af vissa omständigheter sedermera efterföljde hertigens önskan. Laskis datering stämmer här liksom på en föregående punkt (se ofvan s. 52, n. 4) ej fullt öfverens med motsvarande svenska uppgifter.

[3] JONSSON, a. a., s. 123. Laski tycks i Uppsala hafva varit bosatt hos en man vid namn Per Andersson. Se Uppsalaprofessorernas berättelse af år 1606 (Kyrkohist. Årsskrift 1909, s. 108).

[4] Jfr JONSSON, a. a., s. 87 ff.

Digitized by Google

så småningom förena samtliga ständerna med sig i häfdandet af bestämda fordringar gent emot konungen.[1]

Redan dagen efter sin ankomst till Uppsala, den 11 februari[2], mottogs Laski af hertig Karl i högtidlig audiens på Uppsala slott. Legaten framförde sitt uppdrag i en längre oration på tyska språket,

[1] Rörande de olika ständermötena under slutet af år 1597 och början af år 1598 se närmare JONSSON, a. a., s. 109 ff. Riksdagen i Uppsala öppnades den 8 februari 1598; hertigens kungörelse om fullmaktsgranskning finnes i afskrift bland Riksdagsakta 1598, Riksarkivet. Vår kännedom om förhandlingarnas gång grundar sig i mångt och mycket på de bevarade riksdagsberättelserna. Dessa berättelser kunna uppdelas i tvänne i förhållande till hvarandra fristående grupper. Den ena representeras af den i Martinus Aschanæi samlingar befintliga riksdagsberättelsen (Martinus Aschanæi samlingar å Kungl. Bibl., Stockholm; ett utdrag af berättelsen om riksdagen i Uppsala febr. 1598 är tryckt hos BEXELL, s. 38 ff.), den andra af en liknande berättelse i ett flertal sinsemellan ofta tämligen afvikande redaktioner. Bland dessa senare redaktioner åter kunna tvänne hufvudtyper särskiljas: den ena är tryckt af BEXELL, s. 32 ff., efter en afskrift bland Riksdagsakta 1598, Riksarkivet, den andra finnes i afskrift såväl bland Riksdagsakta 1598 och Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet, som på åtskilliga andra håll, t. ex. i Palmsk. Saml., 31, Uppsala Universitetsbibliotek (i afskrifter af den andra typen återges som inledning de hertig Karls tretton punkter, hvilka omnämnas under den 13 febr. såsom början riksdagsberättelsen, under det att dessa i afskrifterna af den första typen bortfallit). De båda typerna gå otvifvelaktigt tillbaka på en och samma stamtext, från hvilken de genom uteslutningar, tillägg och ändringar så småningom utgrenat sig.

Riksdagsberättelserna röja genom hela sin hållning karaktären af dagböcker, förda för hvarje dag under riksdagen. De böra på grund häraf tillmätas en ganska hög grad af tillförlitlighet, hvilket för öfrigt äfven bekräftas på de enskilda punkter, där deras uppgifter med annat material kunna kontrolleras. Särskildt gäller detta den andra gruppen af riksdagsberättelserna, hvilken måste blifva själfva hufvudkällan för riksdagens historia. Hvad den Aschanæiska berättelsen angår, har dess författare tydligen ej varit närmare förtrogen med och invigd i de olika öfverläggningarnas förlopp framför allt inom de högre ståndén: han företräder så att säga den populära uppfattningen af situationen. Härmed sammanhänger, att Aschanæiska berättelsen åtskilliga gånger ej känner eller också till någon del missuppfattar förhållandenas verkliga läge. I något fall måste man äfven underkänna berättelsens uppgifter såsom direkt stridande mot den, såvidt man kan se, alltid korrekta andra gruppens. Emellertid bör det erkännas, att den Aschanæiska riksdagsberättelsen kan tänkas i åtskilligt gifva oss konkretare upplysning om stämningen bland ständernas breda lager. Värdet häraf förminskas af framställningens ytterligt konfusa och osammanhängande skick, hvilket stundom gör innehållet synnerligen svårbegripligt — en anmärkning, som dock, ehuru i betydligt mindre mån, måste riktas äfven mot riksdagsberättelserna tillhörande den andra gruppen.

[2] BEXELL, s. 32, W. u. B, bl. A 2. Jfr Stockholms Capitel-Bok, 1598: »XI februarij comitia Upsaliæ celebrabantur, præsente Samuele Laski polono legato cum litteris cum ad principem Carolum tum ad reliquos ordines transmissis a Sigismundo rege».

Digitized by Google

i hvilken han utförligt och i detalj redogjorde för de af Sigismund mot hertigen riktade beskyllningarna.[1] Hufvudpunkterna af hans framställning[2] voro följande.

Sedan Sigismund kommit i besittning af Sveriges krona, hade det framför allt legat honom om hjärtat att så ordna förhållandena i landet, att riket under hans frånvaro skulle styras efter gällande lag och hvars och ens undfångna privilegier i enlighet med konungens afgifna edliga förpliktelse. Han hade därför insatt adliga män af svensk börd till rikets råd, hvilka efter lag och häfdvunnen sed liksom efter konungens bud och befallningar skulle förestå landets styrelse. Hertig Karl såsom i konungens frånvaro den förnämste i landet och därtill konungens blodsförvant hade konungen anförtrott platsen som den främste i rådet (»consilii præsidem»). Detta senare hade ej skett för att hertigen skulle kunna förfara efter eget godtfinnande, utan för att konungens förordningar genom hertigens auktoritet desto bättre skulle bringas i verkställighet; desslikes borde genom hertigens höghet rikets styrelse och de beslut, som af regeringen i sin helhet under konungens bortovaro fattades — framför allt då de stodo i öfverensstämmelse med konungens på lag grundade befallningar — stödjas samt hvar och en undersåte skyddas i besittningen af sina innehafvande rättigheter.

Emot all förväntan hade konungen emellertid försport, att hertigen under en längre tid i rikets ärenden handlat efter sin egen vilja och utan att akta på riksrådens å ämbetets vägnar framställda meningar och erinringar. Ej heller hade hertigen tagit någon hänsyn till konungens föreskrifter och intressen; tvärtom hade hans åtgärder varit i strid mot konungens uttryckliga befallningar.

---

[1] Laskis stil, som ej utmärker sig genom någon större elegans, röjer på många ställen författarens bristande insikter i tyska språket. Laski yttrar själf härom: »..... mein Allerdnedigster Köning und Herr mich anhero in ihr Erbkönigreich vor einen Abgesandten abgefertigt und mir vor E. F. G. und den Reichs-Ständen solch Gewerb in Deutscher Sprach abzulegen gnedigst anbeuohlen, mir aber solches als einem gebornen Poln und der sich nun viel Jahr in der Deutschen Sprach nicht gebrauchet auch an der Memoria ein zeithero viel abgangen, beschwerlich vorkommen wird. Bitte demnach in aller underthenigkeit, woferne ich die Zierligkeit, so etwa die Eigenschafft der Deutschen Sprach erfordert, mit diesem meinem beybringen nicht erreichen würde, es wollen mir es E. F. G. und menniglich aus angezognen ursachen gnedigst verzeihen und zu gut halten». W. u. B., bl. A 2.

[2] W. u. B., bl. A 2—C 4. Finnes i original — med undantag af kreditivbrefvet och protestationen, som öfverlämnades särskildt (se W. u. B., bl. A 2, C 4) — bland Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet. En svensk öfversättning är här bilagd. Den tryckta texten öfverensstämmer i hufvudsak med originalets; endast några formella ändringar ha på några punkter vidtagits.

Digitized by Google

Det föreföll konungen särskildt egendomligt, att hertigen hittills ej vidtagit några anstalter för konungens hemresa. Som förnämsta orsak till sammankallandet af riksdagen i Arboga hade uppgifvits, att man där skulle besluta om en beskickning till konungen för att anhålla om hans återvändande till Sverige; denna beskickning hade likväl ej afhörts, ej heller hade flottan blifvit sänd konungen till mötes. Visserligen hade hertig Karl efter ankomsten till Kalmar låtit skeppen afgå till Danzig, men de hade inom kort återvändt.[1] Och då konungen genom Henrik Nykirk begärt, att flottan skulle ställas till hans disposition, hade detta visserligen utlofvats, men sedermera ej blifvit satt i verket. Enär såväl legationen som flottan uteblifvit, hade konungens hemresa blifvit ansenligt fördröjd. Om legationen infunnit sig i Polen i början af föregående sommar, hade konungen haft både tid och anledning att öfverlägga med de polska ständerna om hemfärden och eventuellt för flera månader sedan kunnat begifva sig öfver till Sverige.[2] De polska ständerna skulle nämligen ej hafva motsatt sig konungens resa, utan tvärtom på allt sätt befrämjat den. Rykten hade väl utspridts, att polska ständerna ej mer skulle tillåta konungen att besöka Sverige, enär han förbundit sig att för framtiden i egen person styra Polen; detta vore emellertid en feltolkning af konungens förbindelse, som endast afsåg att förhindra ett återupprepande af händelserna under Henrik af Valois' tid, men ej att betaga konungen friheten att, då förhållandena så kräfde, med ständernas råd och samtycke begifva sig till något af sina öfriga länder.

Äfven andra rykten hade låtit sig förspörjas i Sverige, såsom att konungen vore afliden, och att de bref, som i konungens namn vore sända till de svenska ständerna, ej vore från konungen själf utan skrifna på färdiga blanketter. Därjämte hade konungens bud och bref blifvit uppsnappade, så att gemene man ej kunnat få kännedom om deras innehåll.

Då konungen sålunda förmärkt, att hertigen antagligen tviflade på möjligheten af konungens återkomst till sitt arfrike eller ej lät sig angeläget vara att arbeta därför, hade han afsändt Laski såsom befullmäktigadt sändebud till Sverige. Sändebudet hade fått i uppdrag att meddela, att konungen var vid god hälsa och hade för afsikt att nästkommande sommar infinna sig i Sverige. Men i sammanhang härmed hade han att protestera mot det rykte, som falskeligen utspridts öfver landet, att konungen ämnade medföra väpnad krigsmakt och med våld återställa den katolska läran i Sverige: konungen skulle tvärtom

[1] Se härom ofvan s. 27 ff.

[2] Jfr härom ofvan s. 25 ff.

Digitized by Google

i allo handla efter sin ed och lämna hvar och en i orubbad besittning af sina rättigheter, hvarvid ock vore att förvänta, att undersåtarne skulle mottaga honom såsom sin rätta konung och herre och af ingen låta förmå sig till att afvika från den trohet och lydnad, de voro honom skyldiga.

Emellertid hade legaten att för hertigen och ständerna framlägga konungens besvär och yrkanden, sammanfattade i vissa punkter. Först och främst önskade konungen veta, huruvida han kunde påräkna flottan i och för sin hemresa, och om han kunde hoppas att blifva mottagen såsom landets laglige konung anstod. Han begärde därefter att blifva underrättad om skälen till, att konungens ståthållare och befälhafvare blifvit fördrifna och ersatta med hertigens egna tjänare, hvilket ej blott innebure en förgripelse emot konungens myndighet, utan äfven strede emot Söderköpings riksdags beslut, på hvilket hertigen alltjämt plägade åberopa sig. Konungen beklagade sig vidare öfver, att hertigen i prinsessan Annas frånvaro med våld satt sig i besittning af åtskilliga saker på hennes slott[1], och fordrade dessas återställande i legatens närvaro.

Konungen hade erhållit kännedom om att hertigen förföljt riksråden och andra konungens trogna undersåtar samt beröfvat dem såväl deras ämbeten som egendom och underhåll. Ett sådant handlingssätt förklarade konungen olagligt, och vore det hans allvarliga vilja, att rättelse härutinnan vidtoges. Hertigen borde lämna hvar och en i okvald besittning af sin egendom i enlighet med Sveriges lag och ej hindra tjänare att i sin herres ärenden fritt resa genom landet. Konungens skyddsbref, som af hertigen ej beaktats, borde tillbörligen respekteras, och det, som i strid med deras bestämmelser blifvit beslagtaget, skulle återställas till sina ägare. Likaså skulle de konungens och andra herrars tjänare, som af hertigen utan all orsak blifvit tillfångatagna, i sändebudets närvaro och utan några inskränkande villkor lösgifvas; om också hertigen ansåge sig hafva något otalt med någon af deras herrar, hade han ej rätt att ställa tjänarne till ansvar därför. Hertigen hade att för framtiden afstå från dylika våldsamma handlingar; han skulle därjämte återinsätta konungens befälhafvare på slott och fästningar, hvilka olagligen blifvit afsatta, i deras ämbeten.

[1] Härom se JONSSON, s. 50; jfr äfven hertig Karl till Nils Gyllenstierna den 31 maj och 10 juni 1597 (orig. bland Bref och handlingar rör. Gyllenstiernor af Lundholm, Kungl. Biblioteket) samt Erik Sparre till Chytræus den 23 sept. 1597 (koncept bland Bref från och till rikskansleren Erik Larsson Sparre, Kungl. Biblioteket).

Digitized by Google

Särskildt förmanades hertigen att gent emot Erik Sparre[1] och Erik Brahe[2] godtgöra de öfvergrepp, han låtit komma sig till last.

Mot de herrar, som lämnat Sverige och begifvit sig till konungen i Polen, hade hertigen ingen rättmätig orsak till missnöje, ty de hade varit nödsakade att sörja för det konungen finge pålitliga underrättelser och råd med afseende på situationen i Sverige. De citations- och stämningsbref, som hertigen utfärdat mot dessa liksom mot andra personer att stå till ansvar inför domstol för sina gärningar, förklarade konungen därför ogiltiga och fritog de stämda från skyldigheten att infinna sig.[3] Ingen rättegång skulle heller få hållas gent emot någon, förrän konungen själf, som i denna sak var den ende rätte domaren, ankommit till Sverige, då alla klagomål skulle upptagas till vederbörlig pröfning.

Hertigen vore måhända missnöjd öfver, att konungen så länge uppehållit hans sändebud Peder Brask och sedermera ej gifvit honom något svar.[4] Detta berodde emellertid därpå, att Brask i följd af sjukdom dröjt länge på vägen och att ställningen i Sverige under tiden så förändrats, att konungen ej ansåg sig böra bevilja Brask audiens eller lämna svar på hans ärende.

Då legaten redan blifvit affärdad och äfven afrest från Warschau, hade konungen i en skrifvelse befallt honom att begära förklaring af hertigen öfver dennes uppträdande och åtgärder i Finland.[5] De personer, som hertigen tagit till fånga i detta land, skulle lösgifvas och ersättning lämnas för hvad som frântagits dem. Likaså skulle vapen och ammunition, som bortförts från fästningarna, återställas.[6] Konungen uttalade sin förhoppning, att hertigen skulle efterkomma hans befallningar i ofvan omförmälda punkter; sin villighet härtill borde han icke blott skriftligen betyga, utan äfven omedelbart i legatens närvaro i handling ådagalägga.

Laski afslutade sin framställning med att tillkännagifva, att han af Sigismund erhållit i uppdrag att om han vid sin resa genom landet finge kännedom om någon ny riksdag, högtidligen protestera mot densamma och förmana undersåtarne att ej begifva sig dit. Han öfverräckte därför samtidigt en dylik skriftligen affattad protest[7], i hvilken

[1] Se härom JONSSON, a. a., s. 50.

[2] Härom se BOËTHIUS, Hertig Karls och svenska riksrådets samregering 1594—1596 (Hist. Tidskr. 1885, s. 47 f.).

[3] Jfr ofvan s. 47.

[4] Härom se JONSSON, a. a., s. 38 f., 54 f., samt ofvan s. 26.

[5] Se ofvan s. 46 f.

[6] Se härom JONSSON, a. a., s. 98.

[7] Tryckt i W. u. B., bl. C 4.

Digitized by Google

konungens uteslutande rättighet att sammankalla riksmöten häfdades och alla under konungens frånvaro hållna riksdagar, såväl den innevarande som de föregående, förklarades olagliga och deras beslut ogiltiga. För att påskynda hertigens och ständernas svar öfverlämnade sändebudet dessutom vid samma tillfälle kopior af sin framställning och omnämnde konungens befallning till honom att ej dröja längre än åtta dagar.[1]

Vid en jämförelse mellan Laskis instruktion och hans ofvan refererade andragande inför hertigen och ständerna finner man, att legaten i hufvudsak följt sin instruktion punkt för punkt. I några fall är det dock tydligt, att instruktionens bestämmelser åtminstone formellt öfverskridits. Särskildt gäller detta framställningen af interimsstyrelsens karaktär, där Laski kraftigt för rådsherrarnes talan och utförligt redogör för den kungliga uppfattningen af hertig Karls och riksrådens samregering. I sammanhang härmed är äfven att observera, hurusom sändebudet starkt betonar de kungliga skyddsbrefvens rättsliga giltighet. I instruktionen saknas likaså en uttrycklig dementi af de rykten, som kommit i omlopp i Sverige, rörande konungens afsikter att med våldsmakt genomdrifva sin vilja. Det samma är förhållandet med den bestämda tidsuppgiften för konungens resa, nämligen att den var afsedd att äga rum under följande sommar. Till sist bör påpekas, att i instruktionen ej förelägges sändebudet att i något fall afgifva protest mot riksdagars hållande.

Det möter ej någon större svårighet att nöjaktigt förklara detta förhållande. Den kunglige legaten hade, såsom af det ofvan sagda framgår, efter sitt uppbrott från Warschau erhållit nya instruktioner från Sigismund, och otvifvelaktigt torde i detta sammanhang ytterligare anvisningar på grund af senare ingångna underrättelser hafva blifvit honom meddelade. Då Laski på färden till Sverige sammanträffade med Erik Sparre och Jonas Axberg[2], blef han äfven i tillfälle att taga närmare kännedom om de svenska herrarnes speciella synpunkter på situationen. Hvad Laski vid sidan af sin instruktion har att anföra inför hertigen återfinnes också mer eller mindre fullständigt i de diplomatiska aktstycken, hvilka vid årsskiftet 1597—1598 utgingo ur det kungliga kansliet. Jag erinrar endast om instruktionerna för Erik Sparre och Jonas Axberg till hertigarna af Pommern och Mecklenburg, för Johan Skrzetucki till kurfursten af Brandenburg m. fl. tyska fur-

[1] W. u. B., bl. C 3.
[2] Se ofvan s. 49 f.

Digitized by Google

star liksom äfven om konung Sigsmunds stora patent till de svenska ständerna af den 7 januari (n. st.) 1598.[1]

Laskis andragande besvarades af hertig Karl redan på aftonen samma dag, den 11 februari.[2] Hertigen förklarade, att de anförda besvärspunkterna vore kränkande för hans furstliga namn och rykte; de voro ock till största delen desamma, som han bemött redan vid 1596 års legation, hvarför han läte bero vid det svar han då afgifvit. Om sändebudet emellertid i enlighet med konungens uppdrag ville inför hertigen bevisa sina påståenden, vore denne redo att inlåta sig i svaromål. Hvad konungens protest mot de under hans frånvaro i Sverige hållna riksdagarna beträffar, häfdade hertigen kategoriskt sin och ständernas rätt att samlas till riksmöten, då landets väl det kräfde, och nedlade mot konungens protest en högtidlig motprotest.[3]

Hertigens irriterade ton försummade ej att göra intryck på det polska sändebudet. Följande dag, söndagen den 12 februari, lät Laski tillställa hertigen en skrifvelse[4], i hvilken han uttalade sin förhoppning, att hertigen ej skulle tillräkna honom personligen hvad han som officiell legat hade att framföra; emellertid uppgaf han sig vara hindrad af sin instruktion att inlåta sig i disputation med hertigen[5]; och begärde endast uttryckligt besked angående hvart och ett af de ingifna klago-

[1] Se ofvan s. 47.

[2] Hertigens svar är tryckt i W. u. B., bl. D—D 2. Tvänne samtida, ehuru tämligen dåliga afskrifter finnas jämte en svensk öfversättning bl. Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet. Om Laskis emottagande af hertig Karl finnes en upplysning i Tyke Larssons bref till Sven Månsson (se ofvan s. 53, n. 2), enligt hvilken hertigen skulle hafva visat sig föga nådig till sinnes. Laski skall emellertid — se HH 20, s. 267 — hafva uttalat sin stora beundran öfver hertigens förmåga af snabb expedition samt gifvit uttryck häråt äfven efter sin återkomst till Polen.

[3] Måhända är det den af Laski framförda protesten, som åsyftas i en anteckning af hertigens egen hand med följande lydelse: »Spörsmåll till oradedett, om de gille denne sendebus protestascion heller icke»; ofvan å samma papper läses: »Skal kåmmes i hugh att begeres leide för mine sendebudh, om konunggen wåre icke så snart förwentendes hitt i rikett, till att görre min sanferdighe orsecht om de groffue till mele». Kungl. Autografsaml., Riksarkivet.

[4] Tryckt i W. u. B., bl. D 2—3. Bland Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet, finnas tvänne exemplar af denna skrifvelse, båda egenhändigt undertecknade af Laski. Det ena af dessa har tydligen af korrigeringarna i texten att döma tjänstgjort som koncept, under det att det andra torde vara det egentliga originalet.

[5] Se ofvan s. 39.

Digitized by Google

målen, hvilka han nu preciserade i tretton olika punkter.[1] Hertig Karl uppsatte då på aftonen samma dag ett utförligt bemötande af legatens afgifna besvär.[2] Han försäkrade till en början Laski, att han väl förstode att skilja mellan sändebudets person och de värf, denne fått i befallning att utföra. Han anhöll därefter om en kopia af legatens instruktion, emedan det vore brukligt, att sändebud lämnade en sådan; i annat fall borde Laski föra i bevis sina beskyllningar gent emot honom. Enligt sändebudets önskan afgaf han dock ett svar på hvar och en af de framställda klagopunkterna. Hvad först flottan anginge, ville hertigen låta denna oförtöfvadt afsegla, så snart han fått underrättelse om när konungen ämnade anträda sin hemresa och till hvilken plats skeppen skulle sändas; han skulle för öfrigt rådgöra med ständerna härom, ty utan deras vetskap och samtycke kunde eller ville han intet göra. Gent emot konungens fordran, att de afsatta ståthållarne skulle återinsättas i sina ämbeten, förklarade hertigen, att han ej hade afsatt någon: somliga ståthållare hade blifvit utnämnda i strid mot konungens ed, andra hade aflägsnats i följd af ständernas beslut, andra åter hade frivilligt lämnat sina platser. Att hertigen skulle hafva beröfvat prinsessan Anna någon hennes egendom eller på något sätt förolämpat henne, vore ej möjligt att bevisa. Hertigen hade haft för afsikt att i all vänlighet begära Erik Sparres kista af prinsessan Anna, men då denna ej var hemma, hade han vändt sig till Erik Sparres svägerska, som slutligen låtit förmå sig att utlämna kistan. Erik Sparre skulle inför rätta ansvara för sitt handlingssätt, eljest ansåge sig hertigen ej skyldig att återställa något till honom. Hvad rådsherrarne beträffar, hade de aldrig varit utsatta för någon förföljelse från hertigens sida, oaktadt de såväl under konung Johans tid som sedermera gjort sig skyldiga till onda stämplingar — deras sinnelag komme ock klart till synes i denna legation — för hvilka stämplingar konungen själf en gång uttryckligen varnat hertigen.[3] Riksråden hade antingen

[1] Dessa punkter finnas i svensk öfversättning i vol. Historia 71, Linköpings Stiftsbibliotek, här dock med anteckning, att de af Laskis sekreterare Abraham Rosenkrantz öfverlämnats till hertigen den 13 februari.

[2] Tryckt i W. u. B., bl. D 3—E 3. Finnes i svensk öfversättning bland Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet.

[3] Hertigen omnämner här Sigismunds bref till honom med Stanislaus Fogelfeder före konungens kröning: »Non dubitare Maiestatem Suam, quin Serenissimus Princeps in mentem reuocare possit, quot modis tempore Diui parentis Maiest: Suæ Ioannis Regis nonnulli moliti sunt discordias & dissensiones seminare inter Diuum Ioannem & Suam Celsitudinem, quod etiam aliqua ex parte effectum fuit. Cum autem ij ipsi hoc tempore nec artibus suis desunt, admonitum Serenissimum Principem hac de re voluit, quatenus arctioribus fraterni amoris

Digitized by Google

af eget godtycke afvikit ur landet eller också helt och hållet dragit sig undan befattningen med rikets angelägenheter. Hertigen öfverlämnade åt konungen och rikets ständer att döma öfver dem och hoppades för sin egen person, att konungen och andra opartiske domare skulle skipa rätt mellan honom och dem enligt Sveriges lag. Beskyllningen emot hertigen att hafva fråntagit konungens tjänare deras förläningar eller underhåll tillbakavisade hertigen bestämdt: hade något dylikt skett, berodde det på beslut af rikets ständer, hvilka då också vore ansvariga därför. Likaså förnekade hertigen, att någon med skäl kunde klaga öfver att ej ha fått förblifva i ostörd besittning af sin egendom. Angående skyddsbrefven hänvisade hertigen till det svar, han afgifvit redan år 1596. De, som fängslats, hade blifvit fängslade med ständernas samtycke, och utan dessas vetskap och medgifvande tänkte hertigen ej att lösgifva någon; han begärde endast, att konungen skulle låta straffa sådana fredsstörare i öfverensstämmelse med svensk lag och rätt. Om hertigens tjänare blefve beträdde med att hafva aftvingat någon hans egendom, skulle de lida tillbörligt straff. Konungens fordran, att det, som tagits utan föregående laga dom, skulle återställas, ansåge hertigen innebära en grof förolämpning, som därför lämnades obesvarad, tills den kunde bevisas. Beträffande de utfärdade stämningarna förklarade hertigen, att om de instämde icke fruktade rättvisan, hade de icke behöft konungens skyddsbref; emellertid ville han låta anstå med fullföljandet af stämningen, till dess att konungen hade utsatt en viss dag inom sex månader, då rättegång i saken kunde anställas. Sitt inskridande gent emot finnarne försvarade hertigen därmed, att han af rikets ständer erhållit i uppdrag att med godo eller ondo bringa mördarne och fridstörarne till lydnad; att vapnen öfverförts till Sverige, hade skett i syfte att förekomma upprepande af orolighеterna. Hertigen uttalade ock sin förvissning om, att rikets ständer, om de därom blefve anmodade, skulle kunna afgifva förklaring i denna punkt såväl som i alla de öfriga. Rörande de finska fångarne hänvisade hertigen till sitt svar angående fångarne i allmänhet; om något blifvit dem beröfvadt, hvarom hertigen ej vore medveten, ön-

---

vinculis adstricti, conatibus eorum mature occurrant &c.» Jfr SRA 3, s. 240. Hertigen hade för kort tid sedan fått nya underrättelser från Polen rörande de svenska rådsherrarnas uppträdande därstädes. Se hertigens bref till Carl Sture den 26 dec. 1597: sänder Sture en handling i afskrift rörande rådsherrarnas »prachtiker» (jfr ALMQUIST, Sverge och Ryssland, s. 39 n. 3) och frågar, »om nu sådant är troligen rådt sin herre och konungh och hwadh the äre för män till att achte efther Swerigis lagh, som ledhe vthlendsker här å fosterlanndh sitt thet att förhärie». Orig. bland Hertig Karls originalbref 1570—1599, Riksarkivet.

Digitized by Google

skade han däröfver laga rannsakning och dom. Slutligen hemställde han till konungen, att finnarne måtte tillhållas att ej bringa någon vidare olycka åstad.

Hertigen förklarade till sist, att vid det svar, han nu afgifvit, tänkte han för sin del att förblifva. Han uppmanade därför sändebudet att om han hade något ytterligare meddelande från konungen att göra, han måtte framföra det till hertigen, då beskickningen inom kort skulle kunna afslutas.

Det är en taktik väl känd från föregående underhandlingar med konungen, som hertigen i sitt svar använder: gent emot Sigismunds beskyllningar hänvisar han gång efter annan till rikets ständer såsom medansvariga för de åtgärder, som i rikets styrelse blifvit vidtagna. För Laski måste det emellertid under sådana förhållanden te sig såsom synnerligen angeläget att om möjligt upplösa den intima förbindelse mellan hertigen och ständerna, hvilken tycktes omöjliggöra hvarje resultat af legationen. I den inlaga, legaten tidigt på morgonen måndagen den 13 februari öfverlämnade till hertig Karl, gjorde han också ett försök i denna riktning.[1] Han häfdade först, att det ej var brukligt, att sändebud uppvisade sin instruktion, och bad hertigen åtnöja sig med kreditivbrefvet. Därefter framhöll han, hurusom han väntat, att konungens önskningar skulle mötas med större hörsamhet; särskildt kunde han ej förstå, hvarför hertigen i så många frågor åberopade sig på rikets ständer. Konungen riktade sig i detta fall ensamt till hertigen, som också utan ständernas medverkan kunde sätta saken i verkställighet; för öfrigt kunde hertigen ej härutinnan röna något motstånd från ständernas sida, då intet af det, som begärdes, stode i strid med konungens ed. Legaten uppmanade därför ännu en gång hertigen att ställa sig konungens vilja till efterrättelse. Skulle hertigen likväl stå fast vid sitt förra beslut, önskade sändebudet erhålla sitt afsked om möjligt redan dagen därpå.

Hertigen bemötte genast Laskis invändningar.[2] Han framhöll, att genom Söderköpings och Arboga riksdagars beslut voro hertigen och ständerna förbundna med hvarandra en för alla och alla för en i gemensamt ansvar. Det kunde ej heller bevisas, att dessa beslut i något afseende vore stridande mot konungens ed, Sveriges lag, Gustaf Vasas

[1] Tryckt i W. u. B., bl. E 3—E 4. Finnes i original bland Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet. En afskrift därsammastädes är egendomligt nog undertecknad med »Carolus».

[2] Tryckt i W. u. B., bl. E 4 —F. Finnes i afskrift jämte en svensk öfversättning bland Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet.

Digitized by Google

testamente och arffördragen, hvarför det borde ligga konungen om hjärtat att befordra deras verkställighet. Emellertid hade det visat sig, att konungen häftigt förföljde alla dem, som deltagit i ifrågavarande beslut, men däremot högligen gynnade dem, som ej instämt däri eller ock hade för afsikt att affalla därifrån. Det borde därför ej förundra sändebudet, att hertigen sålunda måst åberopa sig på ständerna. I enlighet med legatens önskan ville hertigen redan följande dag bevilja honom afskedsaudiens och låta öfverlämna hans kreditivbref till konungen.

Efter mottagandet af hertigens skrifvelse lät Laski blott meddela, att han ej önskade att vidare fortsätta diskussionen med hertigen. Han yrkade ännu en gång på efterkommande af konungens befallningar och påminte om sitt snara affärdande.[1]

Det såg för tillfället ut, som om underhandlingarna voro bragta till afslutning och därmed utgången af Laskis beskickning redan gifven. Då sändebudet tydligen för sin egen del uppgifvit hoppet om att kunna ernå ett mera tillfredsställande resultat af sin legation, återstod det endast för hertig Karl att — nu såväl som förut i liknande fall — förskaffa sig ständernas gillande och understöd. Att detta skulle erhållas utan några större svårigheter var uppenbarligen hertigens åsikt, då han på morgonen den 13 februari lofvade Laski att dagen därpå gifva honom muntligt afsked samt öfverlämna kreditivbref till konungen. Samma dag, den 13 februari, voro också ständerna sammankallade på kungliga slottet för att taga del af Laskis ärende. Legatens framställning meddelades ständerna på svenska, hvarefter hertigen upptog den till bemötande punkt för punkt.[2] Förhandlingarna

[1] Enligt en anteckning på polska af Laskis hand på den ofvan omnämnda afskriften af hertigens svar den 13 febr. bland Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet.

[2] BEXELL, s. 32. Jfr äfven den Aschanæiska riksdagsberättelsen under den 13 februari, enligt hvilken Laski vid detta tillfälle i ett tal vändt sig till ständerna med uppmaning att troget hålla den ed de svurit konungen. Den andra redaktionen af den grupp riksdagsberättelser, till hvilken äfven den hos BEXELL tryckta hör (se ofvan s. 54, n. 1), återger hertigens framställning till ständerna: »Efter K.M. wtskeckade sendebud haffuer i går aluarligenn framsteldt såsom och i dag schrifftteligenn inlagt nogra punchtar, ther pa han begärar wttrykeligenn suar, så begärar wår N. F. Hertig Carll for thenn schull, ath the fulmechtige aff alla stender, som her på thenna tijd tilstedes ähre, wile giffva theras betenkiande huad som ther kan suarat bliffwa, all thenn stund sådana hans werff så väll lenda till menige rigzens stender som till Hans F. N. sielff, och thenne effterschriffne punchtar begäras suar på» (de efterföljande punkterna öfverensstämma med Laskis memorial till hertigen den 12 februari). Efter uttrycken att döma (»i går — — — i dag») är denna

Digitized by Google

fortsattes följande dag, den 14 februari, då man öfverlade angående det svar, som skulle afgå till konungen.[1] Att hertigen ännu denna dag ansåg sig med det snaraste kunna affärda sändebudet framgår däraf, att han under den 14 februari i enlighet med sitt löfte till Laski från föregående dag lät uppsätta kreditivbref för legaten till konungen.[2]

Hertigens beräkningar synas emellertid hafva blifvit korsade. Laski fick ej sitt afsked den 14 februari, ej heller någon af de närmast följande dagarna; först om en vecka voro brefven till konungen färdiga att öfverlämnas. Orsaken till dröjsmålet kan ej gärna hafva varit mer än en: oenighet mellan ständerna rörande det svar, som skulle gifvas konungen på hans genom sändebudet framställda fordringar.

Riksdagsberättelsernas kortfattade upplysningar möjliggöra ej annat än i vissa fall en utförligare redogörelse för de uppkomna tvisternas beskaffenhet och förlopp. Hertigens mening synes hafva varit, att äfven den församlade riksdagen skulle i skrifvelse till Sigismund bemöta de gjorda beskyllningarna, närmast i anslutning till de formulerade tretton punkterna. Vid öfverläggningarna om, huru denna skrifvelse skulle affattas, kommo emellertid redan den 14 februari skilda åsikter att kämpa emot hvarandra. Efter allt att döma stod den egentliga allmogen på hertigens sida och tog kraftigt hans försvar gent emot Sigismunds anklagelser. De högre ståndеn däremot visade större försiktighet, och deras egentliga sträfvan gick synbarligen ut på att i möjligaste måtto utjämna de stridande motsatserna och förebygga en definitiv brytning med konungen.[3] De tyckas härutinnan i hufvudsak följa samma taktik, som de användt vid förhandlingarna i Upsala några veckor tidigare.[4]

Splittringen bland ständerna kunde ej förbli obemärkt för den polske legaten. I enlighet med sin instruktions föreskrifter liksom på

---

proposition till ständerna sannolikt utfärdad redan söndagen den 12 och då i samband med hertigens utförliga svar till Laski denna dag; jfr dock i afseende på dessa tidsuppgifter ofvan s. 61, n. 1.

[1] BEXELL, s. 32.

[2] Hertig Karls Reg.; tryckt i Sanfärdigh Historia, bl. Vv 4 (Exegesis Historica, s. 271). Hertigen förklarar sig här bakom Laskis ärenden tydligt spåra Erik Sparres m. fl. falska beskyllningar mot hertigen, hvilka han visserligen redan förut vederlagt, men som han ännu en gång, om ock med ringa hopp om framgång, ansåg sig böra bemöta.

[3] BEXELL, s. 32 ff., Aschanæiska riksdagsberättelsen under den 14 febr. och följande dagar.

[4] Om dessa förhandlingar se JONSSON, a. a., s. 117 ff. Det bevarade källmaterialet skulle dock tillåta en betydligt mera ingående analys af händelseförloppet än den som föreligger i nämnda arbete.

Digitized by Google

grund af sakens egen natur måste han hafva känt sig uppfordrad att taga noggrann kännedom om stämningen bland de svenska undersåtarne. Han synes också hafva satt sig i närmare förbindelse med flere personer vid riksdagen[1]; särskildt fann han stöd och sympati hos ärkebiskopen, Abraham Angermannus, som af gammalt stod i ett spändt förhållande till hertig Karl.[2] Då Laski sålunda erfor, att hertigens afsikter ej utan vidare kunde genomdrifvas, måste han hafva ansett tillfället lämpligt att söka påverka ständerna i en för konungen mera gynnsam riktning. Hans instruktion hade visserligen ej förutsatt, att han på något sätt direkt skulle hänvända sig till ständerna. Tvärtom hade han protesterat emot alla riksdagar, såväl den innevarande som de under föregående åren hållna, och förklarat deras beslut ogiltiga och kraftlösa. I detta fall kunde det äfven alldeles icke ligga i konungens intresse att gifva hertigen ett önskadt tillfälle att med sig förena de svenska ständerna i ömsesidigt ansvar gent emot konungens beskyllningar.[3] Men då hertig Karl likväl hänskjutit frågan till riksdagens uttalande, och därtill tecken läto sig förspörjas, att hertigen ingalunda kunde för sin mening påräkna allmän anslutning bland

[1] A. J. MESSENIUS., fol. 108.

[2] NORLIN, Svenska kyrkans historia efter reformationen, 1: 1, s. 141 f. På ärkebiskopens förtrolighet med Laski får man ett intressant bevis i ett bref från en hertigens vedersakare till någon förnämligare person (Hog. Bielke?), skrifvet under riksdagens lopp, i hvilket det bl. a. yttras: »Dett alerbest ähr dhett, att hwadh bispen will hafwe i werkedt dett wises legiten, och dett legaten skrifwer ständerne till, dett sendes till bispen. Så länge de drage ett, will man med Guds hielp håpas, att all tingh kan blifwa gådt». Odaterad kopia bland Riksdagsacta 1598, Riksarkivet; på baksidan står med samma stil: »Copia af ett bref, som skreffs om handelen i Upsala, huru der tillgick in februario a. 98». Jfr äfven A. J. MESSENIUS, fol. 107 f. Ärkebiskopen synes för öfrigt redan på morgonen söndagen den 12 februari hafva uppsökt Laski i hans härbärge. Se Upsalaprofessorernas berättelse af 1606: »Till thett fierde, nhär Samuel Laschi a:o etc. 98 in februario whar i legations wijs kommen till Vbsala, thå besökte erchieb:n honom om een söndags morgon någott för änn thett ringde tilsamman, vthan capittels wetskap, rådh och samtyckie. Om erchieb:n flere reesor besökte honom, kann vthan twifuel Peer Andersson i Vbsala, der Samuel Laschi lågh till herberge, wetterligidt whara» (Kyrkohist. Årsskr. 1909, s. 108). Måhända hör till dessa förhandlingar mellan den kunglige legaten och Angermannus följande upplysning, härstammande från Messenii 'schedæ': »1598. Samuel Laski, K. Sigismundi uthskickadhe ifrån Pålandh, tillbödh M. Abraham igen Örby och Mörby och the bönder ther till lågo, så framt han wille hålla then eedh han hadhe sworet konungen». Hist. Sv., Sigismund, Strödda handl. och uppsatser rör. konung Sigismunds historia, Kungl. Bibl.

[3] Jfr Laskis skrifvelse till hertigen den 13 februari 1598 (se ofvan s. 63). Att Laski i sin första framställning till hertigen den 11 februari riktar sig äfven till 'rikets ständer', sker tydligen endast honoris causa.

Digitized by Google

ständerna, måste en förhoppning om att genom ett klokt ingripande kunna undanrycka hertigen ständernas stöd hafva vunnit insteg hos den polska legaten. Han lät därför den 14 februari till ständerna öfverlämna en skrifvelse, i hvilken han manade dem att uppfylla konungens billiga och rättvisa fordringar, då den mellan konungen och hertigen uppkomna söndringen på så sätt skulle kunna mildras och så småningom helt biläggas till fosterlandets stora båtnad.[1] Samtidigt torde han hafva medsändt Sigismunds öppna bref till de svenska ständerna i de olika landsorterna.[2]

Att Laskis bref ej varit alldeles utan inflytande på riksdagens hållning, kan anses högst sannolikt. Den 14 februari förflöt, utan att något beslut af ständerna fattades.[3] Följande dag, den 15 februari, sammanträdde ständerna ånyo för att fortsätta öfverläggningarna. Först upplästes de från rådsherrarne ankomna svaren på ständernas skrifvelser[4] jämte konungens bref till ständerna.[5] Härefter vidtogo

[1] J. MESSENIUS, Scondia Illustrata, 8, s. 53 f. A. J. MESSENIUS, f. 106, daterar detta bref till den 12 februari 1598, väl beroende på att han refererat Scondias »postridie» till närmast förut uppgifna datum, den 11 februari. — Bland Riksdagsakta 1598, Riksarkivet, finnes en samtida anteckning rörande bl. a. innehållet af Laskis bref: »Summan aff thet tyska breffuet, huilket longe H. Erik Bielke wplaas, huilket thet pålanske senningabudet hade stenderna tilscrifuidt: 1. Wänlige helsan. 2. Att the wille rådslå thet wthi Konung. Mattz frånuaro, som the med tijden kunne wäll försuara, när H. K. M. kommer i landet igän. 3. Att ständernar sampt med F. N. wille med thet fursta suare till punckternar, som K. M. hade H. F. N. förestält. 4. Att han råder them till enighet på alla sidor [ett mellanliggande stycke, som tydligen af misstag blifvit här inskjutet, förbigås]. 3. (5:5). Att H. F. N. hade emot K. M. wilja och samtycke intagit slott och feste, oandsedt att thet slett inthet nödigt war.»

[2] Detta torde kunna slutas däraf, att ifrågavarande bref upplästes inför ständerna följande dag, den 15 februari. Se nedan.

[3] Om man får draga några slutsatser af den Aschanæiska riksdagsberättelsens uppgifter, som för denna dag äro ganska förvirrade och svårtydbara, förefaller det, som om ett kompromissförslag blifvit uppgjordt, enligt hvilket en legation, bestående af några personer af hvarje stånd, skulle afgå med svaret till konungen. Detta motsatte sig emellertid hertig Karl, som menade, att legaten kunde medföra ständernas bref till konungen, och att den önskade legationen borde afskickas först då vattnet blifvit öppet. Följande dag den 15 februari, godkändes detta hertigens förslag.

[4] Härom se JONSSON, a. a., s. 121 ff.

[5] Riksdagsberättelsen (BEXELL, s. 32) talar om »K. M. bref till Wplandh». Härmed afses Sigismunds bref af den 12 december (n. st.) 1597 »till dem, som schole uthspride Kon. Mtts bref» (se ofvan s. 47, n. 1), hvilket adresserades till de olika landskapen (se upplysning härom i »Utdrag ur hertig Karls och Sigismunds skåp» i E 329, UUB). Det exemplar, som gick till Upland, återfinnes i afskrift i volym Historia 71, Linköpings Stiftsbibliotek.

Digitized by Google

förhandlingar rörande affattandet af riksdagens svar på Laskis framställning. Stridiga meningar gjorde sig åter gällande, hvarför man ej kunde ena sig om något gemensamt uttalande.[1] Man beslöt i stället — i anledning af rådsherrarnes nyss upplästa svar — att genom den polska legaten göra ett försök till förlikning mellan hertigen och riksråden, på det att dessa senare skulle kunna åtaga sig beskickningen till Polen. I detta syfte afsändes en deputation till Laski, bestående af ärkebiskopen och fyra af adeln, för att anmoda honom att ombesörja medlingen. Likaså läto ständerna en deputation med biskopen i Skara, Petrus Kenicius, i spetsen uppsöka hertig Karl för att söka stämma hans sinne till större mildhet och försonlighet. De till Laski afskickade deputerade uttalade först ständernas tack till legaten för hans bref från föregående dag och försäkrade med anledning däraf, att ständerna skulle iakttaga allt hvad rätt och tillbörligt vore.[2] Därefter framförde de sitt egentliga ärende, anhållande om Laskis medling mellan hertigen och rådsherrarne. De påpekade härvid vikten och lämpligheten af att några af riksråden afgingo såsom sändebud till konungen i Polen för att gifva honom underrättelse om den verkliga situationen i Sverige och bedja honom återvända till sitt arfrike såsom en nådig och huld konung att där med sin kungliga auktoritet och myndighet ställa allting till rätta. På denna hemställan gaf Laski ej omedelbart något svar, utan ansåg sig, innan han vidtog några åtgärder, böra inhämta hertigens samtycke. Han förfrågade sig därför hos hertig Karl, huruvida denne hade något att invända gent emot den föreslagna medlingen; legaten förklarade sig vara villig till detta medlingsuppdrag, om han också medgaf, att hans instruktion ej nämnde något därom, och likaså fortfarande yrkade på sitt afsked.[3] Hertigen gaf i korthet sitt bifall, men framhöll samtidigt, att han för sin del hade svaret till legaten färdigt, hvarför då ständerna finge sitt i ordning, sändebudet väl redan följande dag kunde erhålla afsked.[4] Laski lät därefter genom

---

[1] BEXELL, s. 33, Aschanæiska riksdagsberättelsen under den 15 februari.

[2] Enligt A. J. MESSENIUS, fol. 106.

[3] W. u. B., bl. T. 1.

[4] WERWING har här alldeles missförstått J. Messenii framställning i Scondia Illustrata, hvilken han i de flesta fall tämligen ordagrant följer. Såsom ett bevis på nämnde författares öfversättartalang må stället anföras: S c o n d i a: »Legatus ex Carolo, an id ferre possit, sciscitatur? Cui per secretarium legati Carolus id sibi non ingratum fore ostendit». W e r w i n g: »Frågades legaten af hertigen, om han vore dermed tilfreds, hwartil han igenom den pålniske legationssecreteraren swarade, att han wore dermed wäl nögd»!

Digitized by Google

deputationen meddela ständerna, att han vore redo att åtaga sig medlingen.[1]

Deputationen till hertig Karl anhöll å ständernas vägnar, att hertigen ej skulle lägga de gjorda beskyllningarna för hårdt på sinnet och ej alltför ingående inlåta sig i svaromål utan dröja därmed till konungens hemkomst. Såsom bevekande skäl anfördes, att man ej borde ytterligare öka de förefintliga misshälligheterna, utan tvärtom visa konungen, att hans vilja respekterades af hans undersåtar. Ständerna lofvade dessutom att taga hertigen i försvar gent emot de framställda anklagelserna.[2] Hertigen genmälte, att han väl behjärtade de framförda synpunkterna; han gjorde emellertid genom de deputerade en hemställan till ständerna, huruvida de, för den händelse konungen ej skulle tillåta honom att försvara sig efter lag och rätt, voro redobogna att enligt Söderköpings, Arboga och Stockholms beslut gemensamt bära ansvaret, en för alla och alla för en. Ständerna försäkrade, att de troget skulle stå vid hertigens sida och äfven i brefvet till konungen förfäkta hertigens sak. För detta brefs affattande tillsattes därefter ett utskott af fyra personer från hvarje stånd, som till följande dags morgon skulle vara färdig med sitt arbete.[3]

Det är otvifvelaktigt, att ständernas hemställan till hertigen väckt dennes stora missnöje. Härpå tyder hans svar med dess motfråga till ständerna. Likaså kunde ständernas förslag om den polske legatens medling mellan hertigen och rådsherrarne ej undgå att såra hertigens ömtålighet[4], så mycket mer som han omedelbart förut mottagit ett ganska skarpt bref från riksråden i Östergötland med anledning af hans sista anbud om förlikning.[5] Båda dessa händelser bragte också tydligt i dagen situationens vansklighet och de många svårigheter, hertigen skulle ha att kämpa med vid fullföljandet af sin politik. De åtgärder, ständerna vidtagit, visade klart, att de ej voro hågade att gent emot konungen intaga den bestämda hållning, som hertigen ön-

---

[1] BEXELL, s. 33. A. J. MESSENIUS, f. 106, anser, att Laski ej menade uppriktigt med denna medling, då han väl visste, att hertigen aldrig skulle gå med på någon förlikning utan att de föregående besluten bekräftades, hvilket ju skulle hafva stridt emot Laskis syften. Mot detta antagande talar dock redan den omständigheten, att Laski själf sedermera påminner om den ifrågasatta medlingen.

[2] BEXELL, s. 33, den andra redaktionen u. d. 15 febr.

[3] BEXELL, s. 33 f., den andra redaktionen u. den 15 februari. I den senare omtalas ett förslag, som blifvit framställdt, att ärkebiskopen eller någon af adeln skulle leda förhandlingarna med ständerna.

[4] Se nedan.

[5] Se JONSSON, a. a., s. 122.

Digitized by Google

skade. Hertig Karl synes äfven ha insett, att förhållandena, såsom de nu gestaltat sig, kräfde ett snabbt ingripande från hans sida.

Det öppna bref, som i juni föregående år utfärdats med anledning af rådsherrarnes uppträdande[1], lät hertigen samma dag, den 15 februari, uppläsa för ständerna för att vederlägga de rykten, som utspridts, att han »stämt» riksråden: han hade endast erbjudit sig att svara dem inför rätta.[2] Därjämte uppsatte han en framställning till riksdagen med begäran om dess yttrande om huru förhållandet till riksråden skulle ordnas.[3] Hertigen sade sig till fullo inse, att riksråden vore orsak till all rikets förhandenvarande olycka. Han hade dock upprepade gånger förmanat dem att betänka sig och göra ett med honom och rikets öfriga ständer i det, som de själfva godkänt och bekräftat. Han hade äfven för endräktens skull lofvat att tillgifva dem, hvad de förbrutit mot honom personligen, om de blott ville bedja honom därom; kunde de bevisa, att han gjort dem orätt, skulle han göra afbön. Likaledes borde de förklara, huruvida någon olaglighet blifvit begången i Arboga, och om så ej vore fallet, med öfriga riksens ständer samtycka till det beslut, som där blifvit fattadt, samt obrottsligen blifva därvid liksom vid Söderköpings beslut och konungens ed och försäkring. Emellertid hade de trots allt ej handlat i enlighet härmed, utan förfarit på ett rakt motsatt sätt. Somliga hade lämnat landet, andra, som stannat kvar, vore fullkomligt ense med dem som rest bort i att stämpla emot de rikets trogna undersåtar, som höllo fast vid konungens ed och försäkring och ingångna beslut. De rådde konungen till krig och örlig emot sitt fosterland och framkastade obevisade beskyllningar mot hertigen. Hertigen önskade därför underrättelse af ständerna, huruvida ej riksråden ännu en gång borde uppmanas att inför rätta framlägga, hvad de kunde ha att anföra mot hertigen liksom emot Arboga riksdagsbeslut, för att om de ej hade någon tillvitelse att göra, de måtte förena sig med hertigen och rikets ständer. Gjorde riksråden ej detta, ville hertigen veta, om de skulle få fortsätta evärdligen på detta sätt till fäderneslandets stora fördärf och skada. Till sist förklarade hertigen, att han visserligen ej hade något emot, att Laski enligt ständernas begäran uppträdde som medlare mellan honom och riksråden; förslaget föreföll honom emellertid

[1] Jonsson, a. a., s. 65 f.

[2] Bexell, s. 34.

[3] Hertig Karls Reg. u. den 15 februari: »Fråge punchter till ricksens ständer, att the weele gifue theris betenckende, huru sakerne skole företages medh ricksens rådh, om the icke weele rette sigh sielfue efter the conditioner her förmälte warde, af Upsala den 15 februari år 98». Jfr Bexell, s. 34 f.

Digitized by Google

egendomligt, då han ej kunde förstå, att fördelaktigare förlikning kunde erbjudas rådsherrarne än den han redan erbjudit dem, nämligen att han skulle göra dem afbön, om de kunde bevisa, att han handlat orätt mot dem, hvaremot de, om de hade handlat olagligt, borde bedja honom om tillgift.

Samma dag, den 15 februari, hade Laski återupptagit sina underhandlingar med hertigen. Han hade förmodligen funnit, att han ej kunde hoppas att emot hertigen hos ständerna genomdrifva några väsentligare eftergifter för konungens önskningar. Han preciserade inför hertigen i tre punkter de fordringar, hvilkas verkställighet han omedelbart måste kräfva och hvilka han ej i något fall kunde eftergifva. Särskildt synes han hafva yrkat på fångarnes frigifvande såsom ett hufvudvillkor från konungens sida.[1] Hertigen erbjöd med anledning häraf[2], att en rättegång genast skulle anställas med fångarne; om de frikändes, skulle de lösgifvas i sändebudets närvaro, men om de fälldes, borde legaten besinna, att de ej utan särskild försäkran af konungen kunde frigifvas, enär detta skulle strida emot konungens ed.[3] På grund af Laskis hänvändelse riktade hertigen emellertid en förfrågan till ständerna, huruvida fångarne, såsom konungen genom sändebudet

---

[1] Laskis skrifvelse är ej bevarad, men vi äga kännedom om den ur andra källor. I en redaktion af Laskis not till hertigen den 16 februari — härom se s. 72, n. 4 — talar Laski om »die drey (welche ich gestern mit eigener Handt geschrieben, wo ie nicht mehr gestein kan) Puncten exequiren». Och i samma bref säger han: »Es haben sich aber E. F. G. also in der respons angelassen, dass mir der muedt genzlich entfallen, wie ich mich auch kegen E. F. G. diener also erkleret», hvilket ej kan åsyfta de tidigare förhandlingarna mellan hertigen och legaten den 15 februari. Hertigen yttrar äfvenså i sin skrifvelse till Laski den 17 febr. (se nedan): »Weil nun der Herr Gesandter vor zweien Tagen gegen S. F. G. zu aller möglichen Wilfahrung sich erbotten». Allt detta häntyder på ett eljest ej kändt meningsutbyte mellan hertigen och sändebudet den 15 februari. Hvilka de tre omnämnda punkterna voro, som i legatens närvaro skulle bringas i verkställighet och hvilka Laski ej kunde eftergifva, nämnes ej. Emellertid torde man väl kunna antaga, att med dem afses de konungens fordringar på återställande af borttagna ägodelar och lösgifvande af fångarne, hvilkas exeqverande Laski förut påyrkat. Detta bestyrkes äfven af de följande händelserna.

[2] Hertigens svar framgår af Laskis skrifvelse till ständerna den 17 februari (se nedan), i hvilken legaten meddelar, att han förut underhandlat med hertigen om fångarnes lösgifvande och refererar hans svar. Att härmed åsyftas just ifrågavarande förhandlingar och ej de senare i W. u. B. omförmälda, är tydligt af det uppgifna innehållet.

[3] I detta yttrande framkommer sålunda en antydan om det skenbara medgifvande, som hertigen sedermera i sitt slutliga svar till konungen gjorde. Se nedan.

Digitized by Google

befallt, skulle lösgifvas. Härtill svarades af riksdagen, att så ej borde ske, såvida ej stark borgen ställdes för dem.[1]

Den 16 februari delgafs riksdagen det förslag till skrifvelse till konungen, som det föregående dag tillsatta utskottet hade uppgjort. Förslaget gick i hufvudsak ut på att ständerna med undanskjutande af de olika framställda klagopunkterna skulle hos konungen anhålla, att han måtte infinna sig i landet för att där förfara i enlighet med lag och rätt. Riksdagen beslöt, att brefvet till konungen skulle närmare utarbetas till den följande dagen.[2] Vid detta tillfälle upplästes äfven hertigens framställning till ständerna från den 15 februari angående förhållandet till riksråden.[3]

Denna dag fortsatte Laski sina underhandlingar med hertigen. I en bevekande not, som han tillställde denne, förklarade han sig väl inse, att Sveriges lycka eller olycka, frid eller ofrid låge helt i hertigens händer. Han besvor honom därför att taga sikte på de vägar, som ledde till en fredlig uppgörelse, att ej förkasta de medel, som föreslagits, och att i legatens närvaro sätta dem i verkställighet.[4] Hertigen genmälte, att han af allt förstått, att man ytterst härledde all oro i landet från Söderköpings beslut, genom hvilket konungen förmenade sin rätt och höghet vara kränkt. Då sändebudet nyss protesterat emot riksdagars hållande, önskade hertigen veta, huruvida konungen sålunda helt och hållet hade förkastat och upphäft Söderköpings beslut. Om så vore fallet och riksständerna instämde däri, ville hertigen foga sig. Emellertid kunde väl ej detta beslut i sin helhet ogillas af konungen, då han visade sin ynnest gent emot riksråden och andra personer, hvilka samtyckt till Söderköpings beslut och äfven förklarat sig ej ämna afvika därifrån. Hertigen kunde ej finna, att han mer än dessa

---

[1] BEXELL s. 34. Den andra redaktionen känner ej något om borgensvillkoret.

[2] BEXELL, s. 34. — Aschanæiska riksdagsberättelsen har äfven för denna dag en underrättelse om att ständerna lofvat att troget bistå hertigen.

[3] BEXELL, s. 34 f.

[4] Tryckt i W. u. B., bl. F 2. — Finnes i afskrift bl. Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet. — Afskriftens text afviker från den tryckta i ett fall: »in mea præsentia exequirn» i W. u. B. motsvaras i afskriften af: »in mea præsentia die drey (welche ich gestern mit eigener Handt geschrieben, wo ie nicht mehr gestein kan), Puncten exequiren». Innebörden af de utelämnade orden har ofvan påpekats. Som hertig Karl i allmänhet med minutiös noggrannhet i tryck återgifvit de växlade diplomatiska akterna, vore man frestad att antaga, att afskriften återgår på en ursprungligare formulering af Laskis skrifvelse, hvilken formulering i utskriften frångåtts. Som emellertid äfven den Laskis skrifvelse, å hvilken ifrågavarande ord hänsyfta, liksom hertigens svar därå saknas i W. u. B., måste måhända andra förklaringsgrunder uppsökas.

Digitized by Google

handlat emot konungen, och begärde därför upplysning af legaten i denna sak.[1]

Den 17 februari växlades åter noter mellan hertigen och legaten. Laski besvarade denna dag hertigens skrifvelse från den 16 februari, i det han förklarade sig ej kunna närmare inlåta sig på hertigens subtila frågor[2], utan i konungens namn fordrade kategoriskt svar, huruvida hertigen ämnade efterkomma konungens befallningar och i sändebudets närvaro sätta dem i verkställighet, hvarjämte han begärde sitt afsked.[3] Hertigen upprepade med anledning häraf åter sin fråga beträffande Söderköpings beslut och rådsherrarnes ställning till konungen.[4] Legaten förklarade då uttryckligen, att han hvarken kunde, ville eller borde uttala sig angående Söderköpings beslut, hvarefter han ännu en gång besvor hertigen att visa mildhet och försonlighet.[5]

Riksdagen hade under den 17 februari hållit förnyade öfverläggningar rörande det bref, som skulle afsändas till konungen. Källorna låta oss ana, att den bland ständerna rådande oenigheten denna dag kommit till öppet utbrott. Hertigens missnöje öfver riksdagens motsträfvighet hade bland annat tagit sig uttryck därutinnan, att han beskyllt en af adelns ledande män, grefve Mauritz Leijonhufvud[6], för att genom sin frånvaro hafva vållat det långa dröjsmålet med ständernas svar. Denne försvarade sig inför ständerna och försäkrade, att han hade tydligt låtit förstå sin mening: han ville stå fast vid Söderköpings, Arboga och Stockholms beslut liksom vid Gustaf Vasas testamente och arfföreningen. En annan tvist, som af riksdagsberättelserna omnämnes, nämligen mellan Arvid Svan och Lars Birgeri, skolmästare i Linköping, rörande brefvet till konungen, är äfvenledes ett symptom på oron och splittringen bland ständerna. Motsättningens kärnpunkt kommer slutligen klart till synes i striderna de olika stånden emellan angående brefvets uppsättande. Adeln med grefve

[1] Tryckt i W. u. B., bl. F 3.

[2] »Vnd kan ad subtiles atque acutas Seiner F: G: quæstiones et pro officio legationis et pro tenuitate ingenij nicht antworten!»

[3] Tryckt i W. u. B., bl. F 4.

[4] Tryckt i W. u. B., bl. F 4.

[5] Tryckt i W. u. B., bl. F 4—G 1: »Bitte abermal vnderdienstlich sich in keine Weitleufftigkeit nicht einzulassen, allein was getrewlich, auffrichtig vorgetragen, in Gnaden auffnehmen und sich dahin lencken lassen, damit (weil solches in einiger E. F. G. Hand vnd Macht ist) ihre Kön. Maiest. spüren mögen, das E. F. G. Ihrer Kön. Maiest. Liebe, Einigkeit, Brüderliche vnd Vetterliche Gewogenheit sich angelegen sein lassen. Welches dann diesem lieben Vaterland ersprieslich, nützlich und E. F. G. einen ewigen Ruhm vnd Namen bringen wirdt, das E. F. G. pater patriæ werden geheissen werden».

[6] Denne stod i öfrigt på hertigens sida.

Digitized by Google

Mauritz Leijonhufvud i spetsen yrkade, att prästerna skulle först affatta svaret till konungen, detta tydligen i afsikt att på hvarje sätt undandraga sig det egentliga ansvaret. Prästerskapets talman vid detta tillfälle, Nicolaus Botniensis, hvilken tycks hafva varit en af hertigens ifrigaste anhängare, protesterade häremot och hänsköt saken till adeln.[1] Hvad de två lägre ståndén beträffar, hade äfven de blifvit oense med hvarandra; deras afvikande åsikter synas dock hafva rört sig om detaljer, ej om själfva principfrågan, i hvilken de med all sannolikhet stodo helt på hertigens sida.

Äfven denna gång torde hertigen genom sitt ingripande hafva räddat situationen. Det förslag till bref, som af ständerna uppgjorts, kunde ju på intet sätt tillfredsställa honom, som kräfde ständernas bemötande af konungens anklagelser. Han lät sålunda för ständerna uttala sin förvåning öfver, att han ej erhöll något svar från dem, samt hotande fråga, huruvida de tänkte afsöndra sig ifrån honom. Han synes härefter på vanligt sätt hafva besvurit stormen genom att framdrifva en ytterligare förbindelse från ständernas sida om gemensamt ansvar för det, som i Söderköping, Arboga och Stockholm blifvit beslutadt.[2] Diskussionen mellan grefve Maurits Leijonhufvud och Nicolaus Botniensis fortsatte emellertid ännu. Grefve Maurits föreslog först, att hvarje stånd för sig skulle tillkännagifva sin mening för hertigen, men då detta ej ansågs rådligt, enär det kunde leda till fullkomlig söndring mellan ständerna, förklarade han sin åsikt vara, att riksdagen ej borde inlåta sig på de olika beskyllningspunkterna, utan endast bedja konungen återvända till Sverige. Härpå genmälte Nicolaus Botniensis, att om man gillade Söderköpings och Arboga beslut och ansåg, att hertigen handlat rätt, då han intog Kalmar och Åbo, borde man också i brefvet till konungen taga hertigen i försvar.

---

[1] NORLIN, a. a., 1: 1, s. 143, uppfattar efter riksdagsberättelsen denna tvist såsom blott en redaktionstvist; verkliga innebörden framgår dock af det nedan anförda brefvet af den 18 febr. Den af Norlin omnämnda petitionen af prästerna till rikets råd om befrielse från uppdraget att affatta brefvet har jag ej kunnat återfinna. Troligen beror väl ock denna uppgift på ett missförstånd; ifrågavarande handling torde tillhöra en annan tid (jfr uttrycket »rikets råd» i detta sammanhang). Enligt riksdagsberättelsen uppdrogs brefvets författande åt ett utskott af alla ständerna. Jfr BEXELL, s. 36.

[2] Hertigens skrifvelse till ständerna den 17 februari 1598 är ej bevarad, men en regest af densamma finnes i 'Inventarium på bref och acta i K. Sigismunds och K. Gustaf Adolfs skåp', Riksarkivet: »H. F. N:s hertigh Carllz uhrsäcktzbreff, hwij H. F. N:de om andra medell sigh ansee måste, mädhan ständerna icke wille ställa för en och en för alla vthe dedh, som uthe Linkiöpingh(!) och Arbogha blef beslutit».

Digitized by Google

Slutligen enade man sig om att ånyo hänskjuta frågan till ett utskott af några personer från hvarje stånd.[1]

Laskis nyss refererade underhandlingar med hertig Karl den 17 februari hade ådagalagt fruktlösheten af hvarje försök att direkt påverka hertigen till eftergifter för konungens önskningar. Sändebudet beslöt sig då för att göra en ytterligare påtryckning på riksdagen. På eftermiddagen den 17 februari öfversände han till ständerna en skrifvelse, som upplästes inför den församlade riksdagen. Han påminde i denna först om den medling, om hvilken han blifvit anmodad, men som han sedermera ej hört af. Därefter omnämnde han, att han ej af hertigen lyckats utverka några medgifvanden, enär hertigen i hvarje fall hänskjutit afgörandet till ständerna. Hvad särskildt fångarne beträffade, hade hertigen förklarat, att om de af domstol frikändes, skulle de lösgifvas i legatens närvaro, men att om de fälldes, man måste taga i betraktande, att deras frigifvande utan försäkran af konungen vore stridande mot konungens ed om hus och hemfrid.[2] Konungen hade emellertid strängeligen förbjudit, att vare sig hertigen eller ständerna finge sätta sig till doms i denna sak, i hvilken det endast tillkomme konungen själf att döma. Då hertigen i allt refererade till ständerna, uppmanade legaten dem att för sin del besluta, att fångarne utan

[1] Ofvanstående redogörelse för riksdagsförhandlingarna den 17 februari är i hufvudsak baserad på berättelsen hos BEXELL, s. 35 f., jämförd med den andra redaktionen, hvilken här är något vidlyftigare än den tryckta, samt den Aschanæiska berättelsen, som från denna dag dock känner föga mer än hertigens hänvändelse till ständerna. Intressanta upplysningar lämnas också af det ofvan (s. 66, n. 2) anförda anonyma brefvet, hvars uppgifter på flera punkter bekräfta och förklara riksdagsberättelsernas. Följande må ur detta bref anföras: »I går woro ständerne tilsammans ifrå tolff och till 4 att skolle hafue giffwedt suar upå de puncter, som inlagde ähre, men der begynnthess mechtigh trätha emillan her Mauritz Stänson och .... lättfärdighe mester Nilss, ohm hwilken parthen anten af riderskapedt eller presterskapedt först skulle gifwa swar. Der bruckades en sådan mun, som inthet höflig uar uthi sådanna samquem. Fram kom och enn ... man ifrå Linkiöpungh ... och skyllthe den fattige gamle man Arfwedh Swann för ehn hycklare. Arffued Swan swarade det strax: 'Du Räff, der du sitter, sådanth skall du aldrig bewisa', och gick dermed strax wthaf collegio. Sedhen begynthes trätte emillan kiöpstadsmän och bönder, den der h... war, alle om hwilke puncter de först skulle ställe sitt swar: alle wille hugge till, men ingen wille hålle i skafftett — — —Der dēn godhe hederlige man mester Abraham råker någodt seya, dedt då kan wara skäll med, då ähr mester Nils och Erik Skepare, hwilken nu fast seglar uthan kompass, äfter then godhe herre erkebispen like som ett par hundar öfver enn räff, endågh iagh förhåppes med Guds hjälp, att hunderna giöra räffwen ingen skadhe.«

[2] Jfr ofvan s. 71.

Digitized by Google

alla villkor skulle lösgifvas, samt öfvertala hertigen att instämma i samma beslut. Vore detta ej möjligt, försäkrade legaten, att konungen skulle låta sig nöja, om fångarne mot borgen frigåfves till konungens hemkomst, ehuru han erkände, att hans instruktion ej gaf honom någon fullmakt i detta hänseende. Det kompromissförslag, som ständerna i sitt föregående utlåtande angående fångarne själfva framkastat, nämligen om borgens ställande, hade sålunda af Laski vid detta tillfälle upptagits.[1]

Hertigen synes hos riksdagen hafva afstyrkt bifall till legatens begäran under framhållande af, att ett bifall skulle innebära afsteg från bestämmelserna i konungens ed och riksens ständers beslut, hvilket för framtiden kunde blifva ett farligt prejudikat.[2] Riksdagens beslut utföll också i enlighet med hertigens önskan, och Laskis hemställan blef afslagen.[3]

Utskottets förslag till skrifvelse förelåg till ständernas afgörande den 18 februari. Förslaget afvek från det tidigare uppgjorda hufvudsakligen därutinnan, att det lät ständerna i allmänna ordalag taga hertigen i försvar gent emot de framställda beskyllningarna och fastslog den orubbliga rättskraften af de förut fattade besluten. Förändringen visar, huru långt hertigens inflytande på ständerna under tiden gjort sig gällande. Förslaget antogs äfven af riksdagen utan motstånd och öfverlämnades till hertigen för att af honom öfverses.[4]

Denna dag upplästes också inför ständerna ett utkast till själfva riksdagsbeslutet, i hvilket ständerna endräktligen förbundo sig med hertigen i samfälldt ansvar för hvad som skett. Likaså meddelades riksdagen innehållet af hertigens bref till konungen.[5]

[1] J. MESSENIUS, Scondia Illustrata, 8, s. 53 f., jämförd med A. J. MESSENIUS, fol. 107. Den senare kompletterar i några fall vår kännedom om brefvets innehåll. Hans framställning af de tidigare förhandlingarna mellan hertigen och Laski rörande fångarna (fol. 107) är tydligen byggd just på Laskis uppgifter i det ifrågavarande brefvet.

[2] A. J. MESSENIUS, fol. 107: »Ifrån thenna samtyckningh afstyrkte hertigen ständerna och sade, att konungen thermedh gofwes exempel tillhanda att feesta flera willkor emoot eedh och rijkzens afhandlingar».

[3] Det ofvan (s. 66, n. 2) anförda anonyma brefvet: »Emot klåckan 4 i går sändhe legathen enn skrifft till ständerna in colegio och lätt uppläsa och begerde aff dem wthi all wenlighett, att de welle beflithe sigh sampth medh honom hoss F. N. hertigh Carll, att alle fångne måthe bliffwe löse af deress fängsäll, aldeles ledige och löse eller och till thet minste komme uthi bårgenn händer till K. M. ankomst och icke fördömess uthi några måttho, till huilkedt den ogudachtige her omnes swarade aldeles 'Neij, Neij'.»

[4] BEXELL, s. 36, Aschanæiska riksdagsberättelsen.

[5] BEXELL, s. 36 f. Riksdagen skulle följande dag afgifva sitt omdöme om hertigens bref, men enligt den andra redaktionen af riksdagsberättelsen blef detta ej af.

Digitized by Google

Följande dag, söndagen den 19 februari, på förmiddagen sammanträdde ständerna på hertigens kallelse ånyo till öfverläggning om brefvet till konungen. I det skick, hvari detta nu förelåg, torde de båda momenten om riksråden och fångarne, som återfinnas i brefvet i dess slutliga form, hafva på hertigens initiativ insatts.[1] Om hertigen i öfrigt ansåg sig böra åtnöjas med ständernas allmänna försvar för hans åtgärder — ehuru han otvifvelaktigt från början önskat en detaljerad motbevisning i alla punkter från ständernas sida — måste han i de två viktigaste och särskildt omdebatterade frågorna kräfva riksdagens bestämda uttalande. Brefvet i denna dess utvidgade gestalt godkändes ock af ständerna och öfverlämnades därefter ånyo till hertigens granskning. På borgerskapets hemställan beslöts emellertid, innan ständerna åtskildes, att i skrifvelsen till konungen anhålla, att denne måtte förmana de upproriska finnarne till fridsamhet och laglydnad.[2]

På eftermiddagen samma dag sammankommo alla ständerna på slottet. Hertigen lät på svenska uppläsa det svar, han uppsatt till konungen, och begärde ständernas utlåtande däröfver. Sedan ständerna uttalat sitt gillande af svaret[3], förklarade hertigen sin afsikt vara att följande dag gifva Laski afskedsaudiens, och önskade han härvid ständernas närvaro.[4]

Den 20 februari kunde äntligen hertigens och ständernas slutliga svar till konungen öfverlämnas till den polske legaten. Detta skedde vid en offentlig audiens på slottet inför hela den samlade riksdagen. Först upplästes hertigens bref till konungen jämte hans högtidliga

[1] Man torde kunna sluta detta däraf, att ständerna sammankallats på hertigens befallning och väl troligen för att behandla det nu af hertigen öfversedda förslaget, som föregående dag uppsändts till hans granskning. Ständernas ursprungliga förslag (se ofvan s. 72) synes ej hafva inrymt ifrågavarande punkter, hvilkas formulering för öfrigt tydligt röjer hertigens hand.

[2] BEXELL, s. 37.

[3] Den Aschanæiska riksdagsberättelsen uppgifver, att ärkebiskop Abraham Angermannus vid detta tillfälle anhållit, att en legation skulle åtfölja sändebudet till Polen — ett förslag, som tycks ha varit uppe redan tidigare (se ofvan s. 67, n. 3; jfr äfven s. 68). Om den härpå följande ordväxlingen mellan hertigen och ärkebiskopen samt om hertigens anklagelser mot Angermannus se NORLIN, a. a., 1: 1, s. 142 f. Anklagelsepunkterna finnas i afskrift bland Riksdagsakta 1598, Riksarkivet. Beträffande ärkebiskopens politiska hållning är att observera den betecknande omständigheten, att hans namn och sigill saknas under ständernas bref till konungen.

[4] BEXELL, s. 37, den andra redaktionen under den 19 febr. — Hertigen lofvade vid detta tillfälle, att alla handlingar inom den närmaste tiden skulle utgifvas i tryck på svenska, tyska och latin. Enligt en annan version af den andra redaktionen skulle hertigen äfven hafva låtit uppläsa för riksdagen sin högtidliga protestskrifvelse. Riksdagsakta 1598, Riksarkivet.

Digitized by Google

»protestation». Därefter mottog Laski ständernas bref af biskopen i Skara Petrus Kenicius jämte några deputerade af hvarje stånd.[1] Legaten tog sedan omedelbart afsked och lämnade salen.[2]

Granskar man innehållet af hertigens bref till konungen[3], finner man, att det noga ansluter sig till Laskis första framställning och punkt för punkt upptager denna till bemötande. Hertigen förnekade först, att han öfvertagit regeringen på de villkor, som angifvits, enär han i så fall hade blifvit styrd i stället för att styra eller varit blott en inspektor öfver andras handlingar. Han hade af rådet kallats till regent och hade af rikets ständer i Söderköping erkänts som sådan. I denna sin egenskap ägde han att hålla riksdagar och möten och hade därmed ingalunda inkräktat på konungens myndighet. Det var ock i öfverensstämmelse med svensk rättspraxis, att under konungens frånvaro en regent styrde riket; härmed afsågs ej att gifva landet en ny konung — hertigen hade aldrig haft en tanke i denna riktning — utan att sörja för rikets bästa och alla ärenders handläggning efter gällande lag och rätt.

Skulden till legationens uteblifvande sköt hertigen helt och hållet på rådsherrarne, som afsöndrat sig från honom och ej infunnit sig i Arboga, där de kunnat afgifva sitt betänkande angående den ifrågasatta beskickningen och äfven, såsom tillbörligt vore, åtaga sig denna. Hvad flottan beträffade, hade hertigen sändt den till Danzig för att göra sig underrättad om huru det förhöll sig med konungens hemresa. För den händelse att hvarken konungen eller markgrefven af Brandenburg — om hvars resa till Sverige det då varit tal — vore beredda att begifva sig öfver till Sverige, hade skeppen befallning att segla till Stockholm för att därifrån följa hertigen till Finland, där de upproriske fridsstörarne måste bekämpas. Hade emellertid Sigismund gifvit säkert meddelande om, när och hvar han ämnade anträda sin resa, hade hertigen kunnat inhibera såväl färden till Kalmar som tåget till Finland, enär konungen vid sin ankomst lätteligen skulle kunnat ställa

[1] Enligt Karl Karlsson Gyllenhielms anteckningar (HH 20, s. 267) hade meningen varit, att ärkebiskopen skulle öfverlämna ständernas svar, hvilket dock förhindrades af hertig Karl, som gaf uppdraget åt Petrus Kenicius; dennes latinska tal skall hafva väckt Laskis stora beundran. Jfr NORLIN, a. a., 1: 1, s. 141 f.

[2] BEXELL, s. 37 f. Riksdagsberättelsen uppger, att hertigen efter Laskis afsked för allmogen framhållit, att hvarken konungen eller legaten utan de svenska herrarne vore skuld till oron i landet.

[3] Dateradt den 20 febr. 1598. Tryckt i W. u. B., bl. G 1—K 2; bland Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet, finnas trenne svenska öfversättningar.

Digitized by Google

allt till rätta. Konungen borde dessutom vara öfvertygad om, att hertigen med alla rikets ständer skulle på allt tillbörligt sätt befrämja konungens hemresa.

Rörande den förbindelse till de polska ständerna att ej vidare lämna Polen, som Sigismund skulle hafva afgifvit, ville hertigen ej närmare yttra sig; han påpekade emellertid, att han genom Erik Brahe af konungen emottagit kopia af en dylik förbindelse. Ryktet om konungens död hade nått hertigen i Kalmar och Åbo. Han hade visserligen ej satt tro till det men hade dock till en början känt sig smärtsamt berörd, då konungen och andra höga personer vore döden underkastade såväl som andra människor. Att åtskilliga bref från konungen ej i verkligheten härrörde från denne, utan voro förfalskade, vidhöll hertigen under framhållande af att deras innehåll strede mot konungens ed och Söderköpings beslut och angrepe hertigens goda namn och rykte. Mot påståendet, att hertigen antingen tviflade på möjligheten af konungens hemkomst eller ej lade sig vinn om att befordra densamma, inlade hertigen sin lifliga protest.

Hertigens svar på de särskilda beskyllningspunkterna öfverensstämmer i hufvudsak med det han afgifvit till Laski redan den 12 februari. Hans motbevisning är dock nu i flera fall utförligare och mera detaljerad. I fråga om konungens hemresa påpekar han nödvändigheten af, att han i god tid blir underrättad om när och hvar flottan skulle infinna sig, och att ej därmed förhalas såsom skett föregående år.[1] Konungens förfrågan, huruvida han kunde påräkna ett fredligt mottagande i Sverige, föreföll hertigen underlig, då det var till trogna undersåtar, som denna förfrågan ställdes. Erik Sparres kista innehöll riksviktiga handlingar, som hertigen måst taga i förvar, på det att de ej skulle föras ur landet. Hertigen hade ej fråntagit Sparre eller några andra deras gods, utan de hade själfva öfvergifvit dem. Men då de afvikit från landet, utspridt rykten om hertigen, eggat konungen till vrede emot hertigen och begärt understöd hos grannmakterna, hade med rätta lagts kvarstad å deras egendom, tills de svarat inför domstol för sina handlingar. Med afseende på stämningsbrefven anmärker hertigen, att han ej stämt de svenska herrarne, utan endast vederlagt deras grundlösa beskyllningar och erbjudit sig att stå till svars med dem inför rätta. Blefve hertigen öfverbevisad om någon orätt, ville han förlika sig med dem, i motsatt fall väntade han deras ödmjuka afbön. Slutligen gör hertigen med afseende på de fångna finnarnes behandling konungen det medgifvandet, att de med ständernas samtycke skulle lössläppas, ehuru visserligen med det högst inskränkande

[1] Jfr JONSSON, a. a., s. 133.

Digitized by Google

villkoret, att konungen dessförinnan skulle afgifva en försäkring om deras framtida trohet mot konungens ed och riksens beslut samt lydnad för hertigen i konungens frånvaro och anslutning till de öfriga ständerna.

Till sist riktade hertigen en ifrig förmaning till konungen att ej af illasinnade personer låta förleda sig till ovilja mot hertigen och i hvarje fall ej bruka våld, såsom af hans öppna bref med sändebudet kunde befaras. Om konungen ansåge sig hafva något att anklaga hertigen för, borde detta ske efter lag och rätt och Gustaf Vasas testamente. Slutligen påminner hertigen om, att för Söderköpings beslut, från hvilket i sista hand all oenighet ledde sitt ursprung, vore ej endast han utan alla rikets ständer såväl inom som utom rådet ansvariga.

Hertigens högtidliga »protestation», som äfven upplästes den 20 februari, hänvisar till den motbevisning af de framställda beskyllningarna, som hertigen framlagt i brefvet till konungen. Skulle konungen trots allt ej låta sitt missnöje med hertigen falla, erbjöd sig hertigen att enligt Sveriges lag och Gustaf Vasas testamente svara inför rikets ständer eller andra in- eller utländska domare. Visade sig då anklagelserna mot hertigen ogrundade, vore det tillbörligt, att baktalarne straffades. Ville emellertid konungen ej lyssna till detta förslag, utan läte förleda sig att bruka våld mot hertigen, protesterade denne högtidligen däremot och förklarade sig tvingad att tillgripa nödiga medel till sitt försvar, fritagande sig från hvarje ansvar för häraf uppkommande olyckor.[1]

Ständernas skrifvelse till konungen är, såsom af det föregående kunnat väntas, tämligen summarisk och ingår ej i något vidlyftigare svaromål. Ständerna säga sig med stort bekymmer hafva tagit del af konungens beskyllningar emot hertigen, enär de ej visste, att hertigen i något fall handlat emot sin trohetsed eller emot riksens ständers beslut. De bedja konungen att ej af dåliga rådgifvare låta förmå sig till missnöje emot hertigen eller till några för fosterlandet skadliga åtgärder, utan infinna sig i Sverige och där personligen återställa ordningen; all oreda i landet hade till största delen förorsakats däraf, att konungen under sin frånvaro fört regeringen efter andras felaktiga upplysningar. Som en mild och nådig herre borde konungen återvända till sitt arfrike att där styra efter sin aflagda ed och försäkring, Sveriges lag, Gustaf Vasas testamente och arfföreningen, vid hvilka ständerna ämnade obrottsligen förblifva. Beträffande de anklagelser, konungen funne sig böra rikta mot vare sig hertig Karl eller någon annan, kunde också i hans närvaro lättast rannsakas. Af de

[1] Orig. bland Riksdagsakta 1598, Riksarkivet.

Digitized by Google

särskilda besvären emot hertigen vidröra ständerna endast tvänne.[1] Angående rådsherrarne och deras behandling framföra de samma synpunkter som hertigen; detta gäller äfven rörande frågan om fångarne, där de omnämna hertigens medgifvande och dessutom anhålla, att konungen måtte förmana de upproriske finnarne att ej störa ordningen och lugnet i landet. Till sist uttala ständerna sin orubbliga trohet och tillgifvenhet för konungen.[2]

Med Laski lät hertigen äfven öfversända bref till de polska och lithauiska ständerna[3] samt svar å den skrifvelse från polska senaten, som genom sändebudet blifvit honom tillställd.[4] Samma synpunkter som i ofvan refererade aktstycken göras här gällande, och framför allt är hertigen angelägen framhålla nödvändigheten af att konungen förmanades till mildhet och försonlighet.

Vid sidan af sin speciellt politiska mission hade Laski äfven i uppdrag att förhandla angående det planerade giftermålet mellan prinsessan Anna och markgrefven Johan Georg af Brandenburg.[5] Då bröllopet var utsatt att äga rum i början af året 1598, hade sändebudet att till hertig Karl framföra konungens önskan, att prinsessan måtte med tillbörlig utrustning[6] redan samma vinter öfverresa till Polen, beledsagad af riksråden Gustaf Banér och Ture Bielke.[7] Sitt uppdrag full-

[1] Jfr ofvan s. 77.

[2] Brefvet är dateradt den 20 februari 1598; tryckt i W. u. B., bl. K 4—L 3, samt hos CHESNECOPHERUS, bl. Aaa 4—Bbb 3. Kopior af brefvet beseglades sedermera vid riksdagen och uti landsorterna. Bland Riksdagsakta 1598, Riksarkivet, finnas sålunda dels tvänne exemplar underskrifna af några adelsmän och borgare, dels ett exemplar besegladt af Stockholms stad, dels slutligen ett exemplar åtföljdt af besegling af samtliga ständerna. Jfr BEXELL, s. 38, JONSSON, a. a., s. 147, WINGQVIST, a. a., s. 155, n. 1. — Då brefvet i W. u. B. är dateradt den 22 februari, kan ju detta bero därpå, att det denna dag utsändes till undertecknande. Jfr JONSSON, a. a., s. 147, n. 2.

[3] Dat. 20 febr. 1598, Hertig Karls Reg.; tryckt i W. u. B., bl. K 2—K 3.

[4] Dat. 20 febr. 1598, Hertig Karls Reg.; tryckt i »Copey eines Schreibens» etc. (WARMHOLTZ nr 3277). Om polska senatens bref till hertigen se ofvan s. 38.

[5] Se ofvan s. 23 f.

[6] Angående brudskatt uppskjuter Sigismund på grund af de politiska förhållandena att rikta någon hemställan till svenska ständerna, till dess han själf kommit till Sverige. Om denna frågas förhistoria se BOËTHIUS, Hertig Karls och svenska riksrådets samregering 1594—1596 (Hist. Tidskr. 1886, s. 110), samt SRA 3, s. 756.

[7] Laskis instruktion. I Sigismunds Sv. Reg. finnes för år 1597 bland december månads bref en odaterad skrifvelse till Gustaf Banér och Ture Bielke angå-

Digitized by Google

gjorde Laski mot slutet af vistelsen i Upsala, i det han öfverlämnade en särskild skrifvelse i ämnet till hertigen. Denne ställde sig emellertid afvisande, framhållande vägarnas dåliga beskaffenhet och knappheten af den tid, som stod till buds.[1] Till hans hållning kan möjligen hafva bidragit kännedomen om de politiska beräkningar, som

---

ende prinsessan Annas resa och ett fragment af ett bref till hertig Karl rörande samma sak. — Den 2 februari 1598 begära Sparre och Axberg hos danske konungen pass för prinsessan Anna för resa genom Danmark. Orig. i »Polen A 1589—1646», Danska Riksarkivet. Konung Kristian beviljar deras anhållan genom resolution af den 9 februari 1598. Kop. ibidem.

[1] Om denna underhandling mellan hertigen och polska sändebudet upplyser hertig Karls bref till prinsessan Anna den 25 februari 1598, hvari hertigen omtalar, att Laski »then tidh wi lathe gifwe honom sitt afskedt öfwerandhwardhe oss enn underschreffwen sedhell, ther med han gaf till kenna, att K. M. willie wore, det E. K. skulle nu, mädhan slädhewägen ähr, begifwe sigh ur rikedt öfver till Pålandh, ther H. K. M. hafwer berammedt, att E. K:s bröllops högtijdh med then högborne furste och herre Johan Giorgi, Margrefwe till Branneborgh, förste sondagen efter påske hålles skall» (Hertig Karls Reg.). Laski själf lämnar dock en häremot stridande upplysning i bref af den 26 april 1598 till kurfursten Joakim Fredrik och markgrefven Georg Fredrik af Brandenburg (se ofvan s. 49, n. 1): »Sed cum ante meum in Sueciam ingressum et de Ill:mi Electoris et de Ser:mæ Reginæ nostræ morte innotuerit, res quoque M:tis Suæ Regiæ præsentiam Ser:mæ Infantis in Suecia exposcere viderentur, adventum Sacræ Regiæ M:tis in Suecia expectare Ser:ma Infans constituit, quod et M:tas Sua Regia approbavit». Detta meddelande är — äfven i afseende på de däri förekommande tidsuppgifterna — tvifvelsutan felaktigt. Dess tillkomst torde böra ses i sammanhang med Laskis stora ifver att påskynda giftermålet, hvars åvägabringande han fann vara en nödvändig förutsättning för framgång i de Hohenzollernska planerna på Ostpreussen (se Laskis bref till markgrefve Georg Fredrik den 26 april 1598, orig. i Rep. VII 125 a, Staatsarchiv, Berlin; jfr Laskis bref till kurfursten af Brandenburg den 12 maj och 28 juli 1598, orig. ibidem, samt den 24 juni 1599, orig. i Rep. IX 13 e 4, Staatsarchiv, Berlin). Laski har önskat framhålla, hurusom inga egentliga hinder stodo i vägen för det planerade giftermålet, en önskan, som syntes så mycket mer berättigad, som den Hohenzollernska politiken i frågan hittills i det väsentliga gått i förhalningens tecken (jfr ALMQUIST, Bidrag till kännedomen om striden mellan konung Sigismund och hertig Karl 1598—1599, s. 9).

Genom Skrzetucki hade konung Sigismund hos huset Hohenzollern föreslagit uppskof i giftermålsfrågan, tills han genom Laski underhandlat därom med hertigen. Kurfursten begärde äfven själf dylikt uppskof genom bref af den 16 januari 1598 (Afskr. i Rep. IX 13 b, Staatsarchiv, Berlin). På grund af drottningens död, men framför allt på grund af utgången af Laskis förhandlingar med hertig Karl beslöt Sigismund att å nyo uppskjuta saken, denna gång till sin egen ankomst till Sverige. Se Sigismunds bref till Joakim Fredrik af Brandenburg den 24 april (n. st.) 1598 (Sigismunds Tyska Reg.) samt lithauiske kanslern Leo

Digitized by Google

voro kombinerade[1] med denna giftermålsfråga och som direkt riktade sig emot hertigens person.[2]

Riksdagen i Upsala fortgick under ännu några dagar[3], men riksdagsbeslutet är dateradt den 20 februari.[4] I detta redogöres för de mot hertigen framställda beskyllningarna och hänvisas till det svar, som afgifvits år 1596. Ständerna förklara sig därjämte väl inse, hurusom hela aktionen vore att föra tillbaka på Söderköpings beslut, för hvilket hertigen ensam gjordes ansvarig, och att konungens vilja vore, att de skulle afsöndra sig från hertigen; de vore emellertid fullt solidariska med denne i hvad som blifvit afhandladt och beslutadt, och skulle en för alla och alla för en gemensamt ansvara därför.[5]

Sapiehas likalydande skrifvelser till kurfursten Joakim Fredrik och markgrefven Johan Georg från Danzig den 31 juli (n. st.) 1598 (orig. i Rep. IX 3 d 2, Staatsarchiv, Berlin). Hvad hertig Karl beträffar, vidtager han på våren 1598 åtskilliga åtgärder i och för prinsessans stundande afresa från Sverige. Se hertigens bref till prinsessan Anna under april och maj månader 1598, till Henrik Henriksson den 7 april 1598, till borgerskapet i Stockholm den 13 april och 14 maj 1598, till Axel Ryning den 21 april 1598 m. fl. Hertig Karls Reg. samt Hertig Karls bref i afskrift 1569—1599, Riksarkivet.

[1] Se ofvan s. 24.

[2] Hertigen hade redan tidigt sina misstankar riktade åt detta håll. Se SRA 2, s. 868. Konung Sigismund själf trodde sig hos hertigen finna bestämdt motstånd emot giftermålsplanen, såsom t. ex. framgår af hans biinstruktion för Skrzetucki till markgrefven af Brandenburg den 11 dec. (n. st.) 1597: »..... sinntemahll es sich aus seinem (o: hertig Karl) Beginnenn unndt seltzamenn Regiment, das er solche Heurath unndt hochzeittlichen Ehrentag zu befurdern nicht sonnderlich gemeinett, gnugsamb ereugenn undt vormercken lesset» (Sigismunds Tyska Reg). Erik Sparre och Jonas Axberg framhålla inför konungen af Danmark (se ofvan s. 81, n. 7), hurusom hertigen ständigt uppskjutit giftermålet. Af hertigens bref till markgrefve Joakim Fredrik den 17 juni 1597 (orig. i Rep. IX 13 b, Staatsarchiv, Berlin) framgår, att hertigen såsom bröllopsdag föreslagit den sista augusti 1597, och att han, sedan förhinder inträdt, i nytt bref af den 10 december 1597 (orig. i Rep. IX 13 d 2, Staatsarchiv, Berlin) ansett bröllopet böra uppskjutas till sommaren 1598. Den 24 januari 1598 anhåller hertigen hos den brandenburgske kurfursten att blifva underrättad om hans önskemål rörande giftermålet. Orig. i Rep. IX 5 a 2, Staatsarchiv, Berlin.

[3] Den 25 februari uppsattes instruktion för den beramade legationen till konungen (BEXELL, s. 38, 40). Instruktionen finnes i afskrift bland Riksdagsakta 1598, Riksarkivet.

[4] Jfr ofvan s. 81, n. 2.

[5] Original bland Riksdagsakta 1598, Riksarkivet, med Upsala domkapitels sigill och märke efter ett annat sigill (Upsala stads) jämte följande anteckning: »På menige stendernes wegne under Upsala capitels och stadz Insigle». Tryckt i STIERNMAN, Alla riksdagars och mötens besluth, 1, s. 461 ff.

Digitized by Google

Laskis hemfärd[1] gick öfver Stockholm och Nyköping[2] till Östergötland, där han sammanträffade med riksråden Gustaf Banér och Ture Bielke. Dessa hade under tiden uppsatt svar å de bref de genom legaten erhållit från Polen.[3] Då de emellertid fingo kännedom om hvad som i Upsala passerat, ansågo de sig ej längre kunna kvarstanna i Sverige. I sändebudets sällskap afreste de omedelbart söderut[4] och

[1] Laski hade äfven framfört konungens förordnande för Klas Bielke att vara den unge hertig Johans guvernör. Se J. MESSENIUS, Scondia Illustrata, 8, s. 54 ff.; jfr JONSSON, a. a., s. 152. I Inventarium på bref och acta i K. Sigismunds och K. Gustaf Adolfs skåp, Riksarkivet, finnes under den 1 december 1597 följande anteckning: »Konungh Sigismundi breff om drottningh Gunnilas begraffningh och hertigh Johans furstliga uppehälle och institution».

[2] Hertig Karl till Axel Ryning den 22 februari 1598, Hertig Karls Reg. — Att Laski äfven vid detta tillfälle i Stockholm verkade för konungens sak, är tämligen säkert. Jfr JONSSON, a. a., s. 153 n. 6, 154. I bref till borgerskapet i Stockholm den 1 mars 1598 talar hertigen om förhandlingar inom lyckta dörrar med den polske legaten, då han uppehöll sig i staden; jfr hertigens bref till Axel Ryning af samma dag och till borgerskapet i Stockholm den 5 mars 1598. Hertig Karls Reg.

[3] Enligt JONSSON, a. a., s. 120, n. 4, hade Laski medfört skrifvelser till rådsherrarne från konungen och Erik Sparre. Af rådsherrarnes svar framgår emellertid, att de mottagit bref från åtskilliga af sina ämbetsbröder i Polen, sålunda äfven bref från Sten Banér (och Jöran Posse?), dateradt Warschau den 13 november 1597 (WERWING, Bilagor, s. 199, 204). Riksrådens skrifvelser äro daterade den 14 februari 1598 och ställda till konungen, Erik Sparre (se JONSSON, a. a., s. 135) och Jöran Posse. Det senare brefvet torde i hufvudsak hafva varit likalydande med det, som afgick till Erik Sparre, då i kanten å konceptet till detta vid en passus är antecknadt: »Thenne punct till Sparre allene», hvarjämte en särskild lapp bifogats med följande tillägg: »Till beslut j herr Jören Påsses breff etc.» (då Jöran Posse nu vore ensam kvar i Polen hos konungen, borde han drifva på konungens hemresa). Med ett postskriptum af den 22 febr. 1598 till brefvet till konungen öfversände herrarne afskrift af hertigens proposition till adeln vid januariförhandlingarna i Uppsala. Handlingar angående riksråden 1596—1605, Riksarkivet.

[4] I bref till konung Sigismund den 1 april 1598 från Helsingborg berätta Gustaf Banér och Ture Bielke, att Laski, hvilken fått eskort på resan af hertig Karl, skildes från dem vid Holaveden. Jöran Knutsson Posses kopiebok 1593—1598, Riksarkivet.

[5] Hist. Bibl. 2, s. 334 ff. Den 18 mars 1598 affärda Gustaf Banér och Ture Bielke från Halmstad ett varningsbref till de svenska ständerna. Afskr. bland Handlingar angående riksråden 1596—1605, Riksarkivet. Jfr Gustaf Banér till Lars Matsson, Helsingör den 4 april 1598 (Afskr. bland Handlingar angående Sigismunds andra resa och händelserna 1598—1599, Riksarkivet) samt hertig Karl till Nils Nilsson och Sven Månsson å Västerbyholm den 28 april och till Per Ribbing m. fl. den 10 maj 1598 (Hertig Karls Reg.). De båda rådsherrarne deltogo jämte Erik Sparre och tvänne andra svenska herrar i en fest hos danske konungen å Kronborgs slott den 12 april 1598 (Sivert Grubbes dagbok, Danske

Digitized by Google

hade i midten af mars månad 1598 hunnit utom Sveriges gränser.[5] I slutet af samma månad befann sig Laski åter i Polen.[6]

* * *

Vill man sammanfatta resultaten af Laskis första beskickning till Sverige, måste det erkännas, att de ifrån det kungliga partiets synpunkt blifvit raka motsatsen till hvad som åsyftats. Långt ifrån att hafva tvungit hertig Karl till något afgörande steg i vare sig den ena eller andra riktningen och långt ifrån att hafva fört ständerna närmare konungen hade denna beskickning gifvit hertigen anledning att ånyo upplifva förbundet med ständerna till gemensamt ansvar för i rikets styrelse vidtagna åtgärder. Väl utlofvades, att den svenska flottan enligt Sigismunds begäran skulle ställas till konungens disposition i och för hemresan, och väl gjordes åtminstone *en* skenbar eftergift för konungens önskningar, men därjämte häfdades bestämdt från såväl hertigens som ständernas sida lagligheten och orubbligheten af hvad som i konungens frånvaro blifvit afhandladt och beslutadt. Formellt sedt stod Sverige åter enadt till försvar mot hvarje försök att angripa den ordning, som hertig Karls politik under de senare åren uppbyggt.

Och dock hade tecken ej saknats, som synts tyda på en annan utgång af beskickningen. Konungens anhängare voro otvifvelaktigt ej få till antalet, och hertig Karl var nu som alltid mera fruktad än älskad. Laskis beskickning hade med säkerhet af många i Sverige motsetts med glädje och stora förhoppningar.[7] Situationen vid riksdagen gaf äfven oförtydbart vid handen, att åtminstone de två främsta ståndén ingenting högre önskade, än att de stridande motsatserna genom ömsesidiga eftergifter måtte kunna sammanjämkas. Endast med svårighet och efter uppbjudande af hela sin taktiska skicklighet lyckades hertigen förmå riksdagen till ett uttalande, som han från

---

Magazin, 4: 2, s. 386). Den 17 mars 1598 ger hertigen Erik Andersson befallning att söka utforska, hvart de båda rådsherrarne begifvit sig (Hert. Karls Reg.).

[6] JONSSON, a. a., s. 139. Den 26 mars (= 5 april n. st.) ankom Laski till Warschau. HH 23, s. 116 n. 2.

[7] Jfr A. J. MESSENIUS, fol. 107 f.: »Förthenshull klagade archiebiscop Abraham och andre swenshe männ för Laski lönligen, att the för hertigens shull icke finge samptyckia konungens befallningar, såsom the gerna elliest wille. The samma sielfwa på herredagen tillstädes sampt herrarne och många andre hertigens swenner frånwarandes bedröfwades myckit uthi theras sinnen, att medh thenne legation war ingen vthrättningh. Ty the hade förmodat, att många feehl och brister skulle hafwa blifwet hertigen af Laski öfwertygade och alla ständer ther igenom fådt itt kalt hierta till honom». Se äfven J. MESSENIUS, Scondia Illustrata, 8, s. 54.

Digitized by Google

sin ståndpunkt kunde godkänna. Ännu i sin slutliga formulering röjer ständernas bref till konungen, om man tar hänsyn till sättet för dess tillkomst, ständernas sträfvan att med största möjliga varsamhet inlåta sig på de ömtåliga frågorna.

Att hertigen trots allt förmår att i hufvudsak genomdrifva sin vilja och rycka ständerna med sig, det beror i främsta rummet på hans egen öfverlägsna kraft och den beslutsamhet, med hvilken han vet att i hvarje fall taga ledningen och länka allt i bestämd riktning. I detta hänseende lämnar riksdagen i Upsala många synnerligen belysande exempel. Det beror äfven på bristande sammanhållning och energi hos motståndarne, hvilkas uppträdande vittnar om föga annat än planlöshet och förvirring. Men det beror i sista hand och kanske väsentligast på missgrepp af konungen och de svenska herrarne i Polen. Det var ett missgrepp af konungen att framställa sina grava beskyllningar emot hertigen utan att samtidigt på ett effektivt sätt sörja för att de svenska ständerna drogos undan hertigens och under konungens inflytande. Ty ingen borde väl hafva kunnat sväfva i tvifvelsmål om, att hertig Karl skulle söka möta anklagelserna genom åvägabringandet af en ny förening med ständerna om full solidaritet gent emot konungen. Det var vidare ett missgrepp att till sändebud välja en man, som stod främmande för landets förhållanden och ingalunda kan sägas hafva klart fattat det egendomliga i situationen.[1] Ingen fanns som med erkänd auktoritet kunde samla ständerna omkring sig till försvar för konungens sak. Sigismund och hans anhängare tycktes aldrig fullt tydligt kunna skönja hvad som dock till sist var och måste vara hufvudvillkoret för framgång: insats af *personligt* initiativ och ansvar. Hvad de i denna punkt felade, blef för det kungliga partiet ödesdigert, framför allt då det gällde en strid med den store folkhöfdingen hertig Karl.

[1] Härvid förbises ej, att det för Sigismund i detta fall måst möta stora svårigheter att begagna sig af en infödd svensk såsom sändebud.

Digitized by Google

III.

Samuel Laskis andra beskickning.

Den politiska situationen hade vid Laskis återkomst till Polen icke undergått några större förändringar. Erik Sparres och Jonas Axbergs mission i Danmark hade ej krönts med någon synnerlig framgång, då den danske konungen lämnat ett försiktigt och undvikande svar och samtidigt upprätthöll förbindelse med hertig Karl.[1] Liknande blef resultatet af Skrzetuckis beskickning till de brandenburgska, sachsiska och pfalziska furstarne, hvilka ingalunda visade sig villiga att lämna Sigismund något direkt understöd.[2] Sten Banér hade i Estland mött ett segt motstånd, då man därstädes i det längsta sökte undandraga sig mera vidtgående förpliktelser och dessutom hyste vissa farhågor rörande hemliga polsk-katolska expansionsplaner.[3]

[1] PIRA, Svensk-danska förhandlingar 1593—1600, s. 81 ff., JONSSON, a. a., s. 106 ff., 140 ff. Erik Sparres och Jonas Axbergs framställningar till konungen af Danmark den 2, 3 och 9 februari 1598 liksom konung Kristians resolutioner å deras andraganden den 9 februari och 2 mars 1598 finnas i Polen A 1589—1646, Riksarkivet, Köpenhamn. De svenska sändebudens första inlaga, dat. Haderslev den 2 febr. 1598, finnes äfven i afskrift i Nord. Saml. nr. 436, Ups. Univ. Bibl., där den åtföljes af en de svenska sändebudens berättelse öfver förhandlingarna i Haderslev under tiden 3—9 februari 1598 (koncept af Axbergs hand). Jfr Aktstycker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie, udg. ved KR. ERSLEV, 1, s. 90 ff.— Den danske konungen ansågs dock alltjämt inom de kungliga kretsarna gynnsamt stämd gent emot konung Sigismund. Se Erik Sparre till Sten Banér, Köpenhamn den 17 mars 1598 (WERWING, Bilagor, s. 206) samt Jöran Posse till Sten Banér, Warschau den 19 maj 1598 (WERWING, Bilagor, s. 207).

[2] Se ALMQUIST, Bidrag till kännedomen om striden mellan konung Sigismund och hertig Karl 1598—1599, s. 12 ff.

[3] KOSKINEN, a. a., s. 368, JONSSON, a. a., s. 142 f. Jfr ALMQUIST, Sverge och Ryssland 1595—1611, s. 40. Viktiga upplysningar om ställningen i Estland lämna Sten Banérs, Lindorm Nilssons och Olof Sverkerssons bref till konungen den 14 januari, 18 och 24 februari 1598 (orig. bland Bref till konung Sigismund från åtskilliga personer, Riksarkivet) samt Sten Banérs bref till Johan Bultius den 14 januari och 14 februari 1598 (orig. bland Kanslitjänstemäns koncepter och bref, Sigismunds tid, Riksarkivet). Jfr äfven Jöran Posse till Sten Banér, Warschau den

Digitized by Google

Och i Finland, dit Sten Banér anlände först i midten af april månad[1], hade Arvid Eriksson stora svårigheter att öfvervinna, då det gällde att efterkomma konungens befallningar angående rustningar i och för tåget mot Sverige.[2]

Om stämningar och tankar inom konung Sigismunds omgifning under denna tid ge oss Malaspinas depescher då och då några antydningar. Den 31 januari (n. st.) 1598 meddelar nuntien, att hertig Karl sammankallat bönderna i Sverige för att draga dem bort från konungen, och klagar i detta sammanhang öfver att företaget hade stora utsikter att lyckas, ej blott på grund af hertigens slughet utan äfven på grund af den långsamhet, med hvilken i Polen allting bedrefves, så mycket mer beroende på konungen själf, som endast få personer i öfrigt intresserade sig för resan till Sverige.[3] Några dagar senare, nämligen den 11 februari (n. st.), behandlar Malaspina utförligare den svenska frågan med särskild hänsyn till den situation, som inträdt genom drottningens dagen förut timade frånfälle.[4] Han beskrifver konungens häftiga sorg öfver sin älskade makas och sin nyfödde sons bortgång. Hvad sonen beträffar, hade med honom många förhoppningar lagts i grafven, »emedan liksom å ena sidan Hans Maj:t förutser, att Sverige i längden icke kan förblifva i lugn utan en konungs närvaro, å andra sidan om han (ɔ: sonen) hade fått lefva, svenskarne skulle hafva blifvit befriade från sin fruktan att alltid styras af ståthållare och polackerna skulle hafva uppgifvit sina misstankar, att konungen, då han blott hade en enda son, skulle låta

24 februari 1598 (WERWING, Bilagor, s. 203, där årtalet 1597 felaktigt inkommit i stället för 1598). Det estländska landtrådets och ridderskapets svar å de polska kommissariernas värf, dateradt den 14 mars 1598, finnes bland Estl. landtrådet och ridderskapet till Kungl. Maj:t 1561—1611, Livonica, Riksarkivet.

[1] Se Lars Jönsson till Sigfrid Henriksson den 10 maj 1598. Afskr. bland Handlingar angående Sigismunds andra resa och händelserna 1598—99, Riksarkivet.

[2] KOSKINEN, a. a., s. 372 ff., JONSSON, a. a., s. 142 f.

[3] »Scrivono di Svetia che il Duca Carlo haveva convocato li contadini per far l'ultimo sforzo di alienare l'animo loro da Sua M:tà: il che dubito che le succedera per chè da un canto sono gli artificij del duca grandi et dall altro qua si camina in ogni cosa lentamente et le provisioni si fanno fuor di tempo; et questo procede tanto dalla natura di S. M:tà quanto che puochi sono coloro che non desiderano che venghi impedita l'andata di Sua M:tà in quel regno.» Bibl. Borgh. III 96 e, fol. 47, Vatikanska arkivet. — Öfver utrustningens långsamhet klagar Jöran Posse ännu i bref till Sten Banér den 19 mars 1598 (WERWING, Bilagor, s. 200).

[4] Drottning Anna afled den 10 febr. (n. st.) 1598. HH 23, s. 132 n. 2. Malaspina inrapporterar händelsen till kurian genom en depesch af samma dag. Bibl. Borgh. III 96 e, fol. 59, 61.

Digitized by Google

denne residera i Sverige». Konungen befarade äfven, att drottningens död skulle medföra svårigheter både inom och utom landet och fann i det hela sin ställning försämrad. Malaspina sökte emellertid lugna honom i detta senare hänseende, påpekande lämpligheten af en närmare förbindelse med tyske kejsaren och betonande det oppositionella partiets relativa maktlöshet.[1]

Malaspina har egendomligt nog inga meddelanden att lämna om de faktiska förberedelser konung Sigismund vid denna tid dock vidtog i och för den kommande färden till Sverige. Härom gifva emellertid andra källor upplysning, och vi kunna tämligen i detalj följa konungens ansträngningar att samla trupper och krigsförnödenheter liksom att anskaffa nödigt antal skepp i och för öfverfarten till Sverige.[2] I februari månad 1598 hade konungen äfven låtit utfärda riksdagskallelse, och den 2 mars (n. st.) sammanträdde riksdagen i Warschau. Den sedan flera år aktuella frågan om konungens resa till Sverige skulle här ånyo behandlas; det gällde att till denna resa utverka icke blott de polska ständernas samtycke utan äfven deras kraftiga ekonomiska understöd.

---

[1] Bibl. Borgh. III 96 e, fol. 67. Malaspina är genast färdig med nya giftermålsplaner för Sigismunds räkning: »Jo considerando da un' canto la natura di S. M:tà molto dedita alla malinconia et dall' altro la qualità et stato delli suoi dominij, vengo in questa opinione che sia necessario di dare quantoprima moglie alla M:tà Sua, et perchè credo che li ordini del regno haveranno il medesimo senso et che però faranno instanza alla M:tà Sua che quantoprima si accasi. Io dubitando che Sua M:tà incitata della vehemenza del dolore non pigliasse qualche deliberatione in contrario, la essortai a non disporre da se cosa della persona Sua ma resignarsi nelle mani della divina providenza et seguire li paterni consigli della S:tà di N. S:re..... Jo desiderarei che S. M:tà ricevesse la moglie per mano di N. S:re et che se fosse possibile fosse Italiana o la figliola del Duca di Baviera.»

[2] Se Sigismunds Tyska Reg. liksom danzigeragenternas rapporter i HH 23, s. 101 ff. (särskildt s. 118, 125, 127, 129, m. fl.). Upplysande är äfven Jöran Posses bref till Sten Banér, Warschau den 24 februari 1598: »Eliest hwad annet meer som til samme rese tilkommer, är ännu intet rätt mycket giordt til saken, uthan nu här efter, wil Gudh, skal ställes i wärket. Ingen generalkrigsöfwerste hafwer H. K. M:t bekommet. Then frijherren herr Fabian von Donnen, som thertil förordnet och tilskrifwen war, war dragen til keysaren förr än bodet kom tijt, några rättegångs saker ther at förrätta. Eliest then Cråkow här i Prytzen blef nämpnd, är gammel, swagh och siuklig och hafwer sigh entskyllet. Nu hafwer Kgl. Maij:t skrifwit och begärt Jörgen Farensbeck hijt, hoppes han kommer, huru Kongl. Maij:t kan sedan med honom öfwerenskomma och förlijkes, så framt imedlertijdh icke någen annan kommer; doch jagh menar han är godh thertil. Item Sparren hafwer handlet medh Peter Gotberg om 2 eller 3000 man godt krigsfolk.» WERWING, Bilagor, s. 200, där årtalet 1597 tydligen är tryckfel för 1598. Beträffande omtalade åtgärder från konungens sida se ofvan s. 48.

Digitized by Google

På utgången af riksdagens förhandlingar berodde i det väsentliga företagets framgång. Till en början syntes emellertid dessa förhandlingar lofva föga godt. Den polska adeln satte som förr ett starkt motstånd mot konungens planer och ansåg sig särskildt kunna åberopa Polens osäkra yttre ställning såsom ett hinder för konungen att lämna landet. Interna tvister och partistrider bragte äfven sinnena i jäsning, och det såg ut, som om resultatet af riksdagen skulle blifva lika negativt som föregående år och ständerna åtskiljas utan att något riksdagsbeslut kommit till stånd.

Det var just i dessa dagar, som Laski anlände från Sverige.[1] Legaten fick inför ständerna lämna en redogörelse för sin beskickning och för sina intryck af den politiska situationen i Sverige. Hvad han hade att meddela tycks hafva helt och hållet omkastat stämningen inom riksdagen och öfvertygat ständerna om nödvändigheten för konungen att snarast möjligt uppsöka sitt arfrike.[2] Inom några få dagar kunde ett riksdagsbeslut åvägabringas, genom hvilket ständerna gåfvo sitt bifall till konungens resa och dessutom till densamma anslogo en större penningsumma. Konungen fick emellertid underteckna en skriftlig förbindelse att senast Bartholomeidagen följande år vara tillbaka i Polen.[3]

Tillrustningarna för resan togo nu naturligtvis starkare fart. Trupper värfvades från olika håll, och förnödenheter i skepp och varor

[1] Något senare skall ett sändebud från hertigen, doktor Markus Probst, hafva ankommit, om hvilkens ärende mångahanda rykten gingo i Warschau. Se bilaga af den 23 april 1598 till Bergmans bref till borgmästare och råd i Danzig, dat. den 24 april 1598 (Acta Internuntiorum, 53, fol. 182), samt HH 23, s. 135. Den nämnda bilagan utgör just det aktstycke, hvilket af ALMQUIST efterlyses i HH 23, s. 135 n. 1.

[2] Laskis uppfattning var naturligtvis väsentligen påverkad af uppfattningen hos de svenska rådsherrar, med hvilka han sammanträffat i Sverige. I bref från Gustaf Banér och Ture Bielke till Sigismund från Helsingborg den 1 april 1598 uppmanas konungen på det lifligaste att under instundande sommar begifva sig öfver till Sverige: Laski, med hvilken de båda herrarne haft ressällskap ett stycke på vägen till Danmark, hade fått muntliga upplysningar om deras mening rörande lämpligaste sättet för konungen att verkställa hemfärden (Jöran Knutsson Posses kopiebok 1593—1598, Riksarkivet). Jfr äfven Gustaf Banérs och Ture Bielkes bref till Sten Banér, Helsingör den 15 juni 1598 (WERWING, Bilagor, s. 201 f.). Om Laskis inverkan på den polska riksdagens beslut se äfven nedan s. 92.

[3] För riksdagens historia se JONSSON, a. a., s. 137 ff., samt där citerade källor. Jfr äfven LENGNICH, Geschichte der Preussischen Lande ..... bis ins Jahr 1605, s. 260 ff. Upplysande notiser finner man i danzigeragenternas bref från Warschau, tryckta i HH 23, s. 101 ff., samt i motsvarande rapporter från hertigdömet Preussens agenter, särskildt af den 28 mars 1598, orig. i afd. H, Staatsarchiv, Königsberg.

Digitized by Google

uppbringades. I sammanhang härmed lät Sigismund äfven vidtaga ytterligare åtgärder, direkt fientliga mot hertig Karl och regeringen i Sverige. Planerna på Sveriges ekonomiska och politiska isolering träda alltmer i förgrunden.[1] En särskild legation afgick till den mäktiga hansestaden Lübeck för att i Sigismunds intresse genomdrifva, att svenska laster och fartyg belades med kvarstad.[2] Liknande yrkande framställdes i andra handelsstäder vid Östersjön, såsom Stralsund, Stettin, Wismar och Rostock.[3] Utförseln till Sverige från de polska och preussiska Östersjöhamnarna förbjöds, och en polsk flotta kryssade i Östersjön för att uppehålla förbudets effektivitet.[4]

Malaspinas sista depescher från hans nuntiatur i Polen gälla just denna tid.[5] Tyvärr äro de flesta emellertid för den svenska frå-

[1] Om dessa planers tidigare framförande af de svenska herrarne se ofvan s. 42 samt Sten Banérs bref till Jöran Posse i odateradt utdrag hos WERWING, Bilagor, s. 202.

[2] JONSSON, a. a., s. 143 f., LENGNICH, a. a., s. 266 sff.; jfr HH 23, s. 119, samt Jöran Posses bref till Sten Banér, Warschau den 19 maj (n. st.) 1598 (WERWING, Bilagor, s. 207).

[3] Sigismunds Tyska Reg. under den 31 mars och 2 april 1598.

[4] JONSSON, a. a., s. 143 f. Till regeringen i Königsberg framfördes Sigismunds begäran genom hans agent i Preussen Henrik Hintze. Se konungens bref till preussiska regeringsråden den 7 april (n. st.) 1598 (orig. i afdeln. B 1, Staatsarchiv, Königsberg). Regeringen svarade afvisande, häfdande att de önskade åtgärderna stredo mot ingångna fördrag och i öfrigt kunde lända landet till största skada, hvarföre de endast kunde utlofva att varna främmande köpmän från att segla på Sverige (regeringen till Sigismund den 7 april 1598, kopia i registraturet för Polen, Staatsarchiv, Königsberg). Genom en ny skrifvelse af den 2 maj (n. st.) 1598 upprepade Sigismund sin begäran, ehuru numera i något modifierad form (orig. i afdeln. B 1, Staatsarchiv, Königsberg). — Lika litet tillmötesgående visade det preussiska vasallfurstendömet gent emot andra Sigismunds kraf, såsom å kontribution och penninglån (framställda genom Skrzetucki i början af år 1598) samt å ammunition och krigsförnödenheter (framställda genom Reinhold Brakel den 29 april [n. st.] 1598). Se ALMQUIST, Bidrag etc., s. 19 f., 21 ff. Äfven på andra håll mötte Sigismunds planer starkt motstånd. Särskildt staden Danzig fruktade, att dess handelsintressen skulle lida skada genom Sigismunds våldsamma ingripande. Se HH 23, s. 116, 119, 122, 125 ff., 140, 152 m. fl. Jfr LENGNICH, a. a., s. 253.

[5] Man har hittills ej känt tidpunkten för Malaspinas afresa från Polen. Se BIAUDET, Les Nonciatures apostoliques permanentes jusqu'en 1648, s. 272; ALMQUIST i HH 23, s. 108, n. 2, uppger, att Malaspina återvände från Polen först vid årsskiftet 1598—1599. Af Malaspinas bref till kardinal Aldobrandini, Ferrara den 20 augusti (n. st.) 1598 (Bibl. Borgh. III 96 e, fol. 96 v.), framgår emellertid, att nuntien på sommaren 1598 lämnat Polen. I nämnda bref meddelar Malaspina bl. a., att han för påfvens räkning uppsatt en relation öfver förhållandena i Polen (om denna relation se E. TEGNÉR, Handskrifna Suecana i italienska arkiv och bibliotek, s. 13).

Digitized by Google

gans vidkommande synnerligen litet gifvande. I sin rapport af den 31 mars (n. st.) 1598[1] talar nuntien närmast om sin förestående afresa, hvilken han på konungens begäran uppskjutit till riksdagens slut[2], och lämnar en kort exposé öfver de religiösa förhållandenas gynnsamma utveckling i Polen under den tid han såsom påflig legat vistats där.[3] Depeschen af den 20 april (n. st.) 1598 betonar nödvändigheten för konungen att åter sätta sig i besittning af sitt arfrike, och nuntien meddelar, att Samuel Laski ansett inga större svårigheter stå i vägen härför.[4] Vid ett tillfälle ägnar Malaspina dock de svenska angelägenheterna en ingående granskning, nämligen i den utförliga relationen »Dello stato spirituale et politico del Regno di Suetia, di cio che segui, quando ando a pigliare il possesso d'esso Regno, et come di nouo ui si ripiantò la fede catolica, del beneficio, che puo riceuere la christianita dalla congiontione della Suetia con Polonia, della prouincia della Filandia a confini del Mosco, del porto di Calmario, chiaue del mare Baltico, del porto d'Elsburgo fuori dello stretto di Dania».[5] Efter en öfversikt öfver Sveriges nyare historia, hvarvid särskildt dröjes vid konung Sigismunds första besök i Sverige[6], ger nuntien här en utförlig framställning af den aktuella politiska situationen. Hertig Karls regering i Sverige får naturligtvis ett föga gynnsamt bedömande, och nuntien framhåller, hurusom hertigen genom sitt tyranniska styrelsesätt stött den svenska aristokratien ifrån sig och genom sin reformatoriska ifver uppretat bönderna. För Sigismund före-

[1] Den 23 mars (n. st.) 1598 berör Malaspina frågan om den danske rådsherren Henrik Ramels penningfordran, hvilken framförts genom en dansk legat, och berättar om polackernas fruktan för att den danske konungen af missnöje öfver sakens behandling från polsk sida skulle sluta sig till hertig Karl. Bibl. Borgh. III 96 e, fol. 79 v., Vatikanska arkivet. Om den Ramelska saken se LENGNICH, a. a., s. 265 f., samt HH 23, s. 109, 112, 117, 123.

[2] Jfr HH 23, s. 111.

[3] Bibl. Borgh. III 96 e, fol. 84, Vatikanska arkivet. Malaspina ger här en lysande skildring af den katolska kyrkans stora framgångar inom Polen under de sista åren och berömmer särskildt konung Sigismunds hängifvenhet för religionens sak.

[4] »Tuttavia sono concorsi in questo parere che sia conveniente che S. M:tà ricuperi il suo Regno hereditario, la ricuperatione del quale vienesi putato facile dal Laschi, che ritornò ultimamente di Suetia, inviato per ambasciadore di questo Serenissimo al Duca et alli ordini di esso Regno, la cui relatione ha in buono facilitato la conclusione della dieta.» Bibl. Borgh. III 63 b c, fol. 282 ff., Vatikanska arkivet.

[5] Använd redan af RANKE, a. a., 2, s. 250 ff. Tryckt i utdrag af FORSTEN, Akty i pisma, 1, s. 194 ff. Fullständig afskrift finnes bland B. Lundstedts afskrifter ur italienska arkiv, Riksarkivet. Relationen är odaterad, men dess innehåll ger otvetydigt vid handen, att den hör till just denna tid.

[6] Jfr SRA 3, s. 271.

Digitized by Google

funnes sålunda synnerligen goda utsikter att vid ett andra besök återställa sin myndighet, blott han medförde tillräckligt antal väpnade trupper. Beträffande Sverige vore i öfrigt trenne frågor af största betydelse, nämligen frågorna om Finland, Kalmar och Älfsborg. Från Finland kunde man lättast och effektivast hota det moskovitiska väldet och dess viktigaste förbindelseleder västerut. Kalmar var Östersjöns nyckel, och med denna hamn till sin disposition kunde konungen icke blott behärska hela Östersjöhandeln utan äfven draga till sig så mycket trupper han önskade från Polen. Synnerligen angeläget vore det emellertid att försäkra sig om besittningen af Älfsborg, från hvilken plats hela trafiken genom Öresund kunde öfvervakas och ett starkt tryck öfvas på Nederländerna och England. Då nuntien befann sig i Sverige, hade åtskilliga personer för honom framhållit lämpligheten af att den spanske konungen finge i Älfsborg hålla en krigsflotta, då denna skulle utgöra ett ständigt, allvarligt hot emot England och dessutom med spanske konungens bistånd kätteriet i Sverige skulle kunna undertryckas. Rörande sättet för denna plans närmare genomförande kan Malaspina äfven lämna detaljeradt förslag, och han anser möjligheten icke utesluten, att danske konungens medverkan, hvilken eventuellt skulle befinnas nödvändig, äfvenså kunde erhållas. Att polackerna skulle godkänna ett dylikt arrangemang, därom förklarar sig Malaspina öfvertygad, enär detsamma skulle lända Polen till största fördel vid en kommande strid med Brandenburg om det polska rikslänet Preussen efter den regerande hertigfamiljens utslocknande.[1] Till sist betonar nuntien liksom vid flera föregående tillfällen[2], att om händelserna i Sverige toge en olycklig utgång, konungen borde låta införlifva Finland och Estland med Polen mot villkor att polackerna förbundo sig att alltid välja den äldste sonen till konung och att lämna understöd i kampen för Sveriges återvinnande.

Innehållet liksom äfven formuleringen af sistnämnda relation ger vid handen, att den af Malaspina afsetts till en vägledning i den invecklade svenska frågan för hans blifvande efterträdare såsom påflig nuntie i Polen. En liknande orientering men från rent polsk synpunkt ger Malaspina ungefär samtidigt i en längre sammanfattande rapport till påfvestolen, äfven den uppsatt till efterträdarens information i de vanskliga politiska uppgifter, som mötte honom vid det polska konungahofvet.[3] De svenska förhållandena beröras här en-

[1] Jfr ofvan s. 15.

[2] Se t. ex. ofvan s. 20 f.

[3] Rapporten är tryckt i polsk öfversättning i Relacye nuncyuszów apostol-

Digitized by Google

dast i förbigående i samband med dels den estländska frågan, dels frågan om hertigdömet Preussens ställning. Hvad den senare frågan angår, varnar nuntien allvarligt för de brandenburgska furstarnas planer. På allehanda sätt sökte dessa afpressa Sigismund ett löfte om framtida investitur å hertigdömet Preussen, och det aftalade giftermålet mellan markgrefven Johan Georg af Brandenburg och Sigismunds syster prinsessan Anna betraktades af dem som ett medel att uppnå detta syfte. Konungen önskade indraga länet under kronan, och denna hans önskan borde kraftigt understödjas. Prinsessan Anna å sin sida ville förmå konungen att anförtro regeringen i Sverige åt hennes blifvande man, men »detta vore icke annat än att gifva honom vapen i händerna att hindra hertigdömets införlifvande med Polen för att icke tala om de faror, som däraf kunde uppstå, hvad Sverige angår».

Den polska riksdagens bifall till konungens resa var gifvet, rustningar och öfriga förberedelser pågingo och det omedelbara uppbrottet kunde väntas när som helst. För Sigismund återstod emellertid att före affärden göra ett sista försök att i godo vinna, hvad han ännu kunde hafva någon förhoppning att vinna, nämligen den svenska skeppsflottans afsändande. Han kunde därvid hänvisa till hertigens eget löfte i svaret på Samuel Laskis beskickning, att de svenska örlogsskeppen skulle stå till konungens förfogande på den tid, denne funne för godt att bestämma. Att man i Polen föga trodde på upprikti gheten af detta löfte, framgår redan af de ofvan omnämnda spärrningsåtgärderna, som torde hafva träffats äfven i afsikt att hindra hertigen från att utrusta och sedan till sitt eget försvar använda flottan[1], liksom af det faktum, att konungen redan tidigt

---

skich, 2, s. 75 ff. Den är använd af RANKE, a. a., Analecten, s. 90, samt af HJÄRNE, Sigismunds svenska resor, s. 90 f.

[1] Sten Banér till Jöran Posse: »Vthi Swerike är en mächta dyr tijdh, och ther som i tijdh på föråhret icke skeer tilförning ifrå fremmande land, då warder hertigen icke kunne uthruste skipsflåtan, hwarföre och thess mera är af nöden, att Högbem:te Kongl. M:t mätte skrifwa til alle både furster och städer, som widh Östersiön äre, serdeles til Lybeck och alle städer i Mechelborg och Pomern wid siösidan äre belägne, widh förlust af theres privilegier, om H. K. M:t elliest will och eder synes, att thette wijte så högt skulle setties ther hoos, att the wele hafwe seglationen fördrag til Swerige, in til thess H. K. M:t sielf kommer tijt, efter som therom tilförende är berådslagit och medh H. K. M:t talet blifwit». WERWING, Bilagor, s. 202. Jfr Sten Banérs och Olof Sverkerssons memorial för Lindorm Nilsson, dat. Wittensten mars 1598: »Yterligere efter thet man är udi den meeningh och förhopningh, att hertigh Carll icke kan komme sin

Digitized by Google

lät på annat håll uppbringa fartyg i och för hemresan. Särskildt de svenska herrarne synas näppeligen hafva hoppats på något egentligt resultat af en förnyad hänvändelse till hertigen. För dem var hertig Karl en afgjord fiende, af hvilken man ej hade några eftergifter att vänta och hvilken det endast gällde att på effektivast möjliga sätt bekämpa.[1] Dock gick man i förevarande fall ej så långt — åtminstone ej konung Sigismund själf — att man alldeles förnekade möjligheten af att hertigen till sist skulle befinnas villig att öfverskicka flottan. Och i akt och mening att få full visshet i saken liksom i öfrigt erhålla nya underrättelser om ställningen i Sverige[2] beslöt Sigismund att åter affärda ett sändebud till hertig Karl. Att hans val härvid ännu en gång föll på Samuel Laski, var ju helt naturligt, så mycket mer som denne tydligen förstått att under sin första beskickningsresa bevara ett i det yttre tämligen godt förhållande till hertigen[3] och dessutom själf ifrigt torde hafva påyrkat en ny legation.[4]

Laskis instruktion utfärdades den 2 maj (n. st.) 1598.[5] Sändebudet ålades först och främst att af hertigen begära, att denne i

---

skipzflotte till siödz, förr ähn in på sommeren för spaumålslösse skuldh, så ligger thess större machtt opå, att H. K. M:tz reesse dess förr i wåhr motte företages». Orig. bl. Handlingar angående åtskilliga Sigismunds anhängare, Riksarkivet.

[1] Se Sten Banérs och Olof Sverkerssons memorial för Lindorm Nilsson samt Sten Banérs bref till Jöran Posse (ofvan s. 94, n. 1); jfr HH 23, s. 126. Hertig Karl låter samtidigt lägga beslag på de afvikna herrarnes egendom i Sverige. Se Hertig Karls Reg. under den 25 mars, 19, 20 och 27 maj 1598 samt bref af den 1 mars 1598 bl. Handl. ang. riksråden 1596—1605, Riksarkivet. I Inventarium på bref och acta i K. Sigismunds och K. Gustaf Adolfs skåp, Riksarkivet, upptages under den 23 april 1598: »Concept aff ett mandat, som H. F. N:de hertigh Carll hafuer låthet uthgåå emott Göstaff Bancer och Thure Bielcke».

[2] Jfr HH 23, s. 106.

[3] Se ofvan s. 78, n. 2.

[4] I Bibl. Borgh. III 96 e, f. 107, Vatikanska arkivet, liksom i Bibl. Vallicelliana, 35, 92, fol. 352, finnes en latinsk öfversättning af hertig Karls svar å Laskis första beskickning i hvad som angår svenska flottans öfversändande till Polen. Till öfversättningen är fogadt följande betecknande uttalande: »Ex quo responso, Ill:me D:ne, apparet omnino necessarium esse, ut M:tas Sua quam primum ad ducem iterum ablegare velit, ne postea se excuset ignorantia et classem non solum non mittat, sed illa contra Regiam M:tem non utatur». — Laski uppger i bref till kurfursten Joakim Fredrik af Brandenburg den 26 april 1598 (HH 23 s. 133), att hans beskickning äfven skulle gälla Danmark. Så blef emellertid sedermera ej förhållandet, och hans resa gick direkt på Stockholm. Se Sigismunds befallning till staden Danzig angående utrustning af ett fartyg till Stockholm för Laskis räkning den 2 maj (n. st.) 1598. Sigismunds Tyska Reg.

[5] Sigismunds Tyska Reg. Under samma dag återfinnes i registraturet Laskis kreditiv, hvilket är tryckt i E. B., bl. A 3—A 4, och dessutom i afskrift ingår i 'Acta Neucopiana,' ehuru här dateradt den 8 maj.

Digitized by Google

enlighet med hvad han utlofvat vid den föregående legationen skulle ställa den svenska flottan till konungens disposition. Flottan borde inträffa i Danzig senast den sista maj, och ägde legaten att själf ombesörja dess öfverförande. Sändebudet skulle vidare fordra, att de tagna fångarna genast frigåfvos i hans närvaro eller åtminstone lämnades i taka händer. De af hertigen afsatta borgmästarne och rådmännen i Stockholm skulle återinsättas i sina ämbeten. Skulle hertigen vägra att skicka flottan eller eljest göra svårigheter, hade Laski fullmakt att å konungens vägnar afgifva en högtidlig protest.[1]

Redan Arnold Johan Messenius[2] har betonat, att Laskis andra beskickning var en skenåtgärd af konungen, som blott afsåg att rättfärdiga denne inför den allmänna opinionen: Sigismund hyste ingen förväntan om något tillmötesgående från hertigens sida. Denna åsikt har äfven upptagits af senare forskare.[3] Såsom redan af det ofvan sagda framgår, torde denna uppfattning vara oriktig. I och för sig är det ju föga sannolikt, att Sigismund afsändt en särskild beskickning till Sverige, om han ej ansett sig ha vissa reella syftemål att vinna. Laskis instruktion ger också tydligt vid handen, att man i Polen räknade med den eventualiteten, att hertigen skulle utlämna flottan. Och att bestämda intressen och förhoppningar lågo bakom Laskis andra färd till Sverige, bevisas till full evidens af ett hittills i denna fråga obeaktadt aktstycke. I en biinstruktion för Laski, utfärdad samma dag som instruktionen[4], gifvas föreskrifter, för den händelse att hertigen med anledning af legatens fordringar skulle afsäga sig regeringen och

[1] Vid sidan af sina ofvan angifna uppdrag hade Laski äfven befallning att i Sverige sprida tryckta kungliga patent. Jfr Danzigs sändebuds bref till borgmästare och råd i Danzig den 26 (29) april 1598: »Der Herr Lassky soll wiederumb in Schweden verschicket werden, wie er mich dessen selber berichtet; die Ursache weiss man noch nit, ohn allein das er zusambt anderen Befeligen die scripta, welche I. M. neulicher Tage drucken lassen, mit sich nemen und doselbst exhibiren wirt». HH, 23, s. 138. Dessa patent hade konungen omedelbart förut låtit trycka i Thorn (HH 23, s. 111 samt ofvan s. 47, n. 2); om deras tillkomst se Erik Sparres memorial för Erik Eriksson (WERWING, Bilagor, s. 202 f.) samt Jöran Posse till Sten Banér, Warschau den 24 februari 1598 (WERWING, Bilagor, s. 203; om dateringen se ofvan s. 87, n. 3). Mandaten insändes i Sverige äfven genom de svenska riksråden i Danmark i slutet af maj månad 1598. Se WERWING, Bilagor, s. 204.

[2] Fol. 116: »Men att hertigen skulle göra sådant, förmodade konungen med intet alfwar, uthan hans vpsåth war allenast, att han måtte rättfärdiga sin saak, och bewijsa, att han hade låtit gå nogsamlige buud och förmahningar till hertigh Carl, för än som att han grijpit till någon gierningh emoth honom».

[3] Så SÖDERBERG, Historieskrifvaren Arnold Johan Messenius, s. 120; jfr äfven JONSSON, a. a., s. 165.

[4] Sigismunds Tyska Reg. den 2 maj (n. st.) 1598.

Digitized by Google

begifva sig till sitt hertigdöme. Detta var således en möjlighet, som man med kännedom om de föregående årens tilldragelser ansåg sig böra taga hänsyn till.[1] Men redan af detta faktum är tydligt, att man ingalunda på förhand var öfvertygad om beskickningens misslyckande eller tänkte sig densamma såsom blott en demonstration inför det in- och utländska publikum. Och man bestyrkes i denna uppfattning, om man närmare granskar biinstruktionens bestämmelser för ifrågavarande fall. Laski skulle å konungens vägnar mottaga hertigens afsägelse, hvarefter han med sig hade att associera de närvarande af adeln och konungens trogna tjänare och äfven förhandla med borgmästare och råd i Stockholm, allt i ändamål att få flottan utrustad och afsänd till Danzig. Likaså skulle han ombesörja, att Stockholms slott anförtroddes åt den därtill utsedde ståthållaren och försåges med nödig besättning och proviant; i öfrigt erhöll han öppen fullmakt att handla efter bästa förstånd och omständigheternas kraf. Det är för visso ej en som osannolik tänkt situation, som med dessa föreskrifter afses, och man finner de gifna förhållningsorderna väl afpassade efter ställningens kraf.[2]

I midten af maj månad 1598 anlände Laski för andra gången till Sverige.[3] Den 20 maj aflät han från Dalarö med sekreteraren Jöran

---

[1] Under våren hade i Warschau utspridts rykten, dels att hertig Karl ämnade låta sin gemål lämna Sverige och begifva sig till Pommern, dels att han tänkte uppsätta brorsonen hertig Johan på den svenska tronen. Se HH 23, s. 107, 115. Liknande rykten uppdyka äfven i Finland, såsom framgår af Arvid Erikssons bref till Gödik Fincke och Krister Matsson den 25 april 1598 (Gödik Finckes kopiebok, Riksarkivet). I ett bref till storhertigen af Toscana från Krakau den 20 juni 1598, där just Laskis väntade hemkomst från Sverige berörres, omnämnes bl. a., att enligt underrättelser från Danzig hertig Karl rustade sig till flykt. FORSTEN, Akty i pisma, s. 212.

[2] I detta sammanhang bör äfven erinras om Sigismunds yttrande i brefvet till Arvid Eriksson den 1 augusti 1598: »Männ alldenstundh oss tychtes rådhligitt ware, både för wår säkerheet såsom och eliest att sökie och tilbiude allt thed som all widhlöftigheet och ofridlig handell kunde förtage, derföre hafwe wij för... wekor till öfwerflödh medh wårtt fullmyndige sendebudh Her Samuel Laski begäredt wår schipsflothe och hade förmoded, att han snart och medh tilbörlig beskedh efter wår faderbroders stoore och runde löfte schulle hafwe kommitt tilbake igen». Sigismunds Svenska Reg. Laski yttrar själf om sin beskicknings syfte: »Ego a Sacra Regia M:te denuo ad Ser:mum Daniæ regem et inde in Sueciam ablegatus sum, M:tem Suam Regiam vel in Suecia expectaturus vel classem regiam a Duce Carolo Gedanum adducturus». HH 23, s. 133.

[3] Den 15 maj (n. st.) 1598 afseglade Laski från Polen. Se bilaga till hertig Ulriks af Mecklenburg bref till kurfursten af Brandenburg den 16 juni 1598, Rep. IX 5 a 1, Staatsarchiv, Berlin; jfr äfven HH 23, s. 150 f.

Digitized by Google

Palm[1] till ståthållaren Axel Ryning i Stockholm en skrifvelse, i hvilken han anmälde sin ankomst och uttalade sin förhoppning att blifva mottagen såsom ett konungens sändebud ägnade och anstod.[2] Tvänne dagar därefter, den 22 maj, gjorde han samma anmälan till hertig Karl och anhöll att få veta, när och hvar han kunde erhålla audiens.[3] Samma dag inträffade han i Stockholm.[4]

Hertig Karl erhöll Laskis bref på Gripsholm den 25 maj och besvarade det omedelbart. Med afseende på tiden för sammanträffandet förklarade han sig lämna åt Laski att själf bestämma, och hvad platsen beträffar, hade han gifvit befälhafvaren i Stockholm befallning att, när legaten så önskade, befordra honom till Nyköping, där hertigen skulle möta.[5] I sitt svar dagen därpå uttalade Laski sitt missnöje öfver hertigens skrifvelse, som ej tog nödig hänsyn till hans egenskap af konungens befullmäktigade sändebud, och sade sig dessutom af sjukdom vara förhindrad att infinna sig i Nyköping; som han emellertid försport, att hertigen inom kort skulle anlända till Stock-

---

[1] Om denne se EDÉN, Den svenska riksstyrelsens reorganisation 1594—1602 (Hist. Tidskr. 1901, s. 195) samt ALMQUIST, Den politiska krisen och konungavalet i Polen år 1587, s. 110, n. 3.

[2] Skrifvelsen, daterad d. 30 maj (n. st.) 1598, finnes i afskrift bland Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet, i ett häfte betitladt: 'Åthskillige missiver etc.'; detta häfte, som bär påskriften: »Kom ifrån Poln åhr 1656», härstammar med all sannolikhet från Laskis sekreterare.

[3] Brefvet, dateradt d. 1 juni (n. st.) 1598, bland 'Åthskillige missiver etc.'

[4] Bref från Laski till Jonas Axberg (se nedan). — Den 23 maj anhåller Laski, att Klas Bielke måtte infinna sig i Stockholm, enär konungen gifvit legaten befallning att med Bielke afhandla åtskilliga saker (brefvet, dateradt d. 2 juni (n. st.) 1598, bland 'Åthskillige missiver etc.'). Af Laskis biinstruktion framgår, att sändebudet i händelse af hertigens regeringsafsägelse hade att tillse, att Stockholms slott anförtroddes åt den utsedde ståthållaren. Laskis senare framställning till hertigen visar, att härmed åsyftades just Klas Bielke; dennes fullmakt såsom ståthållare i Stockholm, daterad Warschau den 30 april (n. st.) 1598, finnes äfven bevarad (orig. bland Handlingar angående riksråden 1596—1605, Riksarkivet).

[5] Skrifvelsen bland 'Åtskillige missiver etc.' — Den 26 maj gaf hertigen order till Joakim Scheel angående Laskis befordran till Södertälje. Hertig Karls Reg. Joakim Scheel synes i Stockholm hafva häftigt utfarit emot konungen, ty Laski fann sig föranlåten att skriftligen varna honom för dylika yttranden. Skrifvelsen, odaterad, men till synes af den 26 maj, bl. 'Åthskillige missiver etc.' Hertigen, som blifvit underrättad härom, lät uppmana Scheel att af Laski begära förklaring: komme konungen fredligt, skulle han mottagas fredligt, men komme han med främmande krigsfolk, måste man träffa nödiga anstalter. Hertig Karls Reg. under den 27 maj 1598.

Digitized by Google

holm, ville han invänta honom där.[1] Hertigen upptog mycket onådigt den förebråelse, Laski riktat emot honom, och begagnade tillfället att å sin sida beklaga sig öfver, att sändebudet ej i sitt bref gifvit honom den titel honom såsom konungason tillkom[2]; i öfrigt vidhöll han sin föregående mening.[3] Härpå genmälte Laski, att han aldrig haft för afsikt att på något sätt mästra hertigen, och hvad tituleringen angick, berodde misstaget på försummelse af hans skrifvare. Därjämte sade han sig fortfarande af sjukdom vara bunden vid sängen, men erbjöd sig att, om hertigen så fann för godt, om några dagar låta föra sig till Gripsholm.[4] Detta senare förslag afvisades dock af hertigen, som ånyo helt kort hänvisade till hvad han förut i saken yttrat.[5]

Efter det förtroliga förhållande, som rådt mellan Laski och ärkebiskop Abraham Angermannus under Laskis första beskickning[6], var det att vänta, att sändebudet äfven denna gång skulle

---

[1] Brefvet, dateradt d. 5 juni (n. st.) 1598, bland 'Åthskillige missiver etc.' Laski säger sig af konungen hafva erhållit befallning att i Stockholm framföra sitt uppdrag till hertigen.

[2] A. J. MESSENIUS, fol. 116 f., uppgifver — tydligen efter Gyllenhjelm (HH 20, s. 268 f.) — att Laski i öfverskriften i brefvet till hertigen utelämnat »Sueriges rijkes arffurste», och att det var detta, som väckt hertig Karls missnöje. I sändebudets bref af den 22 maj saknas också mycket riktigt denna titel, och i sitt svar (se nedan) erkänner Laski försummelsen.

[3] Skrifvelsen, dat. Gripsholm den 27 maj 1598, bland 'Åthskillige missiver etc.' — Samma dag skref hertigen till Axel Ryning och befallde honom att vidtaga åtgärder i och för krigsfartygens utrustning, enär han förnummit, att Laski hade i uppdrag att begära flottans öfversändande till konungen. Hertig Karls Reg.

[4] Skrifvelsen, dat. den 7 juni (n. st.) 1598, bland 'Åthskillige missiver etc.' — Den 27 maj (6 juni n. st.) anhåller Laski hos Klas Bielke, som befunnits hafva begifvit sig till hertigen, att han, som stod på god fot med hertigen (»in confidentia»), måtte råda denne till fridsamhet och försonlighet ('Åthskillige missiver etc.'). Att Laski i detta bref ej alls berör sin föregående skrifvelse till Klas Bielke (se ofvan s. 98, n. 4), kan bero därpå, att han ej erhållit något svar på det första brefvet och efter nya underrättelser om Klas Bielke och hans förhållande till hertigen fann situationen väsentligen förändrad.

[5] Brefvet, dateradt Gripsholm den 29 maj 1598, bland 'Åthskillige missiver etc.' Under texten är antecknadt: »Hierauf ist nichts geantworttet».

[6] Se ofvan s. 66. I Polen visste man på våren 1598 att berätta, att den svenske ärkebiskopen ställt sig i bestämd opposition till hertigen. Se Hans Keckerbarts relation till borgmästare och råd i Danzig den 28 maj 1598: »Aus Schweden, höre ich, sollen I. M. gutte Zeitungen haben, unter andern, das der Ertzbischoff von Upsal mit Hertzog Carl ein vast hart Gespräche gehalten habe; den Herzog Carl, von dannen in sein Fürstentumb sich begebende, soll zum Ertzbischoffe gesagt haben, er habe ihnen die Zeit über nach Vermögen gewill-

Digitized by Google

söka uppnå förbindelse med ärkebiskopen. Omedelbart efter sin ankomst till Sverige underrättade Laski också Angermannus om sin nya legation till hertigen och om konungens förestående hemresa. Han uppmanade ärkebiskopen till trohet emot konungen och omnämnde i samband därmed, att han framhållit ärkebiskopens stora förtjänster för konungen, som betygat sitt nådiga välbehag. Legaten varnade dessutom för den utlysta riksdagen i Vadstena liksom andra dylika möten och önskade, att Angermannus skulle i bref till konungen betyga sin undersåtliga lydnad.[1]

Ärkebiskopen besvarade den 30 maj Laskis bref.[2] Han uttalade härvid sin stora glädje öfver sändebudets meddelande om konungens återfärd till Sverige, i det han betonade nödvändigheten af pålitliga underrättelser i denna sak gent emot de allmänt gängse rykten, som förkunnade, att konungen med främmande här skulle hemsöka sitt fosterland och undertrycka dess religion. Han försäkrade vidare, att han alltid troget stått och skulle stå på konungens sida, och tackade legaten för hans rekommendation hos konungen. Med Vadstena riksdag och öfriga möten ville han ej hafva något att skaffa och skulle äfven söka påverka andra i samma riktning.[3] Brefvet till konungen vore han villig att affärda, då lämpligt tillfälle yppade sig. Emellertid anhöll han, att Laski af konungen ville utverka en försäkran om skydd för religionen, ställd antingen till prästerna eller till ärkebiskopen ensam, enär på så sätt all oro i landet på en gång skulle kunna aflägsnas. Angermannus sade sig äfven ämna uppsöka legaten, så snart det blefve honom möjligt.

---

fharet, sie solten itzo Acht haben, das sie mitsampt der Religion auch alle ihre Freyheit verlieren; darauf der Ertzbischoff soll geantworttet haben, er Hertzog Carl habe sie bishero schir zu weit verfhüret, auch also das sie darüber schir gar zu Rebellen worden weren, daneben zu verstehen geben, so baldt I. M. ins Reich kommen würden, das sie bey derselben wie bey ihrem Erbherren halten wolten.» HH 23, s. 146.

[1] Brefvet finnes ej bevaradt, men innehållet framgår af Angermannus' svar. Se nedan.

[2] Brefvet i afskr. bland Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet.

[3] Ärkebiskopen skall äfven sedermera hafva vägrat att underskrifva Vadstena riksdags beslut. Se Uppsalaprofessorernas berättelse 1606 (Kyrkohist. Årsskr. 1909, s. 108): »Till thett fempte, vardt och samma åhret hållen en herredagh i Wadstena, huilkes besluut edle och wälbördige Erland Biörnsson præsenterede vthi Vbsala capittel, att thett af oss, såsom andre, skulle vnderskrifues, szå kann oss der om icke annorlunda komma ihugh, änn erchieb:n sådantt förvägrede och icke wille samptt med oss i capittlett förb:te besluut samtyckia och vnderskrifua.»

Digitized by Google

Med anledning af ärkebiskopens uppmaning utfärdade Laski den 2 juni 1598 från Stockholm en skrifvelse till ärkebiskopen, biskoparna och professorerna i Sverige.[1] Han förkunnade konungens afsikt att med det första återvända till Sverige och hans förväntan att där blifva väl mottagen. Han tillbakavisade energiskt de rykten, som utspridts om konungens fientliga planer, och betygade högtidligen å konungens vägnar, att denne med huldt och välvilligt sinne skulle besöka sitt arfrike och där skydda och bevara såväl den protestantiska religionen som alla andliga och världsliga privilegier.[2] Konungen skulle vara beledsagad af ett tillbörligt följe för att kunna skydda sig mot eventuella anslag och fientligheter, men om han funne den skyldiga troheten och hörsamheten hos sina undersåtar, skulle han genast återsända det främmande krigsfolket. Alla svenske män borde för öfrigt, menade sändebudet, ifrigt längta efter konungens hemkomst, ty de hemsökelser, under hvilka fosterlandet för närvarande suckade, hade påkommit under konungens frånvaro och denne skulle, när han anländt, återställa lugn och lycka i landet.

---

[1] Skrifvelsen, dat. den 12 juni (n. st.) 1598, i afskr. bland Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet. Till en större del finnes den äfven i svensk öfversättning såsom bilaga till hertigens bref till Jöran Klasson den 1 juli 1598. Hertig Karls Reg. J. MESSENIUS, Scondia Illustrata, 8, s. 57 (WERWING, s. 385) refererar denna skrifvelse, men känner ej dess tillkomsthistoria och har felaktigt inpassat densamma i det kronologiska sammanhanget. Hertig Karl säger sedermera, att ifrågavarande bref var adresserad till »Bischöffe, Pastorn vnd Prælaten». E. B., bl. F 4.

[2] Laski hänvisade här äfven till konungens tryckta patent, hvilka af honom medförts och distribuerades öfver landet (se ofvan s. 96, n. 1). Ärkebiskopen nedlade stor energi på dessa mandats spridande, såsom framgår af Uppsalaprofesssorernas berättelse 1606: »Till thett siette, presenterede erchieb:n i Vbsala capittel the trychte mandaat, hvilka K. Sig:s för sinn ankompst förskickade hijt inn i riket, och nhär der om skulle berådslås i capitlet, huruledes och på huad sätt ther med företagas skulle och capitulares öfuer thes vtspridande sigh högeligenn beswärade, thå brukade erchieb:n thenne ordaforma: hwar thesse mandaat icke blifua vtskickade, wore befruchtandes, att barnenn i waggan ther öfuer skulle gråtha. Och nhär af capitlet så widt bewiliades, att the allenest skulle förskickas præpositis och pastoribus tilhanda, efther som öfuerschrifthen till them särdeles lydde, med sådanna caution, att the i synderheet för sig sielfue, vthan någon sammankallelse thet läsa och ther vthaf förnimma skulle, att K. Sig:s icke så fridsamlig till oss inkomma wille, som hans parthij gemenligen vthspridde, thå handlade erchieb:n twertt emott capittels besluut, them owitterligitt, i thett hann genom sinn eendtskijlthe sedell befalthe sammankalla almogen genom budhkaflar och att presterne skulle vppenbarligen förb:te mandaat af predikostolenn eller i klåckarestugun vpläsa, såsom både af hans egenn revocations sedell, som vthi rätten inlagd ähr, szå och af thenn excusation och förkla-

Digitized by Google

Under åtskilliga dagar hade Laski af sin sjukdom uppehållits i Stockholm.[1] Först den 6 juni ankom han till Nyköping, där hertigen befann sig.[2] Denne hade redan tidigt låtit kalla till sig de i landet kvarvarande rådsherrarne, såsom Axel Leijonhufvud, Nils Gyllenstjerna, Hogenskild och Klas Bielke, för att med dem öfverlägga om svar på legatens ärende.[3] Samma dag, som sändebudet anlände till Nyköping, lät hertigen ånyo tillställa Hogenskild Bielke en uppmaning att infinna sig därstädes.[4] Han omtalade härvid, att såväl Nils Gyllenstierna som Klas Bielke lofvat att komma, och att han ämnade med det snaraste gifva Laski audiens. Emellertid förklarade hertigen, att som han förmodade, att legatens uppdrag ej gällde honom allena, han ej kunde lämna besked, förrän ständerna i Vadstena tillkännagifvit sin mening.[5] För den skull hade han för afsikt att själf begifva sig till Vadstena och måhända låta Laski medfölja dit.[6]

ring, som capitlet till H. K. M:tt nv regerendes med M. Daniele Theodori vthi vnderdånigheet förskickade, görligenn ähr till att förnimma.» Kyrkohistorisk Årsskrift, 1909, s. 108 f. Ärkebiskopens åberopade »revocations sedell» är aftryckt ibidem, s. 99 f.

[1] Den 2 juni 1598 skrifver hertigen till Axel Ryning från Nyköping, att som Laski enligt Rynings uppgift begärt fordon till Södertälje för att därifrån sjöledes fara till Nyköping, ville hertigen meddela, att han redan skickat vagnar till Södertälje för att hämta legaten. Hertig Karls Reg.

[2] Hertigen till furstinnan Sofia af Sachsen den 6 juni 1598. Hertig Karls Reg. — Denna dag taga 'Acta Neucopiana' sin början.

[3] JONSSON, a. a., s. 161 f. Brefvet till Nils Gyllenstierna den 13 maj 1598, af hvilket i registraturet endast rubriken återgifves, torde vara identiskt med det bref af den 3 maj 1598, som i original finnes bland Bref och handlingar angående Gyllenstiernor af Lundholm, Kungl. Biblioteket, ehuru dateringen här blifvit felaktig. Hertigen hade redan tidigare kännedom om Laskis ankomst såsom framgår af ett hans yttrande i ofvannämnda bref, enligt hvilket han två gånger förut tillskrifvit Nils Gyllenstierna i saken. Jfr äfven hans skrifvelse till Axel Leijonhufvud den 12 maj 1598, Hertig Karls Reg.

[4] Hertig Karls Reg. den 6 juni 1598. Nils Gyllenstierna hade gång efter annan uppmanats att inställa sig i Nyköping. Se hertigens bref till drotsen den 23 och 24 maj, orig. bland Bref och handlingar angående Gyllenstiernor af Lundholm, Kungl. Bibl.

[5] Dessa voro sammankallade till början af juni månad. JONSSON, a. a., s. 159.

[6] »Ty althenstund wi well kunne tänckie, att thet icke ähre sådane ärender, som oss allene widhkommer och bhör sware till, så achte wi icke heller lathe honom bekomme ther opå någon afskeedh, för ähn the stender, som wi hafwe förschriffwet till Wadstena, hafwer och gifwit theropå theras utryckelige meningh och betänckiande, hwarföre wi och ähre tilsinnes strax effter han haffwer her sine werf optäckt och andragit att begiffwe oss till Vadstena och anthen haffwe honom sielff medh oss ther hädhan eller och elliest lathe förbem. stender therom förnimme.»

Digitized by Google

Hertig Karls åtgärder gifva vid handen, att han äfven denna gång ämnade följa samma taktik, som han senast i Upsala vid Laskis första beskickning med så stor framgång begagnat. I den punkt, där ett verkligt afgörande förestod, nämligen huruvida den svenska flottan skulle ställas till konungens disposition eller icke, skulle något bestämdt svar ej afgifvas, förrän riksdagens mening i frågan inhämtats. Rikets ständer skulle åter kallas att med hertigen gemensamt bära ansvaret för de beslut, som fattats, skulle ännu en gång såsom en mäktig vågbrytare skjutas in mellan honom och den vredgade monarken.

Redan den 6 juni skickade hertigen sin tyske hofjunkare Otto Helmer von Mörner[1] till legaten med förfrågan, huruvida han var sänd till hertigen eller riksständerna, och med uttalande af hertigens förvåning öfver, att Laski åter fördristat sig att komma till Sverige och ehuru främling inblanda sig i Sveriges angelägenheter.[2] Sändebudet genmälte, att han var sänd till hertigen och ej till riksständerna, bemötte i skarp ton hertigens insinuationer och förklarade, att han var en konungens befullmäktigade legat, som enligt konungens befallning anländt till Sverige, hvarför han begärde att redan följande morgon erhålla audiens hos hertigen för att framföra sitt ärende.[3] Härpå lät hertig Karl genom Mörner svara, att han med missnöje sett sändebudet för andra gången infinna sig i Sverige och varnade honom för att en tredje gång komma tillstädes, enär han då skulle bestämdt afvisas.[4] Beträffande den önskade audiensen sade sig hertigen för närvarande af sjukdom vara förhindrad att gifva Laski företräde, men han lofvade att gifva meddelande om, när hans tillstånd hade förbättrats. Med anledning af detta svar betonade Laski ånyo sin egenskap af officiellt sändebud och yttrade sin förvåning öfver det mottagande, som kommit honom till del.[5]

De förberedande underhandlingarna mellan hertig Karl och Laski

---

[1] Om denne se Mörnerska släktboken, s. 32 ff.

[2] 'Acta Neucopiana'. — Hertigen, som tydligen är vid ett miserabelt humör, låter äfven säga, att svenskar och polacker ej kunna tåla hvarandra och att polackerna ej skulle finna sig i att en svensk, vore det ock hertigen själf, komme till Polen i motsvarande syfte.

[3] Laski häfdar därjämte, att ett svenskt sändebud i Polen skulle hafva mottagits på helt annat och mera hedersamt sätt.

[4] »oder würde ihm die Thüer gezeiget werden».

[5] »Es were inn der Moschaw, Türkey unnd anderen barbarischen Örtternn keinen Legaten wiederfaren, als ihme dem koniglichen Legaten vonn königlichen Unterthanen unnd den Fürsten, welchs doch I. K. M. selbst angienge, begegnen thete». 'Acta Neucopiana.'

Digitized by Google

fortsattes äfven de följande dagarna, den 7, 8 och 9 juni. Hertigen synes åter hafva förfrågat sig om, huruvida Laskis uppdrag gällde honom eller riksständerna, hvarpå legaten gaf ett tämligen snäft svar. Därjämte lät hertigen genom en deputation af flere personer anhålla hos legaten, att denne med hänsyn till hertigens sjukdom skulle affatta sitt ärende skriftligen och öfversända det till hertigen jämte sin instruktion i original. Ehuru Laski i första hettan tycks hafva förklarat sig ämna omedelbart afresa, då hertigen vägrade honom audiens, sade han sig likväl efter en stunds betänkande vara villig att skriftligen framlägga sitt uppdrag inför hertigen.[1] Då denne ytterligare bestämdt yrkade, att äfven instruktionen i original skulle tillställas honom, härvid hänvisande till de regler, som äfven i Polen gällde för sändebud[2], vägrade Laski lika bestämdt att uppvisa denna och förnekade alldeles, att något dylikt bruk förekom vid officiella legationer.[3] Efter upprepade försök[4] att aftvinga sändebudet instruktionen och efter att äfven hafva beskyllt Laski för direkta stämplingar[5] ändrade hertig Karl den 9 juni hållning och erbjöd sig att redan samma dag bevilja legaten audiens och muntligen besvara hans framställning. Laski blef emellertid misstänksam gent emot denna plötsliga beredvillighet från hertigens sida och förklarade sig ämna stå fast vid sitt nyss gjorda medgifvande att skriftligen förhandla med hertigen. Ja, han fördolde ej, att han rent af fruktade vredesutbrott och våldsamheter af hertigen i dennes uppretade sinnesstämning.[6] Då hertigen likväl enträget vidhöll sitt förslag och sade sin mening vara, att de muntligt förda förhandlingarna äfven skulle uppsättas skriftligen[7], gaf Laski slutligen efter, men på det villkor

[1] 'Acta Neucopiana' den 7 juni. Hertigen synes på aftonen denna dag hafva sökt i någon mån urskulda sitt bryska uppträdande.

[2] Hertigens 'sedel' i E. B., bl. A 2, daterad den 7 juni 1598; original bland 'Acta Neucopiana', odat. Att döma af 'Acta Neucopiana' synes denna 'sedel' hafva öfverlämnats först den 8 juni.

[3] 'Acta Neucopiana' den 8 juni 1598.

[4] Den 8 juni tillställde hertigen Laski en andra 'sedel', i hvilken han ånyo fordrade sändebudets legationshandlingar i original. Noten i original bland 'Acta Neucopiana', daterad den 8 juni 1598. Jfr vidare 'Acta Neucopiana' under den 9 juni.

[5] Härvid nämnes äfven Laskis mellanhafvande med Joakim Scheel. Se ofvan s. 98, n. 5.

[6] Han yttrade bland annat: »Quia me vestigia terrent».

[7] Gent emot Laskis fruktan för hertigens häftiga lynne förklarade denne: »Dorfft sich der Abgesandter durchaus keiner Gefahr besorgenn, I. F. G. wisten ihre fünff Sinnen dermassen zu moderiren, dass sie nich tswas wieder I. K. M. so woll des Herrnn Gesandten Reputation ungebürlich für die Handt zu nemen gedechtenn». 'Acta Neucopiana' under den 9 juni 1598.

Digitized by Google

att audiensen uppsköts till följande dag, och att han i allt blef behandlad så, som ett konungens befullmäktigade sändebud tillkom.[1]

De preliminära förhandlingarna mellan hertig Karl och Laski i Nyköping hade upptagit hela fyra dagar. Vid närmare kännedom om dessa förhandlingars gång har man svårt att finna något ledande motiv från hertigens sida, som kan förklara hans minst sagdt egendomliga uppträdande. Väl är det i betraktande af hertigens afsikt att rådgöra med ständerna otvifvelaktigt, att hans handlingssätt i mycket bestämts af en önskan att uppehålla legaten, till dess den fördröjda riksdagen i Vadstena hunnit sammanträda.[2] Likaså är det ej omöjligt, att han kan hafva menat allvarligt med sitt försök att framtvinga sändebudets instruktion, troende sig på så sätt kunna komma underfund med konungens verkliga afsikter. Men hertigens beteende i det hela gent emot den främmande legaten blir därigenom ej på minsta sätt mer begripligt. Man känner sig snarare böjd för att tillskrifva hans obehärskade hållning ett dåligt lynne och en snarstucken ömtålighet, som lät honom i stundens hetta skjuta alla hänsyn åt sidan. Det är ej heller så sällan, som hertigen visat prof på dylika mindre tilltalande karaktersdrag.[3] Han lägger då i dagen en oresonlig bråkighet, som på det högsta försvårar samarbetet med andra personer och kommer motsatser att skärpas, som måhända eljest genom större smidighet i uppträdandet kunnat minskas eller helt öfvervinnas.

Den 10 juni ägde Laskis audiens hos hertig Karl rum på Nyköpings slott. Enligt hertigens önskan framförde legaten sitt ärende muntligen och öfverlämnade samtidigt en skriftlig framställning däraf.[4] Sedan han betonat, att Sigismund hittills af åtskilliga orsaker blifvit förhindrad att företaga resan till sitt arfrike, omnämnde han, att ko-

[1] 'Acta Neucopiana' under den 9 juni. — Samma dag lät hertigen fråga Laski, huruvida han hade sig något bekant om en viss köpman, Vilhelm von Hagen, som i Polen skulle hafva underkastats tortyr och därvid sagt sig af hertigen hafva blifvit utsänd för att mörda Sigismund. Laski förklarade sig ej känna något härom. Enligt 'Acta Neucopiana' blef Laski först denna gång 'hälsad' af hertigen.

[2] Hertigen förklarar själf sedermera, att denna önskan spelat in vid förhandlingarna med Laski. Se nedan.

[3] Jfr hertigens uppträdande vid den polsk-lithauiska senatens beskickning till Sverige år 1599 (HH 23, s. 282 ff.).

[4] E. B., bl. A 3—B 3. Af 'Acta Neucopiana' framgår, att Laski uppsatte den skriftliga framställningen den 7 juni, sedan han denna dag gifvit sitt bifall till hertig Karls önskan, att han skriftligen skulle delgifva hertigen sitt uppdrag. Häraf förklaras den passus i inledningen (E. B., bl. A 3), i hvilken legaten yrkar på audiens hos hertigen.

Digitized by Google

nungen under den senaste riksdagen erhållit de polska och lithauiska ständernas samtycke till besöket i Sverige. Han meddelade äfven, att Sigismund redan den 9 maj[1] brutit upp från Warschau till Marienburg och därifrån begifvit sig på väg till Danzig[2], hvarifrån han med det första ämnade afsegla till Sverige.[3] Därefter öfvergick sändebudet till själfva anledningen till sin beskickning. Emedan hertigen hade utlofvat att sända flottan konungen till mötes, så snart han blifvit underrättad om, när och hvart den skulle skickas, begärde konungen, att trettio väl utrustade fartyg skulle ställas till Laskis disposition för att med det snaraste[4] öfverföras till Danzig. Om också Sigismund kunde erhålla skepp i Danzig, vore det ej Sverige värdigt, att konungen för sin hemresa måste begagna främmande fartyg, liksom det ej heller skulle vara till förmån för hertigens goda namn och rykte. Konungen komme i fredliga och välvilliga afsikter och skulle i hvarje fall ej lita till andra än lagliga medel.

På grund af landets fattigdom önskade konungen, att skeppens besättning inskränktes till det minsta möjliga. Kostnaderna för expeditionen skulle sålunda kunna bestridas af kronans ordinarie inkomster, och någon ny skatt finge alldeles icke påläggas den betungade allmogen. För återfärden från Danzig behöfde man ej vidtaga några åtgärder, ty konungen skulle själf ombesörja den härför nödiga utrustningen. Beträffande de i Finland, Kalmar och annorstädes tagna fångarna, som hertigen trots konungens befallning ännu ej lösgifvit, fordrade konungen, att de samtliga såväl män som kvinnor skulle i legatens närvaro frigifvas eller åtminstone lämnas i taka händer. Till ståthållare i Stockholm skulle Klas Bielke förordnas, hvilken af konungen blifvit utnämnd till denna befattning.[5] Likaså befallde konungen, att de utan konungens vetskap och vilja

---

[1] E. B., bl. B 1, har här den 10 maj (n. st.), men afskriften i 'Acta Neucopiana' den 19 maj (n. st.). Att det senare datum är det riktiga, framgår af en jämförelse med andra uppgifter. Se JONSSON, a. a., s. 144; en anteckning i Sigismunds Tyska Reg. ger äfven vid handen, att konungen den 19 maj (n. st.) lämnade Warschau. LENGNICH, a. a., s. 272, uppgifver den 16 maj (n. st.), likaså PIASECKI, a. a., s. 188.

[2] Dessa upplysningar tyda på, att Laski efter sin afresa fått underrättelser från Polen. Jfr JONSSON, a. a., s. 144 f.

[3] Laskis instruktion hade härom anmärkt: »Wie vnmuglich Ihr F. G. solches bisshero gehalten oder es auch noch haltenn mag.» Denna passus återfinnes i E. B., men ej i afskriften i 'Acta Neucopiana'. Äfven i andra punkter är den senare ofullständig.

[4] Laskis kreditiv uppgaf den 31 maj.

[5] Se ofvan s. 98, n. 4.

Digitized by Google

afsatta borgmästarne och rådmännen i Stockholm skulle återinsättas i sina ämbeten.

Till sist riktade sändebudet en enträgen uppmaning till hertigen att ställa sig konungens rättmätiga önskningar till efterrättelse. Genom hörsamhet mot konungen skulle hertigen kunna skapa enighet och förtroende, där förut rådt missförstånd och ovilja. I hertigens hand låge makten att befria fosterlandet från tvedräkt och söndring och återgifva det ro och lycka.[1]

Med anledning af Laskis framställning förklarade hertigen, att han mottog denna såsom öfverlämnad i sändebudets och ej i konungens namn, hvarför han ämnade skriftligen besvara endast kreditivbrefvet.[2] Han lät sedermera tillfråga legaten, huruvida det var på konungens befallning, som krigsfolket i Finland och på Åland röfvade och plundrade, hvarom hertigen erhållit underrättelse.[3] Laski genmälte, att han ej kunde förmoda, att konungen hade sin hand med i detta, då denne intet högre önskade än att allt skulle försiggå fredligt i landet. Sändebudet erbjöd sig äfven att, ehuru han saknade direkt bemyndigande därtill af konungen, å konungens vägnar aflåta en skrifvelse till befälhafvaren i Finland med befallning att upphöra med dylik framfart.[4]

På aftonen samma dag den 10 juni tillställde hertig Karl sändebudet en not, i hvilken han sade sig ej kunna lämna legaten svar på hans ärende, förrän denne afgifvit förklaring rörande vissa uppräknade punkter.[5] Som den första af dessa angafs, att konungen emot

[1] Laski utropar patetiskt: »Tu es, Illustrissime Princeps, qui potes salvare Israel, tu es, Illustrissime Princeps, qui potes pacatam atque tranquillam reddere patriam!»

[2] 'Acta Neucopiana'. — Denna källa lämnar en liflig och intressant skildring af audiensen hos hertigen. Vid Laskis inträde tog hertigen genast till orda, förklarade, att konungen handlade emot sin ed, då han i rikets ärender använde personer, som ej hade samma religion som hertigen och ständerna, samt besvärade sig öfver de mot honom gjorda beskyllningarna, för hvilka han äfven ställde sändebudet till ansvar. Laski försäkrade, att han alltid tagit hertigen i försvar, och lyckades så småningom stilla dennes vrede.

[3] Jfr hertigens bref till Joakim Scheel den 2 och 7 juni, till Hans Klasson och Hans Buck den 3 juni samt till Henrik Henriksson den 11 juni 1598. Hertig Karls Reg.

Hertigen förhörde sig äfven samtidigt om, huruvida Laski medförde något bref till hertigen från polske storkanslern och ärkebiskopen af Gnesen. Jfr ofvan s. 81.

[4] 'Acta Neucopiana'.

[5] E. B., bl. B 4—C 1. Original bland 'Acta Neucopiana'. Originalet är dateradt den 10 juni, och 'Acta Neucopiana' uppger, att det på aftonen denna dag öfverlämnats till legaten. E. B:s datum den 11 juni är sålunda felaktigt.

Digitized by Google

sin ed i rikets värf endast begagnade sig af personer, som ej hade samma religion som hertigen och rikets ständer och helt och hållet afsöndrat sig från dem. För det andra fordrade konungen, att de, som gjort uppror mot hertigen och rikets ständer och föröfvat våldsamheter mot rikets innevånare, skulle utan straff och särskild försäkran lösgifvas. Det föreföll vidare underligt, att konungen ej med ett ord yttrat sig öfver ständernas skrifvelse från Uppsala, i hvilken en förväntan uttalades, att konungen med välvilligt sinne måtte besöka sitt arfrike och där vidmakthålla alla på landets lag, konungens ed, arfföreningen och Gustaf Vasas testamente grundade beslut. Konungen hade äfven låtit fängsla hertigens tjänare, hindrat tillförseln, vidtagit omfattande rustningar[1], särskildt i Finland, samt uppsnappat fartyg från Sverige. Slutligen hade konungen låtit utgå skrifvelser med svåra beskyllningar mot hertig Karl.

Laski lämnade ej något svar å denna hertigens inlaga, enär han af konungen blifvit förbjuden att vare sig muntligen eller skriftligen inlåta sig i någon diskussion med denne.[2] Förhandlingarna mellan sändebudet och hertigen tyckas afstanna: för den följande dagen, söndagen den 11 juni, känner hvarken 'Eigentlicher Bericht'[3] eller 'Acta Neucopiana' någon notväxling mellan de båda parterna.

Till denna punkt af underhandlingarna mellan hertigen och Laski torde böra hänföras en egendomlig åtgärd från det polska sändebudets sida. Laski fann hertigens uppträdande så fientligt och hotande, att han icke blott förlorade allt hopp om fredlig öfverenskommelse utan t. o. m. började att frukta för sin egen säkerhet. För att

[1] Här omnämnas speciellt Sten Banérs åtgärder i Finland, Erik Sparres i Danmark och Anders Keiths i Skottland. Se ofvan s. 47 f. samt JONSSON, a. a., s. 142 f. Beträffande Erik Sparres verksamhet i Danmark under våren 1598, hvilken särskildt ryktades i Sverige, möta i källorna spridda upplysningar. Se hertig Karl till Jöran Klasson den 13 mars 1598 (Hertig Karls Reg.), Arvid Eriksson till Gödik Fincke den 22 april 1598 (Gödik Finckes kopiebok, Riksarkivet), Erik Sparre till Johan de Mornay, Köpenhamn den 21 februari 1598 (BERGIUS, Konung Carl den IX:des rimchrönika, s. 338 ff.) och till Johan Sparre, Köpenhamn den 19 juni 1598 (Samtida afskriftssamlingar 1594—1598, Riksarkivet), Arild Huitfeldt till Erik Sparre den 25 april 1598 (Erik Sparres samling, Riksarkivet); jfr äfven Bergkvara borgrätts dombok för den 4 och 7 april 1598, tryckt i HSH 32, s. 66 ff. Utdrag ur bref från Erik Sparre till Sten Banér, Köpenhamn den 17 mars 1598, äro tryckta hos WERWING, Bilagor, s. 192, 193 f., 199 f., 206, 209; jfr ibidem, s. 202 f.

[2] 'Acta Neucopiana'. Man tycks eljest ej i Polen hafva saknat anledning att mot hertig Karl framställa liknande beskyllningar rörande kaperier och öfvervåld på hafvet. Åtminstone vet man under våren och försommaren 1598 att ange åtskilliga exempel härå. Se HH 23, s. 115, 138, 173.

[3] Jfr ofvan s. 107, n. 5.

Digitized by Google

om möjligt för tillfället omstämma hertigen och göra honom sig personligen mera bevågen, tog legaten sin tillflykt till en list, onekligen ganska väl funnen och med skicklighet iscensatt. Han affattade tvänne bref, ett till konungen och ett till konungens sekreterare Jonas Axberg, hvilka afsändes på sådant sätt, att de lätt kunde uppsnappas af hertigen. Det till Axberg ställda brefvet, hvilket ännu är bevaradt, var af följande innehåll.[1]

Sändebudet talade först om det snöpliga mottagande, som kommit honom till del, beroende antingen på vederbörandes bristande vilja eller på fruktan för hertigen. Han berörde därefter hertigens ifriga rustningar, om hvilka han ej visste, huruvida de voro afsedda för konungens högtidliga mottagande eller om de vidtagits i fientligt syfte. Beträffande sin beskicknings sannolika resultat förklarade han endast, att han trodde sig kunna förmå hertigen att gifva efter och ingå förlikning med konungen. Men i detta sammanhang gör han ett märkligt och efter situationen lämpadt uttalande. De svenska herrarne hos konungen borde, menade han, iakttaga större moderation, och själf hade han i Warschau uppmanat konungen att visa ett annat sinnelag gent emot hertigen och bereda vägen för en försoning. Ty, tillade han, »kanhända skall mycket komma i dagen, som Hans Maj:t hittills ej känt till». Legaten anhöll äfven hos sin adressat, att denne efter bästa förmåga måtte söka förhindra, att konungen fattade hat till hertigen, innan hertigen kunnat försvara sitt handlingssätt, och påpekade särskildt det nära släktskapsband, som förenade de båda motståndarne med hvarandra. Till sist klagade han öfver att konungens utrustning försiggick så långsamt, och framhöll önskvärdheten af att Sigismund anlände till Sverige i slutet af augusti eller början af september.[2]

[1] Brefvet finnes i afskrift, daterad den 3 juni (n. st.) 1598, bland Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet. Det till konungen adresserade brefvet torde hafva varit af i hufvudsak liknande innehåll.

[2] Brefvet, som ju är af ett särskildt intresse, anföres här in extenso:

»Mag:ce Domine Secretarie. S. P. Secundis velis prima junij die appuli Stokholmium, quod raptim et Sacræ Regiæ Maij:ti et H. V:ræ significare volui, ob temporis enim penuriam vix has duas potueram scribere litteras, alias scripsissem plura, meis etc.

Non sum acceptus nec salutatus a quoque præter populum astantem et inspicientem ingressum. Senatus, consules, castellanus vel nolunt vel non audent me convenire; ita illos timor invasit et oppressio principis. Princeps non adest Stockholmiæ, est in suo ducatu, sed significavi statim adventum meum. Quid sit facturus? Pen sit se accomodaturus Regiæ Maij:ti, tempus docebit. Armat et instruit classem, militem colligit; an ad excipiendum regem honorifice, vel inimico animo, Deus scit. Puto tamen me ita cum illo acturum, ut sese sere:mo

Digitized by Google

Laskis bref uppfångades, såsom dess författare afsett och beräknat[1], af hertig Karl. Verkan häraf blef den åsyftade. Det är alldeles påtagligt, att hertigen efter läsningen af detta bref kom att betraka det polska sändebudet med helt andra blickar än förut, och en vändning i förhandlingarnas gång kan i viss mån sägas inträda. Genom hertigens följande skrifvelser till legaten går en underström af förtroende och stundom t. o. m. af välvilja, hvilken påfallande kontrasterar mot tonen i tidigare uttalanden från hertigens sida. Äfven själfva underhandlingarna få numera tydligen för hertigen en innebörd och betydelse, hvilka han förut alldeles frånkänt desamma.

Hertigens förändrade sinnesstämning kommer klart till synes,

---

regi humiliet et potius gratiam quam indignationem expectet, modo etiam domini sueci, qui sunt sere:mo regi presentes, mitius agant, prout Varssaviæ Maij:tem Suam rogavi, ut aliam aurem principi relinquat et gratiæ locum atque purgationis concedat. Fortasse multa in lucem prodibunt, quæ Majestas Sua hactenus ignoraverat. Agat igitur R. V:ra pro sua prudentia, ut M:tas Sua non exacerbetur in principem, priusquam causam audiat principis. Est patruus, est sanguine regio natus; tractandus est pro dignitate familiæ, sanguinis et cognationis.

Regis Dantisco discessus meo judicio est et erit nimis tardus, sub finem enim augusti vel initio septembris fieri debet. Interea hic excrescent segetes, reficient se ex istis angustiis homines. Si fieri posset, ut citius sese M:tas Sua expediret, eo esset melius, sed omnia apud nos nimis tarde aguntur, proh dolor.

Multum celer adventus Regiæ Maij:tis commodaret rebus Suæ Maij:tis. Sed de his non meum est; exequi mandata sum jussus faciamque id fideliter. Et statim quid actum inter nos fuerit dabo operam ut perscribam. D. V:a bene valeat, amicos communes salutet; quod ob angustiam temporis non scripserim, excuset, vix enim hasce scribere propter navis discessum potui. Dabantur raptissime 3 junij 1598. D. V:ræ amicus et servitor Lasky Samuel.

Acta mea Upsaliensia, jam a principe prelo data, D. Viræ legenda mitto, ut amicis communicet meis.»

[1] Vi ha vår kännedom härom ur ett bref från Laski till den preussiske sekreteraren Andreas Fabritius, Danzig den 10 aug.(?) 1598: »Carolus Dux, ut brevibus scribam, conditiones Regiæ M:ti præscribit durissimas, quales neque Rex victor Maximiliano victo et captivo præscripsisset, et ita se in me legatum Regis et Domini sui gessit, ut vix Moscus atrocius et inhumanius facere posset, iamque fortasse inclusisset me in arce sua Niukopiana, nisi stratagemate usus fuissem eiusmodi: scripsi Sacræ Regiæ M:ti literas et secretario Sueco, ubi multum in Carolum Ducem invectus sum, et significavi M:ti Suæ Regiæ, quid ageret, quomodo se armaret, quomodo Regem contemneret, et id genus alia; conclusionem vero scripsi pro Duce Carolo, nimirum rogavi M:tem Suam, ut non adhibeat tamen in omnibus fidem Suecis, qui præsentes adsunt Regi, qui ex odio magis traducunt Principem atque incusant; prestet M:tas Sua alteram aurem Principi, videbit non ita multum Principem excessisse, alios etiam in culpa esse; et multa alia in rem Principis. Quas litteras ita misi, ut possent, prout etiam factum, a Principi intercipi, quibus apertis et lectis amici facti sumus et sic res M:tis Suæ melius expeditæ». HH 23, s. 179 f.

Digitized by Google

då notväxlingen mellan honom och legaten återupptogs, måndagen den 12 juni. Hertigen förklarade[1] sig villig att skicka flottan emot konungen, men framhöll, att han dessförinnan måste rådgöra med rikets ständer, hvilka nu voro församlade i Vadstena, hvarför han uppmanade sändebudet att medfölja, då han inom tvänne dagar afreste dit.[2] Hvad flottans utrustning beträffar, kunde den ombesörjas under tiden, men härvid vore det ej riket värdigt, att man iakttoge alltför stor sparsamhet vare sig i afseende på bemanning eller nödiga förråd.[3] Befälet öfver fartygen kunde ej anförtros åt Laski, då sakkunniga personer funnes att tillgå i riket, men hertigen erbjöd legaten att, om han så önskade, medelst dessa skepp göra återfärden till Danzig. Rörande fångarnes frigifvande hänvisade hertigen till sitt svar i Uppsala och till det där af honom uppställda villkoret om särskild försäkrans afgifvande af konungen. Klas Bielke skulle hertigen godkänna såsom ståthållare i Stockholm vid sidan af hertigens där förordnade befälhafvare, för så vidt han först förklarat sig ense med hertigen och riksständerna i hvad som i Arboga, Stockholm och Uppsala blifvit beslutadt. Rådmännen i Stockholm hade hertigen ej afsatt, ty de hade själfva förbrutit sina ämbeten[4], och hertigen hemställde, huruvida personer af denna art borde brukas i dylika befattningar.[5]

För Laski gällde det under förhandenvarande förhållanden att framför allt påskynda sin hemresa. Det var för honom tydligt, att konungen snarast möjligt borde infinna sig i Sverige, och för att vilseleda hertigen på denna punkt hade han i det intercipierade brefven låtit påskina, att konungen allra tidigast vore att vänta i slutet af augusti eller början af september.[6] I hans genmäle till hertigen,

---

[1] E. B., bl. C 1—C 4. Original bland 'Acta Neucopiana'.

[2] Hertigen omtalar i detta sammanhang, att Nils Gyllenstierna och Klas Bielke begifvit sig till honom. Jfr ofvan s. 102.

[3] Hertigen passade på att inskjuta en anmärkning om, att han mycket mer effektivt skulle ha kunnat sörja för skeppens utrustning, om ej konungen upprepade gånger befallt undersåtarne att ej visa honom någon hörsamhet. Han utfärdade emellertid samma dag befallning till amiralen Joakim Scheel att påskynda flottans iordningställande. Hertig Karls Reg.

[4] Jfr JONSSON, a. a., s. 149 f., 153 f.

[5] Hertigen framhåller därjämte, att enligt svensk rätt skola nya rådmän väljas hvarje år den 1 maj. Jfr Stadslagens konungabalk, kap. 1.

[6] Se ofvan s. 109, n. 2. Att detta varit legatens bestämda afsikt framgår af ett bref från Laski till Andreas Fabritius, dateradt Kalmar den 15 aug. (n. st.) 1598, i hvilket på tal om Kalmars eröfring af de kungliga trupperna anmärkes: »Quod autem Carolus Dux tardaverit Calmarniam venire, effecerunt litteræ meæ, quas, dum legationem obirem, Carolus me ita volente interceperat, in quibus ego S:mo Regi scripsi, ut non differat discessum suum Gedano ad festum Michaelis,

Digitized by Google

afgifvet den 13 juni[1], komma också hans önskningar klart till synes. Han påpekade här, att han ej hade tillåtelse att inlåta sig i någon diskussion med hertigen, utan endast hade att anhålla om ett skyndsamt svar och, om detta förvägrades honom, efter en högtidlig protest återvända till konungen. För den händelse att hertigens senaste skrifvelse var afsedd att utgöra detta svar, bad han, att anstalter genast måtte vidtagas för hans hemresa. Till ständerna i Vadstena hade han ingen anledning att begifva sig, ty hans värf gällde hertigen allena.

Hertigen bemötte redan samma dag[2] Laskis invändningar med att betona, att han ej hade för afsikt att börja någon dispyt med legaten, utan ämnade genast gifva honom afsked, så snart han tagit del af ständernas betänkande; ville sändebudet ej medfölja till Vadstena, kunde han dröja i Nyköping fem à sex dagar, inom hvilken tid hertigen skulle vara åter. Denna dag uppsatte hertigen äfven ett särskildt bref till konungen.[3] Sedan han i detta utförligt utvecklat samma klagomål, som han den 10 juni framställt till legatens besvarande, sade han sig vara föranlåten att, medan flottan utrustades och sändebudet väntade sitt definitiva afsked, rikta en bön till konungen att afstå från alla fientliga tankar och planer och såsom en nådig och huld konung besöka sina trogna och lojala undersåtar; i annat fall hade landet, tillade han, föga hugnad af konungens hemkomst och hyste hertigen och ständerna stora betänkligheter mot att skicka flottan konungen till mötes. Hertigen slutade med att begära konungens svar och försäkran i detta afseende och lofvade att under tiden göra skeppen redo och med dem begifva sig till Kalmar för att, då konungens skrifvelse ankommit, ofördröjligen afsegla till Danzig.

Hertigens försök att kvarhålla Laski skulle emellertid stranda på legatens bestämda motstånd. I sitt svar den 14 juni[4] fasthöll sändebudet orubbligt vid sitt en gång gjorda uttalande och förmenade, att hertigen och ständerna lämpligen borde afsända en särskild legat till konungen. I sin replik betygade hertigen sin personliga benägenhet att ställa sig konungens befallningar till efterrättelse, men påpekade, att flottan ej var färdigrustad och att därför legaten i hvarje

quo discessus vel tempus discedendi erat M:ti Regiæ ab ordinibus regni Poloniæ præscriptus, unde Carolus Dux lectis istis ad Regem a me scriptis litteris putabat verum esse neque sperabat Regem ante festum Michaelis Gedano soluturum; quare, ita assecuratus, in armando sese, in providendis munitionibus fuit remissior et negligentior.» HH 23, s. 181.

[1] E. B., bl. C 4—D 1. Afskrift bland 'Acta Neucopiana'.

[2] E. B., bl. D 1—D 2. Original bland 'Acta Neucopiana'.

[3] Hertig Karls Reg. under den 13 juni 1598.

[4] E. B., bl. D 2—D 3. Afskrift bland 'Acta Neucopiana'.

Digitized by Google

fall skulle få vänta åtskilliga dagar.[1] Laski uttalade[2] då sin tillfredsställelse öfver hertigens goda vilja, men förklarade, att det ej varit konungens mening, att han skulle invänta flottans utrustning, om den ej redan var i ordning[3]; han lofvade dessutom att, för den händelse riksdagen läte affärda sändebud eller bref till konungen, hos denne på bästa sätt befordra deras ärende.

Den 15 juni fann hertigen sig slutligen böra gifva efter för Laskis ihärdiga yrkande på snart afsked.[4] Sedan han ånyo framhållit, att han för att kunna lämna ett bestämdt svar egentligen bort rådgöra med rikets ständer, säger han sig likväl denna gång ämna nöja sig med ett betänkande af rådsherrarne Nils Gyllenstierna och Klas Bielke, som för tillfället vistades i Nyköping, jämte de adelsmän, som voro närvarande. Som dock af rådsherrarne Klas Bielke ännu ej förklarat sin anslutning till ständernas beslut, ville hertigen först inleda underhandlingar med honom rörande denna sak.[5] Under förutsättning

---

[1] E. B., bl. D 3—D 4, daterad den 14 juni. Original bland 'Acta Neucopiana'. — Den 14 juni utfärdar hertigen fullmakt för Per Stolpe att vara underamiral på flottan; i fullmakten förklarar han sin afsikt vara att med det snaraste efterkomma konungens önskan om flottans öfversändande. Hertig Karls Reg. Jfr hertigens bref under samma dag till ständerna i Upland. Ibidem.

[2] E. B., bl. D 4—E 1. Afskrift bland 'Acta Neucopiana' den 14 juni.

[3] Detta stämmer ej öfverens med instruktionens lydelse: »Imfall aber Ihre F. G. solche Schiffe senden will, so soll der Gesandter daselbst so lange wartten, biss sie ferttig sein, auch mitt Fleis darauff fordern und anhalten, damit es furderlichst geschehen, undt er dieselben Ihrer Khun. M:tt auff bestimpte Zeitt nach Dantzig fuhren undt bringen muge.» Att legaten bryter mot sin instruktions föreskrifter, förklaras emellertid — såsom ofvan påpekats — däraf att han funnit det oundgängligen nödvändigt att snarast möjligt återvända till Polen för att påskynda konungens hemresa.

[4] E. B., bl. E 1—E 3. Original bland 'Acta Neucopiana', dateradt den 15 juni 1598. Uppgiften i inledningen till skrifvelsen i E. B., bl. E 1, att den öfverlämnades den 16 juni, är felaktig. Jfr nedan .

[5] Klas Bielke ingick kort därefter förlikning med hertigen. Se Karl Karlsson Gyllenhielms anteckningar (HH 20, s. 269), A. J. MESSENIUS, fol. 120, samt Vadstena riksdagsbeslut (STIERNMAN, Alla riksdagars och mötens besluth, 1, s. 466); jfr äfven rättegångshandlingarna i Linköping 1600: »Item påminte H. F. N. honom (d: Klas Bielke) dett han i Nyköping vtlåfwadt hade, den tijd Samuel Lasky der war, då iagh aftogh min hatt, sade hertigen, och förährade honom tigh, sedan tu medh store eeder förswor tigh, att du wille obrotsligen hålla alla dee besluth, som medh migh oprättade wore, och blef tigh tå vtaf oss påmint, att samme wår hatt hade tillförende suttit på ett ährligit furstligitt hufwud, så skulle du och sammalunda bära den såsom en ehrlig swensk man och rådsperson.» HSH 19, s. 331, 343. Om förhandlingarna mellan hertigen, Nils Gyllenstierna, Klas Bielke och Laski i Nyköping lämnas några korta upplysningar i Arvid Erikssons bref till Gödik Fincke den 28 juni 1598. Gödik Finckes kopie-

Digitized by Google

af ifrågavarande personers samtycke lofvade emellertid hertigen, att flottan den 15 juli skulle vara anländ till Danzigs redd. I gengäld härför begärde han af legaten en försäkran å konungens vägnar, att denne skulle upphöra med alla rustningar och ej i sitt arfrike företaga några fientliga handlingar. Dessutom önskade han, att sändebudet omedelbart skulle aflåta en varningsskrifvelse till de upproriska finnarne liksom äfven förmana Jöran Posse[1] och hans medhjälpare, ridderskapet och adeln i gemen samt borgmästare och råd i Stockholm, hvilka af de afvikna riksråden förledts till oroligheter, att de alla måtte förhålla sig stilla och i konungens frånvaro visa hertigen tillbörlig lydnad och underdånighet. Legaten borde äfven vid sin återkomst till konungen utverka, att konungen före sin afresa till alla rikets ständer utfärdade bref i liknande syfte, samt därjämte föranstalta om fri och säker lejd för hertigens och ständernas sändebud.

Med anledning af denna hertigens skrifvelse uttalade Laski[2] ett tack för hertigens visade beredvillighet att foga sig efter konungens önskningar. På det att allt måtte leda till en god utgång, ville han äfven trots sin instruktions föreskrifter i korthet beröra, hvad hertigen i sin skrifvelse framställt. Han hoppades, att hertigen med det snaraste måtte bevilja honom afsked, ty desto förr kunde konungen vidtaga åtgärder för att afhjälpa de öfverklagade missförhållandena. Han hoppades likaså, att riksråden Nils Gyllenstierna och Klas Bielke skulle såväl beträffande flottan som i öfrigt visa sig såsom konungens trogna och lydiga undersåtar. Angående konungens hemkomst kunde han på tro och heder försäkra, att konungens afsikter voro uteslutande fredliga. Rörande finnarne, Jöran Posse och staden Stockholm visste han med säkerhet, att det icke var eller skulle blifva konungens vilja, att några våldsamheter begingos i Sverige. Åt sändebud lämnades hos alla folk obehindrad passage; i föreliggande fall gällde denna regel så mycket mer, som sändebuden kommo från konungens farbroder och hans egna trogna undersåtar.

Den 16 juni förklarade hertig Karl slutligen, att han ämnade gifva

---

bok, Riksarkivet. Den 18 juni 1598 utfärda Nils Gyllenstierna och Klas Bielke från Nyköping en skrifvelse till finnarna, manande dem till lugn och framhållande hertigens välvilliga afsikter gent emot konungen. Ibidem. Jfr äfven hertigens bref till Nils Gyllenstierna den 4 juli 1598. Orig. bland Bref och handlingar rörande Gyllenstiernor af Lundholm, Kungl. Bibl.

[1] Jfr JONSSON, a. a., s. 170.

[2] E. B., bl. E 3—E 4. Afskrift bland 'Acta Neucopiana'. — Denna skrifvelse tillhör den 15 juni, men öfverlämnades till hertigen på morgonen den 16 juni, såsom framgår af hertig Karls not den 16 juni (E. B., bl. E 4).

Digitized by Google

sändebudet omedelbart afsked.[1] Emellertid uppgaf han nu, att han ej kunde lämna något definitivt svar, enär han ej varit i tillfälle att inhämta ständernas mening, utan ville låta det bero vid det uttalande, han för några dagar sedan (d. v. s. den 12 juni) tillställt legaten. För öfrigt sade han sig lita på sändebudets försäkran om konungens välvilliga och fredliga sinnelag och lämnade äfven frågan om skrifvelser till finnarne, Jöran Posse och staden Stockholm å sido. Till sist beklagade han sig öfver ett tryckt konungens mandat, som denna dag kommit i hans händer och hvari hans goda namn och rykte falskeligen angripits, och förfrågade sig hos legaten, huruvida denne hade någon kännedom om detta mandat.[2]

Den 17 juni ägde Laskis afskedsaudiens rum på Nyköpings slott. Hertig Karl framhöll därvid, att legatens fördröjande i Nyköping berott på hertigens önskan att öfverlägga med riksständerna. Som sändebudet hade förklarat, att konungen i uteslutande fredligt syfte skulle besöka sitt arfrike, vore hertigen förvissad härom och skulle om möjligt låta öfverskicka flottan före den 15 juli till Danzig. Han öfverlämnade dessutom kreditivbref till konungen. Laski uttalade sin tacksamhet och glädje öfver hertigens beslut att ställa sig konungens önskningar till efterrättelse och lofvade att i hvad på honom berodde hos konungen söka befordra allt till den bästa utgång.[3]

*

Egendomligt nog står man i viss mån tvekande inför frågan, hvilket svar hertig Karl i verkligheten gifvit Laski. Enligt legatens egen resumé af hertigens uttalande vid afskedsaudiensen skulle hertigen utan hvarje villkor hafva utlofvat, att fartygen till den 15 juli skulle inträffa i Danzig. Detta medgifvande från hertigens sida förefaller också ingalunda orimligt, då man tagit kännedom om hans skrifvelse till sändebudet den 15 juni.[4] I kreditivbrefvet för Laski till konungen[5] yttrar sig hertigen emellertid på ett häremot stridande sätt. Konungens befallning, säger hertigen, hade ej kommit honom tillhanda

[1] E. B., bl. E 4—F 2. Original bland 'Acta Neucopiana'.

[2] 'Acta Neucopiana' uppger, att Laski ej besvarade denna senare förfrågan. Af hertigens skrifvelse till legaten efter dennes afresa (E. B., bl. F 4) vill det emellertid synas, som om hertigen och Laski en gång samtalat om denna sak. Jfr nedan.

[3] 'Acta Neucopiana'.

[4] Se ofvan s. 113 f.

[5] E. B., bl. F 2—F 3.

Digitized by Google

förrän efter den 31 maj, till hvilken dag konungen önskat flottan, och denna vore dessutom ännu ej färdigrustad. Som legaten ej hade velat invänta ständernas utlåtande, hade hertigen efter tid och omständigheter gifvit honom svar på hans ärende och tillställt honom bref till konungen. Så snart han hade erhållit önskadt svar på detta sitt bref, skulle han med ständernas samtycke ofördröjligen efterkomma konungens begäran.[1]

Hertigens yttrande i kreditivbrefvet ger vid handen, att svaret å Laskis beskickning lämnats dels genom direkt meddelande till legaten, dels genom skrifvelse till konungen. Hvad det förra beträffar, hänvisar hertigen vid underhandlingarnas afslutning den 16 juni blott till sin tidigare resolution, hvarför något särskildt aktstycke då ej synes hafva blifvit uppsatt. Vid senare tillfällen omtalar hertigen, att han lofvat sändebudet att med skeppsflottan begifva sig till Kalmar och, om gynnsamt budskap från konungen anländt, därifrån afsegla till Danzig; den tidpunkt, som i detta sammanhang nämnes, är den 15 juli.[2] Han förklarar äfven på riksdagen i Vadstena, att han inför legaten ställt i utsikt en svensk legation till Polen, för hvilken lejd önskades af konungen.[3] Båda dessa uttalanden låta sig väl förenas med

---

[1] »Zu deme auch E. K. M. Abgesandter so lange nicht verharren wollen, bis wir mit gemeinen Ständen dieses Reichs, zu welcher Bedencken wir es dann vergangenen Winter zu Vpsal auffgeschoben haben, vns berathschlagt hetten, sondern instendig vmb seine Abfertigung anhalten lassen: Als haben wir ihn nicht lenger auffhalten wollen, sondern so viel die Gelegenheit vnd Zeit geben können, ihme vnser Antwort vnd Erklerung so wol der Schiffe halben als auch wegen der andern von E. K. M. begerten vnd von ihme angebrachten Sachen neben vnserm an E. K. M. darbeneben gefertigtem Schreiben zugestelt, mit freund-vetterlicher Bitt, E. K. M. das jenige, so er bey E. K. M. dissfals auff vnsere beschehene Erklerung anbringen wirdt, im besten vnd wolgemeint auffnemen vnd verstehen, auch auff berürtes vnser an E. K. M. gethanes schreiben sich vnbeschwert hinwiederumb förderlichst dermassen freundlich vnd wolgeneigt erkleren wolle, als E. K. M. wir dienstfreundlichen zugetrawen. Wann nun ermelte E. K. M. Antwort vns zu handen geliefert bleibt, so wollen wir als dann nicht alleine E. K. M. Begeren mit gemeiner Stände Bewilligung vnuerzüglich nachkommen, sondern auch alles das mit höchstem Fleis vnd Gehorsam leisten vnd thun, als einem getrewen Vettern gegen seinem geschwornen Köning vnd Herrn zuthun sich eignet vnd gebüret.«

[2] Hertigens proposition till ständerna i Vadstena den 22 juni, hertig Karl till Axel Ryning, Jöran Klasson och Lasse Jöransson den 1 juli samt till Hans Klasson och Hans Buck den 2 juli 1598. Hertig Karls Reg. — Hogenskild Bielke uppger i bref till sonen Sten i Tyskland, att flottan enligt beslutet i Vadstena till den 25 juli skulle infinna sig i Danzig. Koncept från juli 1598 i Hog. Bielkes saml., Riksarkivet.

[3] JONSSON, a. a., s. 170 ff.

Digitized by Google

hertigens nyssberörda hänvisning, då de korrekt återgifva just det resultat, till hvilket den mellan hertigen och Laski förda notväxlingen hade ledt.

Det af hertigen åberopade brefvet till konungen vållar större svårigheter. Man skulle möjligen kunnat förmoda, att med detta bref åsyftas hertigens ofvan refererade skrifvelse af den 13 juni, som nu blifvit afsänd med Laski.[1] Ett dylikt antagande förbjudes dock redan af den omständigheten, att vid brefvet af den 13 juni i registraturet är antecknadt, att det först genom Tyke Larsson från Vadstena tillställts konungen.[2] Något annat bref från hertig Karl till Sigismund under dessa dagar är emellertid ej kändt. Vi tvingas därför att konstatera, att ifrågavarande bref tydligen gått förloradt, och äro nödsakade att söka upplysning om dess innehåll på indirekt väg ur andra källor. Det material, som härvid kan komma i fråga, inskränker sig till A. J. Messenii uppgift i hans framställning af denna tids historia, då han vid afslutningen af sin skildring af Laskis andra beskickning yttrar[3]: »Och uti det bref, som hertigen skref medh honom till konungen, förmelte han, att alla handlingar emellan Laski och hertigen hade warit skrifftelige; begiärte fordenskull, att konungen utaf dem wille förfahra hans uprichtigheet och billige sinne, och skulle konungen framdehles blifwe gifwit tillkiänna, huadh på möthet i Wadstena wore bewilliat, hans befalningar till skiäligh nöijachtigheet.» Detta Messenii meddelande synes stämma öfverens med de slutsatser, som ofvan dragits rörande hertigens svar till Laski. Äfven i brefvet till konungen har hertigen sålunda hänvisat till de mellan honom och legaten växlade akterna och för öfrigt utlofvat underrättelse om hvad på riksdagen i Vadstena blefve beslutadt. Brefvets rent formella innehåll förklarar, hvarför hertigen ej ansett nödigt aftrycka detsamma i den officiella publikationen rörande beskickningen, 'Eigentlicher Bericht'.

Vi synas sålunda hafva erhållit en tillfredsställande lösning på frågan, hvilka svar Laski medförde från sin andra beskickning till Sverige. Dock är denna lösning i själfva verket endast till skenet tillfredsställande; nya och oväntade svårigheter uppdyka. Laski har

[1] Se ofvan s. 112.

[2] »Och blef forskicket med Tyke Larson ifrå Wadstena». Hertig Karls Reg. Att brefvet ej, såsom meningen otvifvelaktigt varit (jfr följande passus i brefvet: »huarföre hafue wij warit förorsakedhe, medhan skipsflottan tillrustat blifwer och E. K. M:ttz sendebudh sitt fulkomlige afskeedh bekommer, att besökie E. K. M:tt»), omedelbart afsändts till konungen, berodde utan tvifvel därpå, att hertigen redan följande dag blef öfvertygad om att Laski ej skulle låta kvarhålla sig, tills riksdagen hunnit besluta i frågan.

[3] Fol. 119 f.

Digitized by Google

själf vid ett tillfälle uttalat sig rörande utgången af sin beskickning och därvid gifvit följande egendomliga upplysningar[1]:

»Ego dimissus hac conditione:

1. Ut salvum conductum Principi M:tas Sua pro ipsius legatis, qui cum classe sunt venturi, mittat.

2. Classis non tradatur M:ti Suæ, antequam dimittat externum militem.

3. Ne regnum Sueciæ externo invadat milite.

4. Ut religionem liberam relinquat.

5. Ut omnia, quæ in conventibus sub absentiam Regis actis conclusa sunt, a M:te Sua Regia ratificentur.

6. Ut nemo a Principe constitutus ab officio vel loco removeatur.

7. Rationes redituum regni, ab ipso Principe factas, Regia M:tas approbabit.

8. Arces atque munitiones pignoris loco Princeps retineat.

9. Ut deinceps sit gubernator absolutus in absentia Regis.

10. Ne Regia M:tas maioribus copiis, quam ut permiserit Princeps, in regnum Sueciæ redeat.

11. Ut inter Regiam M:tem et Principem omnia non vi, sed mediante iure transigantur et componantur.

12. Ut ducatum Ostrogotiæ Princeps pro molestiis gubernationis retineat in perpetuum.

Et alia multa absurdissima.»

Bland dessa af Laski refererade villkor återfinna vi hertigens begäran om lejd för sändebud till Polen. Vi återfinna också det vanliga krafvet å en försäkran af konungen att respektera landets religion och fattade riksdagsbeslut samt att godkänna af hertigen i rikets styrelse vidtagna åtgärder: en dylik fordran ingick i det ofvan återgifna svaret till Laski. Till bestämmelsen om de främmande truppernas afskedande m. m. kan man möjligen finna en anknytning i hertigens uttalanden under förhandlingarna med sändebudet. Öfriga punkter verka däremot mera öfverraskande. Slott och fästen skulle såsom pant innehas af hertigen, hvilken dessutom betingade sig att under konungens frånvaro blifva riksföreståndare med full kunglig makt och myndighet. I ersättning för hafda besvär önskade hertigen utvidgning af sitt furstendöme, så att det omfattade äfven Östergötland. Äfven andra vidtgående kraf sägas hafva blifvit af hertigen framställda.

[1] Samuel Laski till preussiske kanslern Andreas Fabritius, Danzig den 10 (?) augusti 1598 (HH 23, s. 179 f.).

Digitized by Google

Sannolikt är utan tvifvel, att Laski af lätt förklarliga skäl i sin privata korrespondens användt delvis öfverdrifna uttryckssätt. Någon anledning finnes emellertid icke att betvifla, att han ej i hufvudsak korrekt återgifvit en faktisk framställning från hertig Karl till Sigismund. Så mycket mindre synes detta vara fallet, som åtminstone en af hertigens här berörda fordringar sedermera skulle återkomma under höstens förhandlingar. Svårigheten blir då emellertid att förlika detta med de resultat, som ofvan vunnits. Man frågar sig ovillkorligen: har Laski medfört *flera* svar från hertigen till konung Sigismund?

Till en början bör det erinras om, att Laski genom sin lyckade list tydligen kommit på en mycket god fot med hertig Karl.[1] Helt säkert har hertigen i Laski sett representanten för en riktning, hvars inflytande hos Sigismund kunde medföra väsentlig förändring af den politiska situationen. I mångt och mycket bör det för hertigen hafva varit en öfverraskning att finna åsikter, sådana som af Laski uttalats, företrädda vid konungens hof. Inför den erfarenheten måste han hafva på allvar uppkastat frågan, huruvida ej en fredlig uppgörelse ändock till sist skulle visa sig möjlig.[2]

Å andra sidan var hertigens misstänksamhet gentemot konungens afsikter större än någonsin. Med hvarje dag inlupo allt mera hotande underrättelser rörande Sigismunds rustningar, och åtgärder, hvilkas direkta fientliga innebörd ej kunde missförstås, vidtogos emot hertigens anhängare. På alla punkter såg han motståndarne i ifrig verksamhet; det var snart ej gärna möjligt att betvifla, att ett öppet angrepp var nära förestående.

Tankar och stämningar af helt motsatt art och syftning måste sålunda hos hertig Karl hafva kämpat om herraväldet. Ur en dylik kamp har det svar till konungen framgått, hvarom vi genom Laskis bref till någon del fått kännedom. Hertigen har beslutit ett sista försök till fredlig öfverenskommelse, men samtidigt funnit nödvändigt att i alla afseenden betrygga sig emot obehagliga öfverraskningar. Det är betecknande för ställningen och styrkan af hertigens misstroende, att han ansett sig böra fordra så långt gående inskränkningar i konungens rörelsefrihet. Att han dock ej saknade hvarje förhoppning om eftergift från konungens sida och att det sålunda ej var fråga om en blott taktisk manöver, därom vittnar i sin mån äfven den omstän-

[1] Se ofvan s. 110.

[2] I sina sista framställningar till hertigen understryker Laski äfven gång efter annan den stora betydelse, som hans snara återkomst till konungen kunde få för händelsernas vidare utveckling. Se EB, bl. E 3, G 1.

Digitized by Google

digheten, att han förtänksamt nog sökt sörja för sitt furstendömes skäliga utvidgning.

En fråga af mindre betydelse är den, på hvad sätt detta hertigens svar öfverbragts till konungen. Det är möjligt, att Laski haft att muntligen frambära detsamma, det är äfven möjligt, att det ingått i det officiella svaret till konungen, ehuru A. J. Messenii referat ej känner något därom.[1] Men det låter sig äfven tänkas, att Laski genom ett särskildt memorial bemyndigats att framföra hertigens speciella önskemål till Sigismund. Förfaringssättet skulle då påfallande erinra om det, som hertigen användt vid ett tidigare tillfälle, nämligen vid 1596 års polska beskickning, då han jämte det officiella i skarp ton hållna svaret lät tillställa Sigismund ett privat meddelande af betydligt försonligare innehåll, afsedt att bana vägen för en öfverenskommelse i godo mellan honom och konungen. Denna öfverensstämmelse mellan 1596 och 1598 års taktik skulle äfven sträcka sig därhän, att hertigen i båda fallen sökt att undanhålla allmänheten kännedom om sina hemliga planer.[2] Hvad han genom ett dylikt uppträdande kunde ha velat vinna är tydligt. Det gällde för honom att tränga sig in emellan Sigismund och de svenska riksråden, väcka konungens medvetande om de starka intressen, som förenade Vasahusets medlemmar, samt vända hans misstänksamhet och ovilja mot den gemensamme fienden, svenska rådsaristokratien. Men härvid var största möjliga försiktighet af nöden, ty alla krafter skulle otvifvelaktigt insättas för att förhindra ett befaradt närmande mellan konung och hertig. I de polska sändebuden har hertigen trott sig finna lämpliga mellanhänder mellan sig och konungen med undanskjutande af de svenska herrarne. Hvad Laski beträffar, kunna vi direkt påvisa, huru hertigen ledts till en sådan uppfattning; om de förhoppningar, som fästes vid denne legat, vittnar äfven det förhållandet, att mellan honom och hertigen aftalats, att Laski själf skulle återvända till Sverige med konungens svar.[3]

*

[1] Såsom skäl för det senare alternativets antagande skulle kunna anföras, att hertigen uttalar en förväntan att erhålla svar å sitt bref till konungen (se ofvan), men att brefvets innehåll, så vidt det återgifves af A. J. Messenius, ej synes *direkt* motivera något svar från konungens sida. Detta vore väl emellertid ett alltför formalistiskt betraktelsesätt.

[2] Se ofvan s. 12, n. 1.

[3] Hertig Karl till Arvid Eriksson den 11 juli 1598: hertigen väntade Laski »medh förste tilbake igen oss att möthe vnder Norre Ölandz vdd medh all widhere beskeedh, der wij sedan wele wethe rätte sakerne effter». Hertig Karls Reg. Jfr äfven hertigens bref till ståthållarne i Kalmar den 27 juli 1598. Ibidem.

Digitized by Google

På riksdagen i Vadstena dagarna efter Laskis afresa öfverlade hertig Karl med de svenska ständerna om de mellan honom och sändebudet afhandlade ärendena.[1] Ett bref till konungen, som hertigen låtit uppsätta, blef af riksdagen godkändt[2], och ständerna öfverenskommo att i sitt namn skicka en skrifvelse af samma innehåll. Likaså beslöts, att såsom med Laski aftalats, låta en särskild legation afgå till Polen.

De båda bref, som från hertigen och ständerna afsändes till konungen[3], innehöllo det officiella svaret å Laskis beskickning. Hertigens bref är detsamma, som uppsattes den 13 juni, och för hvars innehåll ofvan redogjorts.[4] Ständernas bref är i hufvudsak identiskt med hertigens.[5] Man uttalade sitt bekymmer öfver de rykten, som gingo angående konungens förehafvanden, samt begärde af konungen en försäkran, att han med afstående från alla rustningar skulle såsom en »fredlig, trygg och trogen svensk konung» infinna sig i Sverige och låta alla tvister afgöras enligt lag och rätt.[6] Om konungen mot förmodan ville med härsmakt fördärfva undersåtar och fosterland, sade man sig hafva »ringa hugnad och fröjd» af hans hemkomst samt måste hysa stora betänkligheter mot att sända honom flottan till mötes.

---

[1] JONSSON, a. a., s. 170 ff.

[2] Den 4 juli 1598 uppmanar hertigen drotsen Nils Gyllenstierna, som varit närvarande vid svarets afgifvande till Laski, att äfven underskrifva ständernas bref till konungen. Orig. bland Bref och handlingar rörande Gyllenstiernor af Lundholm, Kungl. Biblioteket.

[3] De sändes med Tyke Larsson. JONSSON, a. a., s. 177 f.

[4] Se ofvan s. 112. Skrifvelsen kan naturligtvis ej hafva afgått i alldeles samma form som den erhöll vid koncipieringen den 13 juni.

[5] Vadstena den 28 juni 1598, Riksdagsakta 1598, Riksarkivet.

[6] Rörande denna försäkran uppgafs sedermera från det kungliga partiets sida, att hertigen i Vadstena framtvingat »een försäkring, som uti hans egit cantzelij bleff stält under rijksens stenders nampn, den han med Tyke Larson, huilken mötte konungen på reesan, H. K. M:tt tillskickede, anmodendes H. K. M:tt samme försäkring att underskriffwa, och at H. K. M:tt således alt huadh hertigen under eet fagert skeen i stendernes nampn H. K. M:t til förfång giort och bestält hade, confirmere och stadfeste skulle, på det att hertig Carl altså genom sådent uptänckt bedrägärij och wåld måtte uti konungens tilkommelse ware uten alle fahre och tiltaal för sine bedrefne missgerninger». Sanfärdigt swar och berettelsse (1617), bl. I 2. Hertig Karl betygar i bref till Jöran Klasson den 1 juli, att han väl kunde åtnöja sig med en försäkran »widh den meningh, som H. K. Mtz vthskickede sendebudh Her Samuel Laskij. . . haffwer her loffwet, att H. K. M. komme wille» (en svensk öfversättning af vederbörande passus i Laskis öppna bref till ärkebiskopen, biskoparne och professorerna i Sverige den 12 juni (n. st.) 1598 bifogas). Hertig Karls Reg.

Digitized by Google

Under återresan till Polen dröjde Laski någon tid i Stockholm. Vi finna honom här vidtaga åtskilliga åtgärder, hvilka förut varit på tal mellan honom och hertigen. Den 22 juni uppsatte han det af hertigen önskade brefvet till de upproriska finnarne med varning mot alla våldsamma företag.[1] Några dagar därefter, den 27 juni, lät han äfven i närvaro af ståthållaren Axel Ryning och några af hertigens tjänare i konungens namn förmana borgarne i Stockholm till laglydnad och ordning samt hörsamhet mot öfverheten, hvarvid han ånyo betygade konungens fredliga afsikter.[2]

Otvifvelaktigt har Laski genom detta tillmötesgående gent emot hertigen velat ytterligare insöfva dennes misstänksamhet. Man kanske dock har rätt att förmoda, att hans åtgärder äfven denna gång till någon del dikterats af omsorgen om egen säkerhet. Legaten fann sig nämligen utan skäl uppehållen i Sverige och började frukta, att man af någon anledning skulle söka förhindra hans affärd.[3] Den 24 juni klagade han sålunda för hertigen öfver, att han hindrades i sin önskan att snarast möjligt återvända till konungen.[4] Hertigen förnekade emellertid, att han hade någon skuld häri[5]; samtidigt omnämnde han, att Laskis bref till biskopar, pastorer och prelater i Sverige[6] kommit till hans kännedom, och beklagade sig öfver, att legaten tillställt samma personer konungens öppna patent med dess beskyllningar mot

---

[1] Afskrift, dat. den 2 juli (n. st.) 1598, i 'Acta Neucopiana' samt bland Handlingar angående Laskis beskickningar, Riksarkivet.

[2] 'Acta Neucopiana'.

[3] I Polen, där man med spänning inväntade Laskis återkomst, spreds inom kort det ryktet, att sändebudet med våld kvarhölls i Sverige. Se Hans Heidensteins bref till administratorn af Preussen, markgrefve Georg Fredrik af Brandenburg, Danzig den 1 juli 1598 (HH 23, s. 171 ff.), bref från en medlem af den preussiska regeringen till administratorn markgrefve Georg Fredrik, Königsberg den 23 juni 1598 (orig. i Rep. IX 5 a 1, Staatsarchiv, Berlin) och det preussiska rådets Dr Myranders skrifvelse till preussiska regeringen, Danzig den 30 juni 1598 (bilaga till regeringens skrifvelse till administratorn den 5 juli 1598, den senare i orig. i Rep. IX 5 a 1, Staatsarchiv, Berlin; jfr därsammastädes äfven bilaga nr 6 af den 6 juli 1598). — I Danzig förspordes äfven, att hertig Karl skulle få understöd af drottning Elisabeth af England; se Daniel Nepfels rapport från Danzig den 21 juli 1598 (bilaga nr 5 till regeringens i Preussen bref till administratorn den 28 juli 1598, Rep. IX 5 a 1, Staatsarchiv, Berlin).

[4] E. B., bl. G 1—G 2; afskrift bland 'Acta Neucopiana', daterad d. 4 juli (n. st.) 1598.

[5] E. B., bl. G 2. Jfr hertigens bref till Axel Ryning den 1 juli 1598 rörande legatens 'befordring'. Hertig Karls Reg. Med sin lätt väckta misstänksamhet befarade hertigen nu stämplingar från Laskis sida.

[6] Se ofvan, s. 101.

Digitized by Google

hertigen[1], hvarjämte han gaf luft åt sin oro och bitterhet öfver fin-

[1] Jfr ofvan s. 115. Hertigen yttrar, att legaten öfverlämnat två exemplar af patentet till hertigen, men att Laski själf därvid förklarat, att det ej vore lämpligt att sprida detsamma bland folket. Jfr A. J. MESSENIUS, fol. 123. — Bland 'Åthskillige missiver etc'. finnes en lista öfver de personer, som mottagit konungens bref; bland dessa personer omnämnes äfven hertig Karl. Själfva listan har följande utseende:

»Sequentia regia mandata impressa maiora subsignata 40, subscripta 10, minora subsignata 10, in Suecia in hunc modum distributa sunt:

Ser:mæ infanti principi Annæ . . . . . 1 et alterum minus.
Archiepiscopo Vpsaliensi subscripta 5
Eidem sigillata 5 et 1 minus.
Ciuitati Stockholmensi subscriptum . . . . 1 et alterum subsignatum cum minori uno exemplari.

Civitatibus
- Westergothiæ . . . . . 1 . . .
- Vpsaliensi . . . . . 1 . . .
- Watstenensi . . . . . 1 . . .
- Linkopensi . . . . . 1 . . .
- Arociensi . . . . . 1 . . .
- Nycopensi . . . . . 1 . . .
- Sudercopensi . . . . . 1 . . .
- Jencopensi . . . . . 1 . . .

Magnificis dominis domino Hogenschelio et Nicolao Bielki, domino Nicolao Gyldensternio, domino Erico Abrahami, consiliarijs . . . 4 et 4 minora; Sigfrido Heinrici, regio secretario, inter Gestritios et alios Aquilonares distribuenda non subscripta 6 et unum subscriptum cum alio quodam minori per Johannem Potamandrum; syndico Stockholmensi Joanni Bilfeltt 1 maius et 1 minus; ad Dalecharlos subscriptum 1 et 12 alia sigillata cum uno minori per camerarios regios distribuenda inter nobilitatem et prefectos Vplandiæ, Wesmanlandiæ etc.; ser:mæ reginæ Catharinæ per Schenchium 1 subscriptum cum quodam minori subsignato; ser:mo duci Carolo 2 subsignata; mag:cæ Flemingianæ pro captiuis omnibus 1 subsignatum; Erlando Beronis et Arfuido Posse 1 subsignatum; Adolpho Erici 1 subsignatum; Andreæ Larsen Camelio . . . . . 1 } subsignata
Scheckermanno . . . . . 1 }
Johanni Bagge et Nourat . . . . . 1 } subsignata
Arnt Carlson . . . . . 1 }

Johanni Podamandro apud Aquilonares et in itinere Stockholmia Gefualiæ publicandum 1; Laurentio Trullonis pro prefectis, scribis et aliis seruitoribus regiis publicandum 1 subsignatum.«

Det har antagits, att här åsyftade kungliga patent gått förloradt. Se HH 23, s. 138, n. 2. Af ofvanstående aktstycke framgår emellertid, att det i själfva verket är fråga om *tvänne* patent, ett »större» och ett »mindre». Sannolikt torde vara, att med det förra åsyftas konungens öppna bref af den 7 januari 1598 och med det senare det tryckta försvarsbrefvet för riksråden. Se ofvan s. 47. Man finner för öfrigt, att då Sigismund sedermera — i brefvet till svenska ständerna den 31 juli (n. st.) 1598 (orig. bland Sigismunds originalbref, Riksarkivet) —

Digitized by Google

narnes uppträdande och beslagtagandet af svenska fartyg i Tyskland.[1]

Den 5 juli affärdade Laski sitt sista bref till hertigen, innan han lämnade Sverige.[2] Han underrättade däri bland annat om sin admonition till borgarne i Stockholm och uttalade sin förhoppning, att hertigen å sin sida skulle afhålla sig från alla våldshandlingar mot dessa. Omedelbart därefter torde han hafva afseglat från Stockholm[3] och anlände i midten af juli månad till det kungliga lägret vid Danzig.[4]

* * *

åberopar det 'senast' i Sverige insända tryckta patentet, han härmed afser brefvet af den 7 januari 1598.

Hertigen synes hafva vidtagit åtskilliga åtgärder gent emot patentets spridning. Den 2 juli 1598 begär han förklaring af ärkebiskopen och läsemästaren i Uppsala med anledning af det af Laski öfversända mandatet, »huilcket I sedan både der i Vpsala så och Westerårs sticht mest widh alle kyrckior haffwe opläse och förkunne latidt». Hertig Karls Reg. Jfr Uppsalaprofessorernas berättelse 1606, där det beträffande ärkebiskopens förhållande i denna sak bl. a. yttras: »Och ändoch erchieb:s handlingar så wäl i denne saken som andra whore twertt emott capittels rådh och samtyckie, likwäl nhär H. K. M:tt nw regerandes sig derom genom sinn kongelige skrifuelse om förb:te mandats vthspridande tilbörligen beswärade och capitlet dervthinnan giorde sinn eenskijlthe förklaring och endtskyllan, så författade erchieb:n itt bref till H. K. M:tt nw regerandes. . .» Kyrkohist. Årsskr. 1909, s. 109. Brynill Månsson, fogde på Västerås slott, berättar i bref till hertig Karl den 5 juli 1598, att till Västerås för någon tid sedan ankommit två tryckta patent från konungen, det ena ställdt till biskopen, det andra till menigheten, hvilka patent i väntan på hertigens förhållningsorder ännu ej blifvit kungjorda. Skrifvelser till hertig Karl, Kungl. arkiv, Riksarkivet. Jfr Seved Ribbings bref till sekreteraren Erik Eriksson den 29 juli 1598 (Hertig Karl af Södermanland, Skrifvelser till hertigens hofmän m. m., Kungl. arkiv, Riksarkivet) samt JONSSON, a. a., s. 170, n. 1.

[1] E. B., bl. F 4—G 1, daterad Nyköping den 1 juli 1598; afskrift bland 'Acta Neucopiana'. Den sist i hertigens bref inlagda 'sedeln' finnes afskrifven på annat ställe i 'Acta Neucopiana'.

[2] Afskrift bland 'Acta Neucopiana', dat. d. 15 juli (n. st.) 1598.

[3] Se hertigens bref till Joakim Scheel, Nyköping den 3 juli 1598. Hertig Karls Reg.

[4] JONSSON, a. a., s. 146. Enligt Sigismunds bref till Arvid Eriksson den 1 aug. (n. st.) 1598 (Sigismunds Sv. Reg.) skulle Laski hafva ankommit den 19 juli; detta strider mot en uppgift i Sigismunds bref till kurfursten af Brandenburg den 28 juli (n. st.) 1598 (orig. i Rep. IX 5 a 1, Staatsarchiv, Berlin), enligt hvilken Laski »denna dag», d. v. s. den 18 juli (g. st.), infunnit sig hos konungen. I själfva verket tycks emellertid Laski hafva anländt till Danzig redan den 15 juli. Se Johan Myrander till Johan Sigismund af Brandenburg, Danzig den 18

Digitized by Google

De förhoppningar, som till äfventyrs varit fästa vid Sigismunds sista beskickning till Sverige, hade i hufvudsak blifvit svikna. Det utskickade sändebudet medförde ej vid sin återkomst den svenska flottan, och det löfte, som gifvits om dennas öfversändande, var villkorligt och i realiteten af ringa värde. Laskis andra legation måste liksom den första med afseende på dess resultat betraktas såsom misslyckad. Och i själfva verket, det låg i sakens egen natur, att den *måste* misslyckas. Att af hertig Karl begära utlämnandet af den svenska flottan utan att på samma gång på effektivast möjliga sätt betyga och i handling bevisa konungens välvilliga sinnelag och afsikter, det var att hos hertigen förutsätta en omisstänksamhet och en godtrogenhet, som denne sannerligen aldrig gifvit någon anledning att af honom förmoda. Det var ej heller nog med att man underlät att vidtaga nödiga åtgärder i antydt syfte. Samtidigt och innan man sökte förmå hertig Karl att i konungens händer öfverlåta ett af sina kraftigaste försvarsvapen, begick man mot hertigen och hans anhängare direkt fientliga handlingar. Svenska skepp och varor belades med kvarstad i främmande hamnar, och deras besättningar kvarhöllos i fångenskap. Tillförseln till Sverige förhindrades, och fartyg på Östersjön uppsnappades. Lägger man härtill Sigismunds vidtomfattande rustningar och hans hotande underhandlingar med utländska makter, kunde det med all säkerhet på förhand inses, att den vaksamme och försiktige hertig Karl skulle med synnerlig misstro betrakta hvarje kraf från konungens sida, hvars tillmötesgående i någon mån kunde försvaga den maktposition han en gång lyckats intaga.

För att med hopp om framgång kunna uppträda gent emot hertig Karl synes Sigismund hafva haft att välja mellan hufvudsakligen tvänne olika tillvägagångssätt. Genom försonlighet och eftergift för tillfället kunde han hafva sökt vinna hertigen och därigenom fått tid att under hand befästa sin ställning i Sverige, tills den oundvikliga kraftmätningens stund varit inne. Vi hafva i det föregående sett den påflige nuntien Malaspina för sin del göra gällande en liknande uppfattning, och för visso fanns mycket, som ännu i det sista talade för lämpligheten af en dylik politik. Å andra sidan hade Sigismund haft möjlighet att tillgripa en helt motsatt taktik: öppet bekämpande af hertig Karl med alla tillgängliga medel och omedelbart insättande af alla krafter för att fullkomligt tillintetgöra hertigens inflytande i

juli 1598 (afskr. i Rep. IX 5 a 2, Staatsarchiv, Berlin) samt Daniel Nepfel till regeringen i hertigdömet Preussen den 20 juli 1598 (orig. i afdelning H, Staatsarchiv, Königsberg). LENGNICH, a. a., s. 275, uppgifver också, att Laski den 25 juli (n. st.) inträffade i Danzig.

Digitized by Google

rikets styrelse. Just af ofvanstående undersökning torde vid flera tillfällen hafva framgått, att förutsättningarna härför ingalunda saknades och att konung Sigismund i själfva verket kunnat räkna med en betydligt starkare anslutning inom det svenska folket, än man gemenligen trott sig böra antaga.

Dock, konung Sigismund valde ingendera af dessa båda vägar; han undvek att välja och gick midt emellan. Öppen brytning med hertig Karl sökte han undvika, men dolde därför ingalunda hvarken i ord eller handling sina ovänliga känslor gent emot farbrodern. Resultatet blef för Sigismund ödesdigert. På samma gång som alla hans åtgärder nödvändigtvis fingo en prägel af halfhet och obeslutsamhet, för att ej säga kraftlöshet, på samma gång oroades och retades hertig Karl till ytterligare motstånd mot konungen. Och tydligast kom en sådan politiks olämplighet till synes, då förhandlingarnas tid en gång var förbi och vapnen ägde att fälla afgörandet.

Digitized by Google

BILAGOR

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

Utdrag ur Malaspinas depesch af den 15 mars 1597.

Bibl. Borgh. III 89 d, fol. 21, Vatikanska arkivet.

Si va anco qua deliberando come si possa sovenire al Regno di Suetia. Et si come tutti li Senatori si sono dechiarati di voler assistere in ciò a questo Ser:mo Rè, come quei che reputano dovere apportare poca essistimatione al nome Polono, se havendo lasciato la propria patria per venire in questa, hora la perdesse, così sono stati diversi pareri circa il modo, perchè alcuni hanno creduto che sia espediente che la M:tà Sua ponghi per Governatore del Regno il futuro suo cognato, figliolo del Marchese di Brandeburgo, insieme con la sorella, affinchè con la potentia loro si potesse reprimare la petulantia del Duca Carlo, insino che Sua M:tà, pacato lo stato di questo Regno, se ne portasse in Suetia; altri che la M:tà Sua si transferisce a Danzico et che per decreto delli Ordini si destinasse in quel Regno una legatione armata con ordine che si procedesse et pacificamente et in altra forma, secondo che lo stato delle cose ricercasse, et che dalla loro relatione dependesse il passar più oltre la M:tà Sua, ma che sopra il tutto, quando si vedesse dispositione nei soldati et nel popolo, si prendesse prigione il sopradetto Duca; altri che Sua M:tà s'incaminasse verso la Estonia et convocasse gli Ordini di quel Regno in essa provincia. Ma per ancora non si è presa alcuna deliberatione, et per me credo che dal corpo della Nobiltà non sarà approvato niuno delli sopradetti modi, perchè quanto al Brändenburgense, se bene questi Ambasciadori suoi essageranno la fede et potentia sua, massime pigliando (come essi dicono) il Rè di Dania per moglie la sorella del cognato di questa M:tà, tuttavia essendo noto alli Ordini la mira ch'egli ha sopra la Prussia, non voranno cumulargli nuovi commodità et forze. Et il mandare legatione armata o non basterebbe o non bisognarebbe. Et finalmente il discostarsi il Rè per terra tanto lontano com'è la Estonia non sono forse per permetterlo gli Ordini in questi tempi: di modo che questa deliberatione è più ardua di quello che da principio si credeva.

Digitized by Google

2.

Utdrag af bilaga till Malaspinas depesch af den 15 mars 1597.

Bibl. Borgh. III 63 bc, fol. 348 f., samt Bibl. Borgh. III 89 d, fol. 22 ff., Vatikanska arkivet.

È parsa cosa strana ad alcuni che la M:tà Sua contro l'instituto delli suoi antecessori habbia in questi Comitij preferito le cose sue private, cioè le cose concernenti al Regno suo hereditario, a quelle di questo Regno, proponendo prima d'ogni altra cosa il particolare dell'Estonia et quello della sua andata in Suetia. Ma quelli a quali sono note le urgenti cause che hanno indotta la M:tà Sua a procedere secondo la sopradetta forma non solamente non riprendono, ma commendano l'ordine et modo osservato dalla M:tà Sua.

Perchè prevedendo da un canto la M:tà Sua che di lega non era speranza et che però gli Ordini dovevano fargli instanza della restitutione dell'Estonia, et sapendo di non poter dar loro sodisfattione, se non col perdere il Regno hereditario, giudicò essere più sicuro prevenire che esser prevenuto, facendo loro capaci etc. Et dall'altra parte essendo sopragiunti avisi ch'il Duca Carlo haveva con mezzi violenti reassunto il governo del Regno di Suetia, sotto pretesto che per esser esso del sangue regio et compreso nel jus hereditario non appartenesse ad altri il governo in absentia del Rè, et havendo nel medesimo tempo ricorso a questa M:tà li Senatori, a quali ella haveva mandata la plenipotenza, constituendoli Governatori, con protestatione che, se Sua M:tà o non ritornasse subito o non mandasse loro aiuto di danari, di polvere et di frumento, che le fortezze di Chalmaro et di Elsburg, l'una chiave del Regno nel mar Baltico et l'altra nel Oceano, et Vasteno, fortezza principale, che hora stanno a devotione di Sua M:tà, si sarebbono perse, et li soldati, ne quali consiste il nervo del Regno, quali anco essi sono dalla parte di Sua M:tà, non essendo pagati si sarebbono dispersi et alienati da Sua M:tà, perciò la M:tà Sua, come si è detto, con maturo con-

Digitized by Google

siglio ha declinato un poco dalla consuetudine antica et col parere delli più principali Senatori ha fatto fare dalli Ambasciadori che ex decreto ordinum furno mandati in Suetia la relatione della loro ambasciata, con intentione che da detta relatione conoscessero gli Ordini lo stato del Regno di Suetia et che da questa cognitione ne risultassero due buoni effetti: Prima che li Ordini ristassero capaci che Sua M:tà non può restituire la Estonia senza correre manifesto et inevitabile pericolo di perdere quel Regno; secondo che la M:tà Sua è constituita in necesstià di transferirsi in esso, pacato che sia questo altro. Hora essendo stato proposto tutto quello che di sopra ho detto in pleno Senato, et havendo li Senatori essaminato maturamente la proposta di Sua M:tà con tutte le sue circonstanze et consequenze, si sono essibiti d'interporre la loro autorità con l'ordine equestre, acciò Sua M:tà non sia vessata per conto della restitutione dell'Estonia, et che detto Ordine presti il suo consenso a suo tempo che la possa trensferirsi in Suetia. Ma come l'Ordine equestre ha havuto cognitione del tenore della scrittura data dalli Ordini di Suetia all' Ambasciadori Polachi, ha ponderato le seguenti parole contenute in essa scrittura: Che a Gostavo del jus hereditario non fu concesso cosa alcuna che per vigore di essa concessione si havesse a derogare nè alle leggi, nè alle libertà, che haveva la Nobiltà quando il Regno era elettivo; et che però tutto quello che la Nobiltà si era attribuito nel absenza di Sua M:tà era conforme alle leggi. Questo motivo della Nobiltà Suedese ha commosso l'Ordine equestre di questo Regno, parendo ad esso che non gli convengha, professando essere così tenaci della sua libertà, servire per instrumtento che altri la perdono; et perchè la M:tà Sua adduce che li suoi predecessori sono stati assoluti Signori et che li nobili di Suetia non hanno goduto delle libertà antiche dopo che il Regno si fece hereditario. Essi replicano che li maggiori di Sua M:tà hanno per violenza usurpatosi detta autorità, ma non già perchè lo potessero fare di ragione, et che però al presente, che devono havere un Rè di aliena religione et absente, pretendono di ridurre le cose ad terminos juris. Al che dalla parte del Ser:mo Rè si soggiunge che, se vogliono servirsi della legge devono abbrazzare la Religione Catholica, restituire li antichi Senatori Ecclesiastici, et deve essere il Senato Catholico, che così è espresso nelle leggi, et di più che devono non admettere altra che la Catholica Romana. Ma essi a questo rispondono che Gostavo ha mutato la Religione, non essi. Al che soggiunge la M:tà Sua che si Gostavo, suo Avo, ha havuto autorità di contravenire alle leggi nel particolare della Religione, perchè non ha anco havuto di contravenire nel resto? Ma la verità

Digitized by Google

è che nell' introdurre l'heresia concorse, se non nel principio, certo dopo, il consenso delli Ordini, ma nell'abolire le libertà delli nobili, assai maggiori che quella di questi, non si curò Gostavo nè Enrico di ottenere consenso alcuno, ma de facto abolirno esse libertà et si usurparno suprema autorità, non prevedendo che fosse per avvenire un caso tale quale per providenza di Dio è avvenuto, che un loro postero fosse per essere catholico et che dovesse reggersi quel Regno in absenza per interpositas personas. Quanto poi alla restitutione dell'Estonia, si contenta bene detto Ordine equestre che nelle presenti congionture, che corrono in Suetia, Sua M:tà suspendi la real restitutione, ma pretendi di essere assicurata dalla M:tà Sua che farà detta restitutione quantoprima potrà; al che risponde la M:tà Sua che le cose passano così publiche in questo Regno, che quando ella facesse tal promessa, li Suedesi ne verebbono in cognitione et che ne risultarebbono peggiori effetti che se la M:tà Sua venisse alla real restitutione. Al che gli ordini replicano che Sua M:tà si dichiari con uno o due senatori et che bastarà che essi Senatori dichino al corpo della Nobiltà che non occorre molestare il Rè sopra questo et che con tali o simili parole si quietaranno.

Ma perchè Sua M:tà non pretende di essere tenuta a restituire detta Estonia, attesochè li Ambasciadori Suedesi, che in tempo della elettione la promisero, non havevano ciò in commissione dal Rè Giovanni, suo Padre, nè mandato sufficiente per prometterla, et lei nella coronatione non la promessa, et da Carlo quinto fu concessa detta provincia al Rè Gostavo et Rè Enrico, come Sua M:tà mostra con monumenti authentici, perciò sutterfugge quanto lo può di non essere astretta alla prescritta promessa per secreta che la fosse per essere. Ma li Ordini di questo Regno mostrano lettere del Rè Giovanni che quando Enrico s'impadronì d'una parte di detta Estonia, essendo egli all'hora Signore della Fidlandia, scrisse qua riprovando il fatto del fratello; et di più essagerorno questi Ordini che troppo importa a questo Regno che l'emporio della Narva sia in altra potestà che nella loro. Queste sono le difficultà che si allegano da una et l'altra parte, ma forsi la Cancelleria ritrovarà parole di senso così ambigue che restaranno contenti li Suedesi et li Polacchi.

Hora passando all'altro particolare dell'andata di Sua M:tà in Suetia. Il primo punto che si essamini diligentemente è se la M:tà Sua, quando dissegnarà di andare, dovrà intimare nuovi Comitij o se bastarà che faccia una convocatione di Senatori: l'uno et l'altro è di grandissima importanza, perchè, quanto al primo se Sua M:tà dovrà aspettare di ottenere il consenso nelli Comitij, dovrà conseguentemente esser suspesa et dubbiosa intorno ad esso consenso,

Digitized by Google

et caso che l'ottenesse, non potrà pensare a transferirsi in quel Regno così presto, poichè da una Dieta all'altra deve correre qualche spatio di tempo. Quanto al secondo punto li Ordini difficilmente s'induranno a dare una tale autorità al Senato, dalla qual dipende la salute et la morte di questa Republica, attesochè se col consenso delli Ordini Sua M:tà andasse in Suetia et che fosse ritenuta, questo Regno sarebbe intricatissimo, come quello che nè potrebbe venire ad altra elettione, havendo prestato il consenso all'andata del Rè, nè così facile sarebbe a liberare il Rè. Onde vogliono che la deliberatione dell'andata del Rè depende da tutto il corpo della Republica, tantopiù che non possono concorrere che vadi di estate per li bisogni di questo Regno, et nel inverno restarebbe Sua M:tà come impregionata nel Regno di Suetia per aggiacciarsi il mare, nel qual caso sarebbe necessario che comparesse armato, al che fa di bisogno grossa somma di danari.

Le cose sopradette tanto intorno all andata di Sua M:tà come intorno all'Estonia non sono per ancora ben ventillate, ma poste in deliberatione, et se bene sono materie ardue, si spera nondimeno che questi Ordini daranno ogni possibile sodisfattione alla M:tà Sua.

Digitized by Google

3.

Malaspinas depesch af den 12 april 1597.

Bibl. Borgh. III 89 d, fol. 48 ff., Vatikanska arkivet.

La deliberatione che deve prendere questo Ser:mo Rè d'intimare o non di nuovo li Comitij, et se la causa dell'intimatione deve essere per ottenere il consenso et l'aiuto di transferirsi in Suetia, et se insieme con questo si debbano proporre alli Ordini li pericoli che soprastano a questo Regno per la dissolutione delli Comitij, affine di applicarvi qualche remedio, è veramente la più grave che insin qui sia occorsa alla M:tà Sua: perchè da un canto pare che, quando anco si provedesse che alla M:tà Sua fosse levata ogni speranza di ottener nelli Comitij cosa alcuna, nondimeno le converebbe d'intimarli, acciò non si possa attribuire a poca accuratezza et sollicitudine della M:tà Sua, se perderà l'hereditario, et se questo altro, destituto di presidio, verrà a patire detrimento, quale, se bene ha più d'ogni altro opportunità di allongare i termini del suo imperio, per non havere nè mare, nè monti, che lo separino da vicini, non dimeno è esposta a gran pericoli per l'entrato facile che hanno essi vicini da ogni parte a dannegiarlo. Et questa opinione di doversi intimare la Dieta vien molto corroborata dalla seguente consideratione. Non doversi alcuno dar a credere che questa Nobiltà nè quanto al Regno di Suetia sia per voler esse cagione che la M:tà Sua lo perdi, come ne verebbe accusata ogni volta che denegasse il concesso, senza il quale per vigore del giuramento, fatto da Sua M:tà nella coronatione, non può passare in quel Regno, nè quanto a quest'altro Regno non sia per abbracciare ciò che tocca più al publico che al privato interesse di Sua M:tà; nè, dicono, si deve fare giuditio dell'esito delli futuri Comitij da quello delli passati, perchè si è errato nella direttione d'essi, non inherendo al modo osservato in quei che prima si sono fatti, ne quali Sua M:tà non ha mai essacerbato una fattione di modo che essa fattione si sia persuasa che il Rè adherisce in tutto et per tutto alla contraria parte. Et io in questo proposito per far capire a Sua M:tà l'errore com esso ho dato un esempio,

Digitized by Google

che, se ben basso, lo riferische à V. S. Ill:ma: che quanto mi viene occasione di partir dalla corte per transferirmi in qualche luogo et devo lasciare parte della mia famiglia in corte, avanti ch'io mi parta, soglio lasciar coloro che restano contenti, acciò habbino fedel cura della mia povera supelettile; et che però io non sapeva ritrovare con che ragion di stato la M:tà Sua nelli Comitij passati, havendo intentione, se non si faceva lega, di transferirsi in Suetia, et dovendo in tal caso lasciare ad fideles manus non solo il Regno, ma la moglie et figlioli, habbi dato tante vessationi alla fattione contraria al Cancelliere, et che altro effetto non poteva produrre questo modo tenuto, se non quello che ha prodotto o (quando anco la M:tà Sua havesse ottenuto il consenso) una guerra civile nell absenza di lei; che dovea però la M:tà Sua, prima di fare una simile risolutione, scandagliar bene le sue forze et quelle delli suoi adherenti, et ritrovandole tali che non fossero sufficienti a concludere li Comitij, dovea tirare dalla sua o tutta o parte della fatione contraria, la quale se bene è forsi aliena da Sua M:tà, non dimeno essere la maggiore parte di gente povera et falita, che ha per costume d'indursi o concorrere nelle cose publiche, dove può sperare qualche cosa; onde havendo la M:tà Sua et non il Ser:mo Arciduca Massimiliano il pane da levar loro la fame, era in potestà di Sua M:tà di tirarli a se. Et dissi apertamente alla M:tà Sua che tanto si conserva questa fattione quanto Sua M:tà vuole, che altrimente in spatio di un anno non vi rimarebbe pur un minimo vestigio di essa et che Sua M:tà doveva avertire, che mentre lei et dentro essacerba li sudditi et fuori si aliena gli animi delli vicini, non doventi a longo andare a guisa d'un Rè Piasto, cioè tale quale sono coloro che sono assonti di cittadini alla corona del Regno, che non havendo appoggio nè di affinità, nè di vicini, vengono per l'ordinario poco stimati in casa et meno fuori. Hora lasciando questa diversione et ritornando a reassumere quello che da principio ho proposto dire, che per vigore delle ragioni da me di sopra riferite pare ad alcuni che Sua M:tà debbe quanto prima intimar Comitij, ma dall'altra parte affirmativa riducono la sopradetta deliberatione all'atto prattico et mostrano le difficultà che si sono per ritrovare et nell'andata di Sua M:tà in Suetia et nel rimovere li pericoli che soprastano al Regno; et tra le altre cose fano molto capitale nel modo et forma che Sua M:tà doverebbe passarsene in Suetia, cioè se armata o disarmata: se armato, dicono che la ragion vuole che anco li Suedesi si armino, attesochè stimaranno che la M:tà Sua venghi non come gratioso Prencipe, ma come adirato Rè contro di loro, nel qual caso, se la M:tà Sua deve andare acquistar quel Regno,

Digitized by Google

et li Polacchi devono esporre la vita et facoltà loro per tale effetto, non s'induranno a farlo così facilmente, come quelli che, se dovranno porre in compromesso la vita et la robba, giudicaranno di doverlo fare con occasione d'imprese di maggiore loro servitio et gloria et nelle quali siano più atti che nelle imprese maritime. Se anco la M:tà Sua disegna di andar disarmata, dubitano che sia per essere assai più facile l'entrata che l'uscita da quel Regno, et ingolfandosi in questa consideratione si rapresenta loro un accidente non più seguito in questo Regno, quale è che questi, [se] dessero il consenso non solo all'andata, ma alla forma di essa andata, si ritrovarebbono molto intricati ogni volta che Sua M:tà fosse ritenuta, perchè nè potrebbono venire a nuova elettione, nè vivere longamente senza l'assistenza personale d'un Rè. Questa sopradetta ragione sarebbe di gran consideratione, et per quello che tocca alli Ordini, et per quello che tocca à Sua M:tà, ogni volta che Sua M:tà non havesse dentro del Regno fattione che le adherisse, et li Ordini non li perfigessero tempo determinato circa il ritorno. Ma conservandosi per ancora intatto il giuramento delli sudditi, et essendo la maggior parte de nobili et de soldati et de contadini ben affetti a Sua M:tà, et le fortezze principali con la Fidlandia et la Estonia a devotione d'essa, si potrebbe ritrovar ferma che Sua M:tà andasse di maniera, che nè fosse disarmata affatto, nè armata talmente che si potesse dire che andasse a far l'impresa di quel Regno, osservando tal moderatione che le armi che conducesse di qua fossero sufficienti, congionti con quelle delli adherenti di Suetia, a contrapesare a quelle di Carlo et a superarle. Però si come pare che le ragioni, addotte per divertire l'andata di Sua M:tà in Suetia, si gettino a terra con la riferita, cosi è più difficile ributtare questa seconda.

Presuppongono questi tali che non si possano intimare li Comitij, se non a 9^{m}bre o X^{m}bre, et da questo presupposto, accettato da tutti per vero, ne cavano una conseguenza necessaria che insin a quel tempo non si possa nè rimediare alli pericoli imminenti a questo Regno, nè pensare alla partita di Sua M:tà, anzi che all'hora, se bene gli Ordini acconsentissero alla partita et concedessero le contributioni, non si potrebbono essigere prima di sei mesi, et il pensare che nella congiontura della partenza del Rè alcuno regnicolo voglia dar danari o anticipati delle rendite di Sua M:tà o delle contributioni o farle impresto alcuno è cosa vana; perchè ogniuno sta sopra di se per gli accidenti che possono nascere, et si come par loro di essere incerti del ritorno, così giudicono esser certi che non seguendo non fossero per rihavere il suo. Et che però si come la M:tà Sua non può disporre nè di se, nè

Digitized by Google

di suoi dominij senza il consenzo delli Ordini, così dovendo per ottenere il detto consenso aspettare li Comitij, et consumandosi dopo essi tanto tempo nell'essigere le contributioni necessarie per havere qualche nervo di danari, senza il quale non si può porre in atto prattico cosa alcuna in servitio dell'uno o dell'altro Regno, vedersi manifestamente esser attione vana l'intimatione delli Comitij, tanto più che quanto a questo Regno sopragiungendo l'inverno è sicuro dal Turco et da altro vicino, et quanto a quello di Svetia o sarà perso a quel tempo che Sua M:tà potrebbe andare o sarà nato qualche accidente che ricercarà nuova et diversa consultatione. Questo è lo stato delle cose et quello che di presente cade in consultatione, et da esso stato et da essa consultatione apparisce quanto detrimento apporti alla sicurezza del Regno elettivo et conservatione del hereditario di Sua M:tà la dissolutione della Dieta, et conseguentemente quanto sia per ricevere danno da essa dissolutione la Christianità, almeno in quella parte che concerne il transito delli Tartari, quali tanto non passaranno in Ongaria et in Transsilvania quanto essi non vorrano passare, dal che forsi depende in gran parte il restar vincitore o vinto l'essercito Christiano. Hora, Ill:mo Signore, non è cosa sicura ch'io come Ministro di N. Signore mi faccio autore dell'andata di Sua M:tà in Suetia per gli accidenti che là et qua possono nascere, et anco perchè in tal caso la M:tà Sua ricercarebbe aiuti pecuniarij, et lo stato presente di Sua B:ne è tale che li Ministri suoi devono divertire gli animi delli Principi da simili petitioni, per il che mi son risoluto di lasciare la cura ad altri, se li Comitij si devono intimare o non. Ma acciò sia nota a tutti la paterna sollecitudine di N. Signore, ho ben essortato il Cancelliere a volersi transferirsi alli confini et spargere fama che la Nobiltà del Regno sia per seguirlo, acciò che, se il Tartaro havesse rappatumato qualche accordo col Turco et desiderasse nondimeno occasione di restare a casa, si possa servire di quel pretesto che altre volte si è servito, cioè che mentre li Polacchi sono armati alli confini suoi, egli non può lasciare gli suoi dominij. Et il Cancelliere, se bene non mi ha data ferma speranza di assistere esso all'essercito, non me l'ha però esclusa, et quanto allo spargere fama etc., dice di volerlo fare compitamente et servirsi anco di altre arti usate nelle soldatesche et da astuti et periti capitani. Circa poi al Regno di Suetia ho essortato la M:tà Sua a voler considerare maturamente lo stato di esso Regno con le sue circonstanze et conseguenze et dall'osservatione delle cose passate far qualche giuditio delle future, et ritrovando che difficilmente si possa conservare, pensi per tempo ad applicarvi qualche remedio, cioè, mentre la fattione adherente alla M:tà Sua non è estinta, essendo

Digitized by Google

che estinta essa, sarà gettata ogni manifatura che si farà. Che niuno remedio era a mio parere più a proposito che quello che di Suetia già significò a N. Signore la M:tà Sua, cioè d'incorporare Estonia et Fidlandia al Regno di Polonia con conditione che fossero tenuti questi Ordini ad eleggere sempre il primogenito figliolo di Sua M:tà et ad aiutarla a ricuperare quella parte che rimanerebbe di esso Regno. Che li Polacchi s'indurebbono facilmente a consentire per la opportunità del sito della Fidlandia, come quella che confina col Mosco et per mare è commoda per la Prussia Ducale, quale si potrebbe senza manifatura dalle mani .di Brandenburgenti, ma che quando anco questo Regno non accettasse l'offerta di Sua M:tà, il che non ha del probabile, servirebbe tal dimostratione d'amore a disporre questa natione ad aiutare da dovere la M:tà Sua. Che essendo l'amiraglio generale di quella provintia tanto fedele a Sua M:tà et havendo le fortezze a sua devotione, poteva Sua M:tà aspettare felice esito di questa incorporatione. Che non deveva Sua M:tà dubitare, che l'Amiraglio et altri quali hanno hora in compromesso la vita et le facultà loro, assicurati che fossero di essere ricevuti per indigeni di questo Regno, et dato loro qua l'equivalente della facultà che possedono in Suetia, fossero per essere renitenti ad essa incorporatione, nè dover tanto la M:tà Sua al Duca Carlo o al fratello piciol suo che la debba havere in consideratione, se caso che la linea di Sua M:tà mancasse, di venire con tale incorporatione ad escludere il zio o il fratello, anzi che si farebbe in tal caso questo acquisto, che quelle due provintie si ridurebbono alla fede Catholica. Che questo modo non era nuovo ma usato da suoi maggiori Jageloni, quali per mezzo d'esso dilatorno l'imperio loro et furno à loro tempo gloriosi et regnorno felicissimamente. Nè pretermessi di porli in consideratione le commodità che risultarebbono alla M:tà Sua, se l'armata del Catholico entrasse nel porto di Elsburgo. Ma la M:tà Sua si confida molto nell'equità della causa, et spera più di quello che doverebbe. Et per dire a V. S. Ill:ma ingenuamente quello che sento: Sua M:tà è troppo tirata et avantaggiosa in tutte le sue attioni et vorebbe essere aiutata et servita senza incommodarsi nè porsi a rischio alcuno, et da questo nasce che il più delle volte dove si tratta di spendere o d'altro che li tocchi l'interesse, no se le può persuadere cosa di suo servitio. Son scorso tant'oltre, perchè mi duole sino al cuore vedere che sotto pretesto di fidarsi nell'equità della causa et nel Signore Dio non si opera niente, nè si pensa incommodarsi in cosa alcuna, ni usare di qualche mezzo atto a sollevare l'afflitto stato di quel Regno et liberare Sua M:tà et altri da simili molestie. Nè è buona scusa quella della penuria del danaro, perchè, oltrechè molte cose si possono fare senza

Digitized by Google

danari, la M:tà Sua ha tante gioie, massime dopo la morte della Regina Vedova che impegnandole potrebbe havere danari sufficienti a ridurre in officio li Suedesi. Et Dio voglia che quello che vediamo hora con l'occasione di Suetia non si vegga a suo tempo nella Prussia Ducale. Starò aspettando con ardente desiderio che V. S. Ill:ma mi scrive quello che la sente circa li sopradetti particolari per potere regolare le mie attioni conforme a quello che la somma prudenza di V. S. Ill:ma giudicerà convenirsi.

Digitized by Google

4.

Utdrag ur Malaspinas depesch af den 21 juni 1597.

Bibl. Borgh. III 89 d, Vatikanska arkivet.

Alcuni giorni sono, vennero qua di Suetia due fratelli della Regina, moglie del Rè Gostavo, l'uno che fu da Sua M:tà, prima che partisse di quel Regno, constituito per governatore di Vastena et l'altro di Elsburgo, per dar conto della perdita di quelle fortezze et per esporre a Sua M:tà il senso di quelle reliquie che tuttavia si conservano fidele a la M:tà Sua. Si aspetta anco domani l'ambasciadore del Duca Carlo, persona catholica; la somma dell' ambasciata che costui ha in commission di fare in nome del suo Signore è che, se Sua M:tà vuol confidare ad esso solo il governo del Regno et revocare tutti li ordini dati in sin hora, et in spetie quelli che toccano la sua fede et essistimatione, egli si obligarà di conservare ad fideles manus il Regno per Sua M:tà et suoi heredi, soggiungendo che la M:tà Sua è obligata a proceder seco della sudetta maniera per essendo esso del sangue et chiamato nel ius hereditario del Regno et che oltre all'obligo la deve governarsi secondo il consiglio somministrato da lui per non rimaner altra via di abbassar l'orgoglio delli Senatori et della nobiltà, emuli et inimici della casa Gostava. Dall'altro canto li adherenti a Sua M:tà l'avertiscono per mezzo delli sopradetti fratelli che il Duca ha per fine di estinguere la fattione di Sua M:tà, perchè con l'estintion di essa si estingue anco non solo l'autorità, ma il dominio della M:tà Sua. Per il che la confortano a transferirsi in Suetia, overo a mandar aiuto di danari alli soldati di Fidlandia et di Suetia et a vettovagliare et presidiar bene Chalmar; altrimente si protestano che Sua M:tà perderà in breve spatio di tempo quel Regno. Jo sono stato di parere che a Sua M:tà convenisse di procedere da un canto con tanta moderatione d'animo col Duca Carlo che venisse a restar più tosto amico simulato che inimico aperto, almeno insin che si facessero le debite provisioni, et che però la M:tà Sua non dovresse totalmente refutare le offerte di lui; ma dall'altra parte la M:tà Sua

Digitized by Google

con ogni celerità presidiasse Chalmar et sovvenisse alli soldati. Et vedo che li è inherito a questo modo sopradetto, ma non già con quella prestezza, nè con quel nervo di soldati et di danari che l'urgente bisogno ricercarebbe: perchè quanto a Chalmar si spediscono solamente cento fanti cono rdine che, se il bisogno sarà urgente, ne assoldino altri dugento in Prussia, et quanto alli soldati di Fidlandia et di Suetia poca è la somma del danaro rispetto al numero d'essi. È poi sopragiunto aviso della morte dell'Ammiraglio del mare, governatore di Fidlandia, qual era il timone che conservava in qualche parte l'autorità di Sua M:tà, et per la morte sua si dubita che lo stato delle cose si sia per deteriorare, se bene li soldati di quella provincia hanno scritto a Sua M:tà ch'essi seguiteranno ad estinguere la sollevatione di contadini, seguita per opera del Duca, promettendo anco nel resto ogni obedienza alla M:tà Sua. Per la qual causa Sua M:tà ha nominato un d'essi in luoco del detto Ammiraglio. Ma si dubita che il Duca sia per porre disunione tra essi soldati et con la sponda de contadini, che adheriscono ad esso, sia[per] impadronirsi d'essa provincia et consequentemente dell'Estonia: il che Dio per sua infinita miseridordia non permetta. La città di Chalmar ha mandato qua per veder se il Ser:mo Rè era vivo, perchè Carlo haveva publicato ch'era morto. Et il Vicecancelliere con altri senatori se ne sono fuggiti in Dania. Questo è lo stato di quell'infelice Regno, quale ho succintamente raccontare(!) a V. S. Ill:ma, non solamente perchè convien che si sappia ciò che passa in quelle parti, ma molto più, acciò la S:tà di N. S:re raccomandi esso Regno alla Divina M:tà.

Digitized by Google

5.

Utdrag ur Malaspinas depesch af den 19 juli 1597.

Bibl. Borgh. III 89 d, fol. 132 (jfr Bibl. Borgh. III 53 c), Vatikanska arkivet.

Chalmar è stato finalmente occupato dal Duca Carlo, di modo che tutte le piazze di Suetia stano a sua devotione. Restano solamente la Fidlandia et Estonia, quali anco in breve spatio di tempo si dubita grandemente che non cadano nella medesima forma. Sono poi comparse ad Hel, spiaggia assai siccura et poco lontana da Danzico, quattordici navi ben armate, mandate dal Duca Carlo et guidate da un figliuolo bastardo di esso Duca, quale si dice doversi transferir da Sua M:tà per invitarlo a passare in Suetia, invito fatto con grande arte et fraude, essendo nota al Duca la dissolutione delli Comitij et conseguentemente non essere in potestà di questo Ser:mo di disponere di se in cosa tanto grave senza il consenso delli Ordini: talmente che il Duca, si come può invitare questa M:tà senza timore che accetti l'invito, così è per servirsi d'haverla invitata per levare la speranza a quei popoli di rivedere la M:tà Sua et per poterli indurre a pensare a nuova elettione, atteso che essi sono persuasi di non poter esser retti bene, se quanto prima la M:tà Sua non ritorna a rasettare lo stato del Regno. Attende il figliuolo del Duca Carlo a caricare le navi di frumento et di tutto quello che appartiene al bisogno delle navi, et nell'istesso tempo allimenta di spetiose parole la M:tà Sua, et Dio voglia che, come siano le navi proviste, non facciano vela verso Fidlandia et che la città di Danzico non habbia col dare il sudetto frumento di consenso di Sua M:tà suministrato modo al Duca di fare la impresa della Fidlandia. È ben vero ch'è in piedi un trattato con un Scozese, ch'è sustituto di esso bastardo, quale quando seguisse, le navi entrarebbono in porto et rimanerebbono in potestà di Sua M:tà; il che quando succedesse, restarebbono le forze del Duca debilitate in mare et in potere di Sua M:tà almeno 300 pezzi d'artigliaria et in circa 4 m. soldati. Ma temo che non succederà il disegno, havendosi a fare con calvinisti troppo astuti et fraudolenti.

Digitized by Google

Scrive l'huomo che fu mandato da questo Ser:mo all'Elettore di Brandeburgo che il matrimonio tra l'Infante et il Nipote di detto Elettore seguirà, essendosi superate tutte le difficoltà. Ma ne resta hora una maggiore, cioè se il Duca Carlo vorrà darle la dote, havendola massime levata dal luogo dov'era et collocatala in un altro, dove la fa custodire per dubbio che non fuga, havendole anco levate le principali sue gioie.

Digitized by Google

6.

Utdrag ur Malaspinas depesch af den 28 juli 1597.

Bibl. Borgh. III 89 d, fol 133 f., Vatikanska arkivet.

Le navi Suedesí, dopo di essere accresciute in sino al numero di 30, si sono partite (per quanto dicono) insalutato Rege. Hanno fatto suspicare, mentre si trattenevano alla spiaggia, vicino a Danzico, che questa venuta loro fosse di concerto con Sua M:tà, et che la fosse andata a Cracovia per pigliare il thesoro del Regno et passarsene senza consenso et saputa delli Ordini in Suetia. Ma la partita loro ha fatto conoscere, quanto sinistramente si faceva giudicio della mente di questo Ser:mo Rè, la quale è di non partire di qua senza il consenso et aiuto universale. Li Giedanesi sono anco essi vissuti con timore et gelosia, dubitando che Sua M:tà et il Regno d'accordo con li Suedesi non fossero per assaltare per terra et per mare la città loro et mettergli in servitù, ma la vera causa della venuta loro, se bene in sin hora occulta, non dimeno si crede, che sia quella ch'io insinuai la settimana passata à V. S. Ill:ma.

Si perde il Regno di Suetia, et come fosse facile a questo secolo di far acquisto di Regni hereditarij, o che se ne trovasse a comprarne, o che gli huomini fossero così poco amici della libertà che si potesse sperare d'indurli a perderla, come fecero li Suedesi con Gostavo, non si tiene, nè si è tenuto conto di essa perdita: fà ben degno d'eterno biasmo Gostavo, che preferì l'acquisto et molto maggiormente la conservatione del ius hereditario alla salute dell'anima, mutando la vera Religione nella setta Lutherana, non tanto perchè fosse corrotto della detta heresia quanto per farsi patrone delle rendite ecclesiastiche, senza le quali non poteva sostenere la dignità regia. Ma è anco degno di riprensione questa M:tà chè sotto pretesto di fidarsi nella honestà della causa et nell'aiuto Divino non ha operato cosa alcuna: et diventa di natura tale che ogn'uno ha autorità grande seco in persuaderla al non fare et pochi sono quelli che vogliono appresso di lei per indurla

Digitized by Google

al fare; onde ne segue che operando rare volte per elettione et per volontà et dovendo poi operare per necessità, opera fuori di tempo et infruttuosamente, et da questo, come da causa essentiale, sono nati tutti li disordini dell'uno et dell'altro Regno. Quelli dell'elettivo sono tali che il remedio loro depende per ancora dalla volontà di Sua M:tà, perchè col mutar modo di procedere, disingannando li Ordini dell'opinione conceputa che la non sia ben'affetta alla nation Polacca, che non possa sperare colui che la serve, premio, nè colui che la deserve castigo, anzi che per ottenere delle gratie bisogni mostrarsele contrario, che non sia, come dice il Duca Carlo, a guisa di un arbore di noce, che per far cadere il frutto bisogna batterlo, anzi che si muove con non minor prudenza che amore a concedere le gratie a ciascheduno conforme ai meriti loro, et che sa premiare i buoni et castigare li tristi: osservando, dico, li sopradetti avertimenti viverà in pace et quiete et assicurà questo Regno per li suoi successori. Ma quanto all'hereditario non consiste il conservarlo nella nuda volontà di Sua M:tà, ma nella forzza et arme, rimedio che non può la M:tà Sua usare senza l'aiuto et assistenza de Polacchi. Et però bisogna attendere con ogni industria a preparare et indolcire li animi di essi Polacchi per disponerli nelli futuri Comitij a prendere deliberatione d'aiutare la M:tà Sua.

Digitized by Google

7.

Malaspinas depesch af den 17 augusti 1597.

Bibl. Borgh. III 63 bc, fol. 270 ff., Vatikanska arkivet.

Dopo la partita di Sua M:tà di Suetia non ha la M:tà Sua ins in a questo tempo usato mezo per reprimere la disobedienca del Duca Carlo et per assicurarsi delle [principali] fortezze del Regno che di nude parole, le quali come piene di punture contro il Duca non hanno servito ad altro che ad essacerbarlo, si come la M:tà Sua s'è accorta, seben tardo, et indurlo a credere essere li suoi eccessi reputati per tanto enormi dalla M:tà Sua che non può sperare perdono. Et dall' altra parte il Duca non ha atteso ad altro che ad impadronirsi di esso Regno et servirsi in suo beneficio del tenore delle lettere, interpretandole non secondo il loro genuino senzo ma storquendole et adulterandole di [modo] che venisse a cohonestare con qualche titolo apparente et populare la sua rebellione. Il sopradetto modo di procedere, tenuto da Sua M:tà, ha causato che nè la M:tà Sua ha fatto sufficiente contraditione alli iniqui conati del Zio, nè ha sominstrato sufficiente aiutto a coloro che tenevano a sua devotione le fortezze et a coloro che si oppon[eva]no al Duca, di modo che in un istesso tempo si sono perse esse fortezze se[nza] spargere pur una gocciola di sangue et si è estinta la fattione di Sua M:tà, effetto assai pernitioso per se stesso et non meno per le consequenze che ha tirato seco di aumentare l'opinione dell'autorità et potenza di Carlo et di sminuire quella [di Sua M:tà], facendo credere essere le forze della M:tà Sua più debole di quello che realmente sono. [Et] acciò al Duca non rimanesse luogo da dubitare che Sua M:tà con l'aiutto et assistenza di questa nobiltà fosse per rompere la tela ch'andava ordendo, seguì la dissolutione delli Comitij, per la quale dissolutione si assicurò che nè Sua M:tà poteva transferirsi in Suetia, nè Polacchi erano per porgerli aiutto, nè di danari, nè di gente. Il Ser:mo Rè, vedendo il danno che le risultava da essa dissolutione, si è andato sempre lamentando che Polacchi habbino mostrato tanta ingratitudine di negarle aiutto in così honesta causa, fa-

Digitized by Google

cendosi auttori di farli perdere il Regno suo hereditario, ma essi attribuirno la colpa a fattionisti, et li fattionisti si scusarono, allegando che nelli Comitij loro per dignità del Regno et Rè, riccordandosi quanto restò denigrata essa dignità per l'ingresso del Cancelliere in Moldavia, riccorsero per conseglio se dovevano o non consentire alle contributioni, et che furono fatti capaci importare assai più al beneficio publico d'assicurarsi che il Cancelliere non abusasse dell'essercito, convertendo le forze del Regno contra il Valaccho o ad altro uso pernitioso, che il sovennire alla Suetia et però essere men male non dar le contributioni che dandole non s'assicurar del sopradetto inconveniente. Ma questa escusatione, addotta da fattionisti, è così aliena d'ogni verità ch'io potrei giurare, et so che non giurarei il falso, ch'essi non hebbero quel riccorso che dicono. Con tutto ciò la M:tà Sua, se bene ha mostrato di non prestare fede alli fattionisti, non di meno è entrata in ombra et con l'Ordini di questo Regno et con li Prencipi esterni, et ancorchè appertamente non si lasci intendere, si vede tuttavia che si conferma nel conceputo sospetto per li ressentementi et per le interpretationi fatte intorno al detto ingresso del Cancelliere in Moldavia. Il che produce che, non comunicando l'accidenti di Suetia con alcuno, si sono andati aumentando ogni giorno più li dessordini. Hor mentre Sua M:tà, predominata dalli sopradetti sospetti, non ha operato cosa alcuna, non servendosi d'altro mezzo che di lettere, come di sopra ho detto, Carlo in un istesso tempo ha atteso, et di presente più che mai attende, ad impatronirsi del Regno et a giustificare le sue attioni, non solamente con li Suedesi ma con diversi Prencipi esterni: ha destinati Ambasciadori a questi Ordini, ha havuto riccorso ad alcuni Prencipi d'Alemagna; ha mandati Ambasciadori à questa M:tà et ha ridotto a tanta angustia li Senatori Suedesi che sono stati necessitati a fugirsene, perchè oltre che voleva che comparissero a certa Dieta et sottoscrivessero articoli pernitiosi per il Rè et Regno, voleva anco che andassero in Fillandia et cercassero o con trattationi o con la forza di condurli prigione l'Almiraglio, che poi è morto, et ridurre quella provincia a sua divottione. Ha similmente posto ogni arte per farsi populare, allettando a se li predicanti heretici et li contadini, usando in tutte le sopradette ambasciarie et negotiattioni di diverse calidità per ottenere il suddetto fine di giustificare la causa sua. Perchè alli Senatori di questo Regno fa intendere (se bene non è vero) che si come Sua M:tà l'ha fatto torto a dargli per compagni nel governo li Senatori, contravenendo in ciò al testamento di Gostavo, così non peccare egli, se si governa secondo esso testamento, per vigor del quale ad esso tocca di governare

Digitized by Google

nella medesima forma che governarebbe Sua M:tà, se fosse in Suetia, et che però li Senatori non devono servire ad altro che a consultare, restando ad esso Duca assoluta et non limitata autorità; che esso sarà sempre pronto di obedire a Sua M:tà in sua absentia, pur che quello che verrà ordinato dalla M:tà Sua non sia contrario alle leggi, constitutioni del Regno et al giuramento che ha fatto la M:tà Sua, quando fu coronata; che sarebbe necessaria la presentia di Sua M:tà ch'egli lo sta aspettando con grandissimo desiderio et che si come egli conserva le fortezze et resto ad fideles manus, così è parato per consignarle tutte alla M:tà Sua, ma che avertischi Sua M:tà insieme con li Ordini di questo Regno a non venire come innimico, cioè armato, perchè in tal caso li Ordini del Regno di Suetia et esso cercaranno mezzi di diffendersi et di offendere. Ha anco, come ho detto, havuto riccorso alli Prencipi di Alemagna, cioè al Palatino del Reno per haver havuto il Duca Carlo per moglie una figliola del Palatino morto, al Langravio di Asia et al Duca di Olsatia, tutti congionti seco d'affinità, pregandoli a mandar ambasciadori al Rè di Dania et essortarlo che insieme con essi mandi ambasciadori alli Ordini di Suetia per trattare accordo tra esso Duca et essi Ordini. Et perchè tutto quello passava senza fare alcuna mentione di questo Ser:mo, il Rè di Dania ha mandato qua un suo ambasciadore a dar parte di quello che li sopradetti Prencipi trattavano seco, offerendosi ad esser mezzano, non tra li Ordini et Carlo, ma tra Carlo et Sua M:tà, alla quale proposta si è datta quella risposta che referisco qui a basso. Ha similmente il Duca mandato a Sua M:tà per assicurarla che ciò che fa et [ha] fatto è tutto affine di bene et per servitio di Sua M:tà, atteso che egli inherisca al fine che Gustavo haveva, quale non potendo esseguire lasciò alli figliuoli che lo esseguissero loro, al che diede principio Henrico et Giovanni, cioè di castigare la pettulantia di Senatori et attendere ad estinguere la Nobiltà, inimica naturale della casa Gustava, et nel resto l'ambasciata contiene il medesimo che quelli delli Senatori di questo Regno. Ha poi scatiato(?) li Senatori, quali si sono retirati, parte in Norveggia et parte in Dania, et come spogliati d'ogni lor facoltà ricorono a Sua M:tà. Attendea finalmente, come ho detto, a concigliarsi gli animi di contadini et di predicanti heretici et ad alienarli da Sua M:tà, sotto pretesto della religione col levargli la speranza del ritorno di detta M:tà et con persuaderli che la M:tà Sua non si cura del Regno di Suetia; il che facilmente può essere creduto da essi, se considerano la poca sollecitudine che in sin hora ha mostrata Sua M:tà per ritenere in fede et obedienza quel Regno. Quando anco li ha tornato commodo, ha datto ad intendere che tra Sua M:tà et

Digitized by Google

esso passa secreta intelligenza, et di questa arte si è servito, quando li è convenuto di procedere armata manu per impadronirsi delle fortezze et anco quando ha voluto ábbassare li Senatori et Nobiltà. Ha il Duca havuto ardire di procedere con tanta fraude con Sua M:tà, non solo per essere amaestrato nella scola di Calvino, ma anco perchè quei Svedesi, che furno già tanto favoriti da Sua M:tà e tche l'indussero a volere lasciare questo Regno, hanno dipinta ad esso Duca la M:tà Sua così astratta che si è assicurato che nè per far bene può aspettare gratitudine, nè per far male deve temer castigo alcuno, dicendoli le formate parole: 'Crede, V. A., che se la levasse al Rè non solo il Regno di Svetia, ma anco quello di Polonia, che Sua M:tà si alterarebbe o se nè pigliasse fastidio, nè colera, o cercasse di applicarvi rimedio? Non lo creda, V. Altezza! O se dall'altra parte V. A. acquistasse a Sua M:tà il Regno di Francia et di Spagna, che la ne sentisse consolatione o che la ne fosse per tener obligo all'A. V., la s'inganna'. Queste sono l'arti usate dal Duca per impatronirsi di Suetia et gl'incentivi ch'ha havuto per poterlo fare senza timore, al che Sua M:tà ha, non volendo, cohoperato, atteso che con 200 soldati, che havesse messo per tempo in Calmar, si sarebbe conservata quella piazza, nella conservatione della quale dependeva il conservare il resto del Regno. Hora per pura negligenza et per li [motivi] di sopra da me accennati le cose sono ridotte a termine che a Sua M:tà resta solo il titolo di Rè et il giuramento delli sudditi non per ancora violato, di modo che ne habbino fatto un altro espressamente contrario. Et se bene è diverso lo stato della Fidlandia et dell'Estonia da quello di Suetia, non essendo in quelle provintie estinta la fattione di Sua M:tà et essendo le fortezze in potere di lei et conservandosi la soldatesca, ch'ascende a dieci in undici milla soldati, a devotione di Sua M:tà, non dimeno non sono così assicurate quelle provintie che non si corra pericolo ch'anch'esse cadano, come sono cadute quelle di Suetia, perchè il Duca per mezzo di alcuni adherenti suoi ha fatto solevare li contadini contro li soldati, et sebene essi soldati col haverne amazzati grosso numero di essi contadini pare che si siano assicurati da essi, nondimeno si deve temere che non si tosto comparerà l'armata del Duca che pigliaranno l'armi, nel qual caso quei X m. soldati, se bene valorosi come quelli che sono nutriti sin da fanciulli nelle guerre Moschovitiche, posti in mezzo da contadini et dalle genti di Carlo, non potranno forsi ressistere. Onde o doveranno aspettare la morte o accomodarsi alle voglie del Duca, nè quei che sono posti per difendere le fortezze di quella provintia saranno forsi più valorosi di coloro che havevano in custodia quelle di Suetia. Il che se succedesse, si verebbe a perdere

Digitized by Google

totalmente quel Regno con tutte le provintie sue. Dalla diversità del stato di Suetia a quello della Fidlandia et Estonia ognun può comprendere che devono anco diverse essere le ressolutioni che nell' una et nell' altra deve prendere la M:tà Sua et diversi li rimedij che si devono applicare, perchè nella Suetia, per essere estinta la fattione di Sua M:tà et in potere di Carlo tutte le fortezze, pare che sia vano sine viribus ire, essendo massime Sua M:tà per la dissolutione delli Comitij senza danarij et disarmato questo Regno; nè quando anco havesse danari et genti, non havendo il consenso di partire da questo Regno, potrebbe transferirsi in Suetia, però non si vede che altro si possa fare se non attendere, mentre dura la stagione dell'inverno, a conservare il giuramento prestato da Sua M:tà, quale mentre non viene violato si è sicuro che nol verranno quei Ordini a far nuova elettione. Per ottenere questo intento non vi è altra via che aprir strada a qualche trattatione, affine di trattener lo stato di quel Regno, chè non vada deteriorando. La trattatione che a contemplatione del Duca Carlo volevano instituir li Prencipi sopradetti dell'Alemagna non è stata reputata trattatione che fusse per passare con dignità di Sua M:tà nè con sicurezza, perchè oltre che quei Prencipi sono heretici et attinenti al Duca, non facendosi altra mentione, come di sopra ho detto, se non di essere mezzani tra Carlo et li Ordini, non era nè di honore nè di siccurezza admettere simile trattatione. Per il che la M:tà Sua, mossa dalla detta consideratione, ha risposto al Rè di Dania ch'essendo Carlo suo suddito, nè havendo egli cosa che spartire con gli altri sudditi della M:tà Sua et caso che havesse, dovendone lei essere guidice, non vedeva volentieri ch'altri s'intromettessero di accordar sudditi con sudditi, et che però la pregava il Rè, che non solo non volesse mandare ambasciadori, come era ricercato, ma che nè meno concedesse il passo a quelli di Prencipi di Alemagna, se volessero mandarli; che quanto all'offerta che il Rè faceva di interporsi tra la M:tà Sua et il Duca, che la M:tà Sua non haveva alcuna differenza nè lite col detto Duca, essendo essa legitimo Signore del Regno suo hereditario, et che li eccessi del Duca erano cresciuti tanto che la M:tà Sua doveva pensare a rimedij più efficatij, che niente dimeno il Rè haverebbe fatto cosa grata a Sua M:tà, si come da se et non ricercata da Sua M:tà havesse fatto gli officij che la sua molta humanità et amore verso la M:tà Sua l'havesse dettato, al che questo Ser:mo ha inclinato l'animo, perchè tra l'articoli delli compatati seguiti tra il Rè Giovanni, suo Padre, et il Padre del Rè di Dania si contiene che nascendo discordia tra li sudditi dell'uno et dell'altro con il loro Rè, sia tenuto l'uno a giovare et prestare aiutto all'altro. Et l'ambascia-

Digitized by Google

dore del Rè, essendo stato spedito con la sopradetta risposta, ha mostrato di comendarla molto et è partito contento. Et mentre è fermato qua, ha fatto in propositi mentione honorificentissima della Santità di N:ro Sig:re, sebene è fascinato del condannato seme dell' heresie. Espedito il sopradetto ambasciadore et apperta [in] qualche parte la strada alla trattatione per mezzo del Rè di Dania, sta Sua M:tà deliberando, se la debba apprirne un'altra per mezzo delli Senatori di questo Regno, pigliando occasione dalle lettere che ad essi Senatori ha scritto Carlo, procurando che dal Senato fosse risposto di maniera che il Duca venisse in cognitione che questi Ordini non sono per patire che il loro Rè perdi il Regno suo hereditario, et dall'altra parte assicurarlo della buono mente di Sua M:tà verso di lui; ma il fine principale della missione sarebbe d'assicurare l'Ordini di Suetia che Sua M:tà si trasferirà presto in quel Regno et che, se prima non l'ha fatto, è ciò avvenuto per non havere havuto il Regno certa pace col Turco, ma che hora seguendo la confirmatione della pace Sua M:tà potrà a suo piacere passare al suo Regno hereditario, offerendo d'essere parati Ordini alla rinovatione delli antichi patti che questo Regno ha havuto con quello di Suetia et che finalmente per questo Regno non restarà che non si essequischino tutte quelle utilità et commodi che per beneficio dell'uno et dell'altro Regno si hebbero in consideratione, quando fu eletta questa M:tà. Non mancano anco dell'altri che pongono in consideratione alla M:tà Sua di cercare o di sopraprendere Calmare o di tirare a se il Duca di Sassonia, suo Cugino, ch'ha in cura la detta fortezza, quale et per essere di natura assai leggieri et per essere assai bisognoso et non corispondendo la natura avara di Carlo alla sua prodigalità con un'entrata di qualità, che se le promettesse, qua facilmente eleggerebbe d'assicurare la fortuna et stato suo. Altri vanno anco persuadendo alla M:tà Sua a tentar di levarsi il Duca d'avanti gli occhi. Ma la natura di Sua M:tà è tale che non abbraccia volentieri se non paccati consigli et partiti così sicuri et che siano congionti con tal avantaggio suo che la non venghi a porsi a rischio alcuno: sicurezza che in negotij gravi et dove si ritrova contraditione difficilmente si può promettere. Altri hanno consigliato et forsi molto sanamente che la M:tà Sua chiami a se li Senatori fuggiti di Svetia et si servi del consiglio et opera loro per reprimere Carlo et assicurarsi che di nuovo non si unischino con esso, come si crede che faranno, se non ritrovaranno addito appresso la M:tà Sua. Ma la M:tà Sua dice che hanno trattato così male li sudditi loro che non hanno seguito alcuno, anzi ch'il Duca si potrà sempre servire delli loro sudditi per opporsi ad essi, et che come auttori d'ogni male per haver fatta assis-

Digitized by Google

tenza a Carlo, mentre che Sua M:tà era in Svetia, non sono degni d'alcuna compassione. Di modo che quanto alla Svetia non si è fatta altra deliberatione, se non quella che si è presa con l'ambasciadore del Rè di Dania. Et in questo mentre il Duca ha radunato un convento di predicanti et di contadini in Stocholmo, et se bene non si sa a che fine, si può tuttavia dubitare che sia per assicurare et fare approvare le cose fatte in sin qua da lui et per haver aiutto per quello che dessigna nell'avenire di fare.

Quanto poi alla Fidlandia, dalla conservatione della quale depende in gran parte l'Estonia, la ragione di guerra et di stato ricerca che si ritrovi modo di conservarla nello stato che ora si ritrova et non permettere che succeda di essa quello ch'è avvenuto delle provintie di Svetia. Però la M:tà Sua spedi hieri il S:r Lindormio, nobile Svedese et catholico, a Danzico con ordine che passasse in Fidlandia con alcune navi, cariche di vittuaglie et con panno per vestire i soldati et con danari per sodisfarli delle paghe che avanzano, ma se queste navi siano così ben provedute che incontrandosi con quelle di Carlo bastino per romperle o almeno sian per continuare il loro viaggio non ostante l'oppositione di dette navi, io non lo so, si come anco non so, se quel numero di soldati detti di sopra sia per essere proportionato a resistere alli contadini, se di nuovo si sollevaranno, et alli soldati, che seco conduranno le navi del Duca, se (si come si dice) resolverà di far quella impresa. Et io [di] questo son molto sollecito, come quello che tanto più desidero la conservatione della Fidlandia et Estonia, quanto che prevedo che si come la M:tà Sua, mentre haverà in sua potestà l'Estonia, può assicurarsi di questo Regno et di condur al fin desiderato ciò che pretenderà, non ostante qual si voglia fattione, discontentezza et alienatione d'animi, perchè mentre che potrà mostrare nel pugno quel boccone alli Polachi, potrà ritirarli d'ogni volo et ridurli a se — tanto è l'appettito che hanno d'incorporare quella provintia al Regno — così se la M:tà Sua la perdessi, si sentirebbono lamentationi et querele tali che non so come la M:tà Sua le potesse sostenere. Et però io non cesso di dire à Sua M:tà che non pensi ad intimare Comitij, se non si assicura prima d'essi Comitij, ch'a quel tempo la detta provintia perseverarà nella sua devotione, perchè dura cosa parerebbe a questi Ordini che nè Sua M:tà l'havesse incorporatà al Regno, nè l'havesse ritenuta per se, et se la doveranno acquistare con la forza, esclamaranno essere il Rè reo di tante persona quante periranno in quell'impresa. Ma si conservi o non si conservi per Sua M:tà le sopradette provintie, vedo che Sua M:tà è ressoluta d'intimare li Comitij et di passare in Suetia, nel qual caso o andarà armata o disarmata: se ar-

Digitized by Google

mata, sarà necessario di combattere et se andarà più tosto ad acquistar il Regno che a visitarlo, et oltre che l'esito della guerra et massime quelli delle battaglie navali sono incertissimi, sarebbe tanto più incerto et dubbioso questo quanto li Polachi non sono avezzi a combattere in mare. Nè per me vedo tanta carità et amore verso questo Rè ch'essi si siano per disporre all'andare al acquisto del Regno di Svetia, perchè quando si ressolvessero a fare dell'acquisti, si ressolverebbono a far quello di Moscovia o quello di Tartaria. È anco dalla natura munito così il Regno di Suetia in tutte quelle parti che è circondato dal mare, dal quale è circondato d'ogni lato, eccetto che dalla parte di Dania, dove è facile l'ingresso, che il sbarco è quasi impossibile, se vi è chi faccia contraditioni, la quale si può fare facilmente et con poca gente, ritenendo Carlo tutti li porti. È ben vero che la confidenza tra la M:tà Sua et il Rè di Dania fosse tale che questo Ser:mo si potesse fidare d'esso, et è converso esso Rè della M:tà Sua, potrebbe quel Rè permettere che l'armata di Sua M:tà sbarcasse in Auescher, porto capace et non lontano più di sette leghe da Stocholmo, et come li soldati di Sua M:tà fossero in terra ferma, con molta facilità s'impatronirebbono del Regno. Se anco Sua M:tà andarà disarmata, se altra disgratia non vi intraverrà, certo non potrà sutterfugere la seguente ch'è che la non darà legge, ma la receverà, et conseguentemente sarà infruttuosa la sua andata. Ma essendo fatale alli descendenti di Gostavo di vivere o morire in carcere, chi sa ciò ch'il Zio fosse per fare, et chi sa se come la M:tà Sua è nata in carcere, non fosse anco per fornirvi la vita, nel qual caso oltre il danno che ne resultarebbe a Sua M:tà et alla sua posterità, perderebbe non solo a se et a detta sua posterità imperpetuo quel Regno, m'anco alla chiesa di Dio, et questi Ordini sarebbono et sottoposti a mille accidenti pericolosi et intricati grandemente, se con consenso loro si fosse trasferita in quel Regno Sua M:tà, poichè come partecipi, consapevoli e consentienti all'andata, sarebbe comune l'errore comesso, onde douerebbe essere comune anco la calamità, et però non sarebbe lor lecito di venire a nuova elettione et privare quel Rè che con loro approbatione fosse andato nel suo hereditario Regno; nè dall'altro canto potrebbono longamente vivere senza la presenza d'un Rè. Per le sopradette ragioni io dubito che come dall'Ordini sarà essaminata l'andata di Sua M:tà et ridotta all'atto prattico, sia Sua M:tà per vi trovare molti intoppi, avanti che inducchi l'Ordini a permettere che la M:tà Sua si esponga alli sudetti pericoli. È veramente — non si può negare — dura cosa a perdere il Regno hereditario, et non è dubbio che questo passarebbe con poca esistimatione di questo Regno et

Digitized by Google

però la perdita non è da essere poco estimata, ma è anco degno di consideratione il pericolo della persona di Sua M:tà et il danno che da quello di Sua M:tà ne ressultarebbe a questo Regno. Però quello che in questo proposito cade in consultatione è d'ogni parte dificile. Et perchè la M:tà Sua cerca danari, dove crede di poterne havere con intentione d'impegnare tutte le sue gioie, et particolarmente ha datto ordine in Prussia che le siano ritrovati 200 m. fiorini, è necessario ch'il .... di Sua M:tà sia di servirsi di essi danari, mentre che le contributioni ...., che per l'andata di Sua M:tà l'Ordini concederanno, si possono essigere, overo che la M:tà Sua sia così rissoluta di andare in Svetia, etiam che non le fosse datto aiutto, nè consenso, [che] la pensi di non ritardare il suo viaggio, mossa dalla speranza, della quale vien nutrita da certi Svedesi, che subito che li contadini, citadini e nobili intenderanno la sua venuta, siano per abandonare Carlo et adherire ad essa, propositione ch'io non ho veduta verificata, quando fui in Svetia. Questo è lo stato di quel infelice Regno, dal quale due documenti può cavare la M:tà Sua. Il primo quanto sia la debolezza dell'intelletto humano et fallace la prudenza dell'huomo ogni volta che non vien retta dal divino timore, atteso che Gustavo di modo regolò le sue attioni secondo detta prudenza per stabelir per se et suoi successori quel Regno, che preferì l'acquisto et stabilimento d'esso alla salute dell'anima sua, et credete fermamente che la perdita dell'anima fosse la via vera di stabilire il dominio in esso regno. Ma s'affaticò in vano come destituto del divino aiutto, non prevedendo ch'un suo successore doveva essere catholico et absente, et però attese di facto ad acquistare assoluta et non coartata autorità, ma non per mezzo di consenso delli Ordini. Onde di presente quei Ordini presuppongono, se devono essere retti da Rè catholico et absente, che detto Rè usi della superiorità non secondo la usurpatione et violenza di suoi antecessori, ma conforme alle constitutioni del Regno et secondo le condetioni che furono prescritte, quando di elettivo si fece Regno hereditario. L'altro documento, degno anch'esso d'eterna memoria, è che quell'istesso giuramento che Sua M:tà prestò, quando fu coronata, quale li politici affermavano dover servire per fondamento per conservare in fede li sudditi, quell'istesso è quello che fa hora perdere a Sua M:tà il Regno, il che Dio sa che più volte s'è predetto alla M:tà Sua inanti che ..... se al atto del giurare. Se la M:tà Sua andarà armata, non credo, che sia [bene che] la sia accompagnata da Ministro Apostolico, acciò li Heretici non habbino occasione di dire che Sua Santità è stata lei auttore, che con la forza si procedi contra di loro, ma sarà meglio ch'assisti appresso la Ser:ma Regina, et che attendi

Digitized by Google

a tenere pacato questo Regno. Ma se con l'aiutto divino le cose succedessero prosperamente, et che la M:tà Sua giudicasse che la presentia del Nontio fosse necessaria per servitio della religione, potrebbe in quel caso la M:tà Sua chiamarlo, et sarebbe bene che N. S:re le ordinasse che le assistesse. È morta la Madrigna di Sua M:tà, et il figlio di essa, fratello di Sua M:tà, stava disperato di salute, non senza qualche suspitione che l'una et l'altro fossero stati avenenati. Starò aspettando son desiderio che V. S. Ill:a con la sua prudenza mi moneschi come doverò regermi in questo poco tempo che mi fermerò qua, et baciendo a V. S. Ill:a le mani. . . . . .

Di Varsovia alli 17 Agosto 1597.

Digitized by Google

8.

Utdrag ur Malaspinas depesch af den 3 oktober 1597.

Bibl. Borgh. III 89 d, fol. 196, Vatikanska arkivet.

Devono cotesti S:ri presupporre che li anticessori di questo Ser:mo Rè si sono sempre persuasi non poter sostenere l'autorità et dignità loro in questo Regno con altro mezzo che con l'appogio de vicini. Et Stefano, professo di poter far senza detto appoggio, oltrechè ne fu ripreso, incorse anco in tal inconveniente che li perdettero alcuni rispetto; di modo che s'indusse a lamentarsene nelli publici Comitij et ponendo la mano alla cimitara dire: »Amplissimi Ordines, solvite mihi manus, quas legibus vestris ligastis, per potersi vindicare di dette ingiurie». — Il fondamento della sopradetta propositione consiste nell'essere li Rè maggiormente coartati alla osservatione delle leggi che non sono li sudditi. Et però il S:r Almirante d'Aragona, quando fu qua et intese ciò che passava et in spetie che le leggi ordinavano castigo a chi diceva male ma [a] chi mormorava contro il Rè non vi era pena alcuna, disse che il peggiore offitio ch'era in questo Regno era esser Rè. Questo Ser:mo, se bene ha havuto intentione d'inherire all'instituto de suoi maggiori, non ha potuto tuttavia farlo, perchè da un canto il Zio si ha usurpato in gran parte l'autorità sua nel Regno di Suetia, et dall'altra parte, ritenendo il titolo di Rè il Ser:mo Arciduca Massimiliano di questo Regno, non ha reputato nè sicuro, nè di dignità sua stringersi con la M:tà dell'Imperatore. Onde considerando che senza sponda non si poteva mantenere et che questa sponda non la poteva sperare nè dal Regno hereditario, nè dalli vicini, si risolse cercarla intra privatas parietes Regni, et giudicò che tra tutti li cittadini non si ritrovasse soggetto nel quale concorressero li requisiti necessarij, eccetto nel Cancelliere, perchè come togato era di somma autorità nel Regno, come generale era armato, e come alieno d'alcuno dalla S:ma Famiglia Austriaca non cadeva in dubio da sua fede.

Digitized by Google

Digitized by Google

ARBETEN UTGIFNA MED UNDERSTÖD AF

VILHELM EKMANS UNIVERSITETSFOND, UPPSALA.

1. ***K. Ahlenius,*** Ångermanälfvens flodområde. 1903. Kr. 3: 75. — Mk. 4: 25.
2. ***S. Lönborg,*** Sveriges karta. Tiden till omkring 1850. 1903. Kr. 3: 75. — Mk. 4: 25.
3. ***H. Lundborg,*** Die progressive Myoklonus Epilepsie. 1903. Kr. 4: 50. — Mk. 5: —.
4. ***I. Collijn,*** Katalog öfver Västerås läroverksbiblioteks inkunabler. 1904. Kr. 2: 50. — Mk. 3: —.
   (Kataloge der Inkunabeln der schwed. öffentl. Bibliotheken, 1.)
5. ***I. Collijn,*** Katalog der Inkunabeln der K. Univ.-Bibl. zu Uppsala. 1907. Kr. 13: 50. — Mk. 15: —.
   (Kataloge der Inkunabeln der schwed. öffentl. Bibliotheken, 2.)
6. ***E. Staaff,*** Étude sur l'ancien dialecte léonais d'après des chartes du XIIIe siècle. 1907. Kr. 6: 50. — Mk. 7: 25.
7. ***I. Collijn,*** Katalog öfver Linköpings stifts- och läroverksbiblioteks inkunabler. 1909. Kr. 2: 25. — Mk. 2: 50.
   (Kataloge der Inkunabeln der schwed. öffentl. Bibliotheken, 3.)
8. ***H. Sjögren,*** Commentationes Tullianae. 1910. Kr. 3: 50. — Mk. 4: —.
9. ***Einar Löfstedt,*** Philologischer Kommentar zur Peregrinatio Aetheriae. Untersuchungen zur Geschichte der lateinischen Sprache. 1911. Kr. 9: —. — Mk. 10: —.
10. ***Herman Almkvist,*** Nubische Studien im Sudān 1877—78. Herausgegeben von K. V. Zetterstéen. 1911. Kr. 27: —. — Mk. 30: —.
11. ***Gustaf Aulén,*** Till belysning af den Lutherska kyrkoidén, dess historia och dess värde. 1912. Kr. 5: 50. — Mk. 6: —.
12. ***P. Persson,*** Beiträge zur indogerman. Wortforschung. T. 1—2. 1912. Kr. 27: —. — Mk. 30: —.
13. ***Otto Lagercrantz,*** Papyrus graecus Holmiensis (P. Holm.). 1913. Kr. 8: —. — Mk. 9: —.
14. ***Håkan Sandqvist,*** Tabellarische Übersicht der in den Jahren 1902—1912 in der Literatur erwähnten Phenanthrenderivate. 1913. Kr. 5: 25. — Mk. 6: —.
15. ***Joh. Lindblom,*** Das ewige Leben. Eine Studie über die Entstehung der religiösen Lebensidee im Neuen Testament. 1914. Kr. 6: 25. —. Mk. 7: —.
16. ***Gunnar Ekholm,*** Les gravures célèbres de la bibliothèque de l'Université Royale d'Uppsala.
    1. Catalogue des gravures de Claude Mellan. 1914. Kr. 2: 25. — Mk. 2: 50.
17. ***Hugo Wikander,*** Om det materiella arbetsbetinget och dess viktigaste rättsföljder, med särskild hänsyn till svensk rättspraxis. 1916. Kr. 7: 50. — Mk. 8: 50.
18. ***Sven Tunberg,*** Sigismund och Sverige 1597—1598. Före andra svenska resan. Samuel Laskis beskickningar. 1917. Kr. 3: 50. — Mk. 4: —.

Pris kr. 3: 50

Preis Mk. 4: —

Uppsala 1917. Almqvist & Wiksells Boktryckeri-A.-B.

LIBRARY
UNIVERSITY OF CALIFORNIA
LOS ANGELES
Digitized by Google

3 1158 00729 5560

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY
A 000 655 602 1

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY
Los Angeles
This book is DUE on the last date stamped below.

DISCHARGE-URL
QL JAN 18 1982
OCT 19 1981

Digitized by Google

Digitized by Google